

CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı

Türk Dili Bilim Dalı

**BÂBÜR DÎVÂNİ İLE MUHİBBÎ DÎVÂNİ'NİN SES BİLGİSİ VE EKLER
AÇISINDAN KARŞILAŞTIRILMASI**

Yüksek Lisans Tezi

Ufuk YILDIZ

SİVAS

Temmuz, 2016

CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı

Türk Dili Bilim Dalı

**BÂBÜR DÎVÂNİ İLE MUHİBBÎ DÎVÂNİ'NİN SES BİLGİSİ VE EKLER
AÇISINDAN KARŞILAŞTIRILMASI**

Yüksek Lisans Tezi

Ufuk YILDIZ

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Bilâl YÜCEL

SİVAS

Temmuz, 2016

KABUL VE ONAY

Üniversite: : Cumhuriyet Üniversitesi
Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Ana Bilim Dalı : Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı
Bilim Dalı : Türk Dili
Tezin Başlığı : Bâbü'r Dîvânı ile Muhibbî Dîvân'ın Ses Bilgisi ve Ekler
Açısından Karşılaştırılması
Savunma Tarihi : 11.07.2016
Danışmanı : Prof. Dr. Bilâl YÜCEL

Unvanı - Adı Soyadı

Jüri Başkanı : Prof. Dr. Recep TOPARLI

Üye : Prof. Dr. Bilâl YÜCEL

Üye : Doç. Dr. Emin EMİNOĞLU

İmza

Oy Birliği

Oy Çokluğu

Ufuk YILDIZ tarafından hazırlanan başlıklı tez, Bâbü'r Dîvânı ile Muhibbî Dîvân'ın Ses Bilgisi ve Ekler Açısından Karşılaştırılması kabul edilmiştir.

...../...../.....

Prof. Dr. Metin BOZKUŞ
Enstitü Müdürü

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde hazırladığım bu Yüksek Lisans Yeterlik Tezinin bizzat tarafımdan ve kendi sözcüklerimle yazılmış orijinal bir çalışma olduğunu ve bu tezde;

- 1- Çeşitli yazarların çalışmalarından faydalandığımda bu çalışmaların ilgili bölümlerini doğru ve net biçimde göstererek yazarlara açık biçimde atıfta bulunduğumu;
- 2- Yazdığım metinlerin tamamı ya da sadece bir kısmı, daha önce herhangi bir yerde yayımlanmışsı bunu da açıkça ifade ederek gösterdiğimi
- 3- Başkalarına ait alıntılanan tüm verileri (tablo, grafik, şekil, vb. de dahil olmak

Üzere) atıflarla belirttiğimi;

- 4- Başka yazarların kendi kelimeleriyle alıntıladığım metinlerini, tırnak içerisinde veya farklı dizerek verdiğim yine başka yazarlara ait olup fakat Kendi sözcüklerimle ifade ettiğim hususları da istisnasız olarak kaynak göstererek belirttiğimi,

beyan ve bu etik ilkeleri ihlal etmiş olmam halinde bütün sonuçlarına katlanacağımı kabul ederim.

Ufuk YILDIZ

imza

ÖZET

YILDIZ. Ufuk, Bâbü Dîvân'ı ile Muhibbî Dîvân'ı Arasında Ses Bilgisi ve Ekler Açısından Karşılaştırma. Yüksek Lisans Tezi. Sivas, 2016.

Bu tez, Türk dilinin XVI. Yüzyılda biri doğu(Çağatay) diğeri güneybatı (Oğuz) koluna ait iki eserinin ses bilgisi ve ekler açısından incelenip karşılaştırılmasını konu edinmektedir. Çağatay Türkçesini temsilen Gâzî Zahîrüddîn Muhammed Bâbü'ün *Bâbü Dîvânı* Osmanlı Türkçesini temsilen de Kanûnî Sultan Süleyman'ın *Muhibbî Dîvânı* kullanılmıştır.

Çalışma: Ön Söz, Giriş ve Sonuç kısımları hariç 1.Ses Bilgisi, 2. Ekler ve 3. Ekler Tablosu olmak üzere 3 ana bölümden oluşmaktadır.

Ses bilgisi ve ekler bakımından incelenen *Bâbü Dîvânı* ile *Muhibbî Dîvânı*, ait oldukları XVI. yüzyıl Türkçelerinin karakteristik ses ve şekil özelliklerini yansıtmaktadır.

Bâbü Dîvânı, Çağatay Türkçesinin belirleyici özelliklerinden “bar, bar- bir” kelimelerinde görülen ön seste b- ünsüzünün kullanılmasına, bir yardımcı fiil olan bol-şeklinin ön ses b- ünsüzünün korunmasına, ek başında ünsüz uyumuna bağlı olarak G- sesinin bulunmasına ve kimi kelimelerde son seste-G sesinin kullanılmasına, p>f değişmesine, zamir n'sinin genellikle kullanılmayışına ve kendine özgü fiil çekimlerine tanıklık etmektedir.

Diğeryandan Oğuzca temelindeki yazı dili olan Osmanlı Türkçesiyle kaleme alınan Kanuni Sultan Süleyman'ın Muhibbî Dîvânı da XVI. yüzyıl Batı/Güneybatı Türkçesinin belirgin özelliklerini yansıtmaktadır. Kelime tabanları ve eklerdeki yuvarlaklaşma, ince sıradan ünlü taşıyan kelimelerde ön seste tonlu ünsüzlerin kullanılması, “var, var-, vir-“ gibi kelimelerde ön seste v-‘nin bulunması, ol- yardımcı fiilinin kullanılması, kime eklerde ek başı G- ünsüzünün olmayışı bu metinlerdeki belirgin özelliklerdir.

Anahtar Sözcükler:

Bâbü, Kanûnî Sultan Süleyman, Muhibbî, Çağatay Türkçesi, Osmanlı Türkçesi, Ses Bilgisi, Ekler.

ABSTRACT

YILDIZ. Ufuk, The comparison of GÂZÎ ZAHÎRÜDDÎN MUHAMMED BÂBÜR's Bâbü Dîvân'ı and Suleiman the Magnificent's Muhibbî Dîvân'ı in terms of phonetics and Affixes. Master's Thesis. Sivas, 2016.

This thesis aims at studying and comparing the two works, one of which belongs to the east (Chagatai) and the other to Southeast branch (Oghuz) of the 16th century Turkish Language. GÂZÎ ZAHÎRÜDDÎN MUHAMMED BÂBÜR's Bâbü Dîvân'ı was used to represent Chagatai Language and KANÛNÎ SULTAN SÛLEYMAN's Muhibbî Dîvân'ı was used to represent Ottoman Turkish.

Study: Composed of three parts namely 1. Phonetics, 2. Affixes with the exception of Preface, Introduction, and Conclusion parts.

GÂZÎ ZAHÎRÜDDÎN MUHAMMED BÂBÜR's Bâbü Dîvân'ı and KANÛNÎ SULTAN SÛLEYMAN's Muhibbî Dîvân'ı which were analyzed in terms of phonetics and affixes reflect the characteristics of phonetic and morphology.

Bâbü Dîvân'ı: gives evidence to the use of b-consonant in the initial which is seen in the words "bar, bar-bir" which is one of the features of Chagatai Turkish, the protection of initial b- consonant in its bol- form which is an auxiliary verb, the presence of G-sound at the beginning of the affix depending on the consonant harmony and the use of G-sound in some words in the last sound, p>f alteration, disuse of n of pronoun in general and the use of its typical conjugation.

On the other hand, in KANÛNÎ SULTAN SÛLEYMAN's Muhibbî Dîvân'ı which is the written language based upon Oghuz Language reflects the distinct characteristics of the Turkish of the century. Labialization in the word bases and the affixes, the use of the soft ones of the consonants in the words with front vowel, the presence of v- in the initial sound in the words such as "var, var-, vir-" in contrast to Chagatai Turkish, the use of auxiliary verb, which is mostly used in the form of bol- in Chagatai Turkish, as ol-, the lack of the initial G-consonant of the affix, which is seen in some affixes in Chagatai Turkish are the apparent characteristics of it.

Key Words: Bâbü, Suleiman the Magnificent, Muhibbî, Chagatai Turkish, Ottoman Turkish, Phonetics, Affixes.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	I
ABSTRACT	II
İÇİNDEKİLER.....	III
ÖNSÖZ	XV
GİRİŞ.....	1
1.BÖLÜM.....	4
SES BİLGİSİ.....	4
1.1. ÜNLÜLER	4
1.1.1. Damak Uyumu.....	4
1.1.1.1.Kelime Kök Veya Gövdelerinde Damak Uyumu.....	4
1.1.1.1.1. Her İki Metinde Damak Uyumuna Giren Kelimeler Aşağıdadır:	4
BD{üçün} =MD{içün}	4
BD{uzun} -= MD{uzun}	5
BD{öksüt-} = MD{eksük}	5
BD{işik}=MD{işig}	5
BD{kiçe}=MD{gice}	5
BD(yalğuz)= MD{yalğuz}	6
BD{yimek}=MD{yimek}	6
BD{könül}=MD{gönül}	6
BD{bütün}=MD{bütün}	7
BD{sonra}=MD{sonra}	7
BD{toğrı}=MD{toğrı}	7
{tokkuz}=MD{tokuz}	7
BD{altun}=MD{altun}	7
BD{avun- }=MD{avun- }	7
BD{yana}=MD{yine}	8
BD{kaygu}=MD{kaygu}	8
BD{ayru}=MD{ayru}	8
BD{kaçan}=MD{kaçan}	8
BD{kara}=MD{kara}	9
BD{kulak}=MD{kulak}	9
BD{kibi}=MD{gibi}	9
BD{kirek}=MD{gerek}	9
BD{kirpik}=MD{kirpük}	9
BD{toğrı}=MD{toğrı}	10
BD{tofrağ}=MD{toprağ}	10
BD{ayak}=MD{ayak/ğ}	10
BD{yafrağ}=MD{yafrağ}	10
BD{yoğsa}=MD{yoğsa}	10

BD{ <i>kuru</i> }=MD{ <i>kurı</i> }	11
BD{ <i>ullı</i> }=MD{ <i>ulı</i> }	11
BD{ <i>yalguz</i> }=MD{ <i>yalguz</i> }	11
BD{ <i>sarığ</i> }=MD{ <i>şaru</i> }	11
BD{ <i>yıraq</i> }=MD{ <i>ırağ/k</i> }	11
BD{ <i>uyku</i> }=MD{ <i>uyk/hu</i> }	11
BD{ <i>yulduz</i> }=MD{ <i>yılduz</i> }	12
BD{ <i>açuk</i> }=MD{ <i>açuk</i> }	12
BD(<i>acığ</i>)= MD{ <i>acu</i> }	12
BD(<i>tatlığ</i>)= MD{ <i>tatlu</i> }	12
BD(<i>köprü</i>)= MD{ <i>köpri</i> }	12
1.1.1.1.2.Damak Uyumunda Benzeşmezlik	12
BD{ <i>uşbu</i> }=MD{ <i>işbu</i> }	12
1.1.1.2.Eklerde Damak Uyumu	13
1.1.1.2.1.Damak Uyumuna Giren Ekler	13
BD{-bAn}=MD{-(y)UbAn(I)}	13
BD {+nI} = MD {+(n)I} Yükleme Durumu	16
BD {+(n)DA} = MD {+(n)dA} Bulunma Durumu	16
BD {+(n)Dın} = MD {+(n)dAn} Çıkma Durumu	17
BD {+nIn} /{+nUn} = MD {+(n)Un} İlgi Durumu	17
BD {+çA} = MD {+CA} Eşitlik Durumu	18
BD {+rA} = MD {+rA} Yön Gösterme Durumu:	18
Görülen Geçmiş Zaman Kipinin Çekimi	19
Duyulan Geçmiş Zaman I' in Çekimi	20
Duyulan Geçmiş Zaman III	21
Geniş Zaman Kipi	21
Şimdiki Zaman Kipinin Çekimi	23
Gelecek Zaman I' in Çekimi	23
Kesin Gelecek Zamanın Çekimi	24
Emir Kipinin Çekimi	25
İstek Kipinin Çekimi	26
Dilek Kipinin Çekimi	27
Ek Fiilin Şimdiki ve Geniş Zamanının Çekimi	28
BD {-mAk} = MD {-mAk} Ad-Fiil Eki	29
BD {-tUk} = MD {-dUk} Sıfat-Fiil Eki	29
BD {-mİş} = MD {-mİş} Sıfat-Fiil Eki	30
BD {-GAn} = MD {-(y)An} Sıfat-Fiil Eki	30
BD {-GUçI} = MD {-(y)IcI} Sıfat-Fiil Eki	30
BD {-GUuçA} = MD {-(y)IncA} Zarf-Fiil Eki	30
BD {-(X)p} = MD {-(y)Up} Zarf-Fiiller	31
1.1.1.2.2. Damak Uyumu Açısından Benzeşmeyen Ekler	31
BD {+GI} = MD {GI}	31
BD {+GA}/{A} = MD {+(y)A} Yönelme Durumu	32

BD{Teklik 3.Şahıs {-dik/-tik}}=MDØ	34
1.1.2.Dudak Uyumu	35
1.1.2.1.Kelime Kök Veya Gövdelerinde Dudak Uyumu.....	35
1.1.2.1.1.Dudak Uyumuna Giren Kelimeler.....	35
BD{kibi}=MD{gibi}	35
BD{işik}=MD{işig}	35
BD{kiçe}=MD{gice}	35
BD{yimek}=MD{yimek}	36
BD{könül}=MD{gönül}	36
BD{bütün}=MD{bütün}	36
BD{tokkuz}=MD{tokuz}	36
BD{yana}=MD{yine}	36
BD{kaçan}=MD{kaçan}.....	37
BD{kara}=MD{kara}	37
BD{kirek}=MD{gerek}	37
BD{ayak}=MD{ayak/ğ}	37
BD{yafrag}=MD{yafrag}	37
BD{kulak}=MD{kulak}	38
BD{tofrac}=MD{toprag}	38
BD{yohsa}=MD{yohsa}.....	38
1.1.2.1.2.Dudak Uyumuna Girmeyen Kelimeler.....	38
BD{ayru}=MD{ayru}	38
BD(yalguz)= MD{yalhuz}	38
BD{toğrı}=MD{toğrı}	39
BD{altun}=MD{altun}	39
BD{avun- }=MD{avun- }	39
BD{kaygu}=MD{kaygu}.....	39
BD{ullı}=MD{ulı}	39
BD{üçün} =MD{içün}.....	40
BD{öksüt-} = MD{eksük}	40
BD{uşbu}=MD{işbu}	40
BD{kirpik}=MD{kirpük}	40
BD{kuru}=MD{kurı}	41
1.1.2.2.Eklerde Dudak Uyumu	41
1.1.2.2.1.Dudak Uyumuna Giren Ekler:.....	41
1.1.2.2.2.Dudak Uyumuna Girmeyen Ekler:	42
BD {+(x)nçI}=MD(+ncı) İsimden İsim Yapım Eki.....	42
Her iki metinde de söz konusu ekin dudak uyumuna uymadığı görülmektedir.	43
BD { +GI} = MD {+GI} Aitlik Eki	43
BD {+sIz} = MD {+sUz}	43
BD {+nI} = MD {+(n)I} Yükleme Durumu	44
Teklik 3. Şahıs İyelik Eki	44

Soru Eki BD{- mU} = MD{- mI}	45
BD{+IXG}=MD{+IIk} Addan Ad Yapma Eki.....	45
BD{+IXG}=MD{+IU} Addan Sıfat Yapma Eki	46
İyelik Ekleri	46
BD {-(X)η} = MD {-(U)ηUz} Emir Kipi 2.Çokluk Şahıs Eki.....	46
Görülen Geçmiş Zaman 1.ve 2.Şahıs Ekleri	47
BD {-(X)p} = MD {-(y)Up }) Zarf-fiil Eki.....	47
BD {-(X)ş } = MD {-Iş}Fiilden Ad Yapma Eki	47
Duyulan Geçmiş Zaman	48
1.1.1.2. Geçişme	48
1.1.1.2.1. Kalıplaşmış Geçişmeler.....	48
1.1.1.2.2. Geçici Geçişmeler	49
1.1.1.3. Birleşme.....	49
1.1.1.4. Orta Hece Düşmesi.....	50
1.1.1.5. Kök Hecede i/ê Sesi.....	50
1.2.ÜNSÜZLER	52
1.2.1.Ünsüzlerin Tonluluk-Tonsuzluk Bakımından Kullanımları:.....	52
1.2.1.1. Ön seste k-/g-.....	52
1.2.1.1.1.Kalın Sıradan Kelimelerde k-/ g-	52
BD k- = MD k-	52
1.2.1.1.2. İnce Sıradan Kelimelerde k-/g-	53
BD k- = MD g-	53
1.2.1.1.3.BD k- = MD k-	55
1.2.1.2.Ön Seste t-/d- Ünsüzleri	55
1.2.1.2.1.Kalın Sıradan Ünlü Taşıyan Kelimelerde t-/d- Ünsüzleri:	56
BD t- = MD t-	56
1.2.1.2.2.İnce Sıradan Ünlü Taşıyan Kelimelerde t-/d-.....	57
BD t- = MD d-	57
1.2.1.3.İç Seste -K-/G- Ünsüzleri.....	59
-k->-ğ-.....	59
-k->-g-.....	60
1.2.1.4. Son Seste -k /-g.....	61
BD -k = MD -ğ / - k.....	61
1.2.1.5.BD m- = MD b-	64
BD b- = MD v-	64
1.2.1.6. BD -l = MD Ø	65
1.2.1.6.1. BD -l = MD -l	65
1.2.1.7. BD y- = MD y-	66
1.2.1.8. Ön Seste y- Ünsüzünü Bulunduran Her İki Metinden Farklı Örnekler	
Şunlardır:.....	66
1.2.1.9. İç Seste -y- Ünsüzü.....	67
1.2.1.10. BD -y- = MD -y-.....	67
1.2.1.11. BD -η- = MD -η-.....	68

1.2.1.12. BD -h- = MD -h-.....	69
BD{-k-}=MD{-h}	69
BD -f- = MD -p-	69
1.2.1.13. BD -s = MD -z.....	69
1.2.1.14. BD b-/ Ø= MD Ø.....	70
1.2.1.15. BD -r-/ -Ø- = MD -Ø-.....	70
1.2.2. Göçüşme	72
1.2.2.1. Yakın Göçüşme:	72
1.2.2.2.Uzak Göçüşme:	72
1.2.3. İkiz Ünsüzlerin Kullanımı:	72
Bulunma Durumu Ekinde.....	73
Çıkma Durumu Ekinde.....	74
Yönelme Durumu Ekinde.....	74
İşaret Zamirlerinde Zamir n'si Konusu	75
2.BÖLÜM.....	76
EKLER.....	76
2.1. YAPIM EKLERİ.....	76
2.1.1. Addan Ad Yapma Ekleri	76
2.1.1.1. BD {+IXG} = MD {+IIk}	76
2.1.1.2. BD {+IXG} = MD {+IU}	77
2.1.1.3.BD {+GI} = MD {GI}	78
2.1.1.4. BD {+(x)nçI} = Ø.....	79
2.1.1.5. BD {+ğına} = Ø	79
2.1.1.6. BD {+sIz} = MD {+sUz}.....	80
2.1.1.7. BD {Ø} = MD {+IAyın}	81
2.1.1.8.BD {+çI} = MD {+cI}	81
2.1.1.9. Diğer Addan Ad Yapma Ekleri:	81
2.1.2. Fiilden Ad Yapma Ekleri:	82
2.1.2.1.BD{-(X)G} = MD{-(U)k}.....	82
2.1.2.2. BD {-(A)G} = MD Ø	83
2.1.2.3. BD {-GU} = MD {-gX}	83
2.1.2.4. BD {-U} = MD {-U}.....	83
2.1.2.5. BD{-(X)ş} = MD {-(I)ş}	84
2.1.2.6.Diğer Fiilden Ad Yapma Ekleri	84
2.1.3. Addan Fiil Yapma Ekleri.....	85
2.1.3.1. BD {+IA} = MD {+IA}.....	85
2.1.4.1. BD {-ş} = MD {Ø}	85
2.1.3.2. Diğer Addan Fiil Yapma Ekleri:	86
2.1.4. Fiilden Fiil Yapma Ekleri.....	86
2.1.4.2. BD{-n} =MD{Ø}	86
2.1.4.2. BD {-se-} = MD Ø	87
2.2. ÇEKİM EKLERİ.....	87
2.2.1. Ad İşletme Ekleri:.....	87

2.2.1.1. Çokluk Eki:.....	87
2.2.1.1.1. BD {+lAr} = MD {+lAr}	87
2.2.1.1.2. Arapça ve Farsça Çokluk:	88
a)-lar/-ler ile yapılan çokluk	88
b) Arapça veya Farsça çokluk bildiren adlarla yapılan çokluk	88
2.2.1.2. İyelik Ekleri:	89
2.2.1.3. Durum Ekleri	91
2.2.1.3.1. Yalın Durum BD -Ø = MD -Ø	91
2.2.1.3.1.1. Türkçe Yalın Adlar:.....	91
2.2.1.3.1.2. Çokluk ve iyelik ekini almış yalın adlar:.....	91
2.2.1.3.1.3.Şahıs Zamirlerinin Yalın Kullanımı:	91
2.2.1.3.2. Yükleme Durumu	92
2.2.1.3.2.1.BD {+nI} = MD {+(n)I}	92
2.2.1.3.2.2. Teklik 3. Şahıs İyelik Ekinde Sonra Yükleme Durumu Eki: ..	93
2.2.1.3.2.3. BD -Ø = MD -Ø	94
2.2.1.3.2.4. Şahıs Zamirlerinde Yükleme Durumu:	95
2.2.1.3.3.1. Yönelme Durumu	95
2.2.1.3.3.1.1. BD {+GA}/{A} = MD {+(y)A}	95
2.2.1.3.3.1.2. İyelik Teklik Üçüncü Şahıs Ekinde Sonra Yönelme Ekinin Kullanılması	96
2.2.1.3.3.1.3. Şahıs Zamirlerinde Yönelme Durumu Eki	97
2.2.1.3.4.Bulunma Durumu	98
BD {+(n)DA} = MD {+(n)dA}	98
2.2.1.3.4.2. Şahıs Zamirlerinde Bulunma Durumu Eki:	99
2.2.1.3.5.Çıkma Durumu	99
BD {+(n)Dın} = MD {+(n)dAn}	99
2.2.1.3.5.2. Teklik 3.Şahıs İyelik Ekinde Sonra Çıkma Durumu Eki	100
2.2.1.3.5.3. Şahıs Zamirlerinde Çıkma Durumu Eki	100
2.2.1.3.6. İlgi Durumu	101
BD {+nIn} /{+nUn} = MD {+(n)Un}	101
2.2.1.3.6.1. İyelik Teklik 3. Şahıs Sonrası ilgi Durumu Eki	101
2.2.1.3.6.2. BD -Ø =MD -Ø	102
2.2.1.3.6.3. Şahıs Zamirlerinde İlgi Durumu Eki:	102
2.2.1.3.7. Eşitlik Durumu:	104
BD {+çA} = MD {+CA}	104
2.2.1.3.7.1. Kalıplaşmış veya İşlevini Yitirmiş Eşitlik Ekleri.....	104
2.2.1.3.7.2. Teklik 3. Şahıs İyelik Eki Sonrası Eşitlik Eki	105
2.2.1.3.7.3. Şahıs Zamirlerinde Eşitlik Durumu Eki:	105
2.2.1.3.7.4.Eşitlik İfadesi İçin Kadar Edatından Yararlanılması.....	105
2.2.1.3.7.5. Eşitlik İfadesi İçin Farsça Ve Arapça Edatlardan Yararlanılması	106
2.2.1.3.8. Vasıta Durumu.....	106
2.2.1.3.8.1. BD {+(X)n} = MD {+(y)IA} /{+(I)n}	106

2.2.1.3.8.2. Şahıs Zamirlerinde Vasıta Durumu Eki	108
2.2.1.3.9.Yön Gösterme Durumu:	108
2.2.1.3.9.1. BD {+rA} = MD {+rA}	108
2.2.2. Fiil İşletme Ekleri	108
2.2.2.1. Bildirme Kipleri.....	108
2.2.2.1.1.Görülen Geçmiş Zaman Kipi.....	108
2.2.2.1.1.2. Görülen Geçmiş Zaman Kipinin Olumsuzu	110
2.2.2.1.2. Duyulan Geçmiş Zaman I.....	111
2.2.2.1.2.1. Duyulan Geçmiş Zaman I'in Çekimi	112
2.2.2.1.2.2.Duyulan Geçmiş Zaman I'in Olumsuzu.....	114
2.2.2.1.2.3.Duyulan Geçmiş Zaman I'in Hikâyesi	114
2.2.2.1.2.2.Duyulan Geçmiş Zaman I'in Hikâyesinin Olumsuzu	114
2.2.2.1.2.3. Duyulan Geçmiş Zaman I'in Şartı.....	114
2.2.2.1.3. Duyulan Geçmiş Zaman II	115
2.2.2.1.3.1. Duyulan Geçmiş Zaman II 'nin Çekimi	115
2.2.2.1.3.2.Duyulan Geçmiş Zaman II'nin Hikâyesi.....	116
2.2.2.1.4.Duyulan Geçmiş Zaman III	117
2.2.2.1.4.1. Duyulan Geçmiş Zaman III'ün Hikâyesi	117
2.2.2.1.4.2.Duyulan Geçmiş Zaman III 'ün Rivayeti	117
2.2.2.1.5.Geniş Zaman Kipi.....	118
2.2.2.1.5.1. Geniş Zaman Kipinin Çekimi.....	118
2.2.2.1.5.2. Geniş Zaman Kipinin Olumsuzu	119
2.2.2.1.5.3. Geniş Zaman Kipinin Soru Biçimi	121
2.2.2.1.5.4. Geniş Zaman Kipinin Hikâyesi	122
2.2.2.1.5.5.Geniş Zaman Kipinin Olumsuz Hikâyesi.....	123
2.2.2.1.5.6. Geniş Zaman Kipinin Rivayeti	123
2.2.2.1.5.7. Geniş Zaman Kipinin Olumsuz Rivayeti	123
2.2.2.1.6. Şimdiki Zaman Kipi	124
2.2.2.1.6.1. Şimdiki Zaman Kipinin Çekimi	124
2.2.2.1.6.2.Şimdiki Zaman Kipinin Olumsuzu.....	125
2.2.2.1.6.3.Şimdiki Zaman Kipinin Hikâyesi	126
2.2.2.1.6.4. Şimdiki Zaman Kipinin Olumsuz Hikâyesi	126
2.2.2.1.7. Gelecek Zaman I.....	126
2.2.2.1.7.1. Gelecek Zaman I'in Çekimi	127
2.2.2.1.7.2. Gelecek Zaman I'in Olumsuzu.....	128
2.2.2.1.7.3.Gelecek Zaman I'in Soru Biçimi.....	129
2.2.2.1.7.4.Gelecek Zaman I'in Hikâyesi	129
2.2.2.1.7.5. Gelecek Zaman I'in Hikâyesi'nin Olumsuzu	129
2.2.2.1.8. Gelecek Zaman II (Kesin Gelecek Zaman)	130
2.2.2.1.8.1. Kesin Gelecek Zamanın Çekimi.....	130
2.2.2.1.8.2. Kesin Gelecek Zamanın Olumsuzu	131
2.2.2.1.8.3. Kesin Gelecek Zamanın Hikâyesinin Olumsuzu.....	132
2.2.2.2. Tasarlama Kipleri	132

2.2.2.2.1. Emir Kipi	132
2.2.2.2.1.1. Emir Kipinin Çekimi	132
2.2.2.2.1.2. Emir Kipinin Olumsuzu	135
2.2.2.2.2. İstek Kipi	137
2.2.2.2.2.1. İstek Kipinin Çekimi	137
2.2.2.2.2.2. İstek Kipinin Olumsuzu.....	139
2.2.2.2.2.3. İstek Kipinin Geniş Zamana İşaret Etmesi	140
2.2.2.2.2.4. Emir Kipine İşaret Etmesi	143
2.2.2.2.2.5. İstek Kipi Ekinin Farsça Ger / Eger Edatları İle Şarta İşaret Etmesi.....	143
2.2.2.2.2.6. İstek Kipinin Şarta İşaret Etmesi.....	144
2.2.2.2.3.Dilek Kipi	144
2.2.2.2.3.1.Dilek Kipinin Çekimi	144
2.2.2.2.3.2. Dilek Kipi Olumsuz.....	145
2.2.2.2.4.Gereklilik Kipi.....	146
2.2.2.2.4.1.Gereklilik Kipinin Çekimi.....	146
2.2.2.3. Ek-Fiilin Çekimleri.....	147
2.2.2.3.1.Ek Fiilin Şimdiki ve Geniş Zamanı	147
2.2.2.3.1.2. Ek Fiilin Şimdiki ve Geniş Zaman Çekiminin Olumsuzu.....	150
2.2.2.3.1.3.Ek-Fiilin Şimdiki ve Geniş Zaman Çekiminin Soru Biçimi	152
2.2.2.3.2.Ek-Fiilin Görülen Geçmiş Zamanı	154
2.2.2.3.3. Ek-Fiilin Duyulan Geçmiş Zaman I	154
2.2.2.3.4.Ek-Fiilin Duyulan Geçmiş Zaman III'ü	155
2.2.2.3.4.1.Ek-Fiilin Duyulan Geçmiş Zaman III Çekimi.....	155
2.2.2.3.4.1.1. Adlara Gelmesi.....	155
2.2.2.3.4.1.1.1. Bağımsız Cümle Örnekleri	155
2.2.2.3.4.1.1.2.Yan Cümle Örnekleri	156
2.2.2.3.5.Ek-Fiilin Şartı	156
2.2.2.3.5.1. Ek-Fiilin Şart Çekimi	156
2.3. DİĞER EKLER	156
2.3.1.Çekimsiz Fiiller	156
2.3.1.1. Ad-Fiiller	157
2.3.1.1.2. BD {-mAk} = MD {-mAk}.....	157
2.3.1.2.Sıfat-Fiiller	158
2.3.1.2.1.BD {-tUk} = MD {-dUk}.....	158
2.3.1.2.2. BD{-mİş} = MD {-mİş}	158
2.3.1.2.3. BD {-GAn} = MD {- (y)An}	159
2.3.1.2.4. BD {-r} /{-Ur} /{-Ar} = MD {-r}/{-Ur} /{-Ar}.....	160
2.3.1.2.5. BD {-mAs} = MD {-mAZ}	161
2.3.1.2.6. BD Ø = MD {- (y)AcAk / - (y)IcAk}	161
2.3.1.2.7. BD {-GUçI} = MD {- (y)IcI}.....	162
2.3.1.2.8. BD {-GU} = MD Ø	162
2.3.1.2.9. Diğer Sıfat-Fiiller	163

2.3.1.3. Zarf-Fiiller	163
2.3.1.3.1. BD {-(X)p} = MD {-(y)Up}	163
2.3.1.3.2. BD {-bAn} = MD {-(y)Uban(I)}	164
2.3.1.3.3. BD {A}= MD {-(y)A} / {-(y)U} / {-(y)I}.....	165
2.3.1.3.4. BD {-mAy(In)} = MD {-mAdIn}	166
2.3.1.3.5. BD {-GalI} = MD {-(y)AlI} / {-(y)Al(I)dAn} / {-(y)AldAn berü}	
.....	166
2.3.1.3.6. BD {-GUnçA} = {-(y)IncA}	168
2.3.1.3.7. BD {-sA} = MD {-sA}.....	169
2.3.1.3.7.1. Fiil Kök ve Gövdelerine Gelmesi.....	169
2.3.1.3.7.2. Zaman Eklerinden Önce Gelmesi.....	171
2.3.1.3.7.3. Zaman Eklerinden Sonra Gelmesi.....	172
2.3.1.3.7.3.1. Geniş Zamanın Şart Bileşik Çekimi	172
2.3.1.3.7.3.2. Geniş Zamanın Şart Bileşik Çekiminin Olumsuzu	173
2.3.1.3. Zaman Eklerinden Sonra Gelmesiyle İlgili Diğer Örnekler:.....	174
2.3.1.3.8. BD {-mAK+KA} = MD {-mAG+(G)A}	174
2.3.1.3.9. Diğer Zarf-Fiiller	175
2.3.2. Çatı Ekleri.....	177
2.3.2.1. Yalın Çatı.....	178
2.3.2.2. Oldurgan Çatı	178
2.3.2.3. Edilgen Çatı	179
2.3.2.3.1. BD {-(X)I} = MD {-(I)I}	179
2.3.2.3.2. BD {-(I)n} = MD {-(I)n}.....	179
2.3.2.4. Dönüşlülük Çatı.....	179
2.3.2.4.1. BD {-(X)n} = MD {-(I)n}	179
2.3.2.5. İşteş Çatı	180
2.3.2.6. Ettirgen Çatı.....	180
2.3.2.6.1. BD {-dUr} = MD {-dUr}	180
2.3.2.6.2. BD {-t} = MD {-t}	180
2.3.3. Birleşik Fiiller.....	181
2.3.3.1. Bir Yanı Ad Bir Yanı Yardımcı Fiil Olan Birleşik Fiiller:	181
2.3.3.2. Bir Yanı Sıfat-Fiil Bir Yanı Yardımcı Fiil Olan Birleşik Fiiller(Karmaşık Fiiller).....	184
2.3.3.3. Bir Yanı Zarf-Fiil Bir Yanı Fiil Olan Birleşik Fiiller (Tasvir Fiiller) ...	185
2.3.3.3.1. Yeterlik Fiilleri (İktidar Fiili)	185
2.3.3.3.2. Süreklilik Fiilleri	187
2.3.3.3.3. Yaklaşma Fiilleri:	189
3.BÖLÜM.....	190
EKLER TABLOSU	190
3.1. YAPIM EKLERİ	190
3.1.1. Addan Ad Yapma Ekleri	190
3.1.2. Fiilden Ad Yapma Ekleri.....	191
3.1.3. Addan Fiil Yapma Ekleri.....	191

3.2. ÇEKİM EKLERİ	192
3.2.1. Ad İşletme Ekleri.....	192
3.2.1.1.Çokluk Eki.....	192
3.2.1.2.İyelik Ekleri	192
3.2.1.3.Durum Ekleri	192
3.2.2.Fiil İşleme Ekleri	193
3.2.2.1.Bildirme Kipleri.....	193
3.2.2.1.1. Görülen Geçmiş Zaman Kipi.....	193
3.2.2.1.1.1.Görülen Geçmiş Zaman Kipinin Çekimi.....	193
3.2.2.1.1.2.Görülen Geçmiş Zaman Kipinin Olumsuzluğu	193
3.2.2.1.2.Duyulan Geçmiş Zaman I.....	194
3.2.2.1.2.1.Duyulan Geçmiş Zaman I'in Çekimi	194
3.2.2.1.2.2.Duyulan Geçmiş Zaman I'in Olumsuzluğu	194
3.2.2.1.2.3.Duyulan Geçmiş Zaman I'in Hikâyesi	194
3.2.2.1.2.4.Duyulan Geçmiş Zaman I'in Hikâyesinin Olumsuzluğu	194
3.2.2.1.2.5.Duyulan Geçmiş Zaman I'in Şartı.....	194
3.2.2.1.3.Duyulan Geçmiş Zaman II	195
3.2.2.1.3.1.Duyulan Geçmiş Zaman II'nin Çekimi	195
3.2.2.1.3.2.Duyulan Geçmiş Zaman II'nin Hikâyesi.....	195
3.2.2.1.4.Duyulan Geçmiş Zaman III	195
3.2.2.1.4.1.Duyulan Geçmiş Zaman III'ün Hikâyesi'nin Çekimi	195
3.2.2.1.4.2.Duyulan Geçmiş Zaman III'ün Rivayeti'nin Çekimi.....	195
3.2.2.1.5.Geniş Zaman Kipi.....	196
3.2.2.1.5.1.Geniş Zaman Kipinin Çekimi.....	196
3.2.2.1.5.2.Geniş Zaman Kipinin Olumsuzluğu	196
3.2.2.1.5.3. Geniş Zaman Kipinin Soru Biçimi	196
3.2.2.1.5.4.Geniş Zaman Kipinin Hikâyesi	196
3.2.2.1.5.5.Geniş Zaman Kipinin Olumsuz Hikâyesi.....	197
3.2.2.1.5.6.Geniş Zaman Kipinin Rivayeti.....	197
3.2.2.1.5.7. Geniş Zaman Kipinin Olumsuz Rivayeti	197
3.2.2.1.6.Şimdiki Zaman Kipi	197
3.2.2.1.6.1.Şimdiki Zaman Kipinin Çekimi	197
3.2.2.1.6.2.Şimdiki Zaman Kipinin Olumsuzluğu.....	197
3.2.2.1.6.3.Şimdiki Zaman Kipinin Hikâyesi.....	198
3.2.2.1.6.4.Şimdiki Zaman Kipinin Olumsuz Hikâyesi	198
3.2.2.1.7.Gelecek Zaman I.....	198
3.2.2.1.7.1.Gelecek Zaman I'in Çekimi	198
3.2.2.1.7.2.Gelecek Zaman I'in Olumsuzluğu.....	198
3.2.2.1.7.3.Gelecek Zaman I'in Soru Biçimi.....	199
3.2.2.1.7.4.Gelecek Zaman I'in Hikâyesi	199
3.2.2.1.7.5.Gelecek Zaman I'in Hikâyesi'nin Olumsuzluğu	199
3.2.2.1.8.Gelecek Zaman II (Kesin Gelecek Zaman)	199
3.2.2.1.8.1.Kesin Gelecek Zamanın Çekimi.....	199

3.2.2.1.8.2.Kesin Gelecek Zamanın Olumsuzu	199
3.2.2.1.8.3.Kesin Gelecek Zamanın Hikâyesinin Olumsuzu.....	200
3.2.2.2. Tasarlama Kipleri	200
3.2.2.2.1. Emir Kipi	200
3.2.2.2.1.1.Emir Kipinin Çekimi	200
3.2.2.2.1.2.Emir Kipinin Olumsuzu	200
3.2.2.2.2.İstek Kipi	201
3.2.2.2.2.1.İstek Kipinin Çekimi	201
3.2.2.2.2.2.İstek Kipinin Olumsuzu.....	201
3.2.2.2.3.Dilek Kipi	201
3.2.2.2.3.1.Dilek Kipinin Çekimi	201
3.2.2.2.3.2.Dilek Kipi Olumsuzu.....	202
3.2.2.2.4.Gereklilik Kipi	202
3.2.2.2.4.1. Gereklilik Kipinin Çekimi	202
3.2.2.3.Ek-Fiilin Çekimleri.....	202
3.2.2.3.1.Ek-Fiilin Şimdiki ve Geniş Zamanı.....	202
3.2.2.3.1.1. Ek-Fiilin Şimdiki ve Geniş Zamanının Çekimi.....	202
3.2.2.3.1.2.Ek Fiilin Şimdiki ve Geniş Zaman Çekiminin Olumsuzu.....	203
3.2.2.3.1.3.Ek-Fiilin Şimdiki ve Geniş Zaman Çekiminin Soru Biçimi	203
3.2.2.3.2.Ek-Fiilin Görülen Geçmiş Zamanı	203
3.2.2.3.2.1.Ek-Fiilin Görülen Geçmiş Zamanının Çekimi	203
3.2.2.3.3.Ek-Fiilin Duyulan Geçmiş Zaman I Çekimi	203
3.2.2.3.4.Ek-Fiilin Duyulan Geçmiş Zaman III'ü	203
3.2.2.3.4.1.Ek-Fiilin Duyulan Geçmiş Zaman III Çekimi.....	203
Bağımsız Cümle Örnekleri	203
3.2.2.3.5.Ek-Fiilin Şartı	204
3.2.2.3.5.1.Ek-Fiilin Şart Çekimi	204
3.3.DİĞER EKLER	204
3.3.1.Çekimsiz Fiiller	204
3.3.1.1.Ad-Fiiller	204
3.3.1.2.Sıfat-Fiiller	204
3.3.1.3.Zarf-Fiiller	205
3.3.2.Çatı Ekleri.....	206
3.3.2.1.Oldurgan Çatı	206
3.3.2.2.Edilgen Çatı	206
3.3.2.3.Dönüştürme Çatı.....	206
3.3.2.4.İsteş Çatı	206
3.3.2.5.Ettirgen Çatı.....	207
3.3.3. Birleşik Fiiller.....	207
3.3.3.1.Bir Yanı Ad Bir Yanı Yardımcı Fiil Olan Birleşik Fiiller:	207
3.3.3.2.Bir Yanı Sıfat-Fiil Bir Yanı Yardımcı Fiil Olan Birleşik Fiiller (Karmaşık Fiiller).....	207
3.3.3.3.Bir Yanı Zarf-Fiil Bir Yanı Fiil Olan Birleşik Fiiller (Tasvir Fiiller)	208

3.3.3.3.1.Yeterlik Fiilleri (İktidar Fiili)	208
3.3.3.3.2.Sürekliik Fiilleri	208
3.3.3.3.3.Yaklaşma Fiilleri:	209
EKLERİN TOPLAMI:	209
SONUÇ	210
KAYNAKÇA.....	213

ÖNSÖZ

Türk dilinin bütünlüğü içinde kol ve saha farkının eserlere XVI. Yüzyılda nasıl yansıdığını görmek üzere biri Çağatay Türkçesinden diğeri de Osmanlı Türkçesinden iki eseri karşılaştırmak istedik. Bu çalışmayla, eserlerden yola çıkılarak karşılaştırmalı dil bilgisi yönteminin ışığında iki ayrı yazı dili konumundaki XVI. Yüzyıl lehçelerinin ses bilgisi ve ekler bakımından ne gibi benzerlikler ve farklılıklar taşıdıklarının saptanmasına çalışılacaktır.

Söz konusu eserlerden ilki Zahîrüddîn Muhammed Bâbü’ün Bâbü Dîvânı (Hzl. Bilâl Yücel), diğeri ise Kanûnî Sultan Süleyman’ın Muhibbî Dîvânı (Hzl. Coşkun Ak).

Çağatay ve Osmanlı Türkçelerinin karakteristik ses ve şekil özelliklerini yansıtan bu eserlerden ilkin fişlemeler yapılmış, sonra eldeki verilerin tahliline gidilmiştir. Elde edilen sonuçların aynı anda görülmesi için her sayfadaki tabloların sol tarafı Bâbü Dîvânı’na(BD), sağ tarafı ise Muhibbî Dîvânı’na (MD) ayrılarak örneklerin sıralanmasına çalışılmıştır. Örnekler verilirken kipler kısmında anlam bütünlüğü göz önüne alınarak cümlenin tamamının, diğer kısımlarda ise örneklerin kelime veya kelime grupları şekilde verilmesine çalışılmıştır. Metinlerde gösterilen tanıklar madde başı yapılarak koyu, bu tanıkların karşılığı ise açık renk karakterlerle yazılmıştır. Tanıkların alındığı yer ayrıç içinde (nazım numarası /beyit/dize) sıralamasıyla açık yazıyla yazılmıştır. Örneğin tablonun sol tarafında BD’den alınmış şu *‘ışk etvârını* “aşk hallerini” 19/5 örneğinde koyu kısım bunun BD’de geçen bir tanık olduğunu, sonraki kısım anlamını, anlamdan sonraki rakamla yazılan ise bu örneğin BD’de 19.gazelin 5.beyti olduğunu göstermektedir. MD’den alınmış *mihnet eyyâmı* “sıkıntı günleri” 67/4 örneğinde yine koyu kısım bunun MD’de geçen bir tanık olduğunu, sonraki açık renkle yazılan tanığın anlamını, anlamdan sonraki rakamla yazılan kısımda ise bu örneğin MD’de 67.gazelin 4.beytinden alındığını göstermektedir.

Metinler arasında bire bir karşılığı olmayan ancak, dönem Türkçelerinin karakteristik özelliklerini yansıtan dolayısıyla yapmış olduğumuz çalışmada bizce önemli görülen kelimelerle ilgili olarak sözlüklerden yararlanılmıştır. Metinlerde bire bir karşılığı olmayan bu kelimelerin () şeklinde parantez içerisinde gösterilmesi yoluna gidilmiştir. Örneğin, (acığ)= MD{acu} bu kelimenin MD’de nasıl yazıldığını gösterirken diğer taraftan BD’de karşılığı olmadığı için yalnızca parantez içinde o dönem sözlüklerinde kelimenin nasıl yazıldığını göstermek yoluna gidilmiştir.

Metinlerden her ikisinde bulunmayan ancak, bizce çok önemli olmadığı görüşüne vardığımız yapıların karşılığı Ø şeklinde gösterilmiştir.

Bu çalışmada ilk bölümde ses bilgisindeki, sonraki bölümde ise eklerdeki benzerlikler ve farklılıklar ele alınmıştır.

Tezin hazırlanması sırasında bilgi ve deneyimleriyle bana ışık tutan değerli danışman hocam Prof.Dr. Bilâl Yücel’e teşekkürlerimi sunarım.

Ufuk YILDIZ

Sivas, Temmuz 2016

GİRİŞ

XIII. yüzyıldan itibaren ortaya çıkan yazılı dillerinin belli başlıları Osmanlı Türkçesi, Azerî Türkçesi ve Doğu Türkçesi (Çağatay Türkçesi)dir.¹Onüçüncü yüzyıla kadar tek bir kol halinde(Göktürk-Uygur-Karahanlı)gelip Harezmi döneminde dallanmaya uğrayan Orta-Asya Türk yazı dilinin bu yüzyıldan sonraki gelişmesi adlandırma, bölge ve zaman açısından, Türkologlarca tartışılan bir konu olmuştur. Köprülü'ye göre Onüçüncü yüzyıldan, Eckmann'a göre on beşinci yüzyıldan başlayıp Nevâyî ve Bâbü'r ile klasik şeklini aldıktan sonra ondokuzuncu yüzyıl sonlarında yerini Özbekçeye bırakan Çağataycanın kökeni, gelişmesi ve dönemleri üzerinde değişik görüşler ileri sürülmüştür.²

ÇağatayTürkçesinin de içinde bulunduğu doğu kolunun başlangıç ve bitiş tarihleri bilim insanları arasında tartışmalıdır. 1928'de Alexandr N.Samoylaviç, Orta Asya edebî Türk dilini dört devreye ayırır:

- 1) Karahanlı Türkçesi veya Kâşgar Türkçesi (11.-12. Yüzyıllar)
- 2) Kıpçak-Oğuz Türkçesi (13-14. Yüzyıllar)
- 3) Çağatayca (15-19. Yüzyıllar)
- 4) Özbekçe (20. Yüzyıl)

Bu tasnife en büyük itiraz Fuat Köprülü'den gelmiştir. Köprülü 1945'te İslâm Ansiklopedisine yazdığı "Çağatay Edebiyatı" maddesinde Fuat Köprülü'nün Çağatay tanımı şöyledir: "Çağatayca, kelimenin en geniş manası ile moğul istilasından sonra Cengiz çocukları tarafından kurulan Çağatay, İlhanlı ve Altın Ordu imparatorluklarının medeni merkezlerinde XIII-XIV.asırlarda inkişaf eden ve Timurlular devrinde bilhassa XV.asırda klasik bir mahiyet alarak, zengin bir edebiyat yaratan edebî Orta Asya lehçesidir". Köprülü Çağatayca'yı şu devirlere ayırır:

İlk Çağatay Devri: 13. ve 14. Yüzyıllarda, önce Türkistan, Horasan ve İran sahalarında, Harezmi'de ve sonra Altın Ordu'da gelişen edebî dil.

Klâsik Çağatay Devrinin Başlangıcı: 14.Yüzyıl sonlarından başlayıp 15. Yüzyılın ortalarına kadar "Timurlular devrinde Horasan ve Mâverâünnehr'in Herat ve Semerkand gibi medenî ve siyasî merkezlerinde" gelişen edebî dil.

Klâsik Çağatay Devri: 15. Yüzyılın ikinci yarısını içine alan ve Nevâyî ile başlayan devir.

Klâsik Devrin Devamı: 16. Yüzyılda Babur ve Şeybanîler devri.

Gerileme ve çökme Devri: 17-19. Yüzyıllar (Köprülü 1945:270)³

¹ F.Kadri Timurtaş, age, s.11.

² B.Yücel, age, s.6.

³ Ahmet B.Ercilasun, Türk Dili Tarihi, s.400,401.

Çağatay dönemiyle ilgili çalışma yapan bir diğer isim Janos Eckmann'dır. Eckmann, İslami Orta Asya edebî Türk dilini şu devirlere ayırır:

- 1) *Karahanlıca veya Hakaniye Türkçesi (11.-13. Yüzyıllar)*
- 2) *Harezmi Türkçesi (14.Yüzyıl)*
- 3) *Çağatayca(15.yüzyıl-20.yüzyılın başlangıcı)*

Çağatayca da bu beş yüzyıllık hayatında bazı değişikliklere uğradı. Şu devirlere ayrılır:

- 1) *Klasik Öncesi Devir (15. Yüzyılın başlarından Nevâî'nin 1465'te ilk divanını tertibine kadar): Bu devir, bir dizi Eski Türkçe hususiyetin muhafaza edildiği bir geçiş devridir. Başlıca temsilcileri şunlardır: Sekkâkî, Lutfî, Atâyî, Hocendî, Seyyid Ahmed Mirza, Gedâyî...*
- 2) *Klasik Devir(1465-1600).Başlıca temsilcileri şunlardır: Hüseyin Baykara, MîrAlî Şîr Nevâyî, Şeybânî Han, Gâzî Zahîrüddîn Muhammed Bâbü, Muhammed Salih...*
- 3) *Klasik Sonrası Devir (1600-1921). Bir taraftan Nevâyî dilinin dikkatli bir taklidi, diğer taraftan Özbek unsurlarının tesiri vardır.⁴ Başlıca temsilcileri şunlardır: Ebülgâzî Bahadır Han, Saykalî, Gülhanî...*

Kimi bilim insanları bu dilin sunî bir dil olduğunu ifade etmekte ve mahalli unsurların ancak daha sonra bu dile girdiği görüşündedir. *Bütün bu kayıtlara göre Orta Asya'da kullanılan dilin adının Türkçe olduğunu, ancak edebî dili ifade etmek üzere Çağatay Türkçesi teriminin kullanılması gerektiğine ve bu edebî dilin bütün doğu ve kuzey Türklüğünün "ortak edebî dil"i olduğunu hatırdan çıkarmamak lâzımdır.⁵*

Doğuda bu gelişmeler görülürken batıda ise Anadolu'da Oğuzların ağız özelliklerine dayalı yeni bir yazı dili kurulmaktaydı. Eski Anadolu Türkçesi üzerinde çalışan bilim insanlarından F.Kadri Timurtaş, Eski Anadolu Türkçesinden günümüze uzanan Türkçeyi şu şekilde tasnif etmiştir:

I.Tarihî Türkiye Türkçesi XIII.-XX. yüzyıllar

1.Eski Türkiye Türkçesi XIII.-XV. yüzyıllar

a.Eski Anadolu Türkçesi (XIII. yüzyıl)

b.Eski Osmanlı Türkçesi (XIV.-XV. yüzyıllar)

2.Osmanlı Türkçesi

a.Klasik Osmanlı Türkçesi (XVI.-XIX. yüzyıllar)

b.Yeni Osmanlı Türkçesi(XIX-XX. yüzyıllar)

II. Yeni Türkiye Türkçesi XX. yüzyıl⁶

Eski Anadolu Türkçesi üzerinde çok sayıda çalışma yapan bir başka isim de Zeynep Kokmaz'dır. Z.Korkmaz, Türkçenin bu dönemini şu şekilde sınıflandırmaktadır:

⁴ J.Ekman, Çağatayca El Kitabı, s.16.

⁵ Ahmet B.Ercilasun, age, s.404.

⁶ F.K.Timurtaş, age, s.12.

Anadolu'da Oğuz Türkçesi temelinde kurulup ilk örneklerini vermeye başlayan ve Eski Anadolu Türkçesi veya Eski Türkiye Türkçesi diye adlandırılan yazı dili de bilindiği gibi kendi içinde üç alt döneme ayrılmaktadır. Bunlar A) Selçuklu dönemi Türkçesi, B) Anadolu Beylikleri Türkçesi, C) Osmanlı Türkçesine geçiş dönemi Türkçeleridir.

A) **Selçuklu Dönemi Türkçesi:** Anadolu bölgesinde kurulup gelişmeye başlayan Selçuklu dönemi Oğuzcası, bir yandan konuşma diline dayalı bir yazı dili oluşturma mücadelesi verirken, bir yandan da birer kültür dili durumundaki Arapça ve Farsçaya karşı mücadele yürüttüğü bir dönemdir. Bu nedenle ortaya konan eserler oldukça sınırlıdır. Bugün elimizde olan ve Anadolu yazı dilinin kuruluşuna öncülük eden başlıca eserler: A.Fakih'in Çarhname'si Kitâbu Evsâf-ı Mesacidi's Şerîfesi, Hoca Dehhanî'nin manzumeleri, Şeyyat Hamza'nın Yusuf ve Zeliha'sı ile Dâstân-ı Sultan Mahmud Mesnevi'si, Mevlana ve Sultan Veled'in Türkçe beyit ve manzumeleri ile Yunus Emre'nin Divan'ı ve ahlakî içerikli Risaletü'n-Nushiyye'si gibi ürünlerdir.

B) **Beylikler Dönemi Türkçesi(Eski Anadolu Türkçesi) XIV-XV. Yüzyıllar:** Süreç olarak Selçuklu Oğuzcasının devamı niteliğindeki Beylikler dönemi Türkçesi, Anadolu'da eski Doğu Türkçesinin kalıntılarından da ayıklanmış Oğuzcaya dayalı yepyeni bir yazı dilinin kuruluş dönemidir. Anadolu Selçuklu Devleti'nin yıkılıp parçalanmasından oluşan ve Eski Anadolu Türkçesinin 2.alt dönemini oluşturan Anadolu Beylikleri dönemini temsil eder. Zaman bakımından XIII. Yüzyıl sonlarından XV. Yüzyıl ortalarına, yani Osmanlı Beyliği'nin öteki Beyliklerin varlığına son veren güçlü bir devlet durumuna geçişine kadar uzanır. Ancak, Selçuklu Türkçesinin bitişi ile Beylikler dönemi Türkçesinin başlangıcını birbirinden kesin sınırlarla ayırmak mümkün değildir. XIII. Yüzyıl sonu, bu iki dönemi birbirine kaynakştıran bir halka durumundadır.

C) **Osmanlı Türkçesine Geçiş Dönemi:** XV. Yüzyılın 2. Yarısı, Anadolu Türkçesinin gelişme tarihinde bir geçiş dönemi durumundadır. İstanbul'un fethinden sonra imparatorluğun büyüme ve gelişmeye başlamasıyla birlikte, Türk dilinin yol alışında da şimdiye kadarkinden farklı bir değişme ve gelişme baş göstermiştir.⁷

⁷ Z.Kormaz, age, s.81-110.

1.BÖLÜM

SES BİLGİSİ

1.1. Ünlüler

1.1.1. Damak Uyumu

Türkçe kelimelerde kalın ünlülerle ince ünlüler bir arada bulunamaz. Damak uyumu, diye tarif edilen bu kural gereği bir kelimedede ince ünlüleri ince ünlülerin kalın ünlüleri kalın ünlülerin takip etmesi esas alınmıştır. Kelime kök veya gövdelerine gelen eklerde sonra gelen önce gelene tabi olur, kuralıyla eklerin gövdeye ve köke kalınlık-incelik açısından tabi olduğu bilinmektedir.

1.1.1.1.Kelime Kök Veya Gövdelerinde Damak Uyumu

1.1.1.1.1.Her İki Metinde Damak Uyumuna Giren Kelimeler Aşağıdadır:

BD ile MD damak uyumuna giren kelimeler açısından çok sayıda örneğe sahiptir. Damak uyumu açısından kimi kelimelerin BD’de sadece kalın ünlülerle yazılırken bu kelimelerin MD’de ince ünlülerle yazıldığı görülmektedir. Bu açıdan bakıldığında benzer kelimelerin benzer yazıldığı örneklerin yanı sıra, bazı kelimelerin ön ses ünlüsü ya da son ses ünlüsünün farklılık gösterdiği görülürken bu farklılık kalınlık-incelik açısından olmayıp sadece düzlük-yuvarlaklık açısından görülen farklılardır.

BD{üçün} =MD{içün}

Bu edat her iki metinde de kalınlık-incelik uyumuna girmiştir. BD’de ön-ses ünlüsü dar-yuvarlak {ü-} iken, MD’de ön ses ünlüsü düz-dar {i-} şeklindedir. Her iki metinde de birçok örnek bulunmakta olup aşağıda birkaç tane gösterilmiştir.

Bâbü'r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

<i>üçün</i> “için”118/5,3/4	<i>ibret için</i> “ibret için”5/2
<i>üçün</i> “için”4/27	<i>ışk için</i> “aşk için”284/3
<i>devlet için</i> “mutluluk için” 129/46	<i>içün</i> “için”87/2,1351/6
<i>biziy için</i> “bizim için”316/2	<i>yârân için</i> “dostlar için”152/5, 154/3, 180/3
<i>bu biş kün için</i> “bu beş gün için”258/1	<i>kullaruy için</i> “kulların için”22/4
<i>tıhri için</i> “Tanrı için” 147/2	<i>konmağ için</i> “konmak için” 1378/3
<i>ni için</i> “niçin” 133/1	<i>yazmak için</i> “yazmak için” 1379/5

<i>yaşşı at için</i> “güzel ad için” 391/2 <i>çalmağ için</i> “çalmak için” 558/24 <i>başım koymağ için</i> “başımı koymak için” 474 <i>yaman için</i> “kötü için” 397/4 <i>derdim için</i> “derdim için” 132/7 <i>çalmağ için</i> “çalmak için” 558/24	<i>def-i bûy-ı mey için</i> “içki kokusunu atmak için” 1000/4 <i>katlüm için</i> “ölümüm için” 1000/5 <i>meclise ziynet için</i> “meclise ziynet için” 1002/3 <i>anuy için</i> “onun için” 1342/1, 1911/1, 1697/2 <i>sevdâ için</i> “sevda için” 2247/1
--	---

BD{uzun}-= MD{uzun}

Bâbü Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

<i>uzun</i> “uzun” 2/5, 46/2, 48/2, 130/5	<i>uzun</i> “uzun” 2531/1, 2317/3, 2280/5, 2092/1, 1147/1, 2207/3, 2191/3, 1627/6, 1313/2
---	--

BD{öksüt-} = MD{eksük}

Damak uyumuna uyan bu kelimenin BD’de ön sesi yuvarlak-geniş {ö-} iken MD’de ön sesi düz-geniş {e-} şeklindedir. BD’de bu kelimeyle ilgili yalnız bir örnek tespit edilmişken MD’de birçok örnek yer almaktadır.

Bâbü Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

<i>öksütme</i> “eksiltme” 258/2	<i>eksük</i> “eksik” 93/4, 134/3, 165/4, 2531/2, 2470/2, 2369/8, <i>cefâ eksük degül</i> “eziyeti eksik değildir” 2418/ <i>eksük degül</i> “eksik değil” 520/2 <i>eksük olmaz</i> “eksik olmaz” 1089/4, 2071/3 <i>eksük olmasun</i> “eksik olmasın” 2303/3 <i>eksük itme</i> “eksik etme” 2026/5, 2196/4
---------------------------------	--

BD{işik}=MD{işig}

Günümüzde bu kelimenin ilk ünlüsü genellikle kapalı e olarak yazılmaktadır.

Bâbü Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

<i>işikişdin</i> “beni eşliğinden” 227/2 <i>inâyet it işikişde</i> “eşliğinde ihsan et” 97/2 <i>niçe işikdin işikke</i> “eşikten eşliğe ne kadar” 116/2	<i>işig</i> “eşik” 1132/3
--	---------------------------

BD{kıçe}=MD{gice}

İlk hecedeki ünlü günümüzde kapalı e ile yazılmaktadır.

<i>kiçe</i> “gece” 292/2, 20/4, 46/1, 202/1, 57/4, 53/3,	<i>gice</i> “gece” 177/1, 2/4 <i>dün gice</i> “dün gece” 234/1 <i>giceler</i> “geceler” 295/3 <i>giceyi</i> “geceyi” 5/5
--	---

BD{yalğuz}= MD{yalğuz}

<i>yalğuzluk</i> “yalnızlık” 72/5	<i>yalğuz</i> “yalnız” 2508/7
-----------------------------------	-------------------------------

BD{yimek}=MD{yimek}

Her iki metinde de kalınlık-incelik uyumuna uyan bu kelimenin kelime kök hecesindeki -i- ünlüsünün kapalı e {é} olduğu, bilim insanlarınca genelde kabul görmüştür.

<i>yimekke</i> “yemeye” 28/4 <i>gam yimekke</i> “gam çekmeye” 129/44	<i>yimek</i> “yemek” 1470/3 <i>hab yimekten</i> “hap yemekten” 176/2
---	---

BD{köñül}=MD{göñül}

Bu kelimeyle ilgili her iki metinde de çok sayıda örnek bulunmaktadır.

<i>köñül</i> “gönül” 6/3 ,4/85 <i>köñülde</i> “gönülde” 38/3 <i>köñül efgânıdur</i> “gönül feryadıdır” 44/4 <i>iy köñül</i> “ey gönül” 3/4 <i>köñül salman</i> “gönül vermem” 85/3 <i>barmadı köñüldin ol saç u yüz</i> “o saç ve yüz gönülde gitmedi” 126/11 <i>devlet üçün köñülni zâr itme</i> “mutluluk için gönlünü ağlatma” 129/46 <i>cân birle köñülni</i> “can ile gönülü” 171/1 <i>vaşlığa köñül</i> “gönül kavuşmaya” 255/1 <i>göñülge hayret boldı</i> “gönül şaşırıldı” 261/1	<i>göñül</i> “gönül” 1298/4, 1270/5 <i>göñül virme</i> “gönül verme” 1122/6 <i>gevâb ister göñül</i> “gönül cevap ister” 1091/3 <i>göñül hastesine</i> “gönül hastasına” 1077/3 <i>şabâdan öñdil almışdur göñül</i> “gönül sabah rüzgarından ödül almıştır” 879/2 <i>pâre pâre nola toğransa göñül şâne-mişâl</i> “gönül, tarak misali parça parça doğransa ne olur?” 767/2 <i>göñül derdüñle çokdan mübtelâdur</i> “gönül derdinle çoktan tanışmış tutkun olmuştur” 731/1 <i>göñül mülkini</i> “gönül ülkesini” 413/2 <i>inler göñül tanbûr-veş</i> “gönül tanbur gibi inler” 87/4
--	---

BD{bütün}=MD{bütün}

Her iki metinde de damak uyumuna uyduğu görülmele birlikte BD’de pek fazla örneğe rastlanılmamıştır.

*Bâbüür Dîvânı**Muhibbî Dîvânı*

<i>bütün</i> “bütün, hep” 129/40	<i>bütün</i> “bütün, hep” 219/3, 2502/5, 2464/2...
----------------------------------	--

BD{sonra}=MD{sonra}*Bâbüür Dîvânı**Muhibbî Dîvânı*

<i>sonra</i> “sonra” 148/2, 93/1, 4/134	<i>sonra</i> “sonra” 185/5, 2332/2
---	------------------------------------

BD{toğrı}=MD{toğrı}*Bâbüür Dîvânı**Muhibbî Dîvânı*

<i>toğrı</i> “doğru” 90/3	<i>toğrı</i> “doğru” 2148/4, 9/6, 1923/4, 2488/4, 2453/6, 2306/4, 2258/1
---------------------------	--

{toğkuz}=MD{toğkuz}*Bâbüür Dîvânı**Muhibbî Dîvânı*

<i>toğkuz</i> “dokuz” 556/6	<i>toğkuz</i> “dokuz” 1584/5, 1565/3, 1880/4, 2503/5, 2535/5
-----------------------------	--

BD{altun}=MD{altun}*Bâbüür Dîvânı**Muhibbî Dîvânı*

<i>altun</i> “altın” 551/7	<i>altunlu</i> “altınlı” 171/9 <i>altun</i> “altın” 445/4, 2541/5, 2155/6, 1822/5
----------------------------	--

BD{avun- }=MD{avun- }*Bâbüür Dîvânı**Muhibbî Dîvânı*

<i>avunsam çağır bile</i> “şarapla avunsam” 120/5 <i>avutmak kirek</i> “avutmalı” 79/4	<i>avudup</i> “avutup” 2619/5
---	-------------------------------

BD{yana}=MD{yine}

Damak uyumuna her iki metinde de uyan bu kelimenin BD'de kalın ünlüyle yazılmasına karşın MD'de ince ünlülerle yazıldığı görülmektedir.

*Bâbü'r Dîvânî**Muhibbî Dîvânî*

<i>yana</i> “yine” 3/8, 215/1, 120/1, 67/4, 128/22, 165/2, 9/1 <i>kılmason rüsvâ yana</i> “ yine rezil etmesin” 18/5 <i>yana köz öyide</i> “yine göz evinde” 17/1 <i>yana</i> “ yine” 4/191	<i>yine</i> “yine” 171/5, 1063/2, 278/5, 251/3, 2393/1,2,3,4,5, 2420/1,2,3,4,5, 2446/3, 2459/1,2,3,4,5,
--	---

BD{kıygu}=MD{kıygu}*Bâbü'r Dîvânî**Muhibbî Dîvânî*

<i>kıygu</i> “kıygi” 69/2 <i>kıygu irdi</i> “kıygydı” 292/1 <i>kıygu bile</i> “kıygyyla” 194/1	<i>kıygu</i> “kıygi” 1291/1
--	-----------------------------

BD{ayru}=MD{ayru}*Bâbü'r Dîvânî**Muhibbî Dîvânî*

<i>yüzüñdin ayru</i> “yüzünden ayrı” 67/3 <i>sindin ayru</i> “senden ayrı” 39/2 <i>sindin ayru</i> “senden ayrı” 450 <i>ayru</i> “ayrı” 81/29, 23/4, 20/1 <i>bizdin ayru</i> “ bizden ayrı” 14/4 <i>andın ayru min</i> “ondan ayrı ben”112/4	<i>ayru</i> “ayrı” 1395/4, 2230/3, 2016/1, <i>gül yüzüñden ayru</i> “gül yüzünden ayrı” 511/1, 1994/1, 2211/2, <i>senden ayru</i> “senden ayrı” 920/3, 1491/3, <i>serv-i sehîden ayru</i> “uzun boylu serviden ayrı” 2020/1
---	--

BD{kıaçan}=MD{kıaçan}*Bâbü'r Dîvânî**Muhibbî Dîvânî*

<i>her kıaçan</i> “ her ne zaman” 40/2	<i>kıaçan</i> “ne zaman” 167/1
--	--------------------------------

BD{ķara}=MD{ķara}*Bâbür Dîvânı**Muhibbî Dîvânı*

<i>ķaradur</i> “karadır” 4/214 <i>ni yüz ķaralğ boldi</i> “ne yüz utandırıcı oldu” 216/2	<i>ķara dikenden</i> “kara tikenden” 599/5
--	--

BD{ķulaķ}=MD{ķulaķ}*Bâbür Dîvânı**Muhibbî Dîvânı*

<i>ķulaķ</i> “kulak” 415/2,4/167	<i>ķulaķ</i> “kulak” 1393/2, 571/4, 1460/1, 2504/3, 2331/4, 1386/3
----------------------------------	---

BD{ķibi}=MD{ķibi}*Bâbür Dîvânı**Muhibbî Dîvânı*

<i>bâbür ķibi</i> “Bâbür gibi” 24/2 <i>min ķibi</i> “benim gibi” 44/5 <i>göl ķibi</i> “göl gibi” 46/6 <i>ķeker ķibi</i> “ķeker gibi” 57/2 <i>sü ķibi</i> “asker gibi” 88/3 <i>encüm ķibi bolğay</i> “yıldızlar gibi olacak” 57/4 <i>min ķibi</i> “benim gibi” 70/4	<i>gün ķibi</i> “güneş gibi” 186/4 <i>bülbül ķibi</i> “bülbül gibi” 295/3 <i>gün ķibi</i> “gün gibi” 590/4, 2282/3 <i>yûsuf ķibi</i> “Yusuf gibi” 1755/5 <i>ķibi</i> “gibi” 2397/3 <i>ok ķibi</i> “ok gibi” 2748/4
--	---

BD{ķirek}=MD{ķerek}

Özellikle gereklilik kipinin çekiminde kullanılan bu sözcüğün kullanımlarıyla ilgili çok sayıda örnek bulunmaktadır. (Ayrıca bk. Gereklilik Kipi.)

*Bâbür Dîvânı**Muhibbî Dîvânı*

<i>ķirek</i> “gerek” 12/1,4,44	<i>ķerek</i> “gerek” 1587/3
--------------------------------	-----------------------------

BD{ķirpik}=MD{ķirpük}*Bâbür Dîvânı**Muhibbî Dîvânı*

<i>ķirpiklerdin</i> “ķirpiklerden”	<i>ķirpüklerini</i> “ķirpiklerini” 2300/2
------------------------------------	---

kirpiği “kirpiği” 55/4

Metinlerde kalınlık-incelik uyumuna uyduğu tespit edilen bu kelimenin MD’de ikinci ünlüsünün dar-yuvarlak olmasıyla farklılık gösterdiği görölmektedir.

BD{toğrı}=MD{toğrı}

Bâbüş Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

toğrı “doğru” 129/5

toğrı “doğru” 19/3, 340/2, 2148/4

BD{tofrağ}=MD{toprağ}

Bâbüş Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

tofrağ “toprak” 91/2, 195/1

toprağ “toprak” 222/4

toprağ ile “toprak ile” 946/3

toprağ oldum “toprak oldum” 1893/3

BD{ayağ}=MD{ayağ/đ}

Bâbüş Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

ayağ yitkençe “ayağım gittikçe” 95/5

ayağ “ayak” 2641/2

bir ayağ üzre “bir ayak üstünde” 26661

bir ayağ üzre biğ ayağ “bir ayak üstünde bin ayak” 2766/3

BD{yafrağ}=MD{yafrağ}

Bâbüş Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

hazân yafrağı “sonbahar yaprağı” 539/1, 29/1

gül yafrağı “gül yaprağı” 1067/1

BD{yoğsa}=MD{yoğsa}

Bâbüş Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

yoğsa “yoksa” 124/3

yoğsa “yoksa” 276/5, 585/4, 920/1, 2303/1,
2123/5, 2379/4,

BD{ķuru}=MD{ķuri}*Bâbür Dîvânı**Muhibbî Dîvânı*

<i>ağzım ķurup</i> “ağzım kuruyup” 56/8	<i>ķuri</i> “kuru”85/6, 88/3, 85/6, 894/2, 599/4, 201/6
---	---

Her iki metinde de damak uyumuna uyan bu kelimenin MD’de son ünlüsünün düz-dar olduğu görülürken BD’de dar-yuvarlak olduğu tespit edilmiştir.

BD{ullı}=MD{ulı}*Bâbür Dîvânı**Muhibbî Dîvânı*

<i>ullı</i> “ulu,yüce” 35/5	<i>ulı</i> “ulu” 179/4 <i>bir ulı dergâhuı</i> “bir ulu dergahın” 1859/1
-----------------------------	---

BD{yalğuz}=MD{yalğuz}*Bâbür Dîvânı**Muhibbî Dîvânı*

<i>yalğuzluk</i> “yalnızlık” 72/5	<i>yalğuz</i> “yalnız” 2680/2
-----------------------------------	-------------------------------

BD{sarığ}=MD{şaru}*Bâbür Dîvânı**Muhibbî Dîvânı*

<i>sarığ</i> “sarı” 29/4, 499, 550/1,	<i>şaru</i> “sarı” 1249/5, 2313/3, 2316/3, 2301/2,
---------------------------------------	--

BD{yırak}=MD{ırag/ķ}*Bâbür Dîvânı**Muhibbî Dîvânı*

<i>yırak</i> “uzak” 2/5, 16/2, 121/3, 37/6, 548/2,	<i>ırag</i> “uzak” 1351/2, 1864/5, 1352/5, 1355/3, 1356/1, <i>ıraq</i> “uzak” 1447/4 <i>ıraqdan</i> “uzaktan” 1244/4
--	---

BD{uyķu}=MD{uyķ/hu}*Bâbür Dîvânı**Muhibbî Dîvânı*

<i>uyķu</i> “uyku” 30/4, 81/1, 328/2, 129/14	<i>uyhu</i> “uyku” 2295/2, 2260/2, 2034/4, <i>uyķu</i> “uyku” 2229/2
--	---

BD{yulduz}=MD{yulduz}*Bâbü'r Dîvânı**Muhibbî Dîvânı*

<i>yulduz</i> “yıldız” 68/5	<i>yulduz</i> “yıldız” 1346/3 <i>yulduzum</i> “yıldızım” 1868/5
-----------------------------	--

BD{açuk}=MD{açuk}*Bâbü'r Dîvânı**Muhibbî Dîvânı*

<i>açuk</i> “açık” 321/2	<i>açuk</i> “açık” 1353/4
--------------------------	---------------------------

BD(acıġ)= MD{acu}*Bâbü'r Dîvânı**Muhibbî Dîvânı*

(acıġ) “acı”	<i>acu dili</i> “acı dili” 1291/3
---------------------	-----------------------------------

BD(tatlıġ)= MD{tatlu}*Bâbü'r Dîvânı**Muhibbî Dîvânı*

(tatlıġ) “tatlı”	<i>tatlu imiş</i> “tatlıymış” 1291/3
-------------------------	--------------------------------------

BD(köprü)= MD{köpri}*Bâbü'r Dîvânı**Muhibbî Dîvânı*

(köprü) “köprü”	<i>köpri</i> “köprü” 2367/2
------------------------	-----------------------------

1.1.1.1.2.Damak Uyumunda Benzeşmezlik

Damak uyumunda benzeşmezlik gösteren kelimelerle ilgili olarak, yapmış olduğumuz araştırmada bir kelime tespit edilebilmiş olup bu kelimenin BD’de uyuma girerken MD’de uyum dışında kaldığı görülmektedir.

BD{uşbu}=MD{işbu}

Bu kelime BD’de damak uyumuna girerken MD’de uyuma girmemektedir.

*Bâbü'r Dîvânı**Muhibbî Dîvânı*

<i>uşbu müşkilni</i> “işte bu güçlüġü” 113/4 <i>arada hâyil uşbu perdedür</i> “arada engel işte bu perdedir” 83/4	<i>işbu bir cânê</i> “bu bir cana” 2347/4, <i>işbu gönülüm</i> “işte bu gönülüm” 2033/3, 1001/1 <i>işbu zulm ile</i> “işbu zulüm ile” 1408/1,
--	---

1.1.1.2.Eklerde Damak Uyumu

Eklerde damak uyumu konusunda her iki metinde de damak uyumuna giren ortak eklerin olduğu görülmekle birlikte damak uyumu konusunda benzeşmezlik gösteren eklerde bulunmaktadır.

1.1.1.2.1.Damak Uyumuna Giren Ekler

Oğuz Türkçesi’nde damak uyumuna girdiği bilinen zarf-fiil eki **{-(y)UbAn(I)}** MD neşrinde bazı örneklerde uyum dışına çıktığı gözlenmektedir. Dolayısıyla MD neşrinde bu kurala uyulmadığı görülmektedir. Addan Ad Yapma Eki BD **{+sIz}** = MD **{+sUz}** her iki metinde de uyuma uyarken BD’de sürekli düz-dar şeklinde kullanılırken, MD’de ise sürekli dar-yuvarlak şeklinde kullanılmaktadır. Çıkma Durumu ekinin de (BD **{+(n)Dın}** = MD **{+(n)dAn}**) BD’de sürekli düz-dar şeklinde kullanılırken MD’de düz-geniş şeklinde kullanıldığı görülmektedir. Bu nedenlerden dolayı damak uyumuna uyan eklerin aynı zamanda dudak uyumuna uyduğu söylenememektedir.

BD{-bAn}=MD{-(y)UbAn(I)}

Bu zarf-fiil ekinin hem Çağatay Türkçesinde hem de Oğuz Türkçesinde uyuma girdiği bilinmektedir. Her iki metinden örnekler aşağıdadır:

Bâbü'r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

<i>terk-i nâmûs iyleben</i> “namusu terk ederek” 14/6	<i>bir kaçre şuya düşüben</i> “bir damla suya düşüp” 516/2
<i>kerem kıliban</i> “cömertlik ederek” 112/5	<i>‘adl eyleyüben</i> “adalet gösterip” 239/4
<i>hayrân bakıban yüzüğe tursam</i> “yüzüne hayran bakarak dursam” 126/17	<i>olma ‘isyânıñ görüben ey Muhibbî nâ-ümîd</i> “ey Muhibbi, isyanımı görerek ümitsizliğe kapılma” 158/5
<i>közüñ oynatıban</i> “gözünü oynatarak” 88/2	<i>köyuban başka bî-ğarâr oldum</i> “başka bırakarak kararsız oldum” 127/17
<i>tünd rahşıñı minip yildürüben</i> “gösterişli sert atına binip koşturarak” 132/20	<i>hayrân bakıban yüzüğe tursam</i> “yüzüne hayran bakarak dursam” 126/17
<i>körüben nâmeni özdin bardım</i> “mektubunu görerek kendimden geçtim” 131/3
<i>tenim sünek boluben</i> “vücudum kemik olup” 123/3	
Başka Örnekler:	Uymayan Örnekler:
<i>isteben</i> “isteyerek” 486,207/2	<i>dünyâya şağın aldanuben virme aña dil</i> “sakın dünyaya aldanıp, ona gönül verme” 520/3
<i>yasaban yüzüñi</i> “yüzünü süsleyerek” 206/1	<i>hârk-ı cefân ile oluben pây-ı dil-şikest/vaşlun gülini irmedi ey bî-vefâ dost</i> “ey vefâsız,
<i>öz işini terk itiben</i> “kendi işini terk ederek” 421/2	

<p><i>ağrituban atanı</i> “atanı inciterek” 563/2 <i>rahm iyleben</i> “merhamet ederek” 407/2 <i>işikiñ âstâtığa koyuban ikki yüzümni</i> “iki yüzümü kapının eşğine koyarak” 340 <i>olturuban</i> “oturarak” 273/1 <i>ayağ iligge alıban</i> “eline kadeh alarak” 243/2 <i>bildürüben</i> “bildirerek” 132/20 <i>oquban sözini</i> “sözünü okuyarak” 131/3 <i>körüben nâmeni</i> “mektubunu görerek” 131/3 <i>irnini tişleben soruşı</i> “dudağını dişleyerek soruşu” 107/3 <i>başnı alıban bir sarı kıtmek müşkil</i> “başını alarak bir tarafa gitmek güçtür” 154/2</p>	<p>eziyetinin dikeniyile gönlü kırık, perişan olduğum halde kavuşma gülüm bana erişmedi” 232/1 <i>iki ‘âlemde sa‘âdet buluben eyledi sûd</i> “iki cihanda mutluluk bularak kâr sağladı” 9/5 <i>ıurmayuben</i> “durmada” 622/1 <i>gonce ağız açuben</i> “gonca ağız açarak” 39/2 <i>mıhr eyleyesin yañuben gâh</i> “arasıra yanılıp, sevgi eyleyesin “ 239/3</p>
---	---

Yukarıda BD’den alınan örneklerin tamamının uyuma girdiği gözlenirken MD’den alınan örneklerden kimilerinin uyum dışı kaldığı gözlemlenmektedir. Oysa bu ek, Oğuz Türkçesinde de uyuma girmektedir. MD neşrinde bu kurala uyulmamıştır.

BD {+sIz} = MD {+sUz} Addan Ad Yapma Eki

Bâbüir Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

<p><u>Türkçe İnce Ünlülü Kelimelerden Sonra :</u> <i>sinsizin</i> “sensiz olarak” 51/1 <i>sinsiz</i> “sensiz” 73/1 <u>Türkçe Kalın Ünlülü Kelimelerden Sonra :</u> <i>ansız</i> “onsuz “ 429, 94/4 <i>çağırsız</i> “şarapsız” 373/2</p>	<p><u>Türkçe İnce Ünlülü Kelimelerden Sonra :</u> <i>sensüz</i> “sensiz” 883/2, 413/5 <i>sensüzin</i> “sensiz olarak” 411/4 <i>gül yüzüñsüz</i> “gül yüzünden ayrı” 1831/3 <u>Türkçe Kalın Ünlülü Kelimelerden Sonra :</u> <i>kılsuz</i> “kulsuz” 96/2 <i>kansuz</i> “kansız” 1541/4</p>
--	--

Ekin her iki metnide de damak uyumuna uyduğu gözlenmektedir.

BD {+IA} = MD {+IA} Addan Fiil Yapma Eki

Bâbüir Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

<p><i>sözlep</i> “söyleyip” 88/1 <i>sözlegüçiniñ öziğe</i> “söyleyicinin kendisine” 3/13 <i>ağızlangay</i> “ağızına alacak” 14/2</p>	<p><i>bağlamayınca</i> “bağlamayınca “ 186/1 <i>bağlandı</i> “bağlandı” 14/2, 97/5 <i>ezberlemiş</i> “ezberlemiş” 1236/3</p>
--	--

	<i>yarelense</i> “yaralansa” 14/1
--	-----------------------------------

Her iki metinde de ekin damak uyumuna uyduğu görülmektedir.

BD {+IAr} = MD {+IAr}

Bâbü'r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

<i>yatları</i> “yabancıları” 211/2	<i>kuşlar</i> “kuşlar” 2736/3
<i>sünnetler</i> “sünnetler” 4/23	<i>kullar</i> “kullar” 1112/5
<i>bu kişileri</i> “bu kişileri” 4/27	<i>şular</i> “sular” 2315/5
<i>işlerin</i> “işlerini” 4/34	<i>yirler</i> “yerler” 188/4
<i>tilbeler</i> “deliler” 9/4	<i>güzeller</i> “güzeller” 2524/4
<i>ol köyüllerdin</i> “o gönüllerden” 4/211	<i>kimseler</i> “kimseler” 366/1

Her iki metinde de bahse konu ekin damak uyumuna uyduğu gözlenmektedir.

Teklik 3.Şahıs İyelik Eki BD{+(s)I},{+(y)I}=MD{+(s)I},{+(y)I}

Bâbü'r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

Teklik 3. Şahıs {+(s)I},{+(y)I}	Teklik 3. Şahıs {+(s)I},{+(y)I}
Ünlü+iyelik	Ünlü+iyelik
<i>hızır suyun</i> “ Hızır suyunu”14/2	<i>rahmet suyuyla</i> “Rahmet suyuyla” 2355/3
<i>saçın sevdâsı</i> “saçının sevdası” 9/1	<i>mihnet kapısı</i> “zahmet kapısı” 2671/1
<i>hayvân suyunı</i> “canlılık suyunu” 34/3	<i>zülfi hevâsı</i> “saçının arzusu” 2006/5
<i>nefs yağısını</i> “nefs düşmanını” 132/35	<i>mahabbet yapısı</i> “muhabbet binası” 1202/3
<i>bolmasa közğü ni sûd utrusı</i> “ ayna olmasa karşısında ne fayda” 4/30	<i>hızır suyu</i> “Hızır’ın suyu” 992/
<i>mertebesini</i> “mertebesini” 4/46	
<i>körklük közgüsini</i> “güzellik aynasını” 4/63	
<i>ma ‘nevî mertebesini</i> “ manevi mertebesini” 4/46	
<i>çün anı köyli irür közğüsü</i> “ çünkü onun gönlü aynasıdır” 4/30	
Ünsüz+ İyelik:	Ünsüz+ İyelik:
<i>sözi</i> “sözü” 4/100	<i>doğru yolu</i> “doğru yolu” 9/6
<i>közi</i> “gözü” 4/100	<i>hak yoluna</i> “hak yoluna” 3/3
<i>ten ivige</i> “ bedene, vücuda” 151/2	<i>gün yüzünü</i> “gün yüzünü” 67/5
<i>anı köylini</i> “onun gönlünü” 4/36	<i>sözüne</i> “sözüne” 88/3
<i>ümmetiğe</i> “ümmetine”4/69	<i>gün yüzü</i> “ güneş yüzü” 14/2

<p><i>hüblük milki</i> “güzellik mülkü” 424/2 <i>ol yârnuş atını</i> “o yarin adını” 4/76 <i>‘adem yolunu</i> “yokluk yolunu” 431 <i>atını</i> “adını” 4/107</p>	<p><i>gözi</i> “gözü” 220/1 <i>dil bülbülünüş</i> “gönül bülbülünün” 322/1 <i>cennet gülüdür</i> “cennet gülüdür” 450/1 <i>ruhları üstinde</i> “yanaklarının üstünde” 399/1</p>
---	--

BD {+(n)I} = MD {+(n)I} Yükleme Durumu

Bâbüür Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

<p><u>Ünlü+Yükleme:</u> <i>özidin özgeni</i> “kendinden başkasını” 4/62 <i>bu mertebeni</i> “bu mertebeyi” 4/84 <i>ikkinçisini</i> “ikincisini” 514/13 <i>evvelğini</i> “öncekini” 514/13</p> <p><u>Ünsüz+yükleme:</u> <i>özümni</i> “kendimi” 371/1,29/6 <i>her nefesni</i> “her nefesi” 4/131 <i>lezzetni</i> “lezzeti” 4/104 <i>özni</i> “kendini” 4/38 <i>sözümni</i> “sözümü” 574 <i>bu kişilerni</i> “bu kişileri” 4/27 <i>köğüllerni</i> “gönülleri” 4/153 <i>dostluğunu</i> “dostluğu” 439,275/1 <i>ol okni</i> “o oku” 42/4 <i>munı</i> “bunu” 4/46, 3/12, 4/1, 4/70, 4/74, 4/51, 4/14</p>	<p><u>Ünlü+Yükleme:</u> <i>bunu</i> “bunu” 28/4</p> <p><u>Ünsüz+yükleme:</u> <i>elümi</i> “elimi” 26/5 <i>bu gönlümi</i> “bu gönlümü” 14/4 <i>sevdiğümi</i> “sevdiğimi” 136/1 <i>muhibbî kuluğu</i> “muhibbi kulunu” 1586/6 <i>zebânı</i> “dili” 1338/5 <i>sırrımı fâş eyleyen</i> “sırrımı açıklayan” 366/3 <i>sırrı nihân itme</i> “sırrı gizleme” 30/3 <i>cümle ‘uşşâkı</i> “bütün âşıkları” 305/4 <i>‘âşkı</i> “âşığı” D829 <i>kolunu</i> “kolunu” 498/3 <i>kanunu</i> “kanımı” 496/1</p>
---	---

Her iki metinde de ek sonu ünlüsü ünlü uyumuna uyar.

BD {+(n)DA} = MD {+(n)dA} Bulunma Durumu

Bâbüür Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

<p><u>Ünlü + Bulunma</u> <i>bu rütbede</i> “bu mertebede” 4/86 <i>her rütbede</i> “her rütbede” 4/62</p> <p><u>Tonlu Ünsüz + Bulunma</u></p>	<p><u>Ünlü + Bulunma</u> <i>vuşlat şebinde</i> “kavuşma gecesinde” 1343/1 <i>‘ışk meydânında</i> “aşk meydanında” 1440/1</p> <p><u>Tonlu Ünsüz + Bulunma</u></p>
--	--

<p><i>köñülde</i> “gönülde” 4/72 <i>közümde</i> “gözümde” 12/1 <i>her ni köñlüñde ise</i> “gönlünde ne varsa” 4/19 <i>munda</i> “burada” 4/120, 4/38, 343, 423/2 <i>anda</i> “orada” 263/2</p> <p><u>Tonsuz Ünsüz + Bulunma</u> <i>ğafletde</i> “gaflette” 4/138 <i>kökte</i> “gökte” 45/1 <i>ğurbette</i> “gurbette” 124/1</p>	<p><i>rûz-ı mahşerde</i> “mahşer gününde” 1565/4 <i>gülşende</i> “gül bahçesinde” 1001/2 <i>sîneyde</i> “sinende” 1398/5 <i>kapuñda</i> “kapıda” 423/3 <i>kâyuyñda</i> “mahallesinde” 1394/5</p> <p><u>Tonsuz Ünsüz + Bulunma</u> <i>düşde</i> “rüyada” 152/3 <i>son nefesde</i> “son nefeste” 1/4 <i>fenni işkıda</i> “aşk ilminde” 1327/2</p>
---	---

Her iki metinde de damak uyumuna uymaktadır.

BD {+(n)Dın} = MD {+(n)dAn} Çıkma Durumu

Bâbüñ Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

<p><u>Tonsuz Ünsüz + Çıkma</u> <i>bu iştin</i> “bu işten” 4/78 <i>bu iştin ğâfil</i> “bu işten habersiz” <i>işikdin işikke</i> “eşikten eşige” 116/2 <i>yırağıdn</i> “uzaktan” 67/2 <i>ottın</i> “ottan, ateşten” 4/40</p> <p><u>Tonlu Ünsüz + Çıkma</u> <i>öydin</i> “evden” 42/2 <i>mûzî sözdin</i> “eziyet veren sözden” 4/13 <i>öyüñdin</i> “evinden” 4/149 <i>özdin</i> “kendinden” 374 <i>mundın</i> “bundan” 90/4 <i>cândın artuğ</i> “candan fazla” 128/17</p>	<p><u>Tonsuz Ünsüz + Çıkma</u> <i>bulutdan</i> “buluttan” 186/4 <i>başdan</i> “baştan” 2315/4 <i>selâmetden</i> “selametten” 1424/5 <i>şefâ’atden</i> “şefâatinden” 19/2 <i>gökden</i> “gökten” 230/4</p> <p><u>Tonlu Ünsüz + Çıkma</u> <i>gözden</i> “gözden” 135/3 <i>ol sebebden</i> “o sebebden” 2531/3 <i>fırâkuñdan</i> “aryalığından” 1337/1 <i>jeng-i ğamdan</i> “üzüntü pasından” 1371/3 <i>ğamdan</i> “üzüntüden” 1412/5 <i>lisân-ı ğaybdan</i> “gizli dilden” 16/5</p>
---	--

Her iki metinde de ekin ünlü uyumuna uyduğu görülmektedir. Ek ünlüsünün BD’de sürekli düz-dar ünlülü kullanıldığı görülmekle birlikte MD’de düz-geniş kullanımına rastlanmaktadır.

BD {+nIn} / {+nUn} = MD {+(n)Un} İlgi Durumu

Bâbüñ Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

<p><u>Ünsüz + İlgı</u></p> <p><i>bu ‘âlemniñ şafâstı</i>“bu alemin güzelliği” 49/5 <i>çerhniñ gerdişi</i>“feleğin dönüşü” 2/3 <i>kimniñ atı</i>“kimin adı” 4/77 <i>ol yârniñ atını</i>“o yarin ismini” 4/76 <i>dîdârniñ haqqını</i>“yüzünün hakkını”178/2 <i>dostniñ yâdını</i>“ dostunun hatırlamasını” /65 <i>ğayrniñ körmekliki</i> “başkalarının görmesi” 549/1</p> <p><u>Ünlü + İlgı</u></p> <p><i>bu kişiniñ işi</i>“ bu kişinin işi” 4/198 <i>aķar sunuñ firâkıdın</i>“akar suyun ayrılığında” 501 <i>sözlegüçiniñ öziğe</i>“söyleyenin kendisine” 3/13</p>	<p><u>Ünsüz + İlgı</u></p> <p><i>ayunı ondördi</i>“ayın ondördü”2508/6</p> <p><u>Ünlü + İlgı</u></p> <p><i>kimseniñ aybını</i> “birinin ayıbını” D851</p>
---	---

Her iki metinde de ekin ünlü uyumuna uyduğu görülmektedir.

BD {+çA} = MD {+CA} Eşitlik Durumu

Bâbüir Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

<p><i>uķkunça</i>“ kıvılcım kadar” 34/2 <i>tofraķça</i> “toprak kadar” 162/1 <i>ança</i> “o kadar” 4/110,4/24 <i>munça</i> “bunca” 6/6,29/2 <i>meyl lezzâtnı tapkança bolur</i>“şarabın lezzetini bulan gibi olur” 4/110 ‘<i>ömr barınça</i> “ömür oldukça”118/5 <i>olça miķdâr</i> “o kadar miktar” 113/3 <i>biliñçe</i> “belin gibi” 102/3 <i>cennetçe</i> “cennet gibi” 122/4 <i>ayaķ yitkençe</i>“ayak vardıkça” 134/2</p>	<p><i>ağırınca dürr ü cevher</i> “ağırlığınca inci ve cevher” 378/3 <i>boynumuz bir kılcadur</i> “boynumuz bir kıl kadardır “108/5 <i>bu kuşça</i> “bu kuş gibi”839 <i>ağladuķça</i> “ağladıkça” 942/2 <i>bunca</i> “bu kadar” 2420/4 <i>çöpçe</i> “çöp kadar” 2452/2 <i>gökce</i> “gök kadar” 2331/3 <i>zerrece</i> “zerre kadar” 2044/1 <i>itce</i>“köpek kadar” 1827/6</p>
---	---

Her iki metinde de ekin ünlü uyumuna uyduğu görülmektedir.

BD {+rA} = MD {+rA} Yön Gösterme Durumu:

Bâbüir Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

<p><i>hüsn ehli içre</i>“güzeller içinde” 14/3 <i>hüsn içre</i> “güzellik içinde” 35/2</p>	<p><i>‘âlem içre</i> “ âlem içinde” 1454/1 <i>ķabrüm üzre</i> “ kabrim üzerine” 13/2</p>
---	---

<i>altı ay içre</i> “altı ay içinde” 129/17 <i>soğra</i> “sonra” 4/134	<i>başum üzre</i> “başımın üzerinde” 2699/2 <i>şoğra</i> “sonra” D830, D844,
---	---

Her iki metinde de ekin ünlü uyumuna uyduğu görülmektedir.

Görülen Geçmiş Zaman Kipinin Çekimi

Bâbü'r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

Teklik 1.Şahıs {-DXm}	Teklik 1.Şahıs {-DUM} / {-DUK}
Teklik 2.Şahıs {-DXŋ}	Teklik 2.Şahıs {-dUŋ}
Teklik 3.Şahıs {-DI}	Teklik 3.Şahıs {-dI}
Çokluk 1.Şahıs {-DUK}	Çokluk 1. Şahıs {-dUK}
Çokluk 2.Şahıs{-DXŋXz}	Ø
Çokluk 3.Şahıs {-DIIAr}	Çokluk 3. Şahıs {-dIIAr}

Her iki metinde de ekin ünlü uyumuna uyduğu görülmektedir. Aşağıda eklerle ilgili örnekler yer almaktadır.

Bâbü'r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

Teklik 1.Şahıs {-DXm}	Teklik 1.Şahıs {-DUM}
<i>hicriŋ bile âkıbet giriftâr oldum</i> “sonunda ayrılığınla düşkün oldum” 133/2 <i>bardım</i> “vardım, gittim” 29/3 <i>bildim</i> “bildim” 22/4,81/3	<i>ey Muhibbî sırr-ı işkı nice yıllar şakladım</i> “ey Muhibbî aşkın sırrını yıllarca sakladım” 138/5 <i>vâdi-i işka düşüp dîvâne itdüm kendüzim</i> “ aşk vâdisine düşüp kendimi divâne yaptım” 37/5
Teklik 2.Şahıs {-DXŋ}	Teklik 2.Şahıs {-dUŋ}
<i>açtıŋ</i> “açtın” 10/5 <i>birdiŋ</i> “verdin” 127/20 <i>buzduŋ</i> “bozdun” 489 <i>büttüŋ</i> “inandım” 200/1	<i>virüp cân naqdini bir bûse aldun</i> “can parasını verip bir öpücük aldın” 1489/4
Teklik 3.Şahıs {-DI}	Teklik 3.Şahıs {-dI}
<i>diyâr u yârdın Bâbü'r cefâ vü cevri köp kördi</i> “Bâbü'r, memleketten ve sevgiliden çok eziyet ve incinme gördü” 117/5 <i>sana ma'lûm çü boldı bu yol</i> “çünkü bu yol sana belli oldu” 4/118	<i>gice ol meh menzilinden çıkdı</i> “ gece o ay bulunduğu yerden çıktı” 177/1 <i>gün yüzi virdi harâret âleme</i> “ gün yüzü dünyaya ateş verdi” 161/2
Çokluk 1.Şahıs {-DUK}	Çokluk 1. Şahıs {-dUK}
	<i>meyânunla lebüŋçün var mı yok mı diyü bahs itdük</i> “ belin ile dudağın için var mı yok mu diye bahse girdik” 1833/3 <i>okuduŋ Mecnûn u Ferhâd ile mihnet dersini</i> “

Ø	mecnun ve ferhat'la beraber sıkıntı, keder dersini okuduk" 2005/5
Çokluk 2.Şahıs{-DXηXz}	Ø
<i>ayttınız</i> "söylediniz" 129/63 <i>kördünüz</i> "gördünüz" 409/3	
Çokluk 3.Şahıs {-DIIAr}	Çokluk 3. Şahıs {-dIIAr}
<i>ğamğa saldılar</i> "üzüntüye saldılar"542/2	<i>serv-şadlar evvel elden ihtiyârum aldılar</i> "servi boylular, elimden önce dayanma gücümü aldılar" 770/1 <i>kâ'be-i kâyuy tavâfın itmege 'âşık laruñ/geldiler sürin sürin koyun gibi kurbâne hem</i> "âşıkların mahallenin kâbesini tavaf etmek için sürüne sürüne koyun gibi kurban olmaya geldiler" 1999/4

Duyulan Geçmiş Zaman I'in Çekimi

Bâbü'r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

Teklik 1.Şahıs {-mIşAm} / {-miş min}	Teklik 1.Şahıs {-mIşAm}
Teklik 3.Şahıs {-mIş}	Teklik 3.Şahıs {-mIş} / {-mIş-dUr(ur)}
Ø	Çokluk 1. Şahıs {-mIşUk} / {-mIşUz(dUr)}
Çokluk 3.Şahıs {-mIşAr}	Çokluk 3.Şahıs {-mIşAr(dUr)}

Her iki metinde de ekin ünlü uyumuna uyduğu görülmektedir. Aşağıda eklerle ilgili örnekler yer almaktadır.

Bâbü'r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

Teklik 1.Şahıs {-mIşAm} / {-miş min}	Teklik 1.Şahıs {-mIşAm}
{-mIşAm} <i>'ışk ara âzâr bî-had çikmişem</i> "aşk içinde pek çok eziyet çekmişem" 362 <i>barı arzûlarını tay kılmışam</i> "bütün arzuları atlamışım" 558/38	<i>ol sebepten düşmüşemdür vâdi vü şahrâlara</i> " o sebepten vadi ve çöllere düştüm" 2531/3 <i>olmuşam 'uryân-ı 'ışk geçdüm libâs u hâneden</i> "evden elbiseden geçtim, aşk çıplağı olmuşum" 372/2
{-miş min} <i>tâ terk-i menâhî vü şarâb itmiş min/ nefsimğa hudây için 'azâb itmiş min</i> " ben haram olmuş şeyleri ve şarabı terk ettim, Allah için nefsim için üzüntü etmişim" 321	
Teklik 3.Şahıs {-mIş}	Teklik 3.Şahıs {-mIş} / {-mIş-dUr(ur)}
<i>sülûk ehli dimiş</i> "tarikata girenler demiş"405/2	<i>çün şunulmuşdur ezelden şab'-ı gevher-paş ona</i> "ona ezelden inci saçan bir yaratılış verilmiştir" 83/5 <i>fahr-i âlem çün dimiş bir yirde olmaz kîn ü</i>

	<i>din</i> “çünkü Hz. Muhammed kinle din bir yerde bulunmaz, demiş” 2192/4
Ø	Çokluk 1. Şahıs {-mİşUk} / {-mİşUz(dUr)}
	<i>ey Muhibbî olmuşuk biz husrev-i mülk-ig suhan</i> “ey Muhibbî biz söz ülkesinin padişahı olmuşuz” 1128/6 <i>gelmişüzdür ol ulı dergâha ‘arz-ı hâl için</i> “o yüce dergâha halimizi sunmak için gelmişizdir” 2003/4
Çokluk 3.Şahıs {-mİşAr}	Çokluk 3.Şahıs {-mİşAr(dUr)}
<i>açılıp ikki saçı yüzige yayılmışlar</i> “iki saçı çözümlüp yüzüne yayılmışlar”21/1	<i>şakınur cânını senden dimişler</i> “ canını senden sakınır demişler” 201/6 <i>naqd-i ‘ömr-i zâhidân için buyurmuşlar selef/her ne kim hâşıl kıla olur riyâ ile telef</i> “öncekiler, sofuların ömür parası için ‘kim iki yüzlülük ile bir şey elde ederse sonunda boşa harcanır’ buyurmuşlardır” 1381/1

Duyulan Geçmiş Zaman III

Bâbü Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

Teklik 1.Şahıs {-GAn idim}	Ø
Teklik 3.Şahıs {-GAn irmiş}	Ø

Sadece BD’de kullanımı olan bu ekin ünlü uyumuna uyduğu metinde yer alan örneklerden anlaşılmaktadır. Aşağıda eklerle ilgili örnekler yer almaktadır.

Bâbü Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

Teklik 1.Şahıs {-GAn idim}	Ø
<i>kûşe-i ihtiyâr kılğan idim/ Gaflet uykusıdın ayılğan idim</i> “ ihtiyarlık köşesine çekilmiştim, bilmezlik uykusundan uyanmışım” 129/12	

Teklik 3.Şahıs {-GAn irmiş}	Ø
<i>şükr Bâbü Dîvânı bilür min digen irmiş ol ay</i> “şükür o sevgili, Bâbü Dîvânı’ü bilirim demişim” 8/5	

Geniş Zaman Kipi

Bâbü Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

Teklik 1. Şahıs {-r- min} / {-Ur-min} / {-ArAm}	Teklik 1. Şahıs {-UrvAn}/{-ArAm}
Teklik 2. Şahıs {(X)r-sin}	Teklik 2.Şahıs {-UrsUn}
Teklik 3.Şahıs{-r} /{-Ur} / {-Ar}	Teklik 3.Şahıs{-r} /{-Ur} / {-Ar}
Ø	Çokluk 1.Şahıs {-UrUz}
Ø	Çokluk 3.Şahıs {-rlAr} / {-UrlAr} / {-ArlAr}

Ekin her iki metinde de ünlü uyumuna uyduğu görülmektedir. Aşağıda eklerle ilgili örnekler yer almaktadır.

Bâbü'r Dîvânî

Muhibbî Dîvânî

Teklik 1. Şahıs {-r- min} / {-Ur-min} / {-ArAm}	Teklik 1. Şahıs {-UrvAn}/{-ArAm}
<i>kiçeler yâd iter min tañğa digrû</i> “geceleeri sabaha kadar hatırlarım” 39/4 <i>imdi közdin kan töker min</i> “şimdi gözümde kan akıtıyorum” 98/5 <i>hursend bolur min uşbu şûret birle</i> “ben bu duruma razı olurum” 170/2 <u>{-ArAm}</u> <i>Ölmey yürürem ni seng-dil min</i> “ölmeyip yürürüm ne taş gönüllüyüm ben” 126/15	<i>nice yıl harc iderem gevher-i eşki yolına</i> “nice yıldan beri göz yaşı incisini yoluna dökerim” 450/3
Teklik 2. Şahıs {(X)r-sin}	Teklik 2.Şahıs {-UrsUn}
<i>iy yâr ki yârlıgdın olduñ gâfil /</i> <i>düşmen kibi Bâbü'rni körer sin</i> “Ey sevgili, sevgililikten habersiz oldun, Bâbü'r'ü düşman gibi görürsün” 389/1	<i>genc-i hüsne aldanup el şunma olursun helâk</i> “güzellik hazinesine aldanıp da elini uzatma mahvolursun” 517/2
Teklik 3.Şahıs{-r} /{-Ur} / {-Ar}	Teklik 3.Şahıs{-r} /{-Ur} / {-Ar}
<i>her sarı ki yüzlensem utrumğa kilür kayğu</i> “her ne tarafa yönelsem karşıma kaygı gelir” 69/2 <i>cezb iter nefis be-ğadr-i nisbet</i> “bağlılığı miktarınca nefis cezp eder” 4/53 <i>bolur âsan bara bara müşkil</i> “zorluklar yavaş yavaş kolaylaşır” 4/78	<i>edeb çün tâc-ı devletdür Muhibbî götürür başa</i> “edep devlet tacıdır diye Muhibbî başına götürür” 1559/5 <i>muhibbî dâd-ı hağdur 'ışk kitâbı/oğınmaz şanma sen ta'lime beğzer</i> “muhibbi aşk kitabı Tanrı adaletidir, sen okunmaz sanma, çalışmaya benzer” 995/5
Ø	Çokluk 1.Şahıs {-UrUz}
	<i>itmezüz kimseye bir zerrece biz kim nazarı/zîra biz kendümüzi cümleden ednâ bilürüz</i> “biz kimseye zerrece nazar etmeyiz, çünkü biz kendimizi herkesten daha aşağı biliriz” 1123/2
Ø	Çokluk 3.Şahıs {-rlAr} / {-UrlAr} / {-ArlAr}
	<i>ey Muhibbî âşığa ya şabr dirler yâ sefer</i> “ey Muhibbî âşığa ya sefer ya sabır derler” 882/5

	<i>kaşurlar her taraftan şanasın kand-i nebât</i> “her taraftan nebat şekeri gibi kaşurlar” 965/5
--	---

Şimdiki Zaman Kipinin Çekimi

Bâbü'r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

Teklik 1.Şahıs {- A dUr min}	Ø
Teklik 2.Şahıs {-A sin}	Ø
Teklik 3.Şahıs {-AdUr} / {-ydUr}	Teklik 3.Şahıs {-Ar}

Ekin her iki metinde de ünlü uyumuna uyduğu görülmektedir. Aşağıda eklerle ilgili örnekler yer almaktadır.

Bâbü'r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

Teklik 1.Şahıs {- A dUr min}	Ø
<i>ni belâlar köredür min yâr-ı nâdân ilgidin</i> “bilgisiz yarın ilgisinden ben ne belalar görüyorum” 7/2	
Teklik 2.Şahıs {-A sin}	Ø
<i>birmey sözüme cevâb açığlana sin</i> “Sözüme cevap vermiyor üzülüyorsun” 266/2 <i>gehî cefâ vü gehî cevr itip yüz öyrüle sin</i> ” bazen eziyet bazen zulm ederek yüzünü çeviriyorsun” 120/3	
Teklik 3.Şahıs {-AdUr} / {-ydUr}	Teklik 3.Şahıs {-Ar}
<i>hicrân kafesinde cân kuşu rem kıludur</i> “ayrılık kafesinde can kuşu titriyordur” 326/1 <i>mini bî-hâl iylegen yâr ay durur/ Anıñ vaşlı maña yaray durur</i> “beni hâlsiz eden güzel, ay gibidir, ona kavuşmak bana yarıyordur” 412/1	<i>perin Cibril hûrşide şanasın sâye-bân eyler</i> “sanırsın Cebrail’in kanadı güneşe gölgelik ediyor “ 588/1

Gelecek Zaman I’in Çekimi

Bâbü'r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

Teklik 1.Şahıs{-GA(y)-min}	Ø
Teklik 2. Şahıs {-GA(y) –sin}	Ø
Teklik 3.Şahıs {-GA(y) }	Teklik 3.Şahıs{-(y)IsAr(dur)}
Çokluk 3.Şahıs {-GAylAr}	Ø

Ekin her iki metinde de ünlü uyumuna uyduğu görülmektedir. Aşağıda eklerle ilgili örnekler yer almaktadır.

Bâbü'r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

Teklik 1.Şahıs{-GA(y)-min}	Ø
<i>ni vefâ 'ömrümde ol cân u cihândın körge min</i> “o sevgiliden ben ne vefa göreceğim”25/1 <i>'ışk râh u resmini unutka min</i> “aşk yolunu ve suretini unutacağım” 128/15	
Teklik 2. Şahıs {-GA(y) –sin}	Ø
<i>bilge sin mebde' ü ma'âdiyni</i> “başlangıcımı ve sonunu bileceksin” 129/74 <i>kılğa sin derk-i Tiyrî ma'rifetin</i> “ Allah'ın gücünü anlayacaksın” 129/73	
Teklik 3.Şahıs {-GA(y) }	Teklik 3.Şahıs{-(y)IsAr(dur)}
<i>mini maşsûdka yitkürgey ol</i> “o beni maksada ulaştırarak” 2/6 <i>bî-haber könlüme bolğay haberi</i> “ habersiz gönlüme haberi ulaşacak” 3/10	<i>gidiserdür bu 'aqlum varı varı</i> “bu aklım gittikçe kopacaktır” 2718/2 <i>çünki senden olsardur 'âkıbet alem cüdâ</i> “çünkü en sonunda senden ayrılacaktır” 82/5
Çokluk 3.Şahıs {-GAylAr}	Ø
<i>ğalat u sehvin tüzgeyeler</i> “yanlış ve yanılmayı düzeltecekler”573/1	

Kesin Gelecek Zamanın Çekimi

Bâbü'r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

Teklik 1. Şahıs{-GUm}	Ø
Teklik 3.Şahıs {GUsI(dUr)}	Ø

Ekin yalnızca BD'de kullanımı olup ünlü uyumuna uyduğu görülmektedir. Aşağıda eklerle ilgili örnekler yer almaktadır.

Bâbü'r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

Teklik 1. Şahıs{-GUm}	Ø
<i>bu guşşada min helâk bolğum âhır</i> “bu üzüntüden sonunda tükeneceğim” 377/2 <i>hicriy gamudın 'âkıbet ölgüm kara köz</i> “ ayrığının üzüntüsünden sonunda öleceğim kara göz” 535/1	
Teklik 3.Şahıs {GUsI(dUr)}	Ø

<p><i>niçe atını işitkeç âh urup özdin kitey/âkıbet baş bargusudur Bâbür âhımdın nitey</i>“adını işitince ah edip kendimden gideyim, Bâbür, ne yapayım, ahımdan sonunda başım gidecektir” 341</p>	
---	--

Emir Kipinin Çekimi

Bâbür Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

Teklik 1. Şahıs {-y} / {-Ay} / {-AyIn}	Teklik 1.Şahıs{-AyIn}
Teklik 2.Şahıs {-GII} / Ø	Teklik 2.Şahıs {-gII} / Ø
Teklik 3.Şahıs {-sUn}	Teklik 3.Şahıs {-sUn}
Çokluk 1.Şahıs{-Alı} / {(a)lı(η)}	Çokluk 1.Şahıs{-(y)AlUm}
Çokluk 2.Şahıs {-(X)η} /{-(X)ηiz}	Çokluk 2.Şahıs {-(U)η}/{-ηüz}

Ekin her iki metinde de ünlü uyumuna uyduğu görülmektedir. BD’de teklik 3.şahıs çekiminde iki farklı ekten yararlanılmıştır. -sUn eki ünlü uyumuna girerken uyuma girmeyen diğer ek -dik / -tik ekidir. (*BD’de emir kipi teklik 3.şahıs kipinin çekiminde uyuma girmedigi örnekler için bk. 1. 1. 2. 2. Damak Uyumu Açısından Benzeşmeyen Ekler*)Aşağıda eklerle ilgili örnekler yer almaktadır.

Bâbür Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

Teklik 1. Şahıs {-y} / {-Ay} / {-AyIn}	Teklik 1.Şahıs{-AyIn}
<i>ni yirde sâkin olay ni kılay ka yan kiteyin</i> “nerede durayım, ne yapayım, ne tarafa gideyim” 116/1	<i>câmı kurbân ideyin</i> “canı kurban edeyim” 2581/2 <i>yanayım pervâne-veş şem ‘-i cemâli nûrina</i> “yüzünün ateşinin aydınlığına pervane gibi yanayım”27/5
Teklik 2.Şahıs {-GII} / Ø	Teklik 2.Şahıs {-gII} / Ø
<i>iy peyk-i sabâ kaçımğa kılğil</i> “ey habercirüzgar karşıma gel” 126/1 Eksiz <i>min-i güm-râhka körset bir yol</i> “ben yoldan çıkmışa bir yol göster” 2/6	<i>şakıngıl bâd-ı âhumdan</i> “ahımın rüzgarından sakın” 1240/1 Eksiz <i>her ne kim sağa şnursun şan anı kardaşuğa</i> “kendin için her ne düşünürsen, kardeşin için de onu düşün “ 888/3
Teklik 3.Şahıs {-sUn}/{-dik/-tik}	Teklik 3.Şahıs {-sUn}
<i>hier otğa niçe yansun bu köñül</i> “ayrılığın ateşine bu gönül ne kadar yansın” 128/26 <i>ulusdın mihr aldik h’âh iriktik/ol ay barı bizim birle iliktik</i> “ insanlardan ister sevgi alsın isterse insanlara darılsın, o ay hep bizimle birlikte olsun” 351	<i>iğlesün bülbül gibi kılsun Muhibbî naleler</i> “muhibbi bülbül gibi inlesin nâleler kılsın” 1110/5

{-dik/-tik} <i>iriktik</i> “darılsın” 351 <i>iliktik</i> “birleşsin, el tutuşsun” 351	
Çokluk 1.Şahıs{-Alı} / {-(a)lı(η)}	Çokluk 1.Şahıs{-(y)AlUm}
<i>imdi kılalıñ hûy hayâliñ birle</i> “şimdi hayalinle alışalım” 277/2 <i>kilgil ki demî olturuban mey içeliñ</i> “gel bir vakit oturup şarap içelim” 273/1	<i>alalum lâle gibi sâğarı elden kıomayup/varalum gülşene bir tâze güli yâr idelüm</i> “lale gibi kadehi elden bırakmayıp, alalım.Gülbağçesine gidelim, bir taze gülü dost yapalım” 1828/2 <i>vakt-i gül irdi yine niyet-i gülzâr idelüm/âhü feryâd ile bülbülleri hem zâr idelüm</i> “gül vakti geldi yine gül bağçesine niyet edelim, ah ve feryat ile bülbülleri de ağlatalım” 1828/1
Çokluk 2.Şahıs {-(X)η} /{-(X)ηiz}	Çokluk 2.Şahıs {-(U)η}/{-ηüz}
<i>hammâm ki kıldım körüñiz kim eyyâm:</i> “banyo görünüz ki günlerce yaptım” 207/1 <i>‘ışkdın imdi mini kıtkarıñ</i> “şimdi beni aşktan kurtarın” 506/6	<i>dostlar itmez misüz billah diyüñ inşâf ana</i> “dostlar, ona Vallâhi insaf etmez misin deyin”21/1 <i>görünen başuma miñnet kûh-sâridur diñüz/iki aynüm iki yâne çeşme-sâridur diñüz</i> “ başıma görünen miñnet, sıkıntı dağlığdır deyiniz, iki gözüm iki yanda (onun) çeşmeliğidir sayınız” 1080/1

İstek Kipinin Çekimi

Bâbüñ Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

Ø	Teklik 1.Şahıs{-(y)Am} /{-(y)AyUm}
Teklik 2.Şahıs {-A sin}	Teklik 2.Şahıs {-(y)AsIn}
Ø	Teklik 3.Şahıs {-(y)A}
Ø	Çokluk 2.Şahıs {-(y)AsUz}
Ø	Çokluk 3.Şahıs {-(y)AlAr}

Ekin her iki metinde de ünlü uyumuna uyduğı görülmektedir. Aşağıda eklerle ilgili örnekler yer almaktadır.

Bâbüñ Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

Ø	Teklik 1.Şahıs{-(y)Am} /{-(y)AyUm}
	<i>mağrur olayım dime</i> “gururlu olayım deme “ 520/3 <i>nice serlerle müzeyyen olmış ol câyı görem</i> “nice başlarla süslenmiş o yeri göreyim” 1874/1 <i>genc-i hüsñüñe senüñ nice varıp mâlik olam</i> “güzelliğinin hazinesine nasıl yetişip sahip

	olayım?” 1051/4 {-(y)AyUm} <i>cân ile tavâf eyleyeyüm Merve haqqıçün</i> “ Merve hakkı için canla tavaf edeyim” 562/2
Teklik 2.Şahıs {-A sin}	Teklik 2.Şahıs {-(y)AsIn}
Not: Oğuzcadan alınan -a/-e (<-ğa / -ge) gelecek-istek kipi, bazen, şiirlerde yer alır. ⁸ <i>otumnı tiz ite sin</i> “ateşimi çabuk et”23/5	<i>ol kapudan pâdişâhum alasin cânı harâc</i> “ o kapıdan padişahım canı haraç olarak alsın” 282/1 <i>derd ü hasretle bugün öldüresin bîmâruñı</i> “dert ve hasretle bugün hastanı öldüresin” 2617/4
Ø	Teklik 3.Şahıs {-(y)A}
Ø	<i>yuya yüzüm karasını âb-ı istiğfâr ile</i> “ tevbe suyuyla yüzümün karasını yıkasın” 134/4
Ø	Çokluk 2.Şahıs {-(y)AsUz}
Ø	<i>sorasuz gökde meleklerle duhânından haber</i> “gökte meleklerle dumanından haber sorunuz” 1043/4
Ø	Çokluk 3.Şahıs {-(y)AlAr}
Ø	<i>ölice eyleyeler toprağum bâri kadeh</i> “öldüğümde toprağımı bari kadeh yapsalar” 300/1

Dilek Kipinin Çekimi

Bâbü'r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

Teklik 1.Şahıs{-sAm}	Teklik 1.Şahıs{-sAm}
Teklik 2.Şahıs{-sAn}	Teklik 2.Şahıs {-sAn}
Teklik 3.Şahıs{-sA}	Ø
Çokluk 3.Şahıs{-sAlAr}	Ø

Ekin her iki metinde de ünlü uyumuna uyduğu görülmektedir. Aşağıda eklerle ilgili birkaç örnek yer almaktadır.

Bâbü'r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

Teklik 1.Şahıs{-sAm}	Teklik 1.Şahıs{-sAm}
<i>fikrim bu durur ki saña yitsem</i> “düşüncem budur: sana ulaşsam” 126/10 <i>gehî şeker kibi ol yüzi gülñiñ la'lidin tatsam</i> “arasıra o yüzü gülün şeker gibi dudağından tatsam” 57/2	<i>ka'be-i kûyuy naşib olsa varup görsem yüzüñ</i> “mahallenin kâbesi bana kısmet olsa varıp yüzünü görsem” 1400/4

⁸ Eckmann, age, s.130.

Teklik 2.Şahıs{-sAn}	Teklik 2.Şahıs {-sAn}
<i>çün hemîşe muni verziş kılsañ</i> “devamlı bunu yapmaya çalışsan” 4/51	<i>ey dil-i kec toğrı yola baqsana</i> “ey sapık gönül doğru yola baksana “ 86/1
Teklik 3.Şahıs{-sA}	Ø
<i>başını alıp bir sarığa kitse kişi</i> “ kişi başını alıp bir tarafa gitse” 138/2	
Çokluk 3.Şahıs{-sAlAr}	Ø
<i>meselen bir kişini birge eger âşık u şifte iyley diseler</i> “meselâ bir kişiyi, başka birine âşık etmek ve tutkun hale getireyim deseler” 4/98	

Ek Fiilin Şimdiki ve Geniş Zamanının Çekimi

Bâbü Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

Teklik 1.Şahıs{-min} /{-irür min}	Teklik 1.Şahıs {-(-y)Am}/{-vAn}
Teklik 2.Şahıs {-sin}	Teklik 2.Şahıs {-sIn}
Teklik 3.Şahıs {-Dur(ur)} / {-irür} / -Ø	Teklik 3.Şahıs {-dUr(ur)} / Ø
Ø	Çokluk 1.Şahıs {-(-y)Uz}

Ekin her iki metinde de ünlü uyumuna uyduğu görülmektedir. Aşağıda eklerle ilgili birkaç örnek yer almaktadır.

Bâbü Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

Teklik 1.Şahıs{-min} /{-irür min}	Teklik 1.Şahıs {-(-y)Am}/{-vAn}
<i>közüñ bîmârı min mindin yumup köz /yana ağrıtağıl bîmarlarıñ</i> “gözünün hastası benim, benden göz yumup da yine hastalarını incitme” 67/4 {-irür min} <i>mey terkini kılğalı irür min ğamlık</i> “şarabı bırakalı ben hüznülyümdür” 322	<i>derd-mendem hasteyem bî-çâreyem bu ben ğarîb</i> “ben garip, dertliyim, hastayım, çaresizim” 159/1 <i>haste-dilven</i> “gönül hastasıyım” 131/3
Teklik 2.Şahıs {-sin}	Teklik 2.Şahıs {-sIn}
<i>âlem ehli birle âlemdin maña sin sin ğaraz</i> “insanlarla dünyadan bana maksat sensin” 80/4 <i>maña sin sin bu cihândın maşşûd</i> “bu dünyadan bana maksat sensin” 130/4	<i>dünyâya gönül bağlama çün ehli sefersin</i> “dünyaya gönül bağlama çünkü yolcusun” 185/4 <i>ķande varam çünki sensin hem tabîb ü hem habîb</i> “nereye gideyim, çünkü tabib de sevgili de sensin” 159/3

Teklik 3.Şahıs {-Dur(ur)} / {-irür} / -Ø	Teklik 3.Şahıs {-dUr(ur)} / Ø
<p><i>bahâr eyyâmıdır dağı yigütlükniñ evânıdır/Kitür sâķî şarâb-ı nâb kim işret zamânıdır</i>“ bahar mevsimidir, gençlik çağıdır, sâķi, saf şarabı getir içme zamanıdır” 71/1</p> <p>{-irür}</p> <p><i>ķaddiñ elif ü ķaşıñ irür ya</i>“boyun elif ve ķaşıñ yaydır” 60/2</p> <p style="text-align: center;">Ø</p> <p><i>ķöñülni zâr u mini h’âr u teni târ itken/ Biri cefâ vü biri ğurbet ü biri hicrân</i>“gönlü inleyen beni hakir ve teni karartan, biri cefâ, biri ğurbet ve biri de ayrılıktır” 100/3</p>	<p><i>ölmek evlâdur ķişiye bir yaramaz addan</i>“bir yaramaz adla dolaşmaktan insan için ölmek daha uygundur” 2283/4</p> <p><i>ħaķ ķatında bir ğöñül yapmaķ revâdur Ka’beden</i>“Tanrı huzurunda bir ğöñül yapmak Kâbe yapmaktan üstündür”286/3</p> <p style="text-align: center;">Ø</p> <p><i>ğözi tâtâr ü işi ğüci ğâret</i> “gözü yağmacı ve işi ğücü çapulculuktur” 220/1</p>
Ø	Çokluk 1.Şahıs {-(y)Uz}
	<i>âşıkuz rindüz biz itdük çün melâmet ihtiyâr</i> “âşığız, rindiz, zira kınanıp, horlanmayı seçtik” 610/4

BD {-mAk} = MD {-mAk} Ad-Fiil Eki

Bâbü Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

<i>işikiñe başım koymaķ üçün</i> “eşiğine başımı koymak için” 474	<i>ufatmaķ sâğarı</i> “kadehi kırmak” 225/4
<i>iyledi sivmeki üçün zâhir</i> “ sevmesi için yarattı ise” 4/27	<i>seni sevmek</i> “seni sevmek” 596/4

Ekin her iki metinde de ünlü uyumuna uyduğu görölmektedir.

BD {-tUk} = MD {-dUk} Sıfat-Fiil Eki

Bâbü Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

<i>ķöñlüm tileki vişâl imiştüķ bildim/ ol vaşl dağı muħâl imiştüķ bildim</i> “gönlümün dileğinin kavuşma arzusu olduğunu bildim, o kavuşmanın da çok zor olduğunu anladım” 137	<i>yoluñda öldüğüm</i> “yolunda öldüğüm” 88/2
	<i>elde tutduğun ķadeh</i> “elinde tuttuğun kadeh” 392/2

BD {-mİş} = MD {-mİş} Sıfat-Fiil Eki*Bâbü'r Dîvânı**Muhibbî Dîvânı*

<i>kılmış elemiñ</i> “arkadaş kıldığın hüznün” 389/2	<i>giçmiş zamân gibi</i> “geçmiş zaman gibi” 2379/3 <i>bu harâb olmuş göñül</i> “bu harap olmuş gönül” 1547/1, 492/5
--	---

Ekin MD’de ve BD’de ünlü uyumuna uyduğu görülmektedir.

BD {-GAn} = MD {-(y)An} Sıfat-Fiil Eki*Bâbü'r Dîvânı**Muhibbî Dîvânı*

<i>bütken köñül</i> “yetişen gönül” 63/1 <i>gül cemâlin yapқан</i> “gül yüzünü yapan” 44/1	<i>görenler</i> “görenler” 197/4 <i>okuyanlar</i> “okuyanlar” 70/7
---	---

Ekin her iki metinde de ünlü uyumuna uyduğu görülmektedir.

BD {-mAs} = MD {-mAZ} Sıfat-Fiil Eki*Bâbü'r Dîvânı**Muhibbî Dîvânı*

<i>biridin kat itip ol birge katılmas</i> <i>hayâlim</i> “birinden kopup diğerine katılmaz hayâlim” 494 <i>bilmeske</i> “bilmeze, bilmeyene” 31/3	<i>bir dükenmez başumda sevdâdur</i> “başımda tükenmeyen bir sevdadır” 1068/1 <i>bir oñulmaz derdi var</i> “bir iyileşmez derdi var” 936/3
---	---

Ekin her iki metinde de ünlü uyumuna uyduğu görülmektedir.

BD {-GUçI} = MD {-(y)IcI} Sıfat-Fiil Eki*Bâbü'r Dîvânı**Muhibbî Dîvânı*

<i>sözlegüçiniñ öziğe</i> “söyleyicinin kendisine” 3/13 <i>alğuçı</i> “alan” 555/2	<i>kanlar içicigözlerinüñ meyli</i> “kanlar içici gözlerinin isteği” 586/1
---	--

Ekin BD’de ünlü uyumuna uyduğu görülmekle birlikte MD’de kalın ünlülerle kullanımına rastlanılmamıştır.

BD {-GUñA} = MD {-(y)InçA} Zarf-Fiil Eki*Bâbü'r Dîvânı**Muhibbî Dîvânı*

<i>itkünçe şarf</i> “harcayınca” 75/4 <i>firâk şehride bolğunça</i> “ayrılık şehrinde olunca” 123/3	<i>kâfir haşnu görince</i> “kafir, yüzündeki tüyleri görünce” 278/3 <i>giceler tâ şubh olunca</i> “ geceler sabahlara kadar” 874/3, 1835/5
---	---

Ekin her iki metinde de ünlü uyumuna uyduğu görülmektedir.

BD {-(X)p} = MD {-(y)Up} Zarf-Fiiller

Bâbü'r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

<i>zâhir itip</i> “görünür ederek” 4/116 <i>ignimge kanat yasatıp uçmak tilerim</i> “omzuma kanat yaptırıp uçmak dilerim” 525	<i>açılıp güller</i> “güller açılıp” 593/2 <i>bir boyı servün firâkıdan düşüp şahrâlara</i> “bir boyu servinin ayrılığında sahralara düşüp” 958/5
---	--

Ekin her iki metinde de ünlü uyumuna uyduğu görülmektedir.

1.1.1.2.2. Damak Uyumu Açısından Benzeşmeyen Ekler

Her iki metinde de damak uyumu açısından benzeşmeyen ekler bulunmaktadır. Eklerin özellikle Arapça ya da Farsça kelimelere eklenmesi sonrasında damak uyumundan çıktığı gözlenmektedir. Kimi örneklerde kalın ünlülü Arapça ya da Farsça kelimelere gelen kelimelerin uyum dışına çıktığı gözlenirken bazı örneklerde ise ince ünlülü Arapça ya da Farsça kelimelere gelen eklerin uyum dışında olduğu gözlenmektedir.

BD { +GI} = MD {GI}

Bâbü'r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

<u>Kalın Ünlülerle:</u> <i>burnağı hâl</i> “önceki hal” 4/143, 4/210 <i>burunğı zamânlar</i> “önceki zamanlar” 433 <i>burnağı hâliga könlige rüçû</i> “önceki hali gönlüne geri” 4/35	<u>Kalın Ünlülerle:</u> <i>ayak altındağı mûni</i> “ayak altındaki karıncayı” 2641/2 <i>benüm sinemdağı ışk âteşin</i> “ benim göğüs dağımdaki aşk ateşini” 266/3 <i>başındağı sevdâyı</i> “başındaki sevdayı” 1488/4 <i>bağrındağı kan</i> “bağrındaki kan” 626/4 <i>ışk deryâsındağı âşıkıları</i> “aşk deryasındaki âşıkıları” 427/5
<u>İnce Ünlülerle:</u>	<u>İnce Ünlülerle:</u>

<p><i>könlümdekin</i> “gönlümdekini” 894</p> <p><u>İnce Ünlü Taşıyan Arapça ve Farsça Adlar:</u></p> <p><i>evvelği mısrâ'ını</i> “önceki mısrasını” 514/1</p>	<p><i>dildeki peykân</i> “gönüldeki okun” 1965/2</p> <p><i>zülfindeki kıllâbdur</i> “saçındaki çengeldir” 433/5</p> <p><i>gönlümdeki tolâbdan</i> “gönlümdeki dolaptan” 2252/3</p> <p><i>sînem üstündeki dâğ gamuñı</i> “göğsümdeki yaranın derdini” 625/3</p> <p><i>'ârızun üstündeki zülf-i per-ham</i> “yanağının üstündeki kıvrık saç” 734/2</p> <p><i>ol kumaş üstündeki tamgâya</i> “o kumaş üstündeki damgaya” 1425/5</p> <p><i>sînemdeki elifden</i> “göğsümdeki eliften” 744/5</p>
--	---

Ekin BD’de ince sıradan ünlü taşıyan Arapça adla kullanımı esnasında ünlü uyumundan çıktığı, ancak diğer örneklerde uyuma tabi olduğu görülmektedir. MD’de ise ekin kalın ünlülere geldiği örneklerde uyum dışına çıktığı örnekler tespit edilmiştir.

BD {+GA}/{A} = MD {+(y)A} Yönelme Durumu

Bâbü'r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

<p><u>Tonlu Ünsüz + Yönelme</u></p> <p><i>ignimge</i> “omzuma” 525</p> <p><i>könlüñe</i> “gönlüne” 4/211</p> <p><i>sizlerge</i> “sizlere” 324/1</p> <p><i>bizlerge</i> “bizlere” 2 443</p> <p><i>özüme</i> “kendime” 2 18/4</p> <p><i>aḥbâbka</i> “dostlara” 226/1</p> <p><i>bedenimğa</i> “vücuduma” 66/1</p> <p><i>sitemgerğa</i> “zalime” 565</p> <p><i>şî'rlerğa</i> “şiiirlere” 281/1</p> <p><u>Tonsuz Ünsüz + Yönelme</u></p> <p><i>başını kökke</i> “başını göğge” 358/2</p> <p><i>yörümekke</i> “yürümeye” 132/33</p> <p><i>özni körmeske</i> “kendini görmeyene” 4/38</p> <p><i>gurbetka</i> “gurbete” 112/1</p> <p><i>işke mişke</i> “işe mişe” 529</p> <p><i>feyz yitmekke cihet</i> “feyize ulaşma sebebini” 4/212</p>	<p><u>Tonlu Ünsüz + Yönelme</u></p> <p><i>yoluña</i> “yoluna” 215/5</p> <p><i>âsiyâba</i> “su değirmenine” 1184/2</p> <p><i>mâhitâba</i> “aya” 1184/3</p> <p><i>şubḥa</i> “sabaha” 1336/3</p> <p><i>kullara</i> “kullara” 2598</p> <p><i>şahrâlara</i> “çöllere” 2531/3</p> <p><i>altuna</i> “altına” 425/1</p> <p><i>leyli zülfüne</i> “Leyla saçına” 409/3</p> <p><i>deyre</i> “meyhaneye” D825</p> <p><u>Tonsuz Ünsüz + Yönelme</u></p> <p><i>âşıkā</i> “âşığā” 134/2</p> <p><i>âteş-iuşka yananlar</i> “aşk ateşine yananlar” 926/3</p>
--	---

<p><u>Ünlü + Yönelme:</u> <i>bu kişiye</i> “ bu kişiye” 4/140 <i>yana bir mertebeye</i>“yine bir mertebeye” 4/142 <i>anı sarıya</i>“onun tarafına” 4/85 <i>hâşşa ol kişiye birmek yârî</i>“özellikle o kişiye yardım etmek” 4/26 <i>tiyriye</i> “tanrıya”4/92</p>	<p><u>Ünlü +Yönelme:</u> <i>her kişiye</i> “her kişiye”465/5 <i>kimseye</i> “kimseye” D851 <i>uyhuya</i> “uykuya” D817</p>
---	--

Ekin BD’de Arapça ve Farsça ince ünlü kelimelerden sonra damak uyumundan çıktığı gözlenmektedir. MD’de bu duruma rastlanmamaktadır.

BD {+IXG}=MD {+Iik} Addan Ad Yapma Eki

Bâbü'r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

<p><u>İnce Ünlülerde:</u> <i>sivmeslikiyi</i> “sevmezliğini” 125/16 <i>tiriglikim</i> “ diriliğim” 191/1 <i>tılbelikke</i> “ deliliğe” 491 <i>ikilik atı</i>“ikilik adı” 4/177 <i>yigitlikniyi evânidur</i> “gençliğin zamanıdır” 63/3 <i>şeker sözlükniyi</i> “ şeker sözlünün” 57/2 <i>sivüklük</i> “sevgi” 4/55</p> <p><u>Kalın Ünlülerde:</u> <i>kanlık köñül</i> “kanlı gönül” 63/3 <i>yamanlık</i> “ kötülük” 558/5 <i>yaşılık</i> “ güzellik” 493 <i>yamanlık</i> “ kötülük” 493 <i>tuğkanlık</i> “ kardeşlik” 275/2 <i>yalğuzluk</i> “ yalnızlık” 72/4 <i>yamanlık</i>“kötülük” 274/2 <i>otluk</i>“ateşli” 48/7 <i>kulluk</i> “ kulluk” 4/150 <i>dost tutmaçlık ile</i> “dost edinmekle” 4/165 <i>başatmaçlık</i> “ boş ve hiç etme” 4/75</p>	<p><u>İnce Ünlülerde:</u> <i>güzellik</i> “güzellik” 495/1 <i>ikilikden</i> “ikilikten” 2450/4</p> <p><u>Kalın Ünlülerde:</u> <i>toğruluk</i> “ doğruluk” 2445/4 <i>ayruluk</i> “ayrılık” 1419/4</p>
---	--

<p><i>ğayrınñ körmekliki</i> “başkalarının görmesi” 549/1</p> <p><u><i>Arapça veya Farsça Kelimelerde Kalın Ünlülerde:</i></u></p> <p><i>yârlık</i> “dostluk” 4/25</p> <p><i>hubluk</i> “güzellik” 424/2</p> <p><i>maħmûrluğıda</i> “sersemliğinde” 573/1</p> <p><i>hûbluk milki</i> “güzellik mülkü” 424/2</p> <p><i>meşgûlluğı</i> “meşguliyeti” 4/118</p> <p><u><i>Arapça veya Farsça Kelimelerde İnce Ünlülerde:</i></u></p> <p><i>tî zlik</i> “çabukluk” 530/3</p> <p><i>tî relik</i> “karalık” 3/9</p> <p><i>dîvâneliğda</i> “divanelikte” 46/7</p> <p><i>lâdeliğ</i> “akılsızlık” 129/69</p> <p><i>âvârelîğ</i> “serserilik” 140/1</p> <p><i>dilkeşliğ</i> “gönül çekicilik” 458</p> <p><i>derhemlik</i> “karışıklık” 322/1</p>	<p><u><i>Arapça veya Farsça Kelimelerde Kalın Ünlülerde:</i></u></p> <p><i>şâdlıktan</i> “mutluluktan” 926/4</p> <p><i>feryâdlık</i> “feryatlık” 1435/1</p> <p><i>fesâdlık</i> “fesatlık” 1435/2</p> <p><i>nâ-şâdlık</i> “mutsuzluk” 1435/5</p> <p><i>bu perişânlık</i> “bu perişanlık” 488/5</p> <p><i>ğammazlık</i> “gammazlık” 784/4</p> <p><i>memnûnluğum benüm</i> “benim deliliğim” 462/3</p> <p><i>insanlık</i> “insanlık” 888/5</p> <p><i>hayvânlık</i> “hayvanlık” 888/4</p> <p><i>üstâdlık</i> “üstatlık” 1402/1</p> <p><i>hayrânlık</i> “hayranlık” 1408/6</p> <p><i>âşıklık</i> “aşıklık” 1585/1</p> <p><u><i>Arapça veya Farsça Kelimelerde İnce Ünlülerde:</i></u></p> <p><i>sâdelik</i> “sadelik” 1585/3</p> <p><i>âmâdelik</i> “hazırlık” 1585/5</p> <p><i>bîçârelîk</i> “çaresizlik” 631/1</p> <p><i>merdânelik</i> “mertlik” 1143/6</p>
--	---

Ekin her iki metinde de Türkçe kelimelerde damak uyumuna uyduğu gözlenirken Arapça ve Farsça’dan alınmış kelimelerde ince ünlülerde uyum dışına çıktığı görülmektedir.

BD{Teklik 3.Şahıs {-dik/-tik}}=MDØ

BD’de teklik 3.şahıs emir kipi ekinin bir örnekte damak uyumuna girmedığı görülmüşken, MD’de örneğe rastlanılmamıştır.

Bâbü'r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

aldik “alsın” 351	Ø
--------------------------	---

1.1.2.Dudak Uyumu

Düzlük-yuvarlık uyumu olarak da bilinen dudak uyumu, Türkçe kelimelerde düz vokalleri düz vokallerin, yuvarlak vokalleri ise dar-yuvarlak veya düz-geniş vokallerin takip etmesi hadisesidir.

1.1.2.1.Kelime Kök Veya Gövdelerinde Dudak Uyumu

Kelime kök veya gövdelerinin dudak uyumu açısından incelendiğinde her iki eserde de uyum içerisinde kalan örneklerinin yanı sıra bazı kelimelerin uyum dışına çıktığı gözlenmektedir. Bazı kelimelerin BD’de bazı kelimelerin de MD’de benzeşmezlik göstererek uyum dışında kullanıldığı görülmektedir.

1.1.2.1.1.Dudak Uyumuna Giren Kelimeler

Her iki metinde de dudak uyumuna giren çok sayıda kelime bulunmaktadır. Aşağıdaki kelimeler her iki metinde de dudak uyumuna girmektedir.

BD{kibi}=MD{gibi}

Bâbüür Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

<i>bâbüür kibi</i> “Bâbüür gibi” 24/2 <i>min kibi</i> “benim gibi” 44/5 <i>gül kibi</i> “gül gibi” 46/6	<i>gün gibi</i> “güneş gibi” 186/4 <i>bülbül gibi</i> “bülbül gibi” 295/3 <i>gün gibi</i> “gün gibi” 590/4, 2282/3
---	--

(Daha fazla örnek için bk. 1.1.1.1. BD {kibi} = MD {gibi})

BD{işik}=MD{işig}

Bâbüür Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

<i>işikişdin</i> “beni eşiginden” 227/2 <i>inâyet it işikişde</i> “eşiginde ihsan et” 97/2	<i>işig</i> “eşik” 1132/3
---	---------------------------

(Daha fazla örnek için bk. 1. 1. 1. 1. BD{işik}=MD{işig})

BD{kıçe}=MD{gice}

Bâbüür Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

<i>kıçe</i> “gece” 292/2, 20/4, 46/1, 202/1, 57/4, 53/3,	<i>gice</i> “gece” 177/1, 2/4 <i>dün gice</i> “dün gece” 234/1
--	---

(Daha fazla örnek için bk. 1.1.1.1. BD{kiçe}=MD{gice})

BD{yimek}=MD{yimek}

Bâbü'r Dîvânî

Muhibbî Dîvânî

<i>yimekke</i> “yemeye” 28/4 <i>ğam yimekke</i> “gam çekmeye” 129/44	<i>yimek</i> “yemek” 1470/3 <i>ħab yimekden</i> “ħap yemekten” 176/2
---	---

(Daha fazla örnek için bk. 1. 1. 1. 1. BD { yimek } = MD { yimek })

BD{köñül}=MD{göñül}

Bâbü'r Dîvânî

Muhibbî Dîvânî

<i>köñül</i> “gönül” 6/3 , 4/85 <i>köñülde</i> “gönülde” 38/3	<i>göñül</i> “gönül” 1298/4, 1270/5 <i>göñül virme</i> “gönül verme” 1122/6
--	--

(Daha fazla örnek için bk. 1. 1. 1. 1. BD { köñül } = MD { göñül })

BD{bütün}=MD{bütün}

Bâbü'r Dîvânî

Muhibbî Dîvânî

<i>bütün</i> “bütün, hep” 129/40	<i>bütün</i> “bütün, hep” 219/3, 2502/5, 2464/2...
----------------------------------	--

BD{toğkuz}=MD{toğkuz}

Bâbü'r Dîvânî

Muhibbî Dîvânî

<i>toğkuz</i> “dokuz” 556/6	<i>toğuz</i> “dokuz” 1584/5, 1565/3, 1880/4, 2503/5, 2535/5
-----------------------------	---

BD{yana}=MD{yine}

Bâbü'r Dîvânî

Muhibbî Dîvânî

<i>yana</i> “yine” 3/8, 215/1, 120/1, 67/4, 128/22, 165/2, 9/1	<i>yine</i> “yine” 171/5, 1063/2, 278/5, 251/3, 2393/1,2,3,4,5,
--	---

(Daha fazla örnek için bk. 1. 1. 1. 1. BD { yana } = MD { yine })

BD{kaçan}=MD{kaçan}

Bâbü'r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

<i>her kaçan</i> “her ne zaman” 40/2	<i>kaçan</i> “ne zaman” 167/1
--------------------------------------	-------------------------------

BD{kara}=MD{kara}

Bâbü'r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

<i>karadur</i> “karadır” 4/214	<i>kara dikenden</i> “kara tikenden” 599/5
--------------------------------	--

(Daha fazla örnek için bk. 1. 1. 1. 1. BD { kara } = MD { kara })

BD{kirek}=MD{gerek}

Bâbü'r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

<i>kirek</i> “gerek” 12/1,4,44	<i>gerek</i> “gerek” 1587/3
--------------------------------	-----------------------------

(Daha fazla örnek için bk. 1. 1. 1. 1. BD { kirek } = MD { gerek })

BD{ayağ}=MD{ayağ/ğ}

Bâbü'r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

<i>ayağ yitkençe</i> “ayağım gittikçe” 95/5	<i>ayağ</i> “ayak” 2641/2
---	---------------------------

(Daha fazla örnek için bk. 1. 1. 1. 1. BD { ayağ } = MD { ayağ/ğ })

BD{yafrağ}=MD{yafrağ}

Bâbü'r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

<i>hazân yafrağı</i> “sonbahar yaprağı” 539/1, 29/1	<i>gül yafrağı</i> “gül yaprağı” 1067/1
---	---

BD{kulak}=MD{kulak}*Bâbüür Dîvânı**Muhibbî Dîvânı*

<i>ku</i> lak “kulak” 415/2, 4/167	<i>ku</i> lak “kulak” 1393/2, 571/4, 1460/1, 2504/3
------------------------------------	---

(Daha fazla örnek için bk. 1. 1. 1. 1. BD { kulak } = MD { kulak })

BD{tofrak}=MD{toprag}*Bâbüür Dîvânı**Muhibbî Dîvânı*

<i>to</i> frak “toprak” 91/2, 195/1	<i>to</i> prag “toprak” 222/4
-------------------------------------	-------------------------------

(Daha fazla örnek için bk. 1. 1. 1. 1. BD { tofrak } = MD { toprag })

BD{yohsa}=MD{yohsa}*Bâbüür Dîvânı**Muhibbî Dîvânı*

<i>yo</i> hsa “yoksa” 124/3	<i>yo</i> hsa “yoksa” 276/5, 585/4, 920/1, 2303/1
-----------------------------	---

(Daha fazla örnek için bk. 1. 1. 1. 1. BD { yohsa } = MD { yohsa })

1.1.2.1.2. Dudak Uyumuna Girmeyen Kelimeler

Her iki metinde de dudak uyumuna girmeyen benzer kelimeler bulunmaktadır.

BD{ayru}=MD{ayru}*Bâbüür Dîvânı**Muhibbî Dîvânı*

<i>yü</i> zün <i>din</i> <i>ayru</i> “yüzünden ayrı” 67/3 <i>sin</i> din <i>ayru</i> “senden ayrı” 39/2 <i>sin</i> din <i>ayru</i> “senden ayrı” 450	<i>ayru</i> “ayrı” 1395/4, 2230/3, 2016/1, <i>gül yü</i> zün <i>den</i> <i>ayru</i> “gül yüzünden ayrı” 511/1, 1994/1, 2211/2
--	---

(Daha fazla örnek için bk. 1. 1. 1. 1. BD { ayru } = MD { ayru })

BD{yalguz}= MD{yalhuz}*Bâbüür Dîvânı**Muhibbî Dîvânı*

<i>yalğuzluk</i> “yalnızlık” 72/5	<i>yalhuz</i> “yalnız” 2508/7
-----------------------------------	-------------------------------

BD{çoğrı}=MD{çoğrı}

Bâbüür Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

<i>çoğrı</i> “doğru” 129/5	<i>çoğrı</i> “doğru” 19/3, 340/2, 2148/4
----------------------------	--

BD{altun}=MD{altun}

Bâbüür Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

<i>altun</i> “altın” 551/7	<i>altun</i> “altın” 445/4, 2541/5, 2155/6, 1822/5
----------------------------	--

(Daha fazla örnek için bk. 1. 1. 1. 1. BD { altun } = MD { altun })

BD{avun- }=MD{avun- }

Bâbüür Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

<i>avunsam çağır bile</i> “şarapla avunsam” 120/5	<i>avudup</i> “avutup” 2619/5
---	-------------------------------

(Daha fazla örnek için bk. 1. 1. 1. 1. BD { avun- } = MD { avun- })

BD{kaygu}=MD{kaygu}

Bâbüür Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

<i>kaygu</i> “kaygı” 69/2	<i>kaygu</i> “kaygı” 1291/1
---------------------------	-----------------------------

(Daha fazla örnek için bk. 1.1.1.1. BD{kaygu}=MD{kaygu})

BD{ullı}=MD{ulı}

Bâbüür Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

<i>ullı</i> “ulu,yüce” 35/5	<i>ulı</i> “ulu” 179/4
-----------------------------	------------------------

(Daha fazla örnek için bk. 1. 1. 1. 1. BD { ullı } = MD { ulı })

1.2.1.3.Dudak Uyumunu Açısından Benzeşmeyen Kelimeler

Her iki eserden seçilmiş kimi kelimelerin dudak uyumuna girme veya uyum dışında kalma açısından durumları aşağıda verilmektedir:

BD{üçün} =MD{içün}

Bâbü'r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

<i>üçün</i> “için”118/5, 3/4	<i>ibret için</i> “ibret için”5/2
<i>üçün</i> “için”4/27	<i>ışk için</i> “aşk için”284/3
<i>devlet için</i> “mutluluk için” 129/46	<i>içün</i> “için”87/2, 1351/6

BD’de uyuma uyan bu kelimenin MD’de uyuma uymadığı görülmektedir.

(Daha fazla örnek için bk. 1. 1. 1. 1. BD { üçün } = MD { için })

BD{öksüt-} = MD{eksük}

Bâbü'rDîvânı

Muhibbî Dîvânı

<i>öksütme</i> “ eksiltme” 258/2	<i>eksük</i> “eksik” 93/4, 134/3, 165/4, 2531/2, 2470/2
	<i>cefâ eksük degül</i> “eziyeti eksik değildir” 2418/

BD’de uyuma uyan bu kelimenin MD’de uyuma uymadığı görülmektedir.

(Daha fazla örnek için bk. 1. 1. 1. 1. BD { öksüt-} = MD { eksük })

BD{uşbu}=MD(işbu)

Bâbü'r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

<i>uşbu müşkilni</i> “işte bu güçlüğü” 113/4	<i>işbu bir cânê</i> “bu bir cana” 2347/4,
<i>arada hâyil uşbu perdedür</i> “arada engel işte bu perdedir” 83/4	<i>işbu gönlüm</i> “işte bu gönlüm” 2033/3, 1001/1

BD’de uyuma giren bu kelimenin MD’de uyuma girmediği görülmektedir.

(Daha fazla örnek için bk. 1. 1. 1. 1. BD { uşbu } = MD (işbu))

BD{kirpik}=MD{kirpük}

Bâbü'r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

<i>kirpiklerdîn</i> “kirpiklerden”	<i>kîrpüklerini</i> “kirpiklerini” 2300/2
------------------------------------	---

BD’de uyuma giren bu kelimenin MD’de uyuma girmedığı görülmektedir.

(*Daha fazla örnek için bk. 1.1.1.1.BD{kirpik}=MD{kirpük}*)

BD{ķuru}=MD{ķuri}

Bâbüir Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

<i>ağzım ķurup</i> “ağzım kuruyup” 56/8	<i>ķuri</i> “kuru”85/6, 88/3, 85/6, 894/2, 599/4, 201/6
---	---

BD’de uyuma uyan bu kelimenin MD’de uyuma uymadığı görülmektedir.

(*Daha fazla örnek için bk. 1. 1. 1. 1.BD { ķuru } = MD { ķuri }*)

1.1.2.2.Eklerde Dudak Uyumı

1.1.2.2.1.Dudak Uyumuna Giren Ekler:

Her iki metinde de ortak bazı eklerin dudak uyumuna girdiğı görülmektedir. Yuvarlak vokalleri düz-geniş vokallerin (a,e) izlemesi dudak uyumuna uygunluğu göstermektedir. Her iki metinde kullanılan eklerin ortak özelliğı içerisinde düz-geniş /a,e/ vokallerini bulundurmasıdır.

BD { +IA- } = MD { +IA- } Addan Fiil Yapma Eki

Bâbüir Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

<i>sözlep</i> “ söyleyip” 88/1	<i>bağlamayınca</i> “ bağlamayınca “ 186/1
<i>ağzılanğay</i> “ağzına alacak” 14/2	<i>ezberlemiş</i> “ezberlemiş” 1236/3

(*Daha fazla örnek için bk. 2. 1. 3. 1. BD { +IA } = MD { +IA })*)

BD { +IAr } = MD { +IAr } Çokluk Eki

Bâbüir Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

-lar/-ler:	-lar/-ler
<i>belâlar</i> “ belalar” 7/2	<i>fitneler</i> “ fitneler”
<i>luflar</i> “güzellikler” 127/18	<i>varağlara</i> “ yapraklara” 135/5
<i>zamânlar</i> “ zamanlar” 433	<i>bendeler</i> “kullar” 139/6
<i>lezzetler</i> “ lezzetler” 4/102	<i>güller</i> “güller” 5/2

<i>cânlar</i> “canlar” 70/1	<i>hûblar</i> “güzeller” 2747/5
-----------------------------	---------------------------------

(Daha fazla örnek için bk. 2. 2. 1. 1. 1. BD { +lAr } = MD { +lAr })

BD { +GA/A } = MD { +(y)A } Yönelme Durumu

<p><u>Tonlu Ünsüz + Yönelme</u> <i>ignimge</i> “omzuma” 525 <i>özüme</i> “kendime” 2 18/4 <i>şi’rlergâ</i> “şiiirlere” 281/1 <i>aḥbâbka</i> “dostlara” 226/1</p> <p><u>Ünlü + Yönelme:</u> <i>bu kişiğe</i> “bu kişiye” 4/140</p>	<p><u>Tonlu Ünsüz + Yönelme</u> <i>yoluğa</i> “yoluna” 215/5 <i>âsiyâba</i> “su değirmenine” 1184/2 <i>yüzüğe</i> “yüzüne” 134/3 <i>deyre</i> “meyhaneye” D825</p> <p><u>Ünlü +Yönelme:</u> <i>her kişiğe</i> “her kişiye” 465/5 <i>uyhuya</i> “uykuya” D817</p>
--	--

(Daha fazla örnek için bk. 2.2.1.3.3.1.1.BD { +GA/A } = MD { +(y)A })

1.1.2.2.2.Dudak Uyumuna Girmeyen Ekler:

Dudak uyumuna uymayan eklerin her iki metinde ya sürekli düz-dar (ı / i) ya da sürekli dar-yuvarlak (u / ü) ünlüleriyle kullanıldığı görülmektedir. Bunun yanı sıra bazı ekler MD’de sürekli düz-dar ünlülerle kullanılırken BD’de dar-yuvarlak ünlülerle kullanıldığı bu nedenle uyum dışında kullanıldığı görülmektedir.

BD {+(x)nçI}=MD(+ncı) İsimden İsim Yapım Eki

Bâbü’r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

<p><i>üçünçi mısrâ’ını</i> “ üçüncü mısrasını” 514/2 <i>ikkinçi mısrâ’ını</i> “ ikinci mısrasını” 514/1 <i>törtünçi</i> “dördüncü” 514/2</p>	<p><i>(dördünci)</i> “dördüncü”</p>
--	-------------------------------------

BD’de ek dudak uyumuna uyarken MD’de ekin kullanılmadığı görülmektedir.

(Daha fazla örnek için bk. 2.1.1.4. BD { + (x) nçI } = MD (+ncı))

Görülen Geçmiş Zaman Teklik 3.Şahıs Eki BD {-DI} = MD {-dI}

Teklik 3.Şahıs {-DI}	Teklik 3.Şahıs {-dI}
<i>diyâr u yârdın Bâbü’r cefâ vü cev’r köp</i>	<i>gice ol meh menzîlinden çıkdı</i> “ gece o ay

<i>kördi</i> “Bâbür, memleketten ve sevgiliden çok eziyet ve incinme gördü” 117/5 <i>saçınıñ sevdâsı tüşti</i> “saçının sevdası düştü” 9/5	bulunduğu yerden çıktı” 177/1 <i>gün yüzi virdi harâret âleme</i> “ gün yüzü dünyaya ateş verdi” 161/2
---	---

Her iki metinde de söz konusu ekin dudak uyumuna uymadığı görülmektedir.

(*Daha fazla örnek için bk.2. 2. 2. 1. 1. Görülen Geçmiş Zaman Kipinin Çekimi*)

BD {-GII} = MD {-gII} Emir Kipi Teklik 2. Şahıs Eki

Teklik 2.Şahıs {-GII}	Teklik 2.Şahıs {-gII}
<i>sürgil</i> “sür, uzaklaştır” 129/6 <i>tutkıl</i> “tut” 4/49 <i>körgil</i> “gör” 173/2	<i>gider bu dilden encâmı elüñden komağıl câmı</i> “bir gün öleceğini düşünüp, elinden kadehi bırakma” 210

Her iki metinde de dudak uyumuna uymadığı görülmektedir.

(*Daha fazla örnek için bk. 2. 2. 2. 2. 1. 1. Emir Kipinin Çekimi*)

BD {+GI} = MD {+GI} Aitlik Eki

Bâbür Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

<i>burnağı hâl</i> “önceki hal” 4/143, 4/210 <i>burunğı zamânlar</i> “önceki zamanlar” 433	<i>ayak altındağı mûni</i> “ayak altındaki karıncayı” 2641/2 <i>ışk deryâsındaki âşıkıları</i> “aşk deryasındaki âşıkıları” 427/5
---	--

Her iki metinde de kullanımı olan bu ekin BD’de dudak uyumuna uymadığı görülürken MD’de ekin kullanıldığı örneklerde yuvarlak ünlülü kelime kök veya gövdesi tespit edilmemiştir.

(*Daha fazla örnek için bk. 2. 1. 1. 3. BD {+GI} = MD {+GI}*)

BD {+sIz} = MD {+sUz}

Bâbür Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

<u><i>Türkçe İnce Ünlülü Kelimelerden Sonra :</i></u>	<u><i>Türkçe İnce Ünlülü Kelimelerden Sonra :</i></u>
---	---

<i>sinsizin</i> “sensiz olarak” 51/1	<i>sensüz</i> “sensiz” 883/2, 413/5
<i>sinsiz</i> “sensiz” 73/1	<i>sensüzün</i> “sensiz olarak” 411/4
<u>Türkçe Kalın Ünlülü Kelimelerden Sonra :</u>	<u>Türkçe Kalın Ünlülü Kelimelerden Sonra :</u>
<i>ansız</i> “onsuz “ 429, 94/4	<i>ķulsuz</i> “kulsuz” 96/2
<i>çağırısız</i> “şarapsız” 373/2	<i>ķansuz</i> “kansız” 1541/4

Ek ünlüsünün BD’de sürekli düz-dar, MD’de ise ek ünlüsünün sürekli dar-yuvarlak olduğu görülmektedir.

(Daha fazla örnek için bk. 2. 1. 1. 6. $BD \{ +sIz \} = MD \{ +sUz \})$

BD {+nI} = MD {+(n)I} Yükleme Durumu

Bâbü'r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

<i>sözümni</i> “sözümü” 574	<i>elümi</i> “elimi” 26/5
<i>ol oknu</i> “o oku” 42/4	<i>cânumı</i> “canımı” 2003/3
<i>bâbü'r'ni</i> “bâbü'r'ü” 2/7	<i>yüzüñi</i> “yüzünü” 1696/3, 73/3
<i>otnu</i> “ateşi” 4/54	<i>muhibbî kuluñı</i> “muhibbi kulunu” 1586/6
<i>dostluķni</i> “dostluğu” 439, 275/1	<i>ķolumı</i> “kolumu” 498/3

Yükleme durumu eki için BD’de ünlülerden ve ünsüzlerden sonra sürekli -nı/-ni kullanılırken MD’de ünsüzlerden sonra düz-dar -I ünlüsü kullanılmıştır. Her iki metinde de ek ünlüsünün dudak uyumuna uymadığı görülmektedir.

(Daha fazla örnek için bk. 2. 2. 1. 3. 2. Yükleme Durumu)

Teklik 3. Şahıs İyelik Eki

Bâbü'r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

Teklik 3. Şahıs {+(s)I},{+(y)I}	Teklik 3. Şahıs {+(s)I},{+(y)I}
<i>saçın sevdâsi</i> “saçının sevdası” 9/1	<i>rahmet suyuyla</i> “Rahmet suyuyla” 2355/3
<i>mey suyu</i> “şarap suyu” 384	<i>mihnet kapusu</i> “zahmet kapısı” 2671/1
<i>çün anıñ köñli irür közğüsü</i> “çünkü onun gönlü aynasıdır” 4/30	<i>zülfi hevâsi</i> “saçının arzusu” 2006/5
<i>körklük közğüsini</i> “güzellik aynasını” 4/63	<i>maħabbet yapusu</i> “muhabbet binası” 1202/3
<i>köñli</i> “gönlü” 4/32, 4/87, 8/2, 10/5	<i>hızruñ şuyı</i> “Hızır’ın suyu” 992
	<i>söz gevherin</i> “söz incisini” 90/5

<i>közi</i> “gözü” 4/87, 58/4, 86/3, 142/2	<i>gözi</i> “gözü” 97/4
--	-------------------------

Ekin her iki metinde de dudak uyumuna uymadığı görülmektedir.

(*Daha fazla örnek için bk. 2. 2. 1. 2. İyelik Ekleri*)

Soru Eki BD{- mU} = MD{- mI}

Bâbü'r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

<p><i>sâz u h'ânende bile sâkî vü sahbâ bar mu</i> “saz ve şarkıcı ile saki ve şarap var mı” 404/1</p> <p><i>çerhniñ min körmegen cevr ü cefâsı kaldı mu/ haste köñlüm çıkmegen derd ü belâsı kaldı mu</i> “feleğin benim görmediğim cevri ve cefası kaldı mı/hasta gönlümün çekmediği dert ve belası kaldı mı” 49/1</p> <p><i>mindin saña bar mu hiç pervây</i> “benden sana hiç korku var mı” 60/5</p> <p><i>ya bu hem 'işve vü firîb müdür/dostlukta bular hasîb müdür</i> “bu naz ve aldatici tuzak mıdır, dostlukta bunlar değerli midir” 127/24</p>	<p><i>gülşenüyren rengîn kumaşı gül midür bülbül midür/şişelerle tolu yaşı gül midür bülbül midür</i> “gül bahçesinin renkli kumaşı gül müdür, bülbül müdür, şişeler dolu yaşı gül müdür, bülbül müdür” 997/1</p> <p><i>genc-i hüsnüñ mesken itmiş çeşmi câdûlar midür/görinen sihr ile ejder yoħsa giysûlar midür</i> “güzelliğinin hazinesini mesken edinen gözü büyücüler mi, yoksa büyü ile ejder görünen omuza dökülen saçlar mıdır” 920/1</p>
---	---

Her iki metinde de dudak uyumuna uymamaktadır. BD’de ekin sürekli dar-yuvarlak şeklinde, MD’de ise ekin sürekli düz-dar şeklinde kullanıldığı görülmektedir.

1.2.2.3.Dudak Uyumu Açısından Benzeşmeyen Ekler:

Addan ad yapma eki MD’de sürekli düz-dar ünlüyle kullanılıp uyum dışında kaldığı görülürken BD’de ekin uyum içerisinde kaldığı görülmektedir. Addan-sıfat yapma ekiyle teklik ve çokluk 1. Ve 2. Şahıs eklerinin MD’de sürekli dar-yuvarlak ünlüyle kullanılmasına karşın BD’de ek ünlüsü ünlü uyumuna uymaktadır. MD {- (y)Up }) zarf-fiil eki ünlüsünün sürekli yuvarlak olmasına karşın BD’de ek ünlüsünün dudak uyumuna uyduğu görülmektedir. Dudak uyumu açısından benzeşmezlik gösteren eklerin MD’de bulunan eklerin uyum dışına çıkması nedeniyle kaynaklandığı görülmektedir.

BD{+IXG}=MD{+Ilk} Addan Ad Yapma Eki

Bâbü'r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

<p><u>İnce Ünlülerde:</u></p> <p><i>yigitlikniñ evânıdur</i> “gençliğin zamanıdır” 63/3</p> <p><i>şeker sözlükniñ</i> “şeker sözlünün” 57/2</p> <p><u>Kalın Ünlülerde:</u></p>	<p><u>İnce Ünlülerde:</u></p> <p><i>güzellik</i> “güzellik” 495/1</p> <p><i>ikilikden</i> “ikilikten” 2450/4</p> <p><u>Kalın Ünlülerde:</u></p>
--	---

kanlık köñül “kanlı gönül” 63/3	toğruluk “doğruluk” 2445/4
yalğuzluk “yalnızlık” 72/4	ayruluk “ayrılık” 1419/4

BD’de ekin dudak uyumuna uyduğu görülürken MD’de ekin dudak uyumuna uymadığı gözlenmektedir.

(*Daha fazla örnek için bk. 2. 1. 1. 1. BD { +IXG } = MD { +IIk }*)

BD{+IXG}=MD{+IU} Addan Sıfat Yapma Eki

Bâbü'r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

uykuluğ bahtımnı “uykulu kısmetimi” 57/1	derdlü gönlüme “dertli gönlüme” 4/2
uykuluğ köñlüme “uykulu gönlüme” 3/7	İki kapaklu “iki kapaklı” 2276/2

Bu ek BD’de dudak uyumuna uyarken MD’de uyuma uymamaktadır.

(*Daha fazla örnek için bk. 2. 1. 1. 2. BD { +IXG } = MD { +IU }*)

İyelik Ekleri

BD {+(X)m} = MD {+(U)m}
BD {+(X)η} = MD {+(U)η}
BD {+(X)mXz} = MD {+(U)mUz}
BD {+(X)ηXz} = MD {+(U)ηUz}

Bu eklerle ilgili BD’de teklik 1. ve 2. Şahıs ekleri ile çokluk 1. ve 2. Şahıs eklerinin uyuma girerken MD’de teklik 1. ve 2. Şahıs iyelik eklerinin uyuma girmediği süreklilik olarak yuvarlak ünlülü kullanıldığı görülmektedir.

(*Daha fazla örnek için bk. 2. 2. 1. 2. İyelik Ekleri*)

BD {-(X)η} = MD {-(U)ηUz} Emir Kipi 2.Çokluk Şahıs Eki

Bâbü'r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

Çokluk 2.Şahıs {-(X)η} /{-(X)ηiz}	Çokluk 2.Şahıs {-(U)η}/{-ηüz}
dostlar yârğa mini sağındurun “dostlar sevgiliye beni düşündürün” 415/2	dostlar itmez misüz billah diyüñ inşâf ana “dostlar, ona vallâhi insaf etmez misin deyin”21/1
kaşınıñ yasını közley tîr-i müjgânın körüñ “kaşının yayını gözleyin kirpik oklarını görün” 61/4	görinen başuma miñnet kûh-sâridur diñüz/iki aynüm iki yâne çeşme-sâridur diñüz “ başıma görünen miñnet, sıkıntı dağlığıdır deyiniz, iki gözüm iki yanda (onun) çeşmeliğidir sayınız”
ışkıdn imdi mini kutkarıñ “şimdi beni aşktan kurtarın” 506/6	

	1080/1
--	--------

BD’de emir kipi çokluk 2.şahıs eki uyuma girerken MD’de ekin dudak uyumuna uymadığı görülmektedir.

(Daha fazla örnek için bk. 2. 2. 2. 2. 1. 2. $BD \{-(X)\eta\} = MD \{-(U)\eta Uz\}$)

Görülen Geçmiş Zaman 1.ve 2.Şahıs Ekleri

Teklik 1.Şahıs: $BD \{-DXm\} = MD \{-DUm\}$
Teklik 2.Şahıs: $BD \{-DX\eta\} = MD \{-DU\eta\}$
Çokluk 2.Şahıs: $BD \{-DX\eta Xz\} = MD \{\emptyset\}$

BD’de görülen geçmiş zaman kipi teklik 1.şahıs ile teklik ve çokluk 2.şahıs ekleri uyuma girerken MD’de teklik 1.şahıs ve teklik 2.şahıs ile ifade edilen çekim dudak uyumuna uymazken çokluk 2.şahıs ile ilgili örnek tespit edilememiştir.

$BD \{-(X)p\} = MD \{-(y)Up\}$) Zarf-fiil Eki

Bâbü Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

<p>Ünsüz+ Zarf-Fiil</p> <p><i>zâhir itip</i> “görünür ederek” 4/116</p> <p><i>yâr yüzümü körüp</i> “sevgili yüzümü görünce” 8/1</p> <p>Ünlü+Zarf-Fiil</p> <p><i>rağbet iylep aya feyzi yitse</i> “buna rağbet eyleyip feyzine ulaşsa” 3/9</p> <p><i>zülfiğa köñül koyup</i> “saçına gücenerek” 146</p>	<p>Ünsüz+Zarf-Fiil</p> <p><i>açılıp güller</i> “güller açılıp” 593/2</p> <p><i>bir boyu servün firâkıdan düşüp şahrâlara</i> “bir boyu servinin ayrılığında sahralara düşüp” 958/5</p> <p>Ünlü+Zarf-Fiil</p> <p><i>şer işi koyup</i> “kötülüğü bırakıp” 185/5</p> <p><i>bilmeyüp toğrı yolu</i> “doğru yolu bilmeyip” 9/6</p>
--	---

BD’de ek dudak uyumuna uyarken MD’de uyuma uymadığı görülmektedir.

(Daha fazla örmek için bk. 2.3.1.3.1. $BD \{-(X)p\} = MD \{-(y)Up\}$)

$BD \{-(X)\ş\} = MD \{-Iş\}$ Fiilden Ad Yapma Eki

Bâbü Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

<i>yörüşte</i> “ yürüyüşte” 397/4	<i>alış veriş</i> “alışveriş” 1295/4
<i>yatışını</i> “yatmasını” 421/1	

Ekle birlikte kullanılan bağlayıcı ünlünün BD’de dudak uyumuna tabi, ancak MD’de düz olduğu görülmektedir.

(Daha fazla örnek için bk. 2. 1. 2. 5. $BD \{-(X)\ş\} = MD \{-Iş\}$)

BD {+(n)DIn} = MD {+(n)dAn} Çıkma Durumu Eki

Bâbü'r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

<i>beşeriyettin</i> “insanlıktan” 4/95	<i>gökden</i> “gökten” 230/4
<i>te'essüfdin</i> “üzüntüden” 349	<i>bulutdan</i> “buluttan” 186/4
<i>öydin</i> “evden” 42/2	<i>gözden</i> “ gözden” 135/3
<i>mûzî sözdin</i> “eziyet veren sözden” 4/13	<i>gözden</i> “ gözden” 1502/5

Ekin BD'de dudak uyumuna uymadığı görülürken MD'de dudak uyumuna uyduğu görülmektedir.

(Daha fazla örnek için bk. 2. 2. 1. 3. 5. Çıkma DurumuBD {+(n)DIn} = MD {+(n)dAn})

Duyulan Geçmiş Zaman

Teklik 1.Şahıs BD {-mİşAm} = MD {-mİşAm}
Teklik 3.Şahıs BD {-mİş} = MD {-mİş}/{-mİş-dUr(U)r}
Çokluk 1.Şahıs BD {Ø} = MD {-mİşUk}/{-mİşUz}
Çokluk 3.Şahıs BD {-mİşlAr} = MD {-mİşlAr}

(Daha fazla örnek için bk. 2.2.2.1.2.1. Duyulan Geçmiş Zaman I'in Çekimi)

1.1.1.2. Geçişme

Sürekli birlikte kullanılan ve ünlüyle biten bir kelime ile ünlüyle başlayan iki kelimenin birleşmesi olarak tanımlanan bir hadisedir. Ne için>niçin, ne asıl>nasıl, ne ara>nere, kendü özi>kendüzi, ne eyle->neyle-gibi.⁹ Köklerle eklerin birleşmesinde uyum bakımından, sonra gelen önce gelene tabi olurken biri ince biri kalın iki kökün birleşerek tek kelime meydana getimeleri hâlinde önce veya sonra gelen değil, birleşik kelimedede umumiyetle manası hâkim olan kelime diğerini kendisine benzetir. (bu+ile=böyle).¹⁰

1.1.1.2.1. Kalıplaşmış Geçişmeler

Bâbü'r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

<i>niyle-</i> 82/4, 450, 486	<i>böyle</i> 373/5, 1533/2, 1128/6
<i>andağ</i> 4/65, 4/140, 195/2, 4/181,	<i>kendüzini</i> 1049/1
<i>mundağ</i> 4/108, 4/80, 528, 125/4	<i>niçün</i> 1515/1

⁹ Hatice Şahin, age, s.48.

¹⁰ M.Ergin, age, s.71.

<i>niçük</i> 15/2, 55/2, 26/5, 110/2	<i>neylesün</i> 177/2 <i>nitsün</i> 291/5 <i>nidelüm</i> 1925/3, 1937/1,2,3, <i>nidersin</i> 144/5 <i>nola</i> 304/1, 4/4, 1515/1, 2071/2,3, <u>Aşağıdaki örneklerde vezin gereği ünlü düşmesi var.</u> <i>anuñçün</i> 2645/6, 365/2, 1455/3, 1412/6, 1415/3, 1908/4, 1981/5, 1990/5 <i>benümçün</i> 1374/2 <i>lebünçün</i> 1833/3
--------------------------------------	--

1.1.1.2.2. Geçici Geçişmeler

Aşağıdaki örnekler vezin gereği geçici olarak geçmiş kelimelerden meydana gelmiştir.

Bâbü'r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

<i>k'ey</i> “ey” (ki ey) 126/5	<i>nic'idelüm</i> “ ne yapalım” 320/2
--------------------------------	---------------------------------------

1.1.1.3. Birleşme

Sürekli birlikte kullanılaniki kelimenin yeni bir şekil alması ve tek kelime halini alması hadisesidir. *Uş imdi>şimdi, uş ol>şol, yalıñ öz>yalıñuz, sekiz on>seksen gibi.*¹¹

Bâbü'r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

<i>uşal</i> “uş ol” (işte o) 12/2 <i>(şöyle)</i> “uş+öyle”	<i>şol</i> “uş ol” 266/4, 168/3, 1110/3 <i>şol kadar</i> “uş ol kadar” 1128/2, 266/4, 2741/1 <i>şöyle</i> “uş +öyle” 1220/4, 1584/5
---	---

¹¹ Hatice Şahin, age, s.48.

1.1.1.4. Orta Hece Düşmesi

Her iki metinde de orta hece ünlüsünün kendisinden sonra ek alması durumunda düştüğü görülmektedir. Her iki metinde de çok sayıda örnek olmakla birlikte aşağıda bunlardan birkaç tane verilmiştir.

<i>Bâbü'r Dîvânı</i>	<i>Muhibbî Dîvânı</i>
<i>ilgimdin</i> “elimden” (ilig)87/2	<i>bağrum içre</i> “bağrımın içinde” (bağır) 1053/2
<i>bağrını</i> “bağrını” (bağır)98/5	<i>alnuma</i> “alnıma” (alın) 100/2
<i>köksümü</i> “göğsümü” (köküs) 110/3	<i>bağrumdaki</i> “bağrımdaki”(bağır)142/1
<i>irini</i> “dudağını” (irin)107/3	<i>gönlüme</i> “gönlüme” (gönlül)4/2
<i>ağzını</i> “ağzını” (ağız)107/2	<i>ağzuğa</i> “ağzına” (ağız)230/2
<i>könlüğe</i> “gönlüne”(könlül) 4/122	<i>bağrum</i> “bağrım” (bağır)177/3
<i>kiynide</i> “arkasında” (kiyin) 129/66	<i>ağzuğı</i> “ağzını” (ağız) 614/3
<i>boynuğa</i> “boynuna” (boyun)126/19	

1.1.1.5. Kök Hecede i/è Sesi

Kök hecede her iki metinde de düz ve dar i ünlüsüyle ilgili örnekler bugün çoğu bilim insanlarınca kapalı e(è) olarak değerlendirilmektedir. Ayrıca, BD’de *iy* ve *iyle-* kelimelerine karşılık MD’de *ey* ve *eyle-* imlası tercih edilmiştir. Örneklerden birkaçı aşağıdadır:

<i>Bâbü'r Dîvânı</i>	<i>Muhibbî Dîvânı</i>
<i>tedbir itkil</i> “çare bul” 172/ 1	<i>hürmet itmez</i> “hürmet etmez” 154/5
<i>kâbil’de ikâmet itti</i> “Kâbil’de ikamet etti” 145/2	<i>bülbül itdi sürûr</i> “bülbül sevindi” 160/3
<i>şabr itey</i> “Sabredeyim” 134/1	<i>fâide itmez</i> “fayda etmez” 161/5
<i>inâyet it işikiñde</i> “eşiğinde ihsan et” 97/2	<i>itme ihrâc</i> “ayrı tutma, uzaklaştırma” 279/4
<i>nâzm itsem</i> “şiiir yazsam” 3/6	<i>gönlüm ten ider</i> “gönlümü sıkıntılı yapa” 954/1
<i>terk-i diyâr itse</i> “diyarı terk etse” 117/5	<i>kebâb ider</i> “kebab eder” 758/4
<i>seni ta rif iter</i> “seni tarif eder” 35/3	<i>bir yanâden zulm ider</i> “bir yandan zulm eder” 428/2
<i>mini işikiñdin</i> “beni eşiğinden” 227/2	<i>işig</i> “eşik” 1132/3
<i>inâyet it işikiñde</i> “eşiğinde ihsan et” 97/2	
<i>niçe işikdin işikke</i> “eşikten eşiğe ne kadar” 116/2	
di-	di-
<i>didim</i> “dedim” 131/15	<i>didi</i> “dedi” 3/3
<i>diseler</i> “deseler” 4/98	<i>didiler</i> “dediler” 86/5

<i>didi evvel muni</i> “önce bunu söyledi” 4/1 <i>dimegey</i> “ demeyecek” 113/5 <i>dime</i> “söyleme” 4/11 <i>dimegil anı</i> “onu söyleme “ 4/12	<i>dimişler</i> “demişler”60/7 <i>bunu dir</i> “bunu söyler”158/2
kiçe	gice
<i>kiçe</i> “ gece” 292/2 <i>kiçe</i> “ gece” 68/5 <i>kiçe bolsa</i> “gece olsa” 68/2 <i>kiçeler</i> “geceler” 39/4 <i>kiçe kündüz</i> “gece gündüz” 126/11	<i>gice</i> “gece” 177/1, 2/4 <i>dün gice</i> “dün gece” 234/1 <i>giceler</i> “geceler” 295/3 <i>giceyi encümler ile zeyn idüp târ eyledüñ</i> “ geceyi yıldızlarla süsleyip karanlık yaptın” 5/5
yir	yir
<i>yir</i> “yer” 165/2, 225/1 <i>yirge</i> “yere” 129/25 <i>ni yirde bolsañ</i> “nerede olsan” 71/5 <i>yir öpüp</i> “yer öpüp” 112/5	<i>yir</i> “yer” 152/5 <i>yaş yirine</i> “yaş yerine” 85/4
kiç-	giç-
<i>kiçürdüñ</i> “geçirdin” 73/5 <i>hoş kiçür</i> “hoş geçir” 166/2 <i>başdın kiç</i> “baştan geç” 12/3	<i>giçdi</i> ‘ömrüm “ ömrüm geçti” 152/3 <i>tiz giçer</i> “tez geçer” 158/2 <i>giçer</i> “geçer” 240/3 <i>dîvâne giçer</i> “divane olarak geçer” 767/1
yi-	yi-
<i>yimekke</i> “yemeye” 28/4 <i>ğam yime</i> “üzülme” 70/5 <i>ğam yimekke</i> “gam çekmeye” 129/44	<i>hab yimekten</i> “hap yemekten” 176/2 <i>yimek</i> “yemek”1470/3
bil	bil
<i>bilirdin</i> “belinden” 96/5 <i>bilige</i> “beline” 57/1	<i>bil</i> “bel” 136/2
bir-	vir-
<i>cân ile ‘aql u köñülñi yilge birdim savurup</i> “can ile akıl ve gönülü savurup yele verdim” 56/5 <i>köñül birdim</i> “gönül verdim” 9/2 <i>köñül birmegil</i> “gönül verme” 99/5 <i>ol perî ‘ışkıda Bâbüñ can birip</i> “o güzelin aşkı sebebiyle Bâbüñ can verip” 19/5 <i>min hod ol tıfl peri-veşka köñül birdim</i> “ben kendim o küçük güzele gönül verdim” 9/2 <i>mindin özge hastelerğa la’lidin dermân birür/min birür min can u ol ‘ömr özgelerge cân</i>	<i>kimse yoğ virür haber andan</i> “ondan haber veren kimse yok” 1232/5 <i>bülbüle gülşen virilmiş</i> “bülbüle gül bahçesi verilmiş” 1226/4 <i>‘âlem içinde başavirem dime ‘ışık ile</i> “dünya içinde aşk ile başımı vereyim deme” 1197/2 <i>beni cânâ igen yakma şağın bu âh-ı sûzândan/emânsuzdur emân virmez bilürsin bî-emân âteş</i> “ ey sevgili bu yakıcı ahtan sakın beni yakma/bilürsin amansızdır, amansız ateş insana acımaz” 1240/4

<i>birür</i> “benden başka hastalara dudağından derman verir/ben can veririm o başkalarına can verir” 36/1	<i>virşün</i> “versin” 95/5 <i>virđi</i> “verdi” 132/4 <i>virđiler</i> “verdiler” 155/5 <i>virmez cevâb</i> “cevap vermez” 173/4 <i>virildi</i> “verildi” 495/2
yit-	yit-
<i>yiter</i> “yeter” 4/36 <i>mini yitkürse</i> “beni ulaştırırsa” 131/9 <i>yiter</i> “ulaşır” 4/55 <i>yitsem</i> “ulaşsam” 3/6 <i>yitkil</i> “ulaş” 139/2	<i>derdüm bana yiter</i> “derdim bana yeter” 495/1
iy	ey
<i>iy şabâ</i> “ey rüzgar” 112/5 <i>iy köñül</i> “ey gönül” 24/2, 528 <i>iy cân</i> “ey can” 507/5 <i>iy ay</i> “ey ay” 84/2	<i>ey göñül</i> “ey gönül” 1445/1 <i>ey Muhibbî</i> “ey Muhibbi” 1359/5 <i>ey dil</i> “ey gönül” 554/4 <i>ey dî de</i> “ey göz” 495/5
iyle-	eyle-
<i>şükr iyler</i> “şükür eder” 4/37 <i>rağbet iylep</i> “rağbet ederek” 3/9 <i>mini şâd iyle</i> “beni mutlu et” 179	<i>bendesini yâd eyler</i> “kulunu anar” 816/7 <i>eyle ol diyârı taleb</i> “o diyârı iste” 160/5 <i>şol kadar âh eyledüm</i> “o kadar ah çektim” 266/4

1.2.Ünsüzler

1.2.1.Ünsüzlerin Tonluluk-Tonsuzluk Bakımından Kullanımları:

Ünsüzlerin tonluluk-tonsuzluk bakımından kullanımları açısından her iki metin karşılaştırıldığında, BD’de yaygın olarak tonsuz ünsüzlerin kullanıldığı görülürken MD’de kullanılan ünsüzlerin genelde tonlu ünsüzler olduğu görülmektedir.

1.2.1.1. Ön seste k-/g-

1.2.1.1.1.Kalın Sıradan Kelimelerde k-/ g-

Kalın sıradan ünlü taşıyan kelimelerde her iki metinde de ötümsüz / **ķ** / ünsüzü kullanılmaktadır.

BD ķ- = **MD ķ-**

Bâbüir Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

<i>kanı</i> “sevgilim nerede” 53/4, 98/2 <i>kanada</i> “nerede” 137/2, 224/1	<i>kande</i> “nerede, nereye” 160/1, 165/1, 321/5
<i>kaçan</i> “ne zaman” 40/2	<i>kaçan</i> “ne zaman” 167/1
<i>kaşısı işlerde</i> “hangi işlerde?” 4/7	<i>kanı taş</i> “hangi taş” 2060/5 <i>kanı</i> “hangi” 2666/7 <i>kanı dil kim</i> “hangi gönül ki” 1296/1
<i>ni yüz karalığı boldı</i> “ne yüz utandırıcı oldu” 216/2 <i>karadur</i> “karadır” 4/214	<i>kara dikenden</i> “kara tikenden” 599/5
<i>kulağ</i> “kulak” 415/2, 34/6	<i>kulağ</i> “kulak” 1393/2
<i>kaşı</i> “kaşı” 45/1	<i>kaşlaruğ</i> “kaşların” 295/2

1.2.1.1.2. İnce Sıradan Kelimelerde k-/g-

İnce sıradan ünlü taşıyan kelimelerde BD’de ön seste ötümsüz /k/ ünsüzü kullanılırken MD’de yaygın olarak ötümlü /g/ ünsüzünün kullanıldığı çok sayıda örnek görülmektedir. Dolayısıyla BD’nin ötümsüz ünsüzlerden MD’nin de ötümlü ünsüzlerden yana olduğunu söylemek yanlış olmaz.

BD k- = MD g-

Ön seste ince sıradan kelimelerde BD’de k- kullanılırken MD’de g- gelmesiyle ilgili örnekler şunlardır:

Bâbü’r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

kün	gün
<i>biş kün</i> “beş gün” 258/1	<i>gün yüzüne</i> “gün yüzüne” 156/4 <i>gün giçer</i> “gün geçer” 396/2 <i>gün yüzüne</i> “gün yüzüne” 2443/5 <i>mahşer günü</i> “mahşer günü” 2244/3
kiçe	gice
<i>kiçeler</i> “geceler” 39/4 <i>bu kiçe</i> “bu gece” 46/1 <i>kara kiçelerde</i> “kara gecelerde” 53/3 <i>kiçeler</i> “geceler” 57/1 <i>yarım kiçe</i> “gece yarısı” <i>kiçe</i> “gece” 68/5	<i>gice</i> “gece” 96/1 <i>gice ve gündüz</i> “gece ve gündüz” 2/4 <i>giceler</i> “geceler” 1094/6 <i>dün gice</i> “dün gece” 1270/3, 1190/2
kiç-	giç-
<i>hoş kiçür</i> “hoş geçir” 166/2 <i>kiçürdüy</i> “geçirdin” 73/5 <i>bir demni kiçürmeğ gam bile</i> “bir anını gam ile	<i>ömrüm giçdi</i> “ömrüm geçti” 152/1 <i>giçdi yıllar âh dilber göylümü yâd eylemez</i> “yazık ki yıllar geçtiği halde sevgili gönlümü anmaz”

geçirmezsın “ 78/1	1092/1 <i>gün giçer</i> “ gün geçer” 396/2
köz	göz
<i>közümde</i> “gözümde” 12/1 <i>közün</i> “gözün” 4/152 <i>közüm</i> “gözüm” 19/2 <i>közümge</i> “gözüme” 21/1 <i>közlerimge</i> “gözlerime” 16/2	<i>gözi</i> “gözü”321/3 <i>göz yaşına</i> “göz yaşına”1094/4 <i>gözüme</i> ”gözüme” 1094/2 <i>gözüm yaşı revân oldu</i> “gözümün yaşı aktı” 994/3 <i>göz yaşı zincir olalı</i> “göz yaşını zincir yapalı” 1247/5 <i>cân göziyle</i> “can gözüyle” 1261/5 <i>gözi üstinde kaşı var imiş</i> “gözü üzerinde kaşı varmış” 1262/2 <i>gözlerümde</i> “gözlerimde” 1210/1 <i>gözümde</i> “gözümde” 1204/4
kibi	gibi
<i>bâbüür kibi</i> “Bâbüür gibi” 24/2 <i>min kibi</i> “ benim gibi” 44/5 <i>gül kibi</i> “gül gibi” 46/6 <i>şeker kibi</i> “şeker gibi” 57/2 <i>sü kibi</i> “asker gibi” 88/3 <i>encüm kibi bolğay</i> “ yıldızlar gibi olacak” 57/4 <i>min kibi</i> “benim gibi” 70/4 <i>ol kâmet-i ra nâ kibi</i> “o güzel boyun gibi” 43/1 <i>ol ruḡ-ı zîbâ kibi</i> “o süslü yanağın gibi” 43/1	<i>gün gibi</i> “güneş gibi” 186/4,590/4 <i>bülbül gibi</i> “bülbül gibi” 295/3 <i>yûsuf gibi</i> “Yusuf gibi” 1755/5 <i>ok gibi</i> “ok gibi” 2748/4 <i>cânım gibi</i> “canım gibi” 2244/4 <i>kalender gibi</i> “derviş gibi” 1255/2 <i>gül gibi rengîn gazeller</i> “gül gibi renkli gazeller” 1256/5 <i>âhen gibi gönül</i> “demir gibi gönül” 1197/4
kirek	gerek
<i>kirek</i> “gerek” 12/1, 4/44 <i>közümde muttaşıl ol igme kaş kirek bolsa/kaşımında köz yaruğı ol kuyaş kirek bolsa</i> “gözümde aralıksız o iki kat olmuş kaş olmalı/kaşımında göz ışıltısı o güneş olmalı” 12/1 <i>yâr yüzümni körüp derd ü gamım bilse kirek/yüz körüp derd ü gamım çâresini kılsa kirek</i> “sevgili, yüzümü görüp derd ve kederimi bilmeli/yüzümü görüp derd ve üzüntümün çaresini bulmalı” 8/1	<i>gubâr itsem gerek</i> “ toz toprak etmeliyim”1587/3 <i>dermân gerek</i> “ilaç gerekir” 1643/3 <i>leb-i cânân gerek</i> “sevgilinin dudağı gerek” 1643/1 <i>gülzâr gerek</i> “gül bahçesi gerekir” 1640/1 <i>yâr gerek</i> “sevgili gerekir” 1640/2 <i>gerekdür anı yârân ide mengûş</i> “dostların onu küpe etmesi gerekir” 1248/5
kör-	gör-
<i>körset bir yol</i> “bir yol göster” 2/6 <i>yüzünü körsetip</i> “yüzünü gösterip” 125/3	<i>görinmez</i> “ görünmez”152/3 <i>görmedüm bir mâh-rû âlemde ben ağıyârsuz</i>

<p><i>derdim körüp</i> “derdimi görüp” 22/5</p> <p><i>körsetip</i> “gösterip” 18/2</p> <p><i>körsettim</i> “gösterdim” 15/4</p> <p><i>kim körüptür iy köyül ehl-i cihândın yahşılığ</i> “ey gönül, insanlardan kim iyilik görmüştür” 24/1</p> <p><i>ol ki maña yâr-ı dil-nüvâz köründi/cevri ni körsetti köp ü az köründi</i> “bana gönlü okşayan sevgili göründü/eziyetini çok gösterdi, kendi az göründü” 13/1</p> <p><i>ni belâlar köredür min yâr-ı nâdân ilgidin</i> “bilgisiz yârin ilgisizliğinden ben ne belalar görüyorum” 7/2</p> <p><i>cânım dik özge cân-ı dil-efgâr körmedim</i> “canımdan başka gönlü yaralı can görmedim” 6/2</p>	<p>“ben âlemde rakipsiz bir ay yüzlü görmedim” 1091/1</p> <p><i>görünür zülf içinde ârız-ı yâr</i> “sevgilinin yanağı saçları arasında görünür” 1094/3</p> <p><i>göreyim pâre pâre anı her dem</i> “onu her an parça parça göreyim” 1264/3</p> <p><i>vâdi-yi gamda gören Mecnûnı</i> “mecnûnu gem vadisinde gören” 1262/3</p> <p><i>tekebbür eyleyüp kendüni yüksek görme alcağ gör</i> “kibir edip kendini yüksek görme alcağ gör” 1212/5</p> <p><i>ehl-i diller şaydına zülfini gördüm ağ imiş</i> “gönül sahiplerini avlamak için saçını tuzakmış gördüm” 1270/1</p>
kil-	gel-
<p><i>kildi</i> “geldi” 4/68</p> <p><i>kilmedi</i> “gelmedi” 128/25</p> <p><i>kildim irse kilmedi</i> “ben geldiysem o gelmedi” 106/3</p> <p><i>kildi ol vaqt</i> “o zaman geldi” 115/1</p> <p><i>ışık kildi</i> “Aşk geldi” 74/1</p>	<p><i>muhibbî yime gam gam gelse her-gâh</i> “ey muhibbî, ne zaman gam gelse üzülmeye” 1210/5</p> <p><i>sîneye gelse hayâl-i çeşmi âh itme dilâ</i> “ey gönül gözünün hayali göğse gelirse ah etme” 1232/3</p>

1.2.1.1.3.BD k- = MD k-

Ön seste her iki metinde ince sıradan ünlülerde k- gelmesiyle ilgili örnekler şunlardır:

Bâbü'r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

kirpik	kirpük
<p><i>kirpiklerdin</i> ” kirpiklerden”</p> <p><i>kirpiki dik hançerin</i> “kirpiği gibi hançerini” 55/4</p>	<p><i>kirpüklerini</i> “kirpiklerini” 2300/2</p> <p><i>bu kirpügümi</i> “bu kirpiğimi” 1225/4</p> <p><i>kirpügüm cârûb olup</i> “kirpiğim süpürge olup” 1203/4</p> <p><i>kirpük ucında</i> “kirpiğinin ucunda” 197/3</p>

1.2.1.2.Ön Seste t-/d- Ünsüzleri

Kalın ve ince sıradan ünlü taşıyan Türkçe kelimelerde BD’de söz başındaki /t/ sesi için “te” harfi kullanılırken MD’de ise yaygın olarak “tı” harfi kullanılmaktadır. İnce ünlü taşıyan kelimelerde BD’de ön seste/t/, MD’de ise /d/ ünsüzü kullanılmaktadır.

1.2.1.2.1.Kalın Sıradan Ünlü Taşıyan Kelimelerde t-/d- Ünsüzleri:

Kalın sıradan ünlü taşıyan kelimelerde ön sesteki /t/ ünsüzünün örnekleri şunlardır:

BD t- = MD t-

Bâbü'r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

toğrı	toğrı
<i>toğrı</i> “doğru” 129/53, 90/3,	<i>toğrı</i> “doğru” 19/3 <i>toğrut yoluñı</i> “yolunu düzelt” 233/5 <i>toğrı</i> “doğru” 340/2, 502/3, 2148/4
tur-	tur-
<i>tur</i> “dur” 558/8 <i>turar</i> “durur” 107/4 <i>turdu firâk</i> “ayrı durdu” 227/1 <i>turğay sin</i> “duracaksın” 228/1 <i>tursam</i> “dursam” 126/17 <i>tilbeler yañlığ turup</i> “deliler gibi durup” 56/1 <i>ışk yolıda turup min</i> “aşk yolunda durmuşum” 56/7	<i>turmaz</i> “durmaz” 1548/5, 553/2 <i>başı ayağa turan</i> “başı aşağı duran” 1429/1 <i>turduķca</i> “durdukça” 921/1 <i>turmağ ile</i> “durmakla” 555/3 <i>turma saç</i> “durma saç” 283/5 <i>sen tururken</i> “sen dururken” 393/4 <i>turmaz</i> “durmaz” 105/2, 87/4 <i>turmasun</i> “durmasın” 2017/5

<i>taşdın</i> “dıştan” 47/1	<i>her tolu başına</i> “her dolu başına” 300/2 <i>tolu âb</i> “su dolu” 152/4 <i>tolu</i> “dolu” 91/3
<i>bu güzlâr tapılmas</i> “bu gül bahçesi bulunmaz” 27/4	<i>Zühdüye tayanma</i> “sofuluğuna güvenme” 374/3
<i>ķurb tapmas</i> “yakınlık bulmaz” 4/124	<i>toķınur</i> “dokunur” 87/4
<i>anıñ tar ağızdın</i> “onun dar ağızından” 46/4	<i>tağlar</i> “dağlar” 1021/7, 322/4, <i>tağ</i> “dağ” 251/2 <i>tağlara</i> “dağlara” 2306/1
<i>tyğil</i> “önle” 4/50	Ø
<i>yoķ turur</i> “ yoktur” 394/1	<i>toğup</i> “doğup” 29/4 <i>toğaldan</i> “doğalıdan” 82
<i>mâtem-zede birle tursa</i> “üzüntülü kimseyle dursa” 4/184	<i>tağıdup ‘aķlumi</i> “aklımı dağıtıp” 923/5 <i>tağıdup zülfın</i> “saçını dağıtıp” 536/5
<i>turup min</i> “ben durup” 56/7	<i>me ‘ânî baħrine taldum</i> “anlam denizine daldım” 287/4
<i>saña tapşurdum</i> “ana teslim ettim” 199/2	<i>toyurmaz</i> “doyurmaz” 1413/2

<i>tartıp efğan</i> “inleyerek”104/5	<i>toptolu</i> “dopdolu” 251/1 <i>toptoludur</i> “dopdoludur”356/3
<i>tar ağzını buruşı</i> “dar ağzını buruşturması” 107/2	<i>toğdı</i> “doğdu”165/1
<i>toğrı</i> “doğru” 90/3	<i>tolaşdı</i> “dolaştı”229/3
<i>min aya bakıp turayın</i> “ben ona bakıp durayım” 97/4	<i>taş</i> “taş”584/3

Kalın sıradan ünlü taşıyan kelimelerde ön sesteki /t-/d-/ ünsüzlerinin kullanılmasına ilişkin farklı örnekler şunlardır:

Bâbü'r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

<i>sin dağı</i> “sen dahi” 399/1 <i>tağı</i> “dahi” 32/6 <i>himmetiñ bolsa bolur devlet tağı</i> “çalışman olursa mutluluk dahi olur” 417/2	<i>dağı</i> “taktı” 147/5 <i>dağsun</i> “taksın” 509/5 <i>dağarsan da</i> “taksan da” 2587/5
Ø	<i>dutuşdı</i> “tutuştı”2691/3

1.2.1.2.2.İnce Sıradan Ünlü Taşıyan Kelimelerde t-/d-

BD t- = MD d-

İnce sıradan ünlü bulunduran kelimelerde BD’de ön seste t-gelmesine karşılık MD’de d- gelmesiyle ilgili örnekler şunlardır:

Bâbü'r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

tüş	düş
<i>tüşümde</i> “düşümde”81/1	<i>düşde</i> “rüyada” 152/3
tüş-	düş-
<i>tüşer</i> “düşer” 4/31 <i>ayru tüşkeli</i> “ayrı düşeli”81/2 <i>içimge ot tüşti</i> “içime ateş düştü” 491 <i>saçınıñ sevdâsı tüşti</i> “başıma saçının sevdası düştü” 9/1	<i>düşti</i> “düştü” 166/2 <i>düşeli sevdâ-yı zülfe</i> “saçın sevdasına düşeli” 152/4
<i>tülge</i> “dile”4/9	<i>düpdüz</i> “dümdüz” 39/4 , fakat, bir örnekte <i>tüpdüz</i> 13/3

<i>tîlim</i> “dilim”72/2	
<i>tiken</i> “diken”301/1	
<i>töküp</i> “döküp”34/3	
<i>töküldi</i> “döküldü”91/3	
<i>imdi közdin kan töker min</i> “şimdi gözümde kan akıtırım”98/5	
<i>tîlbe bolmaqlıkdın özge</i> “deli olmaktan başka”42/2	
<i>tört</i> “dört”	
<i>könlüm tileki</i> “gönlümün dileği” 137/1 <i>tilekim</i> “dileğim” 118/4 <i>miniñ tilekim</i> “benim dileğim” 224/1	
<i>ikki közüm içre ak tüştü</i> “iki gözümün içine ak düştü” 126/4	
<i>irnini tişleben soruşı</i> “dudağını dişleyerek soruşu” 107/3	

BD d- = MD d-

Bâbü'r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

<i>tañğa digrü</i> “sabaha kadar” 39/4, 68/2	<i>dürlü</i> “türlü” 61/4, 1500/3 <i>dürlü dürlü</i> “türlü türlü” 790/1, 508/5, 170/3 <i>biñ dürlü</i> “bin türlü” 1048/2 <i>dürlü dürlü fitneler</i> “türlü türlü fitneler” 1601/4 <i>dürlü cefâlar</i> “türlü cefalar” 1541/3
<i>digil</i> “söyle” 125/4 <i>dime</i> “söyleme” 4/11 <i>disey</i> “söylesen” 364 <i>bu efsâne digil</i> “bu efsane de” 365/2 <i>bu diyenler</i> “bu diyenler” 3/12	<i>ditresün</i> “titresin” 211/4 <i>kan ditrer</i> “kan titrer” 721/1 <i>dehânumda zebân ditrer</i> “ağzımdaki dil titrer” 721/2 <i>o nihân ditrer</i> “o gizli şey titrer” 721/5 <i>eli ditrer</i> “eli titrer” 1239/4 <i>nâgehân ditrer</i> “ansızın titrer” 776/1
	<i>dükenmeye</i> “tükenmez” 242/1 <i>dükenür şanma</i> “tükenir sanma” 283/5, 2498/3 <i>dükenir</i> “tükenir” 1089/4 <i>dükendi</i> “tükendi” 1161/5, 1957/2, 1548/3, <i>hiç dükenmez</i> “hiç tükenmez” 1842/4 <i>dükenmez</i> “tükenmez” 746/5, 1968/5, 1982/3,

	1842/4,
--	---------

1.2.1.3.İç Seste -K-/-G- Ünsüzleri

Bu başlık altında kalın ünlü bulunduran Türkçe kelimelerdeki /k/ sesinin iki ünlü arasında korunması (-k->-k-) ve tonlulaşması/ötümlüleşmesi (-k->-ğ-, -k->-g-) durumları ele alınacaktır.

BD -k- = MD -k-

Kalın sıradan ünlü taşıyan kelimelerdeki -k- ünsüzünün korunmasıyla dikkat çeken örnekler şunlardır:

Bâbü'r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

<i>takı</i> “dahi” 32/6	Ø
<i>oķuķ yûrekimde</i> “okun yüreğimde” 60/4	<i>düşdüm ayakdan</i> “ ayaktan düştüm” 961/1
<i>ğaflet uyķusudın</i> “endişesizlik uykusundan” 129/72 <i>uyķu kilmedi</i> “uyku gelmedi” 490 <i>uyķu</i> “uyku” 69/1 <i>uyķuluk</i> “uykulu” 3/7 <i>ölüm uyķusıģa</i> “ölüm uykusuna” 28/1 <i>uyķuda</i> “uykuda” 39/3 <i>uyķuluk baķtımnı</i> “uykulu baķtımı” 57/1	<i>ķanģı</i> “hangi” 976/3 <i>ķanķı mezhebde</i> “hangi mezhepte” 1967/5 <i>ķanķı dil</i> “hangi gönül” 1296/1, 1527/4
Ø	<i>toķuz</i> “ dokuz” 2503/5 <i>toķuz çarķuķ</i> “dokuz feleğın” 1584/5
<i>oķusa</i> “okusa” 3/8 <i>oķuģuçılarga</i> “okuyuculara” 3/11	Ø
<i>yoķsa</i> “yoksa”50/4	Ø

-k->-ğ-

MD’de kalın sıradan ünlü taşıyan kelime kök veya gövdelerinde -k- ünsüzü iki ünlü arasında tonlulaşarak -ğ- olmaktadır.

Bâbü'r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

	<i>dil almaģa</i> “gönül almaya” 1535/1 <i>aşılmaģa</i> “asılmaya” 2335/4 <i>yanmaģa</i> “yanmaya” 2315/3, 2094/1
--	---

Ø	<p><i>ağzuma almağa</i> “ağzıma almaya” 1826/2</p> <p><i>‘âlemi kırmağa</i> “alemi kırıp geçirmeye” 1388/2</p> <p><i>belini kıocmağa</i> “belini kucaklamaya” 1582/6</p> <p><i>yaqılmağa</i> “yakılmaya” 1338/2</p> <p><i>qulağuna</i> “kulağına” 2190/5</p> <p><i>çoğı</i> “çoğu” 1390/5</p> <p><i>cânımı almağa</i> “canımı almaya” D829</p> <p><i>almağa bûse lebünden</i> “dudağından öpücük almaya” 129/2</p> <p><i>bağmağa</i> “bakmaya” 92/3</p> <p><i>tolanmağa</i> “dolanmaya” 44/4</p>
---	--

-k->-g-

MD’de ince sıradan ünlü taşıyan kelime kök veya gövdelerinde -k- ünsüzü iki ünlü arasında tonlularak -g- olmaktadır.

Bâbüir Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

Ø	<p><i>şikâyet itmege</i> “şikâyet etmeye” 1337/3</p> <p><i>gün yüzüne irişmege</i> “güneş yüzüne ulaşmaya” 1020/2</p> <p><i>yolına cân virmegi</i> “yoluna can vermeyi” 960/3</p> <p><i>görmege</i> “görmeğe” 1130/1, 1332/3</p> <p><i>rûşen itmege</i> “parlak etmeye” 958/2</p> <p><i>anı şayd itmege</i> “onu avlamak için” 1819/1</p> <p><i>âh itmege</i> “ah etmeye” 1835/4</p> <p><i>bilmege</i> “bilmek için” 1534/3</p> <p><i>dîdeler yaş dökdügince</i> “gözler yaş dökünce” 1132/3</p> <p><i>bu toğuz çarhuñ göründügi kebûd</i> “bu dokuz çarhın göründüğü mavilik” 1584/5</p> <p><i>acı yaşlar dökdügin</i> “acı yaşlar döktüğünü” 1705/2</p> <p><i>içdügi</i> “içtiği” 2005/4</p> <p><i>dökmege ‘âşıklarun kanın</i> “âşıkların kanını dökmek için” 1811/5</p> <p><i>ekmege</i> “ekmeye” 1335/14</p>
---	---

1.2.1.4. Son Seste -k /-g

BD -k = MD -ğ / - k

Son seste kalın sıradan ünlülerden sonra BD’de -k ünsüzüne karşılık MD’de -ğ / k ünsüzlerinin kullanımıyla ilgili örnekler şunlardır:

Bâbü'r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

<i>yoğ</i> “yok” 89/5 <i>yoğ turur</i> “yoktur” 394/1 <i>mundın yahşı yoğ</i> “bundan güzel yok “ 24/5 <i>yoğ ise</i> “yoksa”12/3 <i>ülfetim yoğ</i> “ dostluğum yok” 12/3	-ğ ile: <i>yoğ imiş</i> “yokmuş” 173/4 <i>yoğ ile varını</i> “ yok ile varını” 1195/3 <i>yoğ idi</i> “yoktu” 1595/3 <i>yoğ iken</i> “yokken” 363/3 -k ile: <i>yoğ</i> “yok” 176/5, 197/3, 208/4, 1384/1, 1387/2, 1389/5, 1458/1,2,3,4,5, 1415/1,2,3,4,5, <i>yoğ yire</i> “ yok yere” 335/4 <i>yoğ yirlere</i> “yok yere” 2176/4 <i>ümîdüm yoğ</i> “ümidim yok” 279/4 <i>yoğ bir</i> “yok bir” 1639/3 <i>karârı yoğ</i> “durduğun yok” 1824/4 <i>işidür yoğdur</i> “işiten yoktur” 1942/2
kulak	kulak
<i>kulak</i> ” kulak”4/167	<i>kulak</i> “kulak”571/4 <i>tut kulak</i> “dinle”1460/1
tofrağ	toprağ
<i>tofrağ</i> “ toprak”91/2	<i>toprağ</i> “toprak” 222/4 <i>toprağ ile</i> “toprakla” 946/3 <i>toprağ oldum</i> “ toprak oldum”1893/3
ayağ	ayağ
<i>ayağ yitkençe kitkey min</i> “ayağım yettikçe gideceğim”95/5	<i>ayağ</i> “ayağ” 2641/2 <i>bir ayağ üzre</i> “bir ayak üstünde” 2666/1 <i>bir ayağ üzre biğ ayağ</i> “bir ayak üstünde bin ayak” 2766/3
<i>artuğ</i> “çok fazla” 34/4 <i>artuğ olur</i> “fazla olur” 125/17	<i>bıçağ</i> “ bıçak”2132/2
<i>yol asru yırağ</i> “yol çok uzun” 2/5	<i>tabağ</i> “tabak”1382/3

<i>andağ itkil</i> “öyle yap”128/26	<i>alçak</i> “alçak”1212/5
<i>ayağ</i> “kadeh” 11/4, 87/2	<i>ancağ</i> “ancak”178/3
<i>öz katığ hâletiga</i> “kendi acımasız haline”129/17	<i>baş açuğ</i> “ baş açık”1130/3

MD’de son sesteki -ğ ünsüzü, ünlüyle başlayan bir kelime (ulanma) sebebiyle tonlulaşmaktadır.

MD’de kalın sıradan ünlü taşıyan çok heceli kelime tabanlarında son ses -ğ ünsüzü kendisinden sonra gelen “ile” edatına bağlanmanın etkisiyle tonlulaşıp -ğ- sesine değişir.

Bâbü Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

Ø	<p><u>Kalın Ünlülerde:</u></p> <p><i>ağmağ ile</i> “akmakla” 1541/4, 1588/1, 2667/5 <i>turmağ ile</i> “durmakla” 2306/4, 2598/5 <i>barmağ ile</i> “parmakla” 2498/1 <i>ğırmağ ile</i> “kırmakla” 2498/3 <i>ağlamağ ile</i> “ağlamakla” 2666/2 <i>yoğ ile varından</i> “yok ile varından” 2098/6 <i>yunmağ ile</i> “yıkamakla” 338/2</p>
---	--

MD’de kalın sıradan ünlü taşıyan çok heceli kelime tabanlarında son ses -ğ ünsüzü kendisinden sonra gelen “içün” edatına tonlulaşarak -ğ- olarak bağlanır. İnce ünlü taşıyan çok heceli kelime tabanlarında tonlulaşma görülmez. BD’de ise tonlulaşmanın olmadığı görülmektedir.

Bâbü Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

<p><u>Kalın Ünlülerde:</u></p> <p><i>başım koymağ için</i> “başımı koymak için” 474 <i>çalmağ için</i> “çalmak için” 558/24 <i>başım koymağ için</i> “başımı koymak için” 474/4</p>	<p><u>Kalın Ünlülerde:</u></p> <p><i>âşıklarını ğırmağ için</i> “âşıklarını katletmek için” 379/1 <i>dil almağ için</i> “gönül almak için” 2332/4 <i>şaklamağ için</i> “saklamak için” 2276/2 <i>bağlamağ için</i> “bağlamak için” 2276/1 <i>bulmağ için</i> “bulmak için” 2037/6 <i>şuyum ısıtmağ için</i> “suyumu ısıtmak için” 2081/4 <i>kendümi asmağ için</i> “kendimi asmak için” 1844/2</p>
--	---

<p><u>İnce Ünlülerde:</u></p> <p>Ø</p>	<p><i>konmağ için</i> “konmak için” 1378/3</p> <p><i>kağem basmamağ için</i> “ayak basmamak için” 746/4</p> <p><u>İnce Ünlülerde:</u></p> <p><i>irmek için vaşlına</i> “sana kavuşmak için” 2218/2</p>
---	--

MD’de kalın sıradan ünlü taşıyan kelime kök veya gövdelerindeki son ses -k ünsüzü kendisinden sonra gelen kelimenin ilk sesi ünlü ise bazen tonlularak -ğ- olurken bazen de tonlulaşma olmamaktadır.

Bâbüür Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

<p>Ø</p>	<p><u>Kalın Ünlü Tonlulaşanlar:</u></p> <p><i>irmağ eyleme</i>“ırmak eyleme” 2403/1</p> <p><i>kayıрмаğ eyleme</i> “kayıрма” 2403/2</p> <p><i>yoğ imiş</i> “yokmuş” 2284/1, 1827/6, 1392/3, 1507/4</p> <p><i>toprağ oldum</i> “toprak oldum” 1893/3</p> <p><i>yoğ iken</i> “yok iken” 1866/2, 1846/2,</p> <p><i>çoğ ise</i> “çok ise” 1457/5, 984/7</p> <p><i>çoğ olsa</i> “çok olsa” 1556/3</p> <p><i>ocak üstidedür</i> “ocak üstündedir” 1006/4</p> <p><u>Kalın Ünlü Tonlulaşmayanlar:</u></p> <p><i>yazmak itsem</i> “yazmak istesem” 1998/2</p> <p><i>çok olsun</i> “çok olsun” 1933/2</p> <p><i>yok iken</i> “yok iken” 1934/1</p> <p><i>bulmak istersej</i> “bulmak istersen” 2179/2</p> <p><u>İnce Ünlü:</u></p> <p><i>bilmek istersej</i> “bilmek istersen” 2316/7</p> <p><i>sevmek ise</i> “sevmekse” 1844/2</p> <p><i>kim çekmek istese</i> “kim çekmek isterse” 1845/5</p> <p><i>der-ağuş eylemek ister</i> “kucaklamak ister” 1629/2</p> <p><i>görmek istersej</i> “görmek istersen” 2021/1</p> <p><i>emek olur</i> “emek olur” 1636/6</p>
----------	---

1.2.1.5.BD m- = MD b-

Ön seste teklik birinci şahıs zamiri için MD’de /m/ ünsüzü kullanılırken MD’de /b/ ünsüzü kullanılmaktadır.

Bâbü'r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

<i>min</i> “ben” 4/76 <i>miyi</i> “beni” 23/2	<i>ben</i> “ben” 2105/5, 2438/3 <i>benüm boynuma</i> “benim boynuma” 1202/5
<i>mundak</i> “böyle” 58/2 <i>munça</i> “bunca” 34/1	Ø
<i>mundın</i> “bundan” 32/3 <i>munda</i> ”bunda” 4/120 <i>mum</i> “bunu” 4/70	Ø

BD b- = MD v-

Ön seste BD’de b- gelmesine karşın MD’de v- gelmesiyle ilgili örnekler şunlardır:

Bâbü'r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

bar- / bar	var-/var
<i>bar</i> “var” 4/73 <i>bardur</i> “vardır” 4/126 <i>cihânda köp gedâ gerçi levend etvârlık bardur</i> “dünyada çok fazla dilenci, ayyaş tavırlı vardır” 41/5 <i>qara zülfiñ firâkıda perîşan rûzgârım bar/yüzüñniñ iştiyâkıda ni şabr u ni qarârım bar</i> “siyah saçının ayrılığında dağınık rüzgarım var, yüzünün özleminde ne sabır ne de devamlılığım var”37/1	<i>var</i> “var” 936/3 <i>vardum</i> “gittim” 88/4 <i>gözi üstinde kaşı var imiş</i> “gözü üstünde kaşı varmış” 1262/2 <i>jeng-i gamda var idi âyîne-i qalbümde dûş</i> “kalbimin aynasında gamdan pas vardı” 1246/1 <i>h'âba varmış</i> “uykuya dalmış” 1227/5 <i>ka'bedür kûyına varduq</i> “mahellesi kâbedir oraya vardık” 1189/4 <i>yog ile varını bilmez</i> “yok ile varını bilmez” 1195/3 <i>var midur bir işk ere kim vaşl-ı cânân istemez</i> “sevgiliye kavuşmak istemeyen bir aşk eri var mıdır” 1191/1 <i>var imiş</i> “varmış” 1262/1
bir-	vir-
<i>su birip</i> “su verip” 79/3 <i>tiñri tevfiq birip</i> “Tanrı yardım edip” 4/34 <i>cân birmeklik âsândur</i> “can vermek kolaydır”	<i>virmez</i> “vermez” 2/3 <i>virnek</i> “ vermek” 1074/3 <i>virürse</i> “ verirse” 86/2

50/4 <i>könlüj birmegil</i> “gönül verme” 99/5	<i>bülbüle gülşen virilmiş</i> “bülbüle gül bahçesi verilmiş” 1226/4 <i>âlem içinde başavirem dime ışık ile</i> “dünya içinde aşk ile başımı vereyim deme” 1197/2 <i>beni cânâ igen yakma şakın bu âh-ı sûzândan/emânsuzdur emân virmez bilürsin bî-emân âteş</i> “ ey sevgili bu yakıcı ahtan sakın beni yakma/bilürsin amansızdır, amansız ateş insana acımaz” 1240/4 <i>virşün</i> “versin” 95/5 <i>virđi</i> “verdi”132/4 <i>virđiler</i> “verdiler” 155/5 <i>virmez cevâb</i> “cevap vermez” 173/4 <i>virildi</i> “verildi” 495/2 <i>vir</i> “ver” 237/3
---	---

1.2.1.6. BD -I- = MD Ø

İç seste -I- ünsüzüyle ilgili BD’de bulunan örnekler şunlardır:

Bâbüir Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

oltur-	Ø
<i>olturdum</i> “oturdum” 129/16 <i>olturup</i> “ oturup” 129/3 <i>at üzre olturuş</i> “at üstünde oturuşu”107/1	
kiltür-	Ø
<i>kiltürdüj</i> “getirdin” 151/2 <i>kiltürür</i> “getirir” 4/115 <i>kiltürgü dik</i> “getirecek gibi” 19/3 Not: Bir örnekte -I- siz kullanım görülmüştür. <i>kitür sâķî şarâb-ı nâb</i> “ saki saf şarabı getir” 71/7	
uyal-	Ø
<i>anı uyaldur</i> “onu utandır” 45/7	Ø

1.2.1.6.1. BD -I = MD -I

Son seste -I ünsüzüyle ilgili her iki metinden örnekler şunlardır:

Bâbüir Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

<i>ol yüzi kıyaş</i> “o yüzü güneş” 69/4	<i>ol</i> “o” 2307/1, 408/2 <i>ol dilber</i> “o sevgili” 588/3 <i>ol</i> “o” Not: Bir örnekte / -I /siz kullanıldığı görülmüştür. <i>o yâre</i> “ o sevgiliye” 588/3
--	---

1.2.1.7. BD y- = MD y-

Ön seste y- ünsüzünü bulunduran her iki metinden örnekler şunlardır:

Bâbü'r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

yana	yine
<i>kılmasun rüsvâ yana</i> “yine rezil etmesin” 18/5	<i>yine</i> “yine” 171/5, 1190/4
<i>yana köz öyide</i> “ yine göz evinde” 17/1	<i>yine</i> “yine” 251/3
<i>yana</i> “yine” 4/191, 4/91	<i>yine</i> “yine” 278/5
<i>yayna okuğuçılarga</i> “yine okuyuculara” 3/11	<i>yine</i> ” yine” 1063/2
<i>yana bu</i> ” yine bu” 3/8	
yok	yoğ
<i>nihâyet aña yok</i> “ona son yok”1/3	<i>yoğsa</i> “yoksa” 153/3

1.2.1.8. Ön Seste y- Ünsüzünü Bulunduran Her İki Metinden Farklı Örnekler Şunlardır:

Bâbü'r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

yırağ	yedi
<i>yol asru yırağ</i> “yol çok uzak” 2/5	
<i>yırağdur</i> “uzaktır” 96/5	Ø
<i>yırağ olmadı</i> “uzak olmadı” 124/5	
<i>ol yüzi güldin yırağ</i> “o gül yüzlüden uzak”16/2	
yığla-	Ø
<i>yığlar</i> “ağlar” 129/24	
yaman	Ø
<i>yamanlık kildi</i> “kötülük geldi” 24/3	
yaruğ	Ø
<i>yaruğ cihanı</i> “parlak cihanı”21/1	
yulduz	Ø

<i>yulduz</i> “yıldız” 68/5	
<i>yigit</i>	Ø
<i>yigütlükniñ evânudur</i> “ gençliğin zamanıdır” 71/1	
<i>yimrül-</i>	Ø
<i>yimrül-di</i> “yıkıldı” 81/5	
<i>yit-</i>	Ø
<i>yitmes</i> “ yetmez,ulaşmaz” 1/1 <i>yitsem</i> “ ulaşsam” 3/6 <i>yitkürgey</i> “ulaştırarak” 2/6	

1.2.1.9. İç Seste -y- Ünsüzü

Dişler arası /d/ ünsüzünün /y/ sesine değişmesi açısından iki metin de aynıdır.

Bâbü'r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

<i>ķayġu</i>	<i>eylük</i>
<i>ķayġu</i> “kaygı”19/3	<i>eylük</i> “ iyilik”946/4
<i>ķoyma</i>	Ø
<i>ķoyma</i> “bırakma” 132/39	
<i>ayru</i>	Ø
<i>ayru</i> “ayrı”20/1	
<i>ayıl-</i>	Ø
<i>ayıl</i> “uyan”73/5	

1.2.1.10. BD -y- = MD -y-

Arapça kelimelerde eliften sonraki hemzenin /y/ sesine değişmesiyle ilgili örnekler şunlardır:

Bâbü'r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

<i>ni fâyide</i> “ne fayda”84/5	<i>kâyinâtun</i> “ kâinatın” 359/1 <i>kâyinât</i> “kâinat” 229/5, 1453/1 <i>resûl-ı kâyinât</i> “kâinatın peygamberi” 1407/4 <i>dâyima</i> “daima” 294/1, 1235/3, 992/5 <i>dâyima</i> “daima” 992/5 <i>dâyim</i> “daima” 990/5
---------------------------------	---

1.2.1.11. BD -η- = MD -η-

Bâbü Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

<i>soğra</i> “sonra” 4/13, 148/2, 93/1, 243/2 <i>köñül</i> “gönül” 6/3, 24/1, 4/149	<i>şoğra</i> “sonra” 12/2, 2066/5 <i>göñül</i> “gönül” 12/2, 767/2, 2455/2
<i>ağladım</i> “anladım” 15/3	<i>ağa ataya</i> “anaya ataya” 2456/6
<i>yañı</i> “yeni” 20/1 <i>yañı ay</i> “yeni ay” 73/4 <i>yañı ay dik</i> “yeni ay gibi” 87/3	<i>bıñar</i> “pınar” 249/5
	<i>benzer</i> “benzer” 2005/8
<i>bu yañlığ</i> “bunun gibi” 4/103 <i>kuyaş yañlığ</i> “güneş gibi” 73/4 <i>kaşın yañlığ</i> “kaşın gibi” <i>kible yañlığ</i> “kible gibi” 408/1	<i>oñulmaz</i> “iyileşmez” 936/3
<i>tıñrı</i> “tanrı” 4/201	<i>haşre deñlü</i> “mahşere kadar” 495/3 <i>şol deñlü</i> “o kadar” 2452/3 <i>şu deñlü</i> “şu kadar” 2786/3
<i>süñek</i> “kemik” 123/3 <i>süñeklerim</i> “kemiklerim” 46/3	
<i>köñlek</i> “gömlek” 194	
Son seste –η ünsüzünün kullanımıyla her iki metinden örnekler şunlardır:	
<i>Bâbü Dîvânı</i>	<i>Muhibbî Dîvânı</i>
<i>miñ</i> “bin” 69/3	<i>biñ</i> “bin” 27/3 <i>biñ</i> “bin” 210/2 <i>biñ âştır</i> “bin aşığı” 226/3

Şahıs Zamirlerinde Damaklılaşma (η)

Her iki metinde de birinci ve ikinci teklik şahıs zamirlerine getirilen yönelme hâli ekinin birleştirilmesi sırasında damaklılaşma görülmektedir.

Bâbü Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

<i>maña</i> “bana” 82/3	<i>baña</i> “bana” 2451/2, 2603/7
Ø	<i>saña</i> “sana” 1456/2

1.2.1.12. BD -h- = MD -h-

Bu başlık altında kalın ünlü bulunduran Türkçe kelimelerdeki /k/ ünsüzünün iç seste sızıcılılaşması (-k->-h-) incelenecektir.

BD{-k-}=MD{-h}

Bâbü'r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

<i>uyku</i> “uyku” 30/4, 39/3, 69/1, 81/1,32/4, 28/1, 129/14	<i>uyhu</i> “uyku” 177/2, 364/5, 313/5, 564/4, 2295/2 ,177/2, 1311/4
--	--

-h->-h-

Bâbü'r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

<i>yoḥsa</i> “yoksa”124/3	<i>yoḥsa</i> “yoksa” 276/5, 585/4, 920/1, 2303/1
<i>yaḥşî</i> “güzel” 4/62, 24/5, 9/3	<i>daḥî</i> “dahi” 177/3, 212/3
<i>saḥla</i> -“korumak” 4/207, 106/2	<i>aḥşamlar</i> “akşamlar” 834/2

BD -f- = MD -p-

BD’de birkaç kelimedede görülen iç sesteki /f/ ünsüzüne MD’de /p/ ünsüzünün karşılık gelmesiyle ilgili örnekler şunlardır:

Bâbü'r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

<i>tofraḡ</i> “toprak”12/4, 91/2	<i>ṭopraḡ</i> “ toprak” 222/4
<i>mini tofraḡ kıl</i> “beni toprak yap” 195/1	<i>şehlerüñ ṭopraḡıdur</i> “ padişahların topraḡıdır” 392/2
<i>tofraḡça körmegi</i> “toprak kadar görmedi”162/1	<i>kara ṭopraḡ</i> “kara toprak”D14/4

1.2.1.13. BD -s = MD -z

Son seste BD’de -s ünsüzüne MD’de -z ünsüzünün karşılık gelmesiyle ilgili örnekler şunlardır:

Bâbü'r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

<i>yaramas uşbu merhemler</i> “ bu ilaçlar yaramaz” 20/6	<i>eksük olmaz</i> “eksik olmaz” 33/1
<i>çihre körmes</i> “yüz görmez” 4/124	<i>bilmez</i> “bilmez” 177/4
<i>kalmas</i> “ kalmaz” 4/111	<i>ad istemez</i> “ün istemez” 1196/5
<i>arżımas</i> “değmez “284	<i>katı taşa beñzemez</i> “ katı taşa benzemez” 1196/4
	<i>yeg şarâb olmaz</i> “iyi şarap olmaz” 1204/3

<i>‘ışk istemes</i> “aşk istemez” 83/2 <i>hüsn körmes</i> “güzellik görmez” 83/2 <i>tanımas</i> “tanımaz” 377/1 <i>bilmes irdim</i> “bilmez idim” 125/5 <i>künhiga yitmes anıñ vehm ü kıyâs</i> “onun şanımlı anlatmak için kıyasa başvurmak kuruntudur”1/1	<i>ol bî-ğam olmaz</i> “o gamsız olmaz” 1202/1 <i>ağlamaz</i> “ağlamaz” 1811/3 <i>turmaz</i> “durmaz” 1548/5 <i>yanmaz</i> “yanmaz” 214/5
---	--

1.2.1.14. BD b-/ Ø= MD Ø

İle edatının kullanımında MD’de ön seste b- ünsüzü bulunmazken BD’de bu konuda ikili durum gösteren örnekler şunlardır:

Bâbü’r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

<u>b- siz örnekler:</u> <i>kan yaş ile</i> “ kan yaş ile” 53/2 <i>hüsn ile</i> “güzellikle” 4/101 <i>şubh ile şâm</i> “ sabah ve akşam” 4/28 <u>b- li örnekler:</u> <i>niçe gaflet bile</i> “nice gafletle”73/5 <i>kaygu bile</i> “ kaygıyla” 194/1 <i>iki saçın bile</i> “iki saçınla “ 39/4 <i>bile</i> ” ile” 4/94 <i>dermân birle</i> “dermanla” 2/7 <i>cân bile min</i> “can ile ben” 70/1 <i>kanı Şîrîn bile Leylâ</i> “ Şirin ile Leyla nerede” 57/3	<i>cân ile</i> “canla” 2780/3 <i>nâlem ile</i> “inleyişimle” 2507/4 <i>hayâl-i zülf ile</i> “saçın hayali ile”1408/2 <i>derd ile</i> “dertle” 1374/5 <i>âh ile vâh</i> “ah ile vah” 812/5 <i>hasret ile</i> “hasretle” 806/1 <i>‘ışkuñile</i> “aşkınıla”763/1
--	---

Yukarıdaki tabloda BD’de “ile” şeklinin kullanılması, vezin gereği ve Oğuz Türkçesinin etkisiyledir.

1.2.1.15. BD -r-/ -Ø- = MD -Ø-

İç seste -r- ünsüzünün kullanımıyla ilgili BD’de ikili bir durum gözlenmektedir:

<p><u>-r- li örnekler</u></p> <p><i>ķaysı hasret birle</i>“hangi hasretle” 76/3 <i>cefâ vü cevr birle</i>“eziyet ve sıkıntıyla” 49/3 <i>anıı birle</i>“onun ile” 15/5 <i>birle</i> “ile” 2/3</p>	<p>Ø</p>
<p><u>-r- siz örnekler</u></p> <p><i>şîrîn bile leylâ</i>“ Şirin ile Leyla” 57/3 <i>neşâî ehli bile oltursa</i>“mutlu inslarla otursa” 4/184 <i>mey bile</i>“şarapla” 101/1 <i>cân bile min</i>“can ile ben” 70/1 <i>bile</i>” ile” 4/94 <i>ķayġu bile</i> “kaygıyla” 194/1</p>	<p>Ø</p>
<p><u>-r- li örnekler</u></p> <p><i>ķiçe ķaranġu irdi</i> “ gece karanlıktı” 292/2 <i>ġurbette sivünmes irmiş elbette ķişi</i>“insan ġurbette sevinmezmiş” 135/2 <i>ķûb irdi</i>“güzeldi” 131/5 <i>sini mundaķ taşavvur ķılmas irdim</i>“seni böyle hayal etmezdim” 125/5 <i>ķirek irdi</i>“gerekti” 127/21</p>	<p>Ø</p>
<p><u>-r- siz örnekler</u></p> <p><i>yahşı mey yok idi</i>“güzel şarap yoktu” 108/3 <i>yol balçık idi</i>“yol çamurdu” 292/2 <i>her ni ki tilep idi</i>“her ne dilemişti” 150/2 <i>öz ķatık ķâletîġa yıġlar idi</i>“ kendi acımasız haline aġlardı” 129/37 <i>her ni ki ķılıp idim</i>“ her ne yapmıştım” 146/2</p>	<p>Ø</p>

1.2.2. Göçüşme

Kelime içinde seslerin yer değiştirmesi hadisesidir. Ses aktarması olarak da bilinen bu hadise yakın veya uzak sesler arasında gerçekleşebilir.¹²

1.2.2.1. Yakın Göçüşme:

Bazı kelimelerdeki yan yana bulunan ünsüzlerin yer değiştirdiği duruma yakın göçüşme denmektedir. MD’de rastlanmazken BD’de görülen yakın göçüşme örnekleri şunlardır:

<i>Bâbü'r Dîvânı</i>	<i>Muhibbî Dîvânı</i>
<i>örgengeli</i> ‘öğrenmek için’ 239/1 <i>örgettiş</i> “öğrettin” 242/1 <i>sindin nâz örgense</i> ”senden naz öğrense” 57/3 <i>‘ışk örgetsem</i> “aşk öğretsem” 57/3	Ø

1.2.2.2. Uzak Göçüşme:

MD’de rastlanmazken BD’de tespit edilen uzak göçüşme örnekleri şunlardır:

<i>Bâbü'r Dîvânı</i>	<i>Muhibbî Dîvânı</i>
<i>körsetkil</i> “göster” 385 <i>fîrâk körsetme</i> “ayrılık gösterme” 463	Ø

1.2.3. İkiz Ünsüzlerin Kullanımı:

İkiz ünsüzlerin kullanımıyla ilgili metinler arasında dikkati çeken özellik, BD’de ikiz ünsüzlerin daha çok sayı adları ile kullanılmasına karşın, MD’de sayı adlarının yazımında ikiz ünsüzler kullanılmamıştır.

<i>Bâbü'r Dîvânı</i>	<i>Muhibbî Dîvânı</i>
İkki <i>qaddi bile ikki zülf ü ağız</i> “boyuyla iki saçı ve ağız” 48/3 <i>ikki saçı</i> “iki saçı” 21/1 <i>ikki cihân</i> “iki dünya” 15/1 <i>ikilik atı</i> “ikilik adı” 4/117 <i>ikki dîvâne</i> “iki divane” 365/3 <i>ikki közüm</i> “iki gözüm” 122/29	İki <i>İki âlemde</i> “iki dünyada” 334/6 <i>iki yana</i> “iki yana” 2098/3 <i>iki yüzlüdür</i> “iki yazladür” 2304/4 <i>ol iki ebr dânedür</i> “o iki kara bulut tanesidir” 454/3

¹²Hatice Şahin, age, s.46.

<i>ikki yüzümü</i> “iki yüzümü” 340	
Not: Şu iki örnekte ikiz ünsüz kullanılmamıştır: <i>iki saçın bile</i> “iki saçın ile” 39/4 <i>iki reyhânidur</i> “iki reyhandır” 44/1 <i>ol ikiniñ devrânudur</i> “o ikinin zamanıdır” 44/2	
yitti	yedi
<i>yitti</i> “yedi” 514/14 <i>yitti köylüme</i> “yedi gönlüme” 3/6	<i>yedi iklimi</i> “yedi iklimi”(kıtaı) 9/8 <i>yedi kişverden</i> “yedi ülkeden” 277/1
<i>sikiz</i> “sekiz” 514/2	<i>sekiz</i> “sekiz” 2473/5
<i>toķķuz</i> “dokuz” 556/6	<i>toķuz</i> “dokuz” 1584/5, 1565/3, 1880/4, 2503/5, 2535/5

BD’de üç yerde geçen *iki* tercihi, vezin sebebiyledir.

1.2.4.Zamir n’sinin Kullanımındaki Farklar

Vokalle biten üçüncü şahıs iyelik eklerinden sonra ve hal eklerinden önce daima bir -n- yardımcı sesi getirilir: evi-n-e, başları-n-da, ortası-n-dan misallerinde olduğu gibi. Bu yardımcı ses Türkçede başlangıçtan beri var ola gelmiştir. Yalnız Doğu Türkçesinde bu yardımcı - n- sesi kullanılmaz.¹³

Teklik3.şahıs iyelik ekini almış kelimelerin durum ekleri ve aitlik ekiyle kullanılmasıyla 3.şahıs zamirlerinin çekimlenmesi esnasında arada zamir n’sinin olup olmaması bakımından metinler arasında farklar bulunmaktadır.

Bulunma Durumu Ekinde

BD’de 3.şahıs iyelik ekini almış adların bulunma durumu ekiyle kullanımı esnasında araya zamir ‘si gelmez. MD’de her durumda zamir n’sinin kullanıldığı görülmektedir.

Bâbü Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

<i>köz öyide</i> “göz evinde” 17/1 <i>işide anıy</i> “onun işinde” 129/32 <i>’ışkıda</i> “aşkıında” 4/102 <i>mü’min işide</i> “mümin işinde” 4/25 <i>nâmûs u nâmıy barıda</i> “adın ve şöhretinin varlığında” 14/6 <i>tarîkat yolıda</i> ” tarikat yolunda” 558/16	<i>bu devr içinde</i> “ bu zamanda” 2461/5 <i>belâ kûhı içinde</i> “ belâ dağı içerisinde” 24/2 <i>ķamu şehler ķapusında</i> ” bütün padişahlar kapısında”6/2 <i>ħublıķ mülkinde</i> “ güzellik ülkesinde” 32/4 <i>maħşer güninde</i> “ mahşer gününde” 81/2 <i>gölşen içinde</i> “gül bahçesinde” 882/1
---	---

¹³ M.Ergin, age, s.224.

<p><i>ezkâr içide</i> “ zikirler içinde” 4/119 <i>özi rengide</i> “ kendi renginde” 4/116 <i>halâyık arasında</i> “ insanlar arasında” 366 <i>hicrân kafesinde</i>” ayrılık kafesinde” 326/1 <i>her biride</i> “ her birinde” 4/43 <i>anıñ işkıda</i> “ onun aşkıında” 34/4 <i>süçüd vaktide</i> “ secde etme zamanında” 12/2 <i>ol ay hicride</i> “ o sevgilinin ayrılığında” 7/4 <i>ışkıñ yolıda</i> “aşkının yolunda” 193/1 <i>qara zülfün firâkıda</i> “siyah saçının ayrılığında” 37/1</p>	<p><i>hicrân şebinde</i> “ayrılık gecesinde” 1355/5 <i>huten mülkinde</i> “huten ülkesinde” 585/2</p>
--	--

Çıkma Durumu Ekinde

BD’de 3.şahıs iyelik ekini almış adların çıkma durumu ekiyle kullanımı esnasında araya zamir n’si gelmez. MD’de her durumda zamir n’sinin kullanıldığı görülmektedir.

Bâbü Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

<p><i>ğaflet uykusıdın</i> “ gafllet uykusundan “ 32/4,129/72 <i>barısıdın</i> “hepsinden” 4/130 <i>kavun birle üzümniñ hicriden</i> “kavun ile üzümün ayrılığında” 501 <i>ayağıdın</i> “ayağından” 445 <i>sıfatıdın</i> “ onun sıfatından” 4/55 <i>bu il köylidin</i> “bu halkın gönlünden” 4/210 <i>gül çihresidin</i> “gül çehresinden” 71/2 <i>hızır suyıdın</i> “Hızır suyundan” 125/9 <i>nâz uykusıdın</i> “naz uykusundan” 156/1 <i>ğaflet uykusıdın</i> “gafllet uykusundan” 32/4</p>	<p><i>anber koqusından</i> “anber kokusundan” 787/2 <i>âhum oqından</i> “ahımın okundan” 994/4 <i>varlıkından</i> “varlığından” 1345/2 <i>ağzından</i> “ağızından” 1990/4 <i>qamusından</i> “hepsinden” 1759/1 <i>qapusından</i> “kapısından” 52/3</p>
--	---

Yönelme Durumu Ekinde

BD’de 3.şahıs iyelik ekini almış adların yönelme durumu ekiyle kullanımı esnasında araya zamir n’si gelmez. MD’de bununla ilgili örneğe rastlanılmamıştır.

Bâbü Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

<p><i>anıñ cevriğa</i> “onun eziyetine” 465 <i>yüzige hayrın boldum</i> “ yüzüne hayran oldum” 146/1</p>	<p>Ø</p>
---	----------

İşaret Zamirlerinde Zamir n'si Konusu

İşaret zamirlerinin durum ekleriyle kullanılışı aşağıdaki gibidir.

Bâbü'r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

Yalın Durum	Yalın Durum
<i>bular</i> “bunlar” 128/25, 1694/2, 128/20, 120/3, <i>şular</i> “şunlar” 1017/1	<i>bunlar</i> “ bunlar” 1040/4, 766/5
Yükleme Durumu	Yükleme Durumu
<i>muni</i> “bunu” 4/70, 4/1, 4/74, 4/54, 4/80, 4/142, 4/111,	<i>buni</i> “bunu” 2457/4
Yönelme Durumu	Yönelme Durumu
<i>muña</i> “buna” 4/76,4/5,	Ø
Bulunma Durumu	Bulunma Durumu
<i>munda</i> “bunda” 4/38, 423/2, 343, <i>anda</i> “onda” 4/66,	<i>bunda</i> ” bunda” 403/4
Çıkma Durumu	Çıkma Durumu
<i>andın</i> “ondan” 4/19	Ø
İlgi Durumu	İlgi Durumu
Ø	<i>bunuñ</i> “bunun” 1151/4
Eşitlik Durumu	Eşitlik Durumu
<i>munça yalbardım</i> “bu kadar yalvardım” 29/2	<i>bunca</i> “ bunca” 602/1 <i>bunca yıldur</i> “ bunca yıldır” 296/3

2.BÖLÜM

EKLER

2.1. Yapım Ekleri

2.1.1. Addan Ad Yapma Ekleri

2.1.1.1. BD {+IXG} = MD {+IIk}

Umumiyetle mücerred mânada isim yapan ve sıfatları mücerredleştiren bu ekin çeşitli vazifeleri vardır.¹⁴

Bâbü'r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

<u><i>İnce Ünlülerde:</i></u>	<u><i>İnce Ünlülerde:</i></u>
<i>sivmeslikiyi</i> “sevmezliğini” 125/16	<i>güzellik</i> “güzellik” 495/1
<i>tiriglikim</i> “diriliğim” 191/1	<i>ikilikden</i> “ikilikten” 2450/4
<i>tılbelikke</i> “deliliğe” 491	
<i>ikilik atı</i> “ikilik adı” 4/177	
<i>yigütlükniş evânıdur</i> “gençliğin zamanıdır” 63/3	
<i>şeker sözlükniş</i> “şeker sözlünün” 57/2	
<i>sivüklük</i> “sevgi” 4/55	
<u><i>Kalın Ünlülerde:</i></u>	<u><i>Kalın Ünlülerde:</i></u>
<i>kanlık köşül</i> “kanlı gönül” 63/3	<i>toğruluk</i> “doğruluk” 2445/4
<i>yamanlık</i> “kötülük” 558/5	<i>ayruluk</i> “ayrılık” 1419/4
<i>yaşılık</i> “güzellik” 493	
<i>yamanlık</i> “kötülük” 493	
<i>tuğkanlık</i> “kardeşlik” 275/2	
<i>yalğuzluk</i> “yalnızlık” 72/4	
<i>yamanlık</i> “kötülük” 274/2	
<i>otluk</i> “ateşli” 48/7	
<i>kılluk</i> “kulluk” 4/150	

¹⁴ F.K.Timurtaş, age, s.94.

<p><i>dost tutmaçlık ile</i> “dost edinmekle” 4/165 <i>başatmaçlık</i> “boş ve hiç etme” 4/75 <i>ğayrnuç körmekliki</i> “başkalarının görmesi” 549/1 <u><i>Arapça veya Farsça Kelimelerde Kalın Ünlülerde:</i></u></p> <p><i>yârlık</i> “dostluk” 4/25 <i>hubluk</i> “güzellik” 424/2 <i>âvârelig</i> “serserilik” 140/1 <i>lâdelig</i> “akılsızlık” 129/69 <i>dîvâneligda</i> “divanelikte” 46/7 <i>maħmûrluğida</i> “sersemliğinde” 573/1 <i>hûbluk milki</i> “güzellik mülkü” 424/2 <i>meşgûllüğü</i> “meşguliyeti” 4/118</p>	<p><u><i>Arapça veya Farsça Kelimelerde Kalın Ünlülerde:</i></u></p> <p><i>bîçârelık</i> “çaresizlik” 631/1 <i>merdânelik</i> “mertlik” 1143/6 <i>şâdlıktan</i> “mutluluktan” 926/4 <i>feryâdlık</i> “feryatlık” 1435/1 <i>fesâdlık</i> “fesatlık” 1435/2 <i>nâ-şâdlık</i> “mutsuzluk” 1435/5 <i>bu perîşânlık</i> “bu perişanlık” 488/5 <i>gammazlık</i> “gammazlık” 784/4 <i>memnûnluğum benüm</i> “benim deliliğim” 462/3 <i>insanlık</i> “insanlık” 888/5 <i>hayvânlık</i> “hayvanlık” 888/4 <i>üstâdlık</i> “üstatlık” 1402/1 <i>hayrânlık</i> “hayranlık” 1408/6 <i>âşıklık</i> “aşıklık” 1585/1</p> <p><u><i>Arapça veya Farsça Kelimelerde İnce Ünlülerde:</i></u></p> <p><i>sâdelik</i> “sadelik” 1585/3 <i>âmâdelik</i> “hazırlık” 1585/5</p>
--	---

2.1.1.2. BD {+IXG} = MD {+IU}

Bulunma, aitlik ve münasebet ifade eden sıfatlar yapar.¹⁵ İsimden sıfat yapmak için kullanılır. Kökün vokali ne olursa olsun, ekteki vokal daima yuvarlaktır.¹⁶

Bâbü'r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

<p><i>uykuluk baħtımni</i> “uykulu kısmetimi” 57/1 <i>kağguluk hâtırımni</i> “kederli gönlümü” 127/16</p>	<p><i>göynüklü cânından haber yanıp</i> “kurmuş canından haber” 366/1</p>
--	---

¹⁵ Eckmann, age, s.48

¹⁶ F.Kadri Timurtaş, Eski Türkiye Türkçesi, s.95.

<i>uykuluğ könlüme</i> “uykulu gönlüme” 3/7	<i>derdlü gönlüme</i> “dertli gönlüme” 4/2 <i>İki kapaklu</i> “iki kapaklı” 2276/2 <i>kara günlüye</i> “kara bahtlıya” 82/3 <i>kanlu yaşuğ</i> “kanlı yaşın” 200/3, 213/2, <i>bağlu</i> “bağlı” 1071/1 <i>biğ dürlü belâdur</i> “bin türlü beladır” 210/2 <i>gün yüzlüdür</i> “güneş yüzlüdür” 377/2 <i>derdlü oldum</i> “dertli oldum” 296/1 <i>dürlü nimetler</i> “türlü nimetler” 608/2 <i>bir gül yanağlu</i> “bir gül yanaklı” 509/4 <i>gizlü râzum</i> “gizli sırlarım” 290/2 <i>ğayet tuzludur</i> “çok tuzludur” 377/3 <i>kağğuludur</i> “kaygılıdır” 605/6 <i>ölümlü hastedür</i> “ölümlü hastadır” 574/5, 1283/5 <i>göynüklü hâlinden</i> “yanmış halinden” 961/5 <i>sürmelü göz</i> “sürmeli göz” 1239/1
---	---

2.1.1.3.BD { +GI} = MD {GI}

*Bilhassa yer ve zaman isimlerinden aitlik bildiren sıfatlar yapar.*¹⁷Ekin BD’de ince sıradan ünlü taşıyan Arapça adla kullanımı esnasında ünlü uyumundan çıktığı; ancak Türkçe örneklerde uyuma tabi olduğu görülmektedir. MD’de ise ekin ünlü uyumu açısından ikili bir durum gösterdiği görülmektedir.

Bâbü'r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

<i>burnağı hâl</i> “önceki hal” 4/143, 4/210 <i>burunğı zamânlar</i> “önceki zamanlar” 433 <i>könlümdekin</i> “gönlümdekini” 894 <i>burnağı hâliga könlige rüçû</i> “önceki hali gönlüne geri” 4/35 <u>İnce Ünlü Taşıyan Arapça ve Farsça Adlar:</u> <i>evvelğı mısırâ ını</i> “önceki mısrasını” 514/1	<i>ayak altındağı mûnı</i> “ayak altındaki karıncayı” 2641/2 <i>benüm sinemdağı ışğ âteşin</i> “benim göğüs dağımındaki aşk ateşini” 266/3 <i>başındağı sevdâyı</i> “başındaki sevdayı” 1488/4 <i>ışğ deryâsındaki âşıkıları</i> “aşk deryasındaki âşıkıları” 427/5 <i>dildeki peykân</i> “gönüldeki okun” 1965/2 <i>zülfindeki kıllâbdur</i> “saçındaki çengeldir” 433/5
---	--

¹⁷Eckmann, age, s.47

	<p><i>gönlümdeki tolâbdan</i> “ gönlümdeki dolaptan” 2252/3</p> <p><i>sînem üstindeki dâğ gamuḡı</i> “göğsümdeki yaranın derdini” 625/3</p> <p><i>’ârızuḡ üstindeki zülf-i per-ḡam</i> “yanağının üstündeki kıvrık saç” 734/2</p> <p><i>ol kumaş üstündeki tamğâya</i> “o kumaş üstündeki damgaya” 1425/5</p> <p><i>sînemdeki elifden</i> “göğsümdeki eliften” 744/5</p> <p><i>bağrındaki kan</i> “bağrındaki kan” 626/4</p>
--	--

2.1.1.4. BD {+(x)nçI} = Ø

Sıra sayı sıfatları ve zarflar yapmaktadır. BD’de araya gelen bağlama ünlüsünün dudak uyumuna tabi ve ek ünsüzünün tonsuz olarak /ç/ biçiminde olduğu, ek sonu ünlüsünün ise düz-dar olduğu görülmektedir.

Bâbüir Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

<p><i>üçüncü mışrâ ’ını</i> “ üçüncü mısrasını” 514/2</p> <p><i>ikkinçi mışrâ ’ını</i> “ ikinci mısrasını” 514/1</p> <p><i>törtünçi</i> “dördüncü” 514/2</p>	
--	--

2.1.1.5. BD {+ğına} = Ø

İsim veya sıfatlara gelir, küçültme ifade eder. ¹⁸ Eke BD’de bir örnekte rastlanmıştır MD’de bu ekle ilgili bir örneğe rastlanılmamıştır.

Bâbüir Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

<p><i>azğına</i> “ azıcık” 290/2</p>	
--------------------------------------	--

¹⁸ Eckkman, age, s.47.

2.1.1.6. BD {+sIz} = MD {+sUz}

Yokluk bildiren sıfatlar yapar. Eklendiği ismin yokluğunu bildiren yeni isimler de türetebilir.¹⁹ Ek ünlüsünün BD’de sürekli düz-dar, MD’de ise ek ünlüsünün sürekli dar-yuvarlak olduğu görülmektedir.

Bâbü'r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

<p><u>Türkçe İnce Ünlülü Kelimelerden Sonra :</u></p> <p><i>sinsizin</i> “sensiz olarak” 51/1</p> <p><i>sinsiz</i> “sensiz” 73/1</p> <p><u>Türkçe Kalın Ünlülü Kelimelerden Sonra :</u></p> <p><i>ansız</i> “onsuz” 429, 94/4</p> <p><i>çağırsız</i> “şarapsız” 373/2</p> <p><u>Arapça veya Farsça Kalın Ünlülü Kelimelerden</u></p> <p><u>Sonra:</u></p> <p><i>vefâsız yârdın</i> “vefasız sevgiliden” 58/6</p> <p><u>Arapça veya Farsça İnce Ünlülü Kelimelerden</u></p> <p><u>Sonra:</u></p> <p><i>mihrsizliktin</i> “sevgisizlikten” 542/1</p> <p><i>cürmsiz</i> “günahsız” 64/5</p>	<p><u>Türkçe İnce Ünlülü Kelimelerden Sonra :</u></p> <p><i>sensüz</i> “sensiz” 883/2, 413/5</p> <p><i>sensüzün</i> “sensiz olarak” 411/4</p> <p><i>gül yüzühsüz</i> “gül yüzünden ayrı” 1831/3</p> <p><u>Türkçe Kalın Ünlülü Kelimelerden Sonra :</u></p> <p><i>ķulsuz</i> “kulsuz” 96/2</p> <p><i>ķansuz</i> “kansız” 1541/4</p> <p><u>Arapça veya Farsça Kalın Ünlülü Kelimelerden</u></p> <p><u>Sonra:</u></p> <p><i>cânsuz</i> “cansız” 599/4, 1541/1</p> <p><i>ğamsuz</i> “gamsız” 1210/1</p> <p><i>bir vefâsız yâr</i> “bir vefasız yâr” 1623/6</p> <p><i>yârsuz</i> “yârsız” 1178/1</p> <p><i>ârižunsuz</i> “yanağinsiz” 1347/1</p> <p><u>Arapça veya Farsça İnce Ünlülü Kelimelerden</u></p> <p><u>Sonra:</u></p> <p><i>şüphesüz</i> “şüphesiz” 190/1</p> <p><i>merhemsüz</i> “merhemsiz” 1210/2</p>
--	---

¹⁹ Gülsevin-Boz, age, s.102.

2.1.1.7. BD {Ø} = MD { +IAym}

İsmlere gelerek zarf yapar.²⁰Kullanıldığı isme eşitlik ifadesi vermektedir. Ekin ünlü uyumuna uymadığı görülmektedir. BD’de ise ekle ilgili örneğe rastlanılmamıştır.

Bâbü Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

Ø	<i>bencileyin</i> “ benim gibi” 850/3 <i>sencileyin</i> “senin gibi “ 913/3, 401/1 <i>bülbülleyin</i> “ bülbül gibi” 271/2 <i>mecnûnleyin</i> “ Mecnun gibi”14/2, 1881/5 <i>yağmurleyin</i> “yağmur gibi” 2186/2 <i>deryâ-leyin</i> “derya gibi” 1705/2
---	--

2.1.1.8.BD {+çI} = MD { +cI}

Umumiyetle meslek isimleri yapan ve bazen bir işi itiyat haline getiren kimseyi gösteren ektir.²¹

Bâbü Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

<u>{+çI}</u> <i>yalğancı</i> “ yalancı” 413/2	<u>{+cI}</u> <i>yağmacı çeşmini</i> “yağmacı gözünü” 1975/5 <i>yağmacı gönlüm</i> “yağmacı gönlüm” 922/3
--	--

2.1.1.9. Diğer Addan Ad Yapma Ekleri:

Bâbü Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

<u>{+rAk}</u> <i>beterrek</i> “daha kötü” 534/2 <i>yamanrak</i> “daha kötü “ 453 <i>batrak</i> “çabucak” 400/4 <i>kiçrek</i> “daha geç” 257/1 <i>burunrak</i> “ daha önce” 4/151 <i>efğânrak</i> “daha dertli” 32/1	<u>{+daş}</u> <i>Ortaklık ve beraberlik bildiren isimler yapar.</i> ²² <i>yoldaş</i> “arkadaş” 832/4
	<u>{+cığ}</u>

²⁰ Hatice Şahin, age, s.56.

²¹ F.Kadri Timurtaş, age, s.94.

²² Gülsevin-Boz, age, s.103.

	<i>bir nazarcıĝ</i> “bir nazarcık” 1992/2
{+er} <i>birer</i> “birer” 67/2 <i>birer ikkire</i> <i>beytka</i> “ birer ikişer beyite” 573/2	{+ek} <i>gözlerüm gözeklerinden</i> “ gözlerim deliklerinden” 133/3 <i>gözeklerinden</i> “ gözeklerinden” 775/1
{+ev} <i>İkev</i> “ ikisi”557/6 <i>birevniĝ kim birevdin köĝli kalur</i> “birinin birinden gönlü kalır” 125/11	
{+ge} <i>özge âşık</i> “başka âşık” 420/2 <i>özge renc ü elem</i> “başka zahmet ve sıkıntı”409/1	
{+dUr} Pekiştirme göreviyle, çokluk ve süreklilik işlevinde bir örnekte tespit edilmiştir. <i>hiç bilmen kim bilür sin iy nigâr/ kim niçe yıldur çiker min intizâr</i> “ey sevgili, hiç bilmem sen bilirsin nice yıldır ben bekliyorum” 128/6	

2.1.2. Fiilden Ad Yapma Ekleri:

2.1.2.1.BD{-(X)G} = MD{-(U)k}

Her iki metinde de ek sonu ünsüzünün tonsuz bağlayıcı ünlüsünün ise ünlü uyumuna uyduğu görülmektedir.

Bâbürdîvânı

Muhibbî Dîvânı

<i>yaruk</i> “ışıklı, parlak” 57/4 <i>sivüklük</i> “ sevgi “4/5	<i>bir bölük bî-çâreler</i> ” bir bölük çaresizler” 357/2 <i>bir bölük üftâde</i> “bir bölük düşkün” 1868/4 <i>yanık bağrum</i> “ yanık bağrım” 2508/5 <i>yanıkdur</i> “yanıktır 910/1
--	---

2.1.2.2. BD {-(A)G} = MD Ø

BD’de ek sonu ünsüzünün tonsuz olduğu görülmektedir.

Bâbüür Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

<i>tilekümdür</i> “dileğimdir” 158/2 <i>sorakığa</i> “aramaya” 52/3 <i>min-i ağırıkça</i> “hasta bana” 88/4	Ø
---	---

2.1.2.3. BD {-GU} = MD {-gX}

Ünlüsü yuvarlaktır, isim yapar.²³ Umumiyetle alet ismi yapan bu ek, metinlerimizde örneklerde görüldüğü üzere, bazen çeşitli manada mücerred ve müşahhas isimler de meydana getirir. Batı Türkçesinde eklerin başındaki ğ- ve g- ler düştüğü için bu ekin aslında -ku, -kü olduğu, konsonant ahengi dolayısıyla bu şekilde bulunduğu düşünülebilir.²⁴ Her iki metinde de ek ünlüsünün yuvarlak olduğu görülmektedir. BD’de ayrıca ek ünsüzünün ünsüz uyumuna tabi olduğu görülmektedir.

Bâbüür Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

<i>ğaflet uykusidin</i> “gaflet uykusundan” 32/4 <i>uykuluk bahıtmnu</i> “uykulu kısmetimi” 57/1 <i>uyku</i> “uyku” 490	<i>uykumu</i> “uykumu” 1290/1
<i>sevgüli</i> “sevgili” 1032/4	
<i>közü</i> “ayna” 4/30	
<i>külgü</i> “gülünç” 69/5	
<i>uçku</i> “uçmak” 92/6	
<i>sağınğusını</i> “düşüncesini” 4/152	
<i>yitküsi</i> “yeticisi, ulaşanı” 4/69	

2.1.2.4. BD {-U} = MD {-U}

Çeşitli manalarda isim yapan bu ek, Eski Türkçedeki -(i)ğ ve -(i)g ekinden gelmektedir (bk. Alt.gr. 109, Banguoğlu SN 192). Aradaki yardımcı ses-ğ ve -g fonemleri düşerken yuvarlaklaşmıştır. Bugün ise -ı, -i şeklindedir.²⁵

Bâbüür Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

<i>yaşurun</i> “gizlice” 46/1	<i>yazu</i> “yazı” 1261/4
-------------------------------	---------------------------

²³ G.Gülsevin, age, s.134.

²⁴ F.Kadri Timurtaş, age, s.96.

²⁵ F.Kadri Timurtaş, age, s.97.

	<i>yazılı</i> “yazılmış” 805/2
Ø	<i>tolu</i> “dolu” 31/2 <i>dürr ü gevherle dolu</i> “inci ve cevherle dolu” 549/2
Ø	<i>yol korkuludur</i> “yol korkuludur” 1321/2
Ø	<i>maḥabbet yapısı</i> “muhabbet binası” 1202/3

2.1.2.5. BD{-(X)ş} = MD {-(I)ş}

Ekle birlikte kullanılan bağlayıcı ünlünün BD’de dudak uyumuna tabi, ancak MD’de düz olduğu görülmektedir.

Bâbü'r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

<i>tutaş</i> “tutulmuş” 11/2 <i>yörüşte</i> “yürüyüşte” 397/4 <i>yatışını</i> “yatmasını” 421/1 <i>körüşi</i> “görüşü” 107/5	<i>alış veriş</i> “alışveriş” 1295/4
---	--------------------------------------

2.1.2.6. Diğer Fiilden Ad Yapma Ekleri

Bâbü'r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

<u>-a</u> <i>tola</i> “dolu” 143/2 <u>-me</u> <i>İgme kaş</i> “eğri kaş” 424/1 <u>-üm</u> <i>ölüm</i> “ölüm” 7/4 <u>{-(inç)}</u> <i>sivinçi</i> “sevinci, neşesi” 66/4	<u>-ce</u> <i>göñül eglencesi</i> “gönül eğlencesi” 1384/1 <i>göñlümüñ eglencesidür</i> “gönlümün eğlencesidir” 398/2 <i>eglencedür</i> “eğlencedir” 1040/1 <u>-ı</u> <i>ķurulu bir kâr-ḥânedür</i> “kurulan bir iş yeridir” 1027/5 <i>ķurulu ṭâlâbdur</i> “kurulu dolaptır” 792/3 <u>-{(i)d}</u> <i>Geçid</i> “geçit” 1270/4
---	--

	<p>{-(ici)}: Fiilden, bir işi maharetle ve itiyat hâlinde yapma göstermek üzere sıfat yapar(bk.AHTG). Ekin, fiilden isim yapma eki -i ile isimden isim yapma eki -ci 'nin birleşmesinden meydana geldiği kabul edilebilir.²⁶</p> <p>kanlar içici “kanlar içici” 586/1 fiğân idici “fiğan edici” 2014/3</p> <p>-sak</p> <p>zülümüy tutsağıdur “saçımın tutsağıdır “ 1044/5</p>
--	--

2.1.3. Addan Fiil Yapma Ekleri

2.1.3.1. BD {+IA} = MD {+IA}

İsimlerden hem geçişli hem geçizsiz fiiller yapabilen en işlek ektir.²⁷

Bâbü'r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

<p>sözlep “ söyleyip” 88/1 sözlegüçiniñ özige “söyleyicinin kendisine” 3/13 ağızlangay “ağzına alacak” 14/2</p>	<p>bağlamayınca “ bağlamayınca “ 186/1 bağlandı “ bağlandı” 14/2, 97/5 ezberlemiş “ezberlemiş” 1236/3 bağla “bağla” 2438/5 yarelense “yaralansa” 14/1 dağlamış “dağlamıştır” 1252/1</p>
--	--

2.1.4.1. BD {-ş} = MD {Ø}

-ş işteşlik ekinin fiilden sonra gelerek yeni bir fiil yaptığı dolayısıyla yapım eki olarak ele alındığı örnekler:

²⁶ F.Kadri Timurtaş, age, s. 98.

²⁷ Gülsevin- Boz, age, s.106

<i>sinîñ birle çıkışmaqlık dağı bisyâr müşkildür</i> “seninle baş etmek dahi çok zordur” 51/1	Ø
---	---

2.1.3.2. Diğer Addan Fiil Yapma Ekleri:

<p><u>+l</u></p> <p><i>tirildi</i> “dirildi” 90/3</p> <p><u>{+ar}</u></p> <p><i>karardı</i> “karardı” 92/3 <i>sargarıp</i> “sararıp” 539</p> <p><u>{+re}</u></p> <p><i>tilberetse</i> “delirtse” 82/</p>	<p><u>+e</u></p> <p><i>dilegüm</i> “dileğim” 48/1</p>
--	---

2.1.4. Fiilden Fiil Yapma Ekleri

2.1.4.2. BD{-n} =MD{Ø}

“-n-“ edilgenlik ekinin fiilden sonra gelerek yeni bir fiil yaptığı dolayısıyla yapım eki olarak ele alındığı örnekler:

<p><i>şükr li'llâh 'ıyş yüzlendi vü miñnet kalmadı</i> “Allah’a şükür, şansım döndü sıkıntı kalmadı” 114/1</p> <p><i>her sarı ki yüzlensem utrumğa kilür kayğu</i> “her ne tarafa yönelsem karşıma kaygı gelir” 69/2</p>	Ø
--	---

BD {-ş} =MD{Ø}

“-ş-“ işteşlik ekinin fiilden sonra gelerek yeni bir fiil yaptığı dolayısıyla yapım eki olarak ele alındığı örnekler:

Bâbü'r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

<i>sinîy birle çıkışmaqlıq dağı bisyār müşkildür</i> “seninle baş etmek dahi çok zordur” 51/1	Ø
--	---

2.1.4.2. BD {-se-} = MD Ø

*İstek ifade eder.*²⁸

Bâbü'r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

<i>körsetmese</i> “ göstermese” 48/1 <i>körsetip</i> “ gösterip” 60/1 <i>körsetti</i> “ gösterdi” 13/1	Ø
--	---

2.2. Çekim Ekleri

2.2.1. Ad İşletme Ekleri:

2.2.1.1. Çokluk Eki:

2.2.1.1.1. BD {+IAr} = MD {+IAr}

Her iki metinde de çokluk eki –lar/-ler biçimindedir. Ekin metinlerde ünlü uyumuna tabi olduğu görülmektedir.

Bâbü'r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

<i>tîlbeler</i> “deliler” 9/4 <i>ol köñüllerdin</i> “o gönüllerden” 4/211 <i>yatları</i> “yabancıları” 211/2 <i>sünnetler</i> “sünnetler” 4/23 <i>bu kişileri</i> “bu kişileri” 4/27 <i>işlerin</i> “işlerini” 4/34	<i>kuşlar</i> “kuşlar” 2736/3 <i>şular</i> “sular” 2315/5 <i>kullar</i> “kullar” 944/4 <i>yirler</i> “yerler” 188/4 <i>yollar</i> “yollar” 1581/2 <i>yillar</i> “yıllar” 2641/3 <i>güzeller</i> “güzeller” 224/4 <i>yaşlar</i> “yaşlar” 2525/4 <i>kaygular</i> “kaygılar” 856/3 <i>kullar</i> “kullar” 1112/5
--	--

²⁸ Eckmann, age, s.60.

	<i>dillerde</i> “dillerde” 413/5 <i>allar</i> “allar” 407/1 <i>kimseler</i> “kimseler” 366/1
--	--

2.2.1.1.2. Arapça ve Farsça Çokluk:

a)-lar/-ler ile yapılan çokluk

Bâbü'r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

-lar/-ler:	-lar/-ler
<i>belâlar</i> “belalar” 7/2	<i>fitneler</i> “fitneler”
<i>karnlarda</i> “zamanlarda” 46/1	<i>varaqlara</i> “yapraklara” 135/5
<i>luflar</i> “güzellikler” 127/18	<i>dostlar</i> “dostlar” 14/2
<i>ğamlar</i> “üzüntüler” 336/2	<i>bendeler</i> “kullar” 139/6
<i>zamânlar</i> “zamanlar” 433	<i>güller</i> “güller” 5/2
<i>lezzetler</i> “lezzetler” 4/102	<i>ķamu Şehler</i> “bütün padişahlar” 6/2
<i>cânlar</i> “canlar” 70/1	<i>hûblar</i> “güzeller” 2747/5
<i>dostlar</i> “dostlar” 34/1	<i>mâh-rûlar</i> “ay yüzlüler” 1331/4
<i>rindler</i> “kalenderler” 34/3	<i>ķiyâmetler</i> “kıyametler” 992/4
<i>bendelerin</i> “kölelerini” 8/5	<i>âlametler</i> “belalar” 610/5
<i>hûblar</i> “güzeller” 396/2	<i>âŐıķları</i> “âŐıķları” 427/5
<i>gedâlarını</i> “dilencilerini” 558/7	<i>cevr ü cefâlar</i> “eziyet ve cefalar” 1339/6

b) Arapça veya Farsça çokluk bildiren adlarla yapılan çokluk

Her iki metinde Arapça ve Farsça çokluk bildiren adlar da kullanılmıştır.

Bâbü'r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

<i>ağyâr</i> “yabancılar” 30/3	<i>uŐŐâķı</i> “âŐıķları” 165/2
<i>’iŐķ eķvârını</i> “âŐķ hallerini” 19/5	<i>esrârıuı</i> “sırlarını” 1144/2
<i>ağyârđın</i> “yabancılardan” 8/3	<i>eŐ ’âr</i> “Őiirler” 134/4
<i>enfâs</i> “nefesler” 38/4	<i>mihnet eyyâmı</i> “sıkıntı günleri” 67/4
<i>evrâķını</i> “yapraklarını” 40/4	<i>nebâtâta</i> “bütün bitkilere” 15/3
<i>’uŐŐâķ</i> “âŐıķlar” 45/4	<i>bahâr eyyâmı</i> “bahar günleri” 183/1
<i>bahâr eyyâmıdır</i> “bahar günleridir” 71/1	
<i>ağyârısa</i> “yabancılarsa” 60/6	
<i>eŐ ’ârıı</i> “Őiirlerin” 180/1	
<i>baķr-i ma ’ânı</i> “manalar denizi” 180/2	

<i>ezkâr</i> “zikirler” 4/119 <i>ağyârnuj</i> “ başkalarının” 76/1	
---	--

2.2.1.2. İyelik Ekleri:

İyelik ekleri ile ilgili olarak metinler arasında dikkati çeken özellik, BD’de dudak uyumuna tabi olan 1.ve 2. Şahıs iyelik eklerindeki bağlayıcı ünlülerinin MD’de sürekli yuvarlak olmasıdır. Teklik ve çokluk 3.şahıs iyelik eki ünlüleri her iki metinde de düzdür.

BâbürDîvânı

Muhibbî Dîvânı

Teklik 1.Şahıs {+(X)m}	Teklik 1.Şahıs {+(U)m}
<i>hâlimni</i> “durumumu” 32/1 <i>kaşımda</i> “kaşımda” 12/1 <i>közümde</i> “gözümde” 12/1 <i>başımda</i> “başımda” 11/4 <i>uykuluk könlüme</i> “uykulu gönlüme” 3/7 <i>sözüme</i> “sözüme” 4/7 <i>işim</i> “işim” 491	<i>gözlerümden</i> “ gözlerimden” 85/4 <i>elimde</i> “elimde” 2786/4 <i>toprağum</i> “toprağım” 336/2 <i>Şabrum</i> “sabrım “ 170/2 <i>hayâtum hâsulum ‘ömrüm şarâb-ı kevserüm`adnüm/bahârum behcetüm rûzum gülüm ey verd-i hâdanum</i> “hayatım, mahsülüm, ömrüm, Kevser şarabım cennetim, baharım, sevincim, günüm, gülüm,ey gülen gülüm” 1848/2 <i>hâlümi</i> “halimi” 1179/1
Teklik 2.Şahıs {+(X)η}	Teklik 2.Şahıs {+(U)η}
<i>tîlije</i> “diline” 4/107 <i>hâtırındın</i> “ gönlünden” 4/130 <i>‘ışkıη</i> “aşkın” 309/1 <i>öyüηdın</i> “evinden” 4/149 <i>nefsiηe</i> “nefsine” 4/52 <i>özüηni</i> “kendini” 40/5 <i>dîdârıηnuj haqqını</i> “ yüzünün hakkını” 178/1	<i>eşigüη</i> “eşiğin” 13/5 <i>niyyetüη</i> “niyetin” 1814/2 <i>tîrüη</i> “okun” 1612/3 <i>derdüηi</i> “derdini” 1337/6
Teklik 3. Şahıs {+(s)I},{+(y)I}	Teklik 3. Şahıs {+(s)I},{+(y)I}
Ünlü+iyelik	Ünlü+iyelik
<i>hızır suyin</i> “ Hızır suyunu”14/2 <i>saçıη sevdâsi</i> “saçının sevdası” 9/1 <i>hayvân suyını</i> “canlılık suyunu” 34/3 <i>hayât suyını</i> “canlılık suyunu” 66/2 <i>mey suyi</i> “şarap suyu” 384 <i>nefs yağısını</i> “nefs düşmanımı” 132/35 <i>ma ‘nevî mertebesini</i> “ manevi mertebesini” 4/46	<i>rahmet suyiyla</i> “Rahmet suyuyla” 2355/3 <i>mihnet kapusu</i> “zahmet kapısı” 2671/1 <i>zülfi hevâsi</i> “saçının arzusu” 2006/5 <i>maḥabbet yapusu</i> “muhabbet binası” 1202/3 <i>hızruη suyi</i> “Hızır’ın suyu” 992/ <i>nisân suyiyle</i> “nisan yağmurlarıyla” 2322/3

<p><i>könlüniñ râbitası</i>“gönlünün ağırlığını”4/212</p> <p><i>çün anıñ köñli irür közğüsü</i>“ çünkü onun gönlü aynasıdır” 4/30</p> <p><i>bolmasa közğü ni sûd utrusı</i>“ ayna olmasa karşısında ne fayda” 4/30</p> <p><i>mertesini</i> “mertesini” 4/46</p> <p><i>körklük közğüsini</i>“güzellik aynasını” 4/63</p> <p><i>atası ıılğan üçün teklifi</i>“babası teklif ettiği için”3/4</p>	
Ünsüz+ İyelik:	Ünsüz+ İyelik:
<p><i>işikige</i> “ eşiğine” 6/5</p> <p><i>anıñ köñlini</i>“onun gönlünü” 4/36</p> <p><i>cihetidin</i> “yönünden” 4/31</p> <p><i>ümmetiğa</i> “ümmetine”4/69</p> <p><i>ol yârniñ atını</i>“ o yarin adını”4/76</p> <p><i>ten ivige</i>“ bedene, vücuda” 151/2</p> <p><i>ıubluk milki</i> “ güzellik mülkü” 4242</p> <p><i>adem yolını</i> “yokluk yolunu” 431</p> <p><i>atını</i> “ adını” 4/107</p> <p><i>sözi</i> “sözü” 4/100</p> <p><i>közi</i> “gözü” 4/10</p> <p><i>sivmeki üçün</i>“sevmesi için” 4/27</p> <p><i>fefile tütüni</i>“lamba fitili tütünü” 4/54</p> <p><i>ıavlide</i> “sözünde” 4/111</p> <p><i>feyzidin</i> “ feyzinden” 3/10</p> <p><i>beşeriyet ıücübı</i>“insanlık perdesi” 4/96</p>	<p><i>göz ucıyle</i>“göz ucuyla” 1941/5</p> <p><i>toğrı yolı</i>“doğru yolu” 9/6</p> <p><i>gün yüzini</i>“gün yüzünü” 67/5</p> <p><i>sözine</i> “sözüne” 88/3</p> <p><i>gün yüzı</i>“ güneş yüzü” 14/2</p> <p><i>ıaıı yolına</i>“hak yoluna” 3/3</p> <p><i>gözi</i> “ gözü “220/1</p> <p><i>dil bülbülinüñ</i> “gönül bülbülünün” 322/1</p> <p><i>cennet gülidür</i> “cennet gülüdür” 450/1</p> <p><i>ruıları üstinde</i> “yanaklarının üstünde” 399/1</p>
Çokluk 1.Şahıs {+XmXz}	Çokluk 1. Şahıs {+(U)mUz}
<p><i>başıımızdın</i> “başımızdan” 80/3</p> <p><i>köñlüimiz</i> “gönlümüz” 127/27</p>	<p><i>yağmacımızdur</i> “yağmacımızdır”857/2</p> <p><i>ıiçimizde</i> “ıiçimizde” 1868/4</p> <p><i>dermânumuz</i> “ilacımız” 1183/7</p>
Çokluk 2.Şahıs {+(I)ıIz}	Ø
<p><i>cem iyyetiñiz</i>“topluluğunuz” 147/1</p> <p><i>fırâıñız</i> “sizden ayrı olmak” 324/1</p>	
Çokluk 3.Şahıs {+IArI}	Çokluk 3.Şahıs {+IArI}
<p><i>şâıları</i> “sultanları” 8/5</p> <p><i>bendelerin</i> “kölelerini” 8/5</p>	<p><i>cevr oılarııyle</i> “ ayrılık oklarıyla” 12/3</p>

2.2.1.3. Durum Ekleri

2.2.1.3.1. Yalın Durum BD –Ø = MD –Ø

2.2.1.3.1.1. Türkçe Yalın Adlar:

Bu hal ismin, karşıladığı nesne ve kendisine tabi olan isim dışında hiçbir münasebet ifade etmeyen ñhâlidir. Demek ki isimlerin başka bir unsura bağlı olmayan normal teklik, çokluk ve iyelik şekilleri yalın halleridir.²⁹

Bâbü'r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

<i>kiçe</i> “gece” 20/4	<i>göñül</i> “gönül” 767/1
<i>köñlek</i> “gömlük” 194/2	<i>gice</i> “gece” 1080/1
<i>köñül</i> “gönül” 4/85	<i>göz</i> “göz” 1088/3
<i>közü</i> “ayna” 4/30	<i>ben</i> “ben” 811/3
<i>yüz</i> “çehre” 30/5	<i>toğrı</i> “doğru” 713/5
<i>yürek</i> “yürek” 86/5	<i>güneş</i> “güneş” 721/1
<i>kuyaş</i> “güneş” 73/4	<i>yol</i> “yol” 744/3

2.2.1.3.1.2. Çokluk ve iyelik ekini almış yalın adlar:

İsimlerin başka bir unsura bağlı olmayan normal teklik, çokluk ve iyelik şekilleri yalın halleridir.³⁰

Bâbü'r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

<i>köñlüm</i> “gönüm” 74/4	<i>kaşlar</i> “kaşlar” 462/4
<i>kirpiki</i> “kirpiği” 55/4	<i>gözüm</i> “gözüm” 470/1
<i>tilbeler</i> “deliler” 56/5	<i>güzeller</i> “güzeller” 471/3
<i>ikki saç</i> “iki saç teli” 21/1	<i>gözüm yaşı</i> “gözümün yaşı” 479/3
<i>köñüller</i> “gönüller” 10/4	<i>kulların</i> “kulların” 566/1

2.2.1.3.1.3.Şahıs Zamirlerinin Yalın Kullanımı:

Şahıs zamirlerinin metinlerde kullanımı sırasında dikkati çeken özellik, teklik 1.şahıs zamirinde ön seste BD’de *m*, kullanılıyor olmasına rağmen MD’de ön seste *b*, kullanılmaktadır. Çokluk 3. Şahıs zamirinde BD’de zamir n’sinin kullanılmamasına karşılık MD’de zamir n’si kullanılmıştır.

Bâbü'r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

Teklik 1.Şahıs	Teklik 1. Şahıs
-----------------------	------------------------

²⁹ Ergin, age, s.227

³⁰ Ergin, age, s.227

<i>min</i> "ben" 4/76, 4/71	<i>ben</i> "ben"92/4
Teklik 2.Şahıs	Teklik 2. Şahıs
<i>sin</i> "sen" 4/121, 4/56, 4/46, 51/2	<i>sen</i> "sen" 1392/2, 215/2
Teklik 3.Şahıs	Teklik 3.Şahıs
<i>ol</i> "o" 4/211, 4/113, 4/125	<i>ol</i> "o" 2307/1,302/2
Ø	Çokluk 1. Şahıs
	<i>biz</i> "biz"813/4
Ø	Çokluk 2.Şahıs
	<i>siz</i> "siz"261/1
Çokluk 3. Şahıs:	Çokluk 3. Şahıs:
<i>alar</i> "onlar"409/1	<i>anlar</i> "onlar" 2735/2

2.2.1.3.2. Yükleme Durumu

2.2.1.3.2.1.BD {+nI} = MD {+(n)I}

Yükleme durumu eki için BD'de ünlülerden ve ünsüzlerden sonra sürekli -nı/-ni kullanılırken MD'de ünsüzlerden sonra düz-dar -I ünlüsü kullanılmıştır. Her iki metinde de ek sonu ünlüsü ünlü uyumuna uyar.

Bâbü'r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

<p><u>Ünlü+Yükleme:</u></p> <p><i>özidin özgeni</i>"kendinden başkasını" 4/62 <i>bu mertebeni</i>"bu mertebeyi" 4/84 <i>evvelğini</i> "öncekini" 514/13 <i>ikkinçisini</i> "ikincisini" 514/13</p> <p><u>Ünsüz+yükleme:</u></p> <p><i>özümni</i>"kendimi" 371/1, 29/6 <i>özüğni</i>"kendini" 40/5 <i>özni</i> "kendini" 4/38 <i>sözümni</i> "sözümü" 574 <i>hâlimni</i> "durumumu" 444 <i>ol okni</i>"o oku" 42/4 <i>bâbü'r'ni</i> "bâbü'r'ü" 2/7</p>	<p><u>Ünlü+Yükleme:</u></p> <p><i>bunu</i> "bunu" 28/4</p> <p><u>Ünsüz+yükleme:</u></p> <p><i>elümi</i> "elimi" 26/5 <i>cânımı</i> "canımı" 2003/3 <i>yüzüni</i> "yüzünü" 1696/3, 73/3, <i>muhibbî kuluğu</i> "muhibbi kulunu" 1586/6 <i>zebânı</i> "dili" 1338/5 <i>sırrımı fâş eyleyen</i> "sırrımı açıklayan" 366/3 <i>sırrı nihân itme</i> "sırrı gizleme" 30/3</p>
--	---

<p><i>bu kişileri</i> “bu kişileri” 4/27</p> <p><i>her yaman kavlni</i> “her kötü sözü” 4/14</p> <p><i>otnu</i> “ateşi” 4/54</p> <p><i>bu sıfatı</i> “ bu sıfatı” 4/77</p> <p><i>köyülleri</i> “ gönülleri” 4/153</p> <p><i>dostluğunu</i> “dostluğu” 439, 275/1</p> <p><i>bir edebni</i> “bir edebi” 4/209</p> <p><i>başını</i> “başı” 445</p> <p><i>her nefesni</i> “her nefesi” 4/131</p> <p><i>lezzetini</i> “ lezzeti “ 4/104</p> <p><i>özümni</i> “kendimi” 574, 29/6</p> <p><i>munu</i> “bunu” 4/46, 3/12, 4/1, 4/70, 4/74, 4/51, 4/142</p> <p><i>çağırını</i> “şarabı” 491</p> <p><i>elemni</i> “üzüntüyü” 112/4</p> <p><i>közni</i> “gözü” 282/2</p> <p><i>ol yârını</i> “o sevgiliyi” 62/5</p>	<p><i>cümle uşşâkı</i> “bütün âşıkları” 305/4</p> <p><i>âşığı</i> “âşığı” D829</p> <p><i>kolumu</i> “kolumu” 498/3</p> <p><i>kanımı</i> “kanımı” 496/1</p> <p><i>bu gönlümü</i> “bu gönlümü” 14/4</p> <p><i>sevdiğimi</i> “sevdiğimi” 136/1</p>
--	---

2.2.1.3.2.2. Teklik 3. Şahıs İyelik Ekinden Sonra Yükleme Durumu Eki:

Her iki metinde de teklik 3.şahıs iyelik ekinden sonra yükleme durumu ekinin genellikle {-n} biçiminde olduğu görülmektedir. Bununla birlikte-nı/-ni biçiminde kullanıldığı da görülmektedir.

Bâbü'r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

<p>{+n}:</p> <p><i>kaşısı birisin</i> “ hangi birini” 542/2</p> <p><i>cevr ü cefâsın</i> “eziyet ve zulmünü”442</p> <p><i>anuy barı işin</i> “onun bütün işini” 207/1</p> <p><i>yir yüzün</i> “yer yüzün” 44/4</p> <p><i>barın</i> “ hepsini” 4/116</p> <p><i>vaşl intizârın</i> “kavuşma bekleyişini” 219/2</p> <p>Not: ” suyu” kelimesine getirilen belirtme hâli ekinin BD’de iki örnekte birbirinden farklı kullanıldığı görülmektedir.</p> <p><i>hızır suyun</i> “hızır suyunu” 14/2</p> <p><i>hayvân suyunu</i> “canlılık suyunu” 34/5</p>	<p>{+n}:</p> <p><i>kiminüñ yirin</i>“ kiminin yerini” 5/3</p> <p><i>gün yüzün</i> “gün yüzünü” 164/2</p> <p><i>kiminüñ yirin</i>“kiminin yerini”5/3</p> <p><i>pâdişâhum avın almış</i> “padişahım avını almış” 362/2</p> <p><i>âşıklarun kanın</i> “âşıkların kanını” 1811/5</p> <p><i>varlık libâsın</i> “varlık elbisesini” 1905/2</p> <p><i>uyhu yüzün</i> “uyku yüzünü” 1986/3</p> <p><i>sucuyu</i> “sucuyu” 1953/2</p> <p><i>gayret kuşağın</i> “gayret kuşağını” 1890/2</p> <p><i>ehl-i diller şöbetin</i> “gönül sahiplerinin sohbetini” D815</p> <p><i>mey keyfiyyetin</i> “şarabın özelliğini”</p>
--	--

<p>{+nI}: <i>anuy köylini</i> “onun gönlünü” 4/36 <i>hâl-i peyrevlîgini</i> “izinden gitmeyi” 4/41 <i>yatışını</i> “yatmasını” 421/1 <i>körklük közgüsini</i> “güzellik aynasını” 4/63 <i>atını</i> “adını” 4/107 <i>sovuk yüzünü</i> “soğuk yüzünü” 315/2</p>	<p>177/4</p> <p>{+nI}: <i>dâğınuş her penbesini</i> “yaranın her pembedini” 1634/5 <i>leşkerini</i> “askerini” 1602/1 <i>hâlîni</i> “halini” 1398/1 <i>kimini</i> “kimini” 5/1 <i>kevbesini</i> “tevbelerini” 4/7 <i>mağabbet şarâbını</i> “sevgi şarabını” 1814/2 <i>mağabbet tohumunu</i> “sevgi tohumunu” 7/5 <i>kamu evrâkıını</i> “bütün yapraklarını” 1994/2 <i>gözüm yaşını</i> “gözümün yaşını” 1892/2 <i>râygân valsini</i> “kolayca kavuşmayı” 361/3 <i>dil ü cân haştesini</i> “can ve gönül hastasını” 360/4 <i>şîrîn lebûş kelâmını</i> “tatlı dudağının sözünü” 364/2 <i>kamu âlem halkını</i> “bütün dünya halkını” 504/4 <i>hüsnüñ gencini</i> “güzelliğinin hazinesini” 32/3</p>
---	--

2.2.1.3.2.3. BD –Ø = MD –Ø

MD’de teklik 1. Ve 2. şahıs iyelik eklerini almış adlardan sonra yükleme durumu ekinin bazen kullanılmadığı görülmektedir. BD’de ise bununla ilgili bir örneğe rastlanılmamıştır.

Bâbü Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

<p>Ø</p>	<p><i>yüzüñ âyînesini ağızuma tut gör nefesüm</i> “yüzünün aynasını ağızıma tut, nefesimi gör” 1986/2 <i>ağladuğum gördi</i> “ağladığımı gördü” 2596/5 <i>gül yüzüñ yumağ için</i> “gül yüzünü yıkamak için” 2726/4 <i>gün yüzüñ göster didüm</i> “gün yüzünü göster dedim” 37/1 <i>görmez Muhibbi gün yüzüñ</i> “Muhibbi gün yüzünü görmez” 110/5 <i>yanık bağrum kebâb itdüm</i> “yanık bağrımı kebab</p>
----------	--

	ettim” 2508/5 <i>ağzındaki kanum</i> “ağzındaki kanımı” 127/4 <i>bu iki ebrûlarum</i> “bu iki kaşımı” 2005/2 <i>âşıklarun</i> “âşıklarını” 1644/4 <i>nâ-haqq yire kanum dökesin</i> “haksız yere kanımı dökersin” 1603/4
--	--

2.2.1.3.2.4. Şahıs Zamirlerinde Yükleme Durumu:

Şahıs zamirlerinde yükleme durumu ekiyle ilgili metinler arasında dikkati çeken özellik, teklik 1.şahıs zamirinde ön seste m=-b- ses denkleğinin olduğu görülmektedir.

Bâbü'r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

Teklik 1.Şahıs	Teklik 1.Şahıs
<i>mini</i> “beni” 17/2, 438, 43/6	<i>beni</i> “beni”1460/1, 25/3, 836,
Teklik 2.Şahıs	Teklik 2.Şahıs
<i>sini</i> “seni” 35/3, 438, 118/5, 468,	<i>seni</i> “seni” 291/5, 2022/4, 40/1,
Teklik 3.Şahıs	Teklik 3.Şahıs
<i>anı</i> “onu”4/1, 34/2, 4/12, 4/57, 479,	<i>anı</i> “onu” 23/5, 84/4, 150/3, 175/2
Çokluk 1. Şahıs	Çokluk 1.Şahıs
<i>bizni</i> “bizi” 79/1, 401/2, 344, 277/2, 221/2,	<i>bizi</i> “bizi” 215/5, 2488/4
Çokluk 3.Şahıs	Çokluk 3.Şahıs
<i>aları</i> “onları”4/207, 126/11	<i>aları</i> “onları” 1467/4

2.2.1.3.3.1. Yönelme Durumu

2.2.1.3.3.1.1. BD {+GA}/{A} = MD {+(y)A}

BD’de ünlülerden ve tonlu ünsüzlerden sonra **-ğa / -ge**, tonsuz ünsüzlerden sonra **-ka / -ke** biçimindedir. Ayrıca BD’de bir örnekte Arapça tonlu ünlüden sonra **-ka** biçiminde kullanılmıştır. Dönüşlülük zamirine gelen yönelme durumu eki ile işaret zamirine gelen yönelme durumu ekinin **-a/-e** biçiminde olduğu görülmektedir. MD’de ise ünlülerden sonra **-ya / -ye**, tonlu ya da tonsuz ünsüzlerden sonra **-a / -e** şeklindedir.

Bâbü'r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

<u>Tonlu Ünsüz + Yönelme</u>	<u>Tonlu Ünsüz + Yönelme</u>
<i>ignimge</i> “omzuma” 525	<i>yoluğa</i> “yoluna” 215/5
<i>könlüğe</i> “gönlüne” 4/211	<i>kullara</i> “kullara” 2598
<i>sizlerge</i> “sizlere” 324/1	<i>şahrâlara</i> “çöllere” 2531/3
<i>bizlerge</i> “bizlere”2 443	<i>altuna</i> “altına” 425/1

<p><i>şî'rlerğa</i> “şiiirlere” 281/1 <i>özüme</i> “kendime” 2 18/4 <i>aḥbâbқа</i> “dostlara” 226/1</p> <p><u>Tonsuz Ünsüz + Yönelme</u> <i>başını kökke</i>” başını göğe” 358/2 <i>yörümekke</i> “yürümeye” 132/33 <i>özni körmeske</i>” kendini görmeyene” 4/38 <i>rûḥқа</i> “ruha” 4/97 <i>ḡurbetқа</i> “gurbete” 112/1 <i>işke mişke</i> “işe mişe” 529 <i>feyz yitmekke cihet</i> “ feyize ulaşma sebebini” 4/212 <i>nefs-i tevsenni râm kıl özüne</i> “dik başlı nefsinin kendine boyun eğen yap” 129/55 <i>her söz anda ki aya min yitsem</i> “ondaki her söze ulaşsam” 3/6 <i>muḡa</i> “buna” 4/5</p> <p><u>Ünlü + Yönelme:</u> <i>bu kişiğe</i> “ bu kişiye” 4/140 <i>yana bir mertebega</i>“yine bir mertebeye” 4/142 <i>anı sarığa</i>“onun tarafına” 4/85 <i>ḥâşşa ol kişiğe birmek yârî</i>“özellikle o kişiye yardım etmek” 4/26 <i>tîrriğe</i> “tanrıya”4/92</p>	<p><i>leyli zülfüne</i> “Leyla saçına” 409/3 <i>âsiyâba</i> “su değirmenine” 1184/2 <i>mâhitâba</i> “aya” 1184/3 <i>şubḡa</i> “sabaha” 1336/3 <i>yüzüne</i> “yüzüne” 134/3 <i>deyre</i> “meyhaneye” D825</p> <p><u>Tonsuz Ünsüz + Yönelme</u> <i>âşığa</i> “âşığa” 134/2 <i>âteş-işқа yananlar</i> “ ‘aşk ateşine yananlar” 926/3</p> <p><u>Ünlü +Yönelme:</u> <i>her kişiye</i> “her kişiye”465/5 <i>uyḡuya</i> “uykuya” D817 <i>kimseye</i> “kimseye” D851</p>
--	---

2.2.1.3.3.1.2. İyelik Teklik Üçüncü Şahıs Ekinden Sonra Yönelme Ekinin Kullanılması

Her iki metinde de ekin Türkçe kelimelerde kullanıldığında ünlü uyumuna uyduğu görülmektedir. Arapça veya Farsça kelimelerle kullanıldığında ekin BD’de ünlü uyumuna uymadığı sürekli -ğa şeklinde kullanıldığı görülürken MD’de ise ekin ünlü uyumuna uyduğu görülmektedir.

<p><u>Kalın Sıradan Ünlülerle:</u> <i>anıñ boyıǵa</i> “onun boyuna” 4/68 <i>kıldı anıñ atıǵa te’lifi</i> “onun adına telif etti” 3/4 <i>başıǵa</i> “başına” 12/4 <i>aǵzıǵa</i> “aǵzına” 12/4 <i>her sarıǵa</i> “her tarafa” 158/2 <i>kişiniñ câniǵa</i> “kişinin canına” 117/4</p> <p><u>İnce Sıradan Ünlülerle</u> <i>köñlige</i> “gönlüne” 4/35 <i>pûlâd köñlige</i> “çelik gönlüne” 407/2 <i>ten ivige</i> “vücuda” 151/2</p> <p><u>Arapça veya Farsça Adlarda Yönelme Durumu Eki:</u> <i>burnaǵı hâliǵa</i> “önceki durumuna” 4/35 <i>ümmețiǵa</i> “ümmetine” 4/69 <i>zühd ehliǵa</i> “dindar kişilere” 309/2 <i>hubbbıǵa</i> “sevgisine” 4/83 <i>ǵam u miñnetka</i> “üzüntü ve derde” 129/9</p>	<p><u>Kalın Sıradan Ünlülerle:</u> <i>haq yolına</i> “hak yoluna” 3/3</p> <p><u>İnce Sıradan Ünlülerle</u> <i>gün yüzine</i> “gün yüzüne” D829</p> <p><u>Arapça veya Farsça Adlarda Yönelme Durumu Eki:</u> <i>ârızına</i> “yanaǵına” 1002/3 <i>gönül deryâsına</i> “gönül denizine” 1367/4 <i>ol Muhammed hürmetine</i> “o Muhammet hürmetine” 181/3 <i>bir lâle-had hevâsına</i> “bir lale yanaklının aşkına” 1950/1 <i>vuşlat eyyâmına</i> “kavuşma günlerine” 370/5</p>
---	---

2.2.1.3.3.1.3. Şahıs Zamirlerinde Yönelme Durumu Eki

Şahıs zamirlerinde yönelme durumu ekiyle ilgili metinler arasında dikkati çeken özellik teklik 1. Şahıs zamirlerinde ön seste m- = b- ve -ñ- = -ñ- ses denkliklerinin, teklik 2. ve 3. Şahıs zamirlerinde iç seste yine -ñ- = -ñ- ses denkliklerinin olmasıdır. Çokluk 3.şahıs zamirinde BD’de zamir n’sinin olmamasına karşılık MD’de kullanıldığı görülmektedir.

Bâbü’r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

Teklik 1.Şahıs	Teklik 1.Şahıs
<i>maña</i> “bana” 8/3, 403/2	<i>baña</i> “bana” 23/4, 53/1, 1180/3, 865/1
Teklik 2.Şahıs	Teklik 2.Şahıs
<i>saña</i> “sana” 51/2, 4/19, 4/71, 534/1,2, 507/5,	<i>saña</i> “Sana” 1456/2, 12/2, 4/6, 2079/5,
Teklik 3.Şahıs	Teklik 3.Şahıs
<i>aña</i> “ona” 58/, 4/45, 4/71, 507/5	<i>aña</i> “ona” 1460/4, 3/3, 197/3, 29/1,2,3,4,5
Çokluk 1.Şahıs	Çokluk 1.Şahıs

<i>bizge</i> “bize” 423	<i>bize</i> “ bize”2533/5
Çokluk 2.Şahıs	Ø
<i>sizge</i> “size”210	
Çokluk 3.Şahıs	Çokluk 3. Şahıs
<i>alarğa</i> “onlara” 57/3	<i>anlara</i> “onlara” 1386/4

2.2.1.3.4.Bulunma Durumu

BD {+(n)DA} = MD {+(n)dA}

Bulunma durumu eki, BD’de ünlülerden ve ünsüzlerden sonra -da/ -de biçimindedir. Tonsuz ünsüzlerden sonra ise ikili bir durum söz konusu olup hem -ta / -te hem de -da / -de şekillerinde kullanıldığı görülmektedir. MD’de ise ek tek şekilli olarak -da / -de şeklinde ünlü uyumuna uyduğu görülmektedir.

Bâbü'r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

<p><u>Ünlü + Bulunma</u></p> <p><i>bu rütbede</i>“ bu mertebede” 4/86</p> <p><i>her rütbede</i>“her rütbede” 4/62</p> <p><u>Tonlu Ünsüz + Bulunma</u></p> <p><i>‘âlemde</i>“dünyada” 441</p> <p><i>köñülde</i> “gönülde” 4/72</p> <p><i>közümde</i> “gözümde” 12/1</p> <p><i>fi’lde</i> “işde” 4/22</p> <p><i>munda yitkende</i>“ buna ulaşınca” 4/134</p> <p><i>her ni köñlüñde ise</i> “ gönlünde ne varsa” 4/19</p> <p><i>köñlüñde</i> “gönlünde” 4/19</p> <p><i>munda</i> “burada” 4/120, 4/38, 343, 423/2</p> <p><i>anda</i> “orada” 263/2</p> <p><u>Tonsuz Ünsüz + Bulunma</u></p> <p><i>ğafletde</i> “ gaflette” 4/138</p> <p><i>kökte</i> “gökte” 45/1</p> <p><i>ğurbette</i> “gurbette” 124/1</p>	<p><u>Ünlü + Bulunma</u></p> <p><i>vuşlat şebinde</i> “kavuşma gecesinde” 1343/1</p> <p><i>‘ışk meydânında</i> “aşk meydanında” 1440/1</p> <p><u>Tonlu Ünsüz + Bulunma</u></p> <p><i>rûz-ı maşşerde</i> “mahşer gününde” 1565/4</p> <p><i>gülşende</i> “gül bahçesinde” 1001/2</p> <p><i>kapuñda</i> “kapında” 423/3</p> <p><i>mescidde</i> “ mescitte” 224/4, 1337/2</p> <p><i>kûyuñda</i> “mahallesinde” 1394/5</p> <p><i>sîneyde</i> “sinende” 1398/5</p> <p><u>Tonsuz Ünsüz + Bulunma</u></p> <p><i>düşde</i> “rüyada” 152/3</p> <p><i>son nefesde</i> “son nefeste” 1/4</p> <p><i>meclisde</i> “ mecliste” 141/2</p> <p><i>felekde</i> “felekte” 132/4</p> <p><i>fenni ‘ışkda</i> “aşk ilminde” 1327/2</p>
---	--

2.2.1.3.4.2. Şahıs Zamirlerinde Bulunma Durumu Eki:

Metinlerde bulunma durumu ekini almış şahıs zamirleri şunlardır:

Bâbü'r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

Teklik 1.Şahıs	Ø
<i>minde</i> “bende”431	
Teklik 2. Şahıs	Ø
<i>sinde</i> “sende”134/1	
Teklik 3.Şahıs	Teklik 3. Şahıs
<i>anda</i> “onda, orada” 536/1, 4/140	<i>anda</i> “onda orada” 6/5, 175/1, 136/5

2.2.1.3.5.Çıkma Durumu

BD {+(n)Dın} = MD {+(n)dAn}

Çıkma durumu eki BD’de tonlu ünsüzlerden sonra -dın / -din şeklinde ve ekin ünlü uyumuna uyduğu görülmektedir. Tonsuz ünsüzlerden sonra ise ikili bir durum söz konusu olup ekin hem -tın / -tin hem de -dın / -din biçimleriyle kullanıldığı görülmektedir. MD’de ise ek ünsüzünün sürekli tonlu olarak -dan / -den şekliyle kullanıldığı görülmektedir. Ayrıca ekin ünlü uyumuna uyduğu görülmektedir.

Bâbü'r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

<u>Tonsuz Ünsüz + Çıkma</u> <i>bu iştin</i> “bu işten” 4/78 <i>ottın</i> “ottan, ateşten” 4/40 <i>beşeriyettin</i> “insanlıktan” 4/95 <i>te’essüfdin</i> “üzüntüden” 349 <i>bu iştin gâfîl</i> “bu işten habersiz” <i>işikdin işikke</i> “eşikten eşige” 116/2 <i>yırağdın</i> “uzaktan” 67/2 <i>hağdın</i> “Allah’tan” 4/88 <u>Tonlu Ünsüz + Çıkma</u> <i>öydin</i> “evden” 42/2 <i>mûzî sözdin</i> “eziyet veren sözden” 4/13 <i>öyüydin</i> “evinden” 4/149 <i>ğayrdın</i> “başkasından” 8/3 <i>özdin</i> “kendinden” 374	<u>Tonsuz Ünsüz + Çıkma</u> <i>gökden</i> “gökten” 230/4 <i>bulutdan</i> “buluttan” 186/4 <i>başdan</i> “baştan” 2315/4 <i>selâmetden</i> “selametten” 1424/5 <i>şefâ’atden</i> “şefâatinden” 19/2 <u>Tonlu Ünsüz + Çıkma</u> <i>gözden</i> “gözden” 135/3 <i>ol sebebden</i> “o sebebden” 2531/3 <i>fırâkuğdan</i> “aryalığından” 1337/1 <i>jeng-i gâmdan</i> “üzüntü pasından” 1371/3 <i>gâmdan</i> “üzüntüden” 1412/5
--	---

<p><i>mundin</i> "bundan" 90/4 <i>özün</i> "kendinden" 4/14 <i>hazret-i hâce 'ubeydu'llâhdın</i> 3/1 <i>bedendin</i> "bedenden" 4/96 <i>cândın artuğ</i> "candan fazla" 128/17 <i>öydin</i> "evden" 42/2 <i>bedendin</i> "bedenden" 4/96</p>	<p><i>gözden</i> " gözden" 1502/5 <i>lisân-ı gaybdan</i> "gizli dilden" 16/5</p> <p>Ünlü: <i>sevdâdan</i> "sevdadan" 409/3 <i>şofâdan</i> "sofadan" 1326/4 <i>şabâdan</i> "sabah rüzgarından" 1326/5</p>
--	---

2.2.1.3.5.2. Teklik 3.Şahıs İyelik Ekinden Sonra Çıkma Durumu Eki

BD'de teklik 3. Şahıs iyelik ekinden sonra çıkma durumu ekinin ünlüsünün ünlü uyumuna uyduğu ekin -dın / -din şeklinde kullanıldığı görülmektedir.

Bâbü'r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

<p><i>cihetidin</i> " yönünden" 4/31 <i>özün</i> " kendinden" 4/62 <i>ol perîniñ tîğidın</i> " o perinin kılıcından" 42/1 <i>könlüm vişâlidin</i> "gönlüm kavuşmasından" 436 <i>'azîzîdin</i> "sevgilisinden" 175/2 <i>sıfat-ı nefsidin</i> "nefsinin sıfatından" 4/53 <i>gehî şahn-ı çemen gül çihresidin erğuvânîdür</i> " arasında bahçenin ortası gül yüzü sebebiyle erguvan rengindedir" 71/2 <i>hicr şâmudın</i> "ayrılık akşamından" 55/7</p>	<p>Ø</p>
---	----------

2.2.1.3.5.3. Şahıs Zamirlerinde Çıkma Durumu Eki

Çıkma durumu ekinin şahıs zamirleriyle kullanımıyla ilgili metinler arasında dikkati çeken özellik, teklik 1. Şahısta ön seste m- = b- ses denkliliğinin olmasıdır.

Bâbü'r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

Teklik 1. Şahıs	Teklik 1. Şahıs
<i>mindin</i> " benden" 58/3, 58/1, 225/2	<i>benden</i> "benden" 1457/2, 229/4, 1042/5
Teklik 2. Şahıs	Teklik 2.Şahıs
<i>sindin</i> " senden" 39/2, 63/5, 57/3, 124/5	<i>senden</i> " senden" 84/865/1, 1460/
Teklik 3. Şahıs	Teklik 3. Şahıs
<i>andın</i> "ondan" 35/2, 70/6, 4/50, 528, 4/19, 4/50	<i>andan</i> "ondan" 2188/4, 1180/3, 2603/7, 1454/5, 1501/4
Çokluk 1. Şahıs	Çokluk 1. Şahıs

<i>bizdin</i> “bizden” 125/10, 409/5	Ø
Çokluk 2.Şahıs	Çokluk 2.Şahıs
<i>sizdin</i> “sizden”409/5	Ø
Çokluk 3. Şahıs	Çokluk 3. Şahıs
<i>alardın</i> “onlardan”425/1	Ø

2.2.1.3.6. İlgi Durumu

BD {+nInj} /{+nUŋ} = MD {+(n)Uŋ}

İlgi durumu eki BD’de gerek ünlülerden sonra gerekse ünsüzlerden sonra sürekli olarak düz ve dar ünlüyle -nıŋ - -niŋ şeklinde kullanılmaktadır. Ek ünlüsünün ünlü uyumuna uyduğu görülmektedir. MD’de ise ek ünlüsü yuvarlak olarak görülmektedir.

Bâbü'r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

<p><u>Ünsüz + İlgi</u></p> <p><i>bu 'âlemniŋ şafâsı</i>“bu alemin güzelliği” 49/5 <i>yârnuŋ peygâmi</i>“sevgilinin haberi” 54/5 <i>çerhniŋ gerdişi</i>“feleğin dönüşü” 2/3 <i>kimniŋ attı</i>“kimin adı” 4/77 <i>hasreti ol aynuŋ ağızınıŋ</i>“o sevgilinin ağzının hasreti” 38/3 <i>ol yârnuŋ atını</i>“o yarin ismini” 4/76 <i>dînniŋ işini</i>“dinin işini” 284/2 <i>dîdârnuŋ haqqını</i>“yüzünün hakkını”178/2 <i>dostnuŋ yâdını</i>“ dostunun hatırlamasını” /65 <i>ğayrnuŋ körmekliki</i> “başkalarının görmesi” 549/1</p> <p><u>Ünlü + İlgi</u></p> <p><i>bu kişiniŋ işi</i>“ bu kişinin işi” 4/198 <i>aķar sunuŋ firâkıdın</i>“akar suyun ayrılığında” 501 <i>sözlegüçiniŋ özige</i>“söyleyenin kendisine” 3/13</p>	<p><u>Ünsüz + İlgi</u></p> <p><i>aynuŋ ondördi</i>“ayın ondördü”2508/6</p> <p><u>Ünlü + İlgi</u></p> <p><i>kimsenüŋ 'aybını</i> “birinin ayıbını” D851</p>
--	--

2.2.1.3.6.1. İyelik Teklik 3. Şahıs Sonrası ilgi Durumu Eki

Bâbü'r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

<i>könlüniŋ raġbeti</i> “gönlünün isteği” 3/8	<i>ağıznuŋ esrârını</i> “ ağzının sırlarını” 174/2
---	--

<i>ol aynıy ağzınıy hasreti</i> “ o sevgilinin ağzının hasreti” 38/3	<i>kiminüy yirin</i> “kiminin yerini” 5/3
--	---

2.2.1.3.6.2. BD –Ø =MD –Ø

Her iki metinde de bazen teklik birinci ve ikinci şahıs iyelik ekini almış adlardan sonra ilgi durumunun eksiz sağlandığı görülmektedir.

Bâbürdîvânı

Muhibbî Dîvânı

Ø	Ø
<i>haste könlüm çıkmegen</i> “hasta gönlümün çekmediği” 49/1	<i>başum üzre</i> “başımın üstünde” 2699/2
<i>qabrim taşığa</i> “mezarımın taşına” 89/4	<i>gözün qanı ile</i> “gözünün kanıyla” 885/5
<i>cânım sürürî</i> “canımın sevinci” 454	<i>ayağı toprağına</i> “ayağının toprağına” 929/7
<i>könlüm derdiğa</i> “gönlümün derdine” 422/2	<i>şacı zincirine</i> “saçının zincirine” 14/2
<i>sûretin vafşını</i> “görünüşünün tarifini” 385	<i>lebi şeftalusın</i> “dudağının şeftalisini” 143/4
<i>lebiñ firâki</i> “dudağının ayrılığı” 173/2	<i>gözüm gevherlerini</i> “gözümün incilerini” 363/6
<i>hüsniy şıfatını</i> “güzelliğinin halini” 173/1	<i>yüzün âyînesini</i> “yüzünün aynasını” 1986/2
<i>hicr şâmu elemidin</i> “ ayrılık akşamının üzüntüsünden” 88/5	<i>gözlerüm yaşı</i> “gözlerimin yaşı” 1195/3
<i>saçı sevdâsi</i> “saçının sevdası” 519	<i>âhum odından</i> “ahımın ateşinden” 1120/4
<i>könlüm huşûrî</i> “gönlümün huzuru” 454	<i>kaşuñ mihrâbına</i> “kaşının mihrabına” 955/3
<i>çâk könlüm hey’eti gül gönçesi endâmıda</i> “yarık gönlümün durumu gül tomurcuğu biçiminde”	<i>gözlerüm yaşı</i> “gözlerimin yaşı” 376/4
<i>ol ay hicride</i> “o sevgilinin ayrılığında” 7/4	
<ul style="list-style-type: none"> • Şahıs zamirlerinden sonra İlgi durumu ekinin kullanılmadığı da görülmektedir: 	
<i>min kibi</i> “benim gibi “ 19/4	
<i>min körmegen</i> “benim görmediğim” 49/1	
<i>sin gibi</i> “ senin gibi” 77/2	
<i>alar bezmide</i> “onların meclisinde” 300/1	

2.2.1.3.6.3. Şahıs Zamirlerinde İlgi Durumu Eki:

Şahıs zamirlerinin ilgi durumu ekleriyle kullanılması esnasında iki metin arasında dikkati çeken en büyük özellik BD’de teklik 1. Şahıs zamirlerine ilgi durumu ekinin -

in,MD’de ise -üm biçiminde, tüm şahıslarda ek ünlüsünün BD’de düz-dar ünlülü, MD’de ek ünlüsünün dar-yuvarlak ünlülü olduğu görülmektedir.

Bâbü'r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

Teklik 1. Şahıs	Teklik 1.Şahıs
<p><i>miniş</i>“ benim” 20/2 <i>miniş na şımnı</i>“ benim tabutumu” 50/5 <i>miniş yârım</i>“ benim sevgilim” 437 <i>miniş işim</i> “benim işim” 112/3</p>	<p><i>benüm yanumda</i>“benim yanımda” 170/6 <i>benüm pendümi</i> “benim öğüdümü” 86/3 <i>benüm derdüme</i>“benim derdime” 862/1 <i>benüm başumda</i> “ benim başımda” 26/1</p>
Teklik 2.Şahıs	Teklik 2.Şahıs
<p><i>siniş için</i>“senin için” 13/3 <i>siniş birle</i>“seninle” 51/1 <i>siniş için</i>“senin için” 450 <i>siniş ümidin</i>“senin ümidin” 231/2 <i>siniş köylün</i> “senin gönlün” 462</p>	<p><i>senün yolunda</i>“ senin yolunda” 279/3 <i>senün gibi</i>“senin gibi” 2458/6 <i>senün için</i>“senin için”571/4</p>
Teklik 3. Şahıs	Teklik 3. Şahıs
<p><i>anış boyığa</i>“onun boyuna” 4/68 <i>anış birle</i>“onunla” 15/5 <i>anış yürekini</i>“ onun yüreğini” 8/4 <i>anış işkıda</i> “onun aşkında” 34/4 <i>anış ile</i>“onunla” 4/40 <i>anış izârı</i>“onun yanağı” 372 <i>anış köylini</i>“ onun gönlünü” 4/36 <i>anış boyığa</i>“onun bedenine” 4/68 <i>anış dik</i> “onun gibi” 508/5 <i>anış cevriğa</i> “onun eziyetine” 465</p>	<p><i>anış için</i>“onun için”292/4 <i>anış gibi</i>“onun gibi” 174/2 <i>anış için</i>“onun için” 87/2 <i>anış fermânına</i>“onun fermanına” 2527/6 <i>anış için</i>“onun için” 1705/1 <i>anış</i>“ onun” 2527/6 <i>anış ile</i>“onunla”2195/3 <i>anış üstinde</i>“onun üstünde” 1455/2</p>
Ø	Çokluk 1.Şahıs {+Um}
	<p><i>bizüm</i> “bizim” 2003/4 <i>bizüm menzilimüz</i> “bizim hedefimiz” 1101/2</p>

2.2.1.3.7. Eşitlik Durumu:

BD {+çA} = MD {+CA}

Eşitlik durumu eki BD’de tonlu veya tonsuz ünsüzlerden sonra hep tonsuz olarak kullanılmıştır. Ekin ünlüsü ünlü uyumuna uymaktadır. MD’de ise ek ünsüzünün sürekli tonlu kullanıldığı, ek ünlüsünün ünlü uyumuna uyduğu görülmektedir.

Bâbü'r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

<i>uçkunça</i> “kıvılcım kadar” 34/2 <i>biliñçe</i> “belin gibi” 102/3 <i>tofrağça</i> “toprak kadar” 162/1 <i>ança</i> “o kadar” 4/110, 4/24 <i>ayağım yitkençe</i> “ayağımın ulaştığıncaya” 9/5 <i>munça</i> “bunca” 6/6, 29/2 <i>ayağ yitkençe</i> “ayağ vardıkça” 134/2 <i>meyl lezzâtnı tapkança bolur</i> “şarabın lezzetini bulan gibi olur” 4/110 <i>cennetçe</i> “cennet gibi” 122/4 <i>‘ömr barınça</i> “ömür olduğca” 118/5 <i>olça miqdâr</i> “o kadar miktar” 113/3	<i>ağırınca dürr ü cevher</i> “ağırlığıncainci ve cevher” 378/3 <i>boynumuz bir kıl cadur</i> “boynumuz bir kıl kadardır” 108/5 <i>bir nefes almağcadur</i> “bir nefes almak gibidir” 1565/3 <i>ağladuğca</i> “ağladıkça” 942/2 <i>kılca</i> “kıl kadar” 2442/2 <i>bunca</i> “bu kadar” 2420/4 <i>kılca meyânından</i> “kıl kadar belinden” 1977/4 <i>güdüğüñçe bile</i> “giderken bile” 599/4 <i>yirce gökce</i> “yerler gökler kadar” 2331/3 <i>bunca yıl</i> “bunca yıl” 214/4 <i>çöpce</i> “çöp kadar” 2452/2 <i>gökce</i> “gök kadar” 2331/3 <i>zerrece</i> “zerre kadar” 2044/1 <i>itce</i> “köpek kadar” 1827/6 <i>zerrece gam</i> “zerrece gam” 13/5 <i>ka'be yapmışca</i> “kâbe yapmış gibi” D825/4 <i>bu kuşca</i> “bu kuş gibi” 839
--	--

2.2.1.3.7.1. Kalıplaşmış veya İşlevini Yitirmiş Eşitlik Ekleri

Aşağıdaki örneklerde bulunan eşitlik durumu ekleri artık kalıplaştığı için işlevlerini yitirmişlerdir.

Bâbü'r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

<i>niçe</i> “ne kadar, nasıl” 4/55, 95/1, 113/2 <i>barça dünyâ</i> “bütün dünya” 450 <i>barçanı</i> “hepsini” 552/1	Ø
---	---

2.2.1.3.7.2. Teklik 3. Şahıs İyelik Eki Sonrası Eşitlik Eki

Bâbü'r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

Ø	<i>gelür ardınca ğam</i> ” ardından keder gelir”518/6 <i>anuy ardınca</i> “onun peşinden” 618/4
---	--

2.2.1.3.7.3. Şahıs Zamirlerinde Eşitlik Durumu Eki:

Bâbü'r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

Teklik 1.Şahıs	Teklik 1. Şahıs
Ø	<i>bence</i> “bence” 271/4 <i>bence</i> “ benim kadar”2540/4, 2444/2,3, <i>bence</i> “benim gibi” 2337/4
Teklik 2.Şahıs	Teklik 2.Şahıs
Ø	<i>sence</i> “senin gibi” 2444/2

2.2.1.3.7.4.Eşitlik İfadesi İçin Kadar Edatından Yararlanılması

*Eşitlik ifadesi için asıl isimlerden sonra umumiyetle, sıfat, zamir ve zarflardan sonra da birçok defa gibi, kadar, olarak, gibi edat ve şekiller kullanılabilir.*³¹

Bâbü'r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

Ø	<u>kadar</u> <i>şol kadar çekdüm cefâ vü cevri</i> “ cefa ve eziyetini o kadar çektim” 1916/2 <i>şol kadar gördi Muhibbî cevri</i> “ Muhibbi, eziyetini dünyada o kadar çok gördü ki” 1837/7 <u>gibi</u> <i>gönlüm gibi</i> “gönlüm gibi” 1922/5 <i>bülbül gibi</i> “ bülbül gibi” 1923/3, 1614/1 <i>mecnûn gibi</i> “Mecnun gibi” 1922/2 <i>ney gibi bağı delinmiş</i> “ney gibi bağı delinmiş” 1834/1 <u>tek:</u> <i>senün tek</i> “senin gibi” 957/5
---	---

³¹ M.Ergin, age, s.240.

2.2.1.3.7.5. Eşitlik İfadesi İçin Farsça Ve Arapça Edatlardan Yararlanılması

MD’de eşitlik ifadesi için Farsça benzetme edatları olan –vâr(gibi),-âsâ(gibi) ve –veş(gibi) ile Arapça benzetme edatı olan -şıfat(gibi) kullanılmıştır.

Bâbü'r Dîvânî

Muhibbî Dîvânî

Ø	<p><u>-vâr:</u> <i>mecnûn-vâr</i> “Mecnun gibi” 1887/3 <i>dîvâne-vâr</i> “divane gibi” 1983/3 <i>benefşe-vâr</i> “menekşe gibi” 2752/2 <i>manşûr-vâr</i> “Mansur gibi” 2685/4</p> <p><u>-veş:</u> <i>ferhâd-veş</i> “Ferhat gibi” 1909/1 <i>îâvus-veş</i> “tavus kuşu gibi” 730/2 <i>şem</i> ‘-veş “mum gibi” 800/1 <i>mûr-veş</i> “karınca gibi” 1548/4 <i>gözi Tâtâr-veş</i> “gözü Tatar gibi” 857/2</p> <p><u>-âsâ:</u> <i>îşi güçi bülbül-âsâ</i> “işi gücü bülbül gibi” 953/1</p> <p><u>-şıfat:</u> <i>bülbül-şıfat</i> “bülbül gibi” 936/5 <i>lâle-şıfat</i> “lale gibi” 982/1</p>
---	--

2.2.1.3.8. Vasıta Durumu

*Fiilin ne ile nasıl, ne zaman yapıldığını ifade etmek için isme getirilen ektir.*³²

2.2.1.3.8.1. BD {+(X)n} = MD {+(yI)lA} / {+(I)n}

BD’de kullanılan vasıta durumu eki {+(X)n} şeklindedir. Bu ekin yanında edatlardan ve diğer durum eklerinden de yararlanılmıştır. MD’de kullanılan vasıta durumu eki {+(yI)lA} / {+(I)n} şekillerindedir.

Bâbü'r Dîvânî

Muhibbî Dîvânî

<p><u>{+(X)n}</u> <i>yaşurun</i> “gizlice” 557 <i>sinsizin</i> “sen olmadan, sensiz” 428</p>	<p><u>{+(I)n}</u> <i>sensüzün</i> “sensiz” 492/4, 411/4, 52/5 <i>gündüzün</i> “gündüzün” 1328/5, 1346/5</p>
---	--

³² Ergin, age, s.237.

sinsizin “sensiz” 51/1, 130/3, 110/1

{+(yI)IA}

ışık ile “aşk ile” 1641/5

lâle vü güller ile “Lale ve güller ile” 1762/4

kanlı yaş ile “kanlı yaş ile” 311/5

gözün kanı ile “gözünün kanıyla” 885/5

turmağ ile “durmakla” 2498/2

nisân şuyiyle “nisan yağmurlarıyla” 2322/3

cevr oklariyle “ayrılık oklarıyla” 12/3

şâh-ı maḥabbet emrile “sevgi padişahının emriyle” 1761/3

gamze okiyle “yan bakış oku ile” 1417/5

lutf ile “lutuf ile” 1595/1

selâm ile “selam ile” 1641/2

hâr ile “diken ile” 1641/4

hasretiyle “hasretiyle” 1702/3

ışkuñ odiyle “aşkın ateşiyle” 1992/3

Türkçede instrumental eki işlekliliğini kaybederken onun vazifesini ile edatı üzerine almış, edat hâlinde kalarak veya ekleşerek tamamıyla instrumental eki yerine geçmiştir. Zaten ile edatı ile instrumental ekinin fonksiyonları aşağı yukarı aynıdır. Onun için ek, yerini kendiliğinden edata bırakmış, edat onun yerini alıvermiştir. İle edatı zamanla –la,-le hâlinde ekleşmek yoluna da girdiği için yeni bir instrumental eki durumuna geçmiştir.³³

BD’de birle, bile, ile olarak görülen edatın MD’de {+(yI)IA} olarak ekleştiği, ancak bunun yanında ileve bile olarak da bulunduğu görülmektedir.

Bâbü’r Dîvânı’nda: *tiğri birle* “Allah’la” 4/154, *anıñ birle* “onunla” 112/4, *il ü til birlemeded-kârlık it* “elin ve dilinle yardımcı ol” 4/25, *bir nevâziş birle* “bir gönül almayla” 40/1, *bu küsiş birle* “bu öldürmeyle” 4/112, *ol yüz bile ol gîsû* “o yüz ile o saç” 69/1, *şifat u zât bile* “sıfat ve zatıyla” 4/65, *naẓar-ı lutf bile* “lütuf nazarıyla” 4/63, *tiğri lutfi bile* “Allah’ın lütfuyla” 4/94, *tekellüf bile* “çalışmayla” 4/83, *cevher-i dil bile* “gönül cevheriyle” 4/163, *sür’at bile* “hızla, süratle” 132/2, *hüsn ileḥalk ara* “güzelliğiyle halk arasında” 4/101, *mâḥbûb ile ma’bûd* “sevgili ile ilah” 4/135, *burnağı ḥâl ile* “önceki hal ile” 4/143, *ışık ile* “Aşk ile” 46/7, *dost tutmaḥlık ile* “dost edinmekle” 4/165

Muhibbî Dîvânı’nda: *dürlerle* “incilerle” 88/1, *firkatle* “ayrılıkla” 196/1, *bir kadeh meyle* “bir kadeh şarapla” 215/5, **Bir örnekte -dan/-den işlevinde kullanılmıştır.seçde kıldı ḫâk- ı ebrûna Muḥibbî cân ile* “muhibbî kaşının kemerine candan secde etti” 8/5, *âb-ı*

³³ M.Ergin, age, s.238.

rahmetle “rahmet suyuyla” 2003/5, *bir nazarla* “bir bakışla” 1518/2, *bâz-ı himmet birle* “himmət doğanı ile” 1469/3, *şerha şerha cigerle* “parça parça ciğerle” 998/4, *fakrle* “yokluk ile” 1191/5

2.2.1.3.8.2. Şahıs Zamirlerinde Vasıta Durumu Eki

Bâbü'r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

Teklik 1. Şahıs	Teklik 1.Şahıs
Ø	<i>benümle</i> “benimle”416/3, 274/
Teklik 2.Şahıs	Teklik 2.Şahıs
Ø	<i>senüñle</i> “seninle” 1830/3
Teklik 3.Şahıs	Teklik 3.Şahıs
Ø	<i>anunla</i> “onunla” 519/1, 24/1, 1754/2, 1904/8, 1824/1,

2.2.1.3.9.Yön Gösterme Durumu:

2.2.1.3.9.1. BD {+rA} = MD {+rA}

Her iki metinde de kullanımı olan bu ekle ilgili örnekler şunlardır:

Bâbü'r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

<i>hüsn ehli içre</i> “güzeller içinde” 14/3	<i>âlem içre</i> “âlem içinde” 1454/1
<i>hüsn içre</i> “güzellik içinde” 35/2	<i>kabrüm üzre</i> “kabrim üzerine” 13/2
<i>soñra</i> “sonra” 4/134	<i>başum üzre</i> “başımın üzerinde” 2699/2
<i>altı ay içre</i> “altı ay içinde”129/17	<i>ehl-i nazm içre</i> “şiir ehli içinde” 38/5
	<i>reh-i işk içre</i> “aşk yolu içinde” 45/4
	<i>soñra</i> “sonra” D830,D844,

2.2.2. Fiil İşletme Ekleri

2.2.2.1. Bildirme Kipleri

2.2.2.1.1.Görülen Geçmiş Zaman Kipi

Bu yapı için metinler arasında dikkati çeken özellik, BD’de ünsüz uyumuna çoğunlukla tabi olan ek ünsüzünün MD’de sürekli tonlu olarak -d biçiminde yazılması, 3.şahısların ek ünlüsü her iki metinde de düzdür. Ayrıca MD’de bir örnekte teklik 1. Şahıs için {-DUK}yapısının da kullanıldığı görülmekte olup bu yapı BD’de görülmemiştir.

Bâbü'r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

Teklik 1.Şahıs {-DXm}	Teklik 1.Şahıs {-DUM}
<i>hicriñ bile âkıbet giriftâr oldum</i> “sonunda	<i>ey Muhibbî sırr-ı işkı nice yıllar şakladum</i> “ey

<p>ayrılığınla düşkün oldum” 133/2</p> <p>közün hicride bîmâr oldum “ gözünün ayrılığında hasta oldum” 173/2</p> <p>nâ-ümîd oldum “ ümitsiz oldum” 393/1</p> <p>tuttum saçını yüzün körey dip“ yüzünü göreyim diyerek saçını tuttum”48/2</p> <p>tişriğe sini ilni saña tapşurdum “ seni Tanrı’yaülkeyi sana emanet ettim” 199/2</p> <p>bardım “vardım, gittim” 29/3</p> <p>bildim “bildim” 22/4,81/3</p>	<p>Muhibbî aşkın sırrını yıllarca sakladım” 138/5</p> <p>şol kadar kan ağladım“bu kadar kan ağladım” 168/3</p> <p>vâdi-i ışka düşüp dîvâne itdüm kendüzim“ aşk vâdisine düşüp kendimi divâne yaptım” 37/5</p> <p>hâr-ı cefân ile oluben pâ-y-ı dil-şikest/vaşlun gülünü irmedi ey bî-vefâ dost“ey vefâsız, eziyetinin dikeniyile gönlü kırık perişan olduğum halde kavuşma gülü bana erişmedi “ 232/1</p> <p>pâdişâhâ tuhfe itdüm cân u dil eyle kabûl“ padişaha canımı ve gönlümü hediye ettim, kabul eyle” 362/3</p> <p>gözlürüm yaşı ile âlemi gülgûn itdüm“gözlerimin yaşı ile dünyayı gül renkli ettim” 1586/3</p> <p>ol dişi dürr lebleri mercânı aydum ağladım “o dişi inci, dudakları mercanı andım ağladım” 1873/2</p>
Teklik 2.Şahıs {-DXş}	Teklik 2.Şahıs {-dUş}
<p>açtıy“açtın” 10/5</p> <p>birdiñ “verdin” 127/20</p> <p>buzduy “bozdun” 489</p> <p>büttüy “inandın” 200/1</p>	<p>virüp cân naqdini bir bûse aldüy “can parasını verip bir öpücük aldın” 1489/4</p>
Teklik 3.Şahıs {-DI}	Teklik 3.Şahıs {-dI}
<p>diyâr u yârdın Bâbür cefâ vü cevri köp kördi“Bâbür, memleketten ve sevgiliden çok eziyet ve incinme gördü” 117/5</p> <p>saçınıy sevdâsı tüşti “saçının sevdası düştü” 9/5</p> <p>boldı bâtıña ta ‘alluk hâlî“hali, tavrı batınla ilgili oldu”4/10</p> <p>saña ma’lûm çü boldı bu yol “çünkü bu yol sana belli oldu” 4/118</p> <p>haşıl oldu ana çün vaşf-ı Nebî “çünkü ona peygamberlik hali göründü”4/60</p> <p>ism-i kâfîga bu boldı mazhar“kâfi ismine bu mazhar oldu” 4/37</p>	<p>gice ol meh menzîlinden çıkdı“ gece o ay bulunduğu yerden çıktı” 177/1</p> <p>gün yüzi virdi harâret âleme“ gün yüzü dünyaya ateş verdi” 161/2</p> <p>âh eylemekden çıkdı duhânı depesinden “ ah etmekten dumanı tepesinden çıktı” 2460/2</p> <p>muhibbî cevri-i yâr ile öliyor diyü kâyında/ felek hayyâtı anuşçün gelüp hûnîn kefen kesdi“muhibbi, sevgilinin zulmüyle mahallesinde ölüyor diye felek terzisi gelip kanlı kefen kesti “ 2759/7</p>
Soru Biçimi:	
çerhniñ min körmegen cevri ü cefâsı kaldı	

<i>mu?/haste könlüm çıkmegen derd ü belâsı kaldı mu? “ feleğin benim görmediğim eziyet ve kötülüğü kaldı mı? Hasta gönlümün çekmediği dert ve belası kaldı mı?” 49/1</i>	
Çokluk 1.Şahıs {-DUk}	Çokluk 1. Şahıs {-dUk}
Ø	<i>meyânunla lebüñçün var mı yok mı diyü bahs itdük “ belin ile dudağın için var mı yok mu diye bahse girdik” 1833/3</i> <i>okuduk Mecnûn u Ferhâd ile mihnet dersini “ mecnun ve ferhat’la beraber sıkıntı, keder dersini okuduk” 2005/5</i> <i>cem’iyet idüp bir nice dîvâneler olduk “bir araya gelip bir nice divaneler olduk” 1488/2</i> <i>gördük düşümde gice mübârek cemâlini“düşümde mübarek yüzünü gördüm” 1465/2</i>
Çokluk 2.Şahıs{-DXñXz}	Ø
<i>ayttunuz “söylediniz” 129/63</i> <i>kördünüz “gördünüz” 409/3</i>	
Çokluk 3.Şahıs {-DİAr}	Çokluk 3. Şahıs {-dİAr}
<i>gamğa saldılar “üzüntüye saldılar”542/2</i>	<i>ifşâ çü itdi Manşûr aşdılar dâre“çünkü Mansur açıkladığı için darağacına astılar”2491/2</i> <i>‘âkibet dîvâne-i hengâme kıldılar beni “sonunda beni devrin divanesi yaptılar” 1383/4</i> <i>pîr-i işk oldum başa işk ehli oldular mürîd “aşkın baş çeken oldum, aşk sahipleri bana mürit oldular” 958/6</i> <i>serv-şadlar evvel elden ihtiyârım aldılar “ servi boylular, elimden önce dayanma gücümü aldılar” 770/1</i> <i>gördiler meclisde şem’üñ göz yaşın dökdüğünü “mecliste mumun göz yaşı döktüğünü gördüler” 1999/3</i> <i>kâ’be-i kâyun tavâfın itmege ‘âşıklarun/geldiler sürin sürin koyun gibi kurbâne hem “âşıkların mahallenin kâbesini tavaf etmek için sürüne sürüne koyun gibi kurban olmaya geldiler” 1999/4</i>

2.2.2.1.1.2. Görülen Geçmiş Zaman Kipinin Olumsuzu

-ma / -me olumsuzluk ekinin şekil ve zaman eklerinden önce getirilmesiyle yapılmaktadır.

Bâbüir Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

Teklik 1.Şahıs {-mAdXm}	Teklik 1.Şahıs {-mAdXm}
<i>bilmedim kim firâk körgey min</i> “ayrılık göreceğimi bilmedim” 127/10 <i>ğayr taşı zahmudın derdimni izhâr itmedim</i> “yabancı taşın yarasından derdimi göstermedim” 47/1	<i>vefâsın görmedüm devr-i zamânuy</i> “zamanın vefasını görmedim” 1529/1
Teklik 2.Şahıs {-madXn}	Teklik 2.Şahıs {-madXn}
<i>hâtırım şâd itmedin bu niçe yıl</i> “gönlümü bu kadar yıldır mutlu etmedin” 128/7	<i>kâyuya vardı Muhibbî aya yüz göstermedün</i> “muhibbi mahallene vardı, ona yüz göstermedin” 1929/5
Teklik 3.Şahıs {-mAdI}	Teklik 3.Şahıs {-mAdI}
<i>niler ki başımğa kilmedi devrândın</i> “ felekten başıma neler gelmedi” 246/2 <i>İmdi devrândın maña aşlâ şikâyet kalmadı</i> “bana şimdi felekten asla şikayet etmek kalmadı” 114/5	<i>gitmedi zülfüy hayâli kılca yâdumdan benüm</i> “saçının hayali kıl kadar hatırımdan gitmedi” 48/2
Çokluk 1.Şahıs{-mAdUk}	Çokluk 1.Şahıs{-mAdUk}
<i>kılmadı ferhâd u Mecnûn özni min kibi</i> “ Ferhat ile Mecnun kendini benim gibi düşkün etmedi” 4	<i>bu cihânı gözlerün sihr ile teşhîr eyledi/ böyle sâhîr görmedük hep didiler sâbâş aya</i> “gözlerin bu dünyayı sihirle büyüledi. Herkes aferin ona böyle büyücü görmedik dedilir” 83/4
Çokluk 3.Şahıs	Çokluk 3.Şahıs {-mAdIIAr}
Ø	<i>‘âşık-ı dil-ğasteler bulmadılar bir zerre kâm</i> “gönlü hasta âşıklar bir zerre isteklerine kavuşamadılar” 1500/2 <i>ğurde-dânlar virmediler işğ şânından haber</i> “nükte ve inceliği anlayanlar aşk şânından haber vermediler” 366/3

2.2.2.1.2. Duyulan Geçmiş Zaman I

Bu zamanın belirli özelliği, fiilin geçmişte vuku bulup ve söyleyen tarafından görülmemiş olmasıdır. Yani, söyleyen, cereyan etmiş olan fiili görmemiş, başkasından duymuştur. Bu yüzden, Türk dilinde, normal olarak böyle bir zamanın 1.kişi için kullanılması düşünülemez. Çünkü eğer bahsedilen fiil geçmişte 1.kişi tarafından görülmüş ise duyulma, anlatılma, nakledilme durumu ortadan kalkmış, bizzat müşahade söz konusu hale gelmiştir. O zaman da EAT.’de –dUm (Görülen Geçmiş Zaman) eki kullanılır. Metinlerimizde geçen –mİşvAn, -mİşvAm, mİşIn gibi kullanılışlar da “Duyulan Geçmiş Zaman” değil, “Görülen Geçmiş Zaman” fonksiyonunu üstlenmiştir.³⁴

Yukarıdaki açıklamayı göz önüne aldığımızda 1. kişiler için kullanılan bu yapının görülen geçmiş zaman içinde değerlendirilmesi uygun görülmüş olsa da biz çalışmamız da

³⁴ G.Gürsevin. age. S. 81.

bütünlüğü korumak adına 1.kişiler için kullanılan bu eki duyulan geçmiş zaman içerisinde almayı uygun bulduk.

2.2.2.1.2.1. Duyulan Geçmiş Zaman I'in Çekimi

Duyulan geçmiş zaman I'in kullanımında **-mİş** eki görev almaktadır. Bu yapı ile ilgili metinler arasında dikkati çeken özellik, ek ünlüsünün her iki eserde de sürekli düz oluşudur. Teklik 3. Şahıs çekimlerinde görülen **-mİş dUr(ur)** yapısı anlatımı belirginleştirmekte ve fiil görülen geçmiş zamanın yerini tutmaktadır.

Bâbü'r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

Teklik 1.Şahıs {-mİşAm} / {-mİş min}	Teklik 1.Şahıs {-mİşAm}
<p><u>{-mİşAm}</u></p> <p><i>'ışk ara âzâr bî-had çıkmışem</i>“aşk içinde pek çok eziyet çekmişem” 362</p> <p><i>bu tevbede bir niçe şitâb itmiş min</i> “bu tevbede biraz acele etmişim” 321/2</p> <p><i>nefsimğa hudây için 'azâb itmiş min</i>“nefsime Allah için kötülük etmişim” 321/1</p> <p><i>barı ârzûlarını tay kılmuşam</i>“bütün arzuları atlamışım” 558/38</p> <p><i>barın körmişem bilmişem</i>“hepsini görmüşüm bilmişim” 558/39</p> <p><i>'ışk ile dîvâneliğda bolmuşam şâhib-kemâl</i>“aşk ile delilikte olgunluk sahibi olmuşum” 46/7</p> <p><i>bolmuşam bîmâr ol közdin</i>“ o göz nedeniyle hasta olmuşam” 96/2</p> <p><i>bilmişem her ni ki kıldın tahtır</i>“her ne yazdıysan bildim” 132/26</p> <p><i>ğâyibâne 'âşık-ı zâr olmuşam</i>“gizliden ağlayan aşık olmuşum” 128/5</p> <p><u>{-mİş min}</u></p> <p><i>tâ terk-i menâhî vü şarâb itmiş min/ nefsimğa hudây için 'azâb itmiş min</i>“ ben haram olmuş şeyleri ve şarabı terk ettim, Allah için nefsim için üzüntü etmişim” 321</p>	<p><i>ol sebebden düşmüşemdür vâdi vü şahrâlara</i>“ o sebepten vadi ve çöllere düştüm” 2531/3</p> <p><i>gelmişem şeyullah için tapuğa dervâzeeye</i>“tanrı rızası için kapına geldim” 1521/2</p> <p><i>olmuşam 'uryân-ı 'ışk geçdüm libâs u hânedan</i>“evden elbiseden geçtim, aşk çıplağı olmuşum” 372/2</p>
Teklik 3.Şahıs {-mİş}	Teklik 3.Şahıs {-mİş} / {-mİş-dUr(ur)}
<p><i>sülûk ehli dimiş</i>“tarikata girenler demiş”405/2</p>	<p><i>çün şunulmuşdur ezelden tab 'ı gevher-paş ona</i>“ona ezelden inci saçan bir yaradılış verilmiştir” 83/5</p> <p><i>'ışk elinden mahtel olmuşdur bu cism-i nâ-tüvân</i>“bu güçsüz beden aşk elinden perişan olmuştur “171/4</p> <p><i>cemâlün şem ine karşı bu dil pervâne</i></p>

	<p><i>olmuşdur</i>“bu gönül, yüzünün mumuna karşı pervane olmuştur” 8 27/1</p> <p><i>saklayamaz gönlüm olmuşdur zücâc</i>“gönlüm sırça cam olmuştur onları saklayamaz” 290/2</p> <p><i>fahr-i âlem çün dimiş bir yerde olmaz kîn ü dîn</i>“çünkü Hz. Muhammed kinle din bir yerde bulunmaz,demiş” 2192/4</p> <p><i>göz kara vü kaş kara kirpük kara /baña olmuşdur belâ-ender-belâ</i>“göz kara, kaş kara, kirpük kara, benim için bela içinde bela olmuştur” 17/1</p> <p><i>yine şâflar eylemişdür leşkerini kirpügün</i> “yine kirpiğin askerini saf saf dizmiştir” 1602/1</p> <p><i>hakk mahabbet üzre yapmışdur bina-yı ‘alemi</i> “tanrı dünyayı sevgi üstüne kurmuştur” D826/8</p>
Ø	Çokluk 1. Şahıs {-mİşUk} / {-mİşUz(dUr)}
	<p><i>ey Muhibbî olmuşuk biz husrev-i mülk-ig suhan</i>“ey Muhibbî biz söz ülkesinin padişahı olmuşuz” 1128/6</p> <p><i>nâr-ı âh ile bu ten mülkini cümle yakmışuz</i>“ahın ateşi ile bu vücut ülkesinin tamamını yakmışız” 6/11</p> <p><i>kâ bedür kûyûn nigârâ gelmişüz kurbân için</i> “ey sevgili mahallen kâbedir, kurban için gelmişiz” 457/3</p> <p><i>gelmişüzdür ol ulı dergâha ‘arz-ı hâl için</i> “o yüce dergâha halimizi sunmak için gelmişizdir” 2003/4</p>
Çokluk 3.Şahıs {-mİşAr}	Çokluk 3.Şahıs {-mİşAr(dUr)}
<i>açılıp ikki saçı yüzige yayılmışlar</i> “iki saçı çözülp yüzüne yayılmışlar”21/1	<p><i>şakinur cânını senden dimişler</i>“ canını senden sakınır demişler” 201/6</p> <p><i>sem ‘i ruha kim cân yağa pervâne dimişler/kim bağlaya dil zülfine divâne dimişler</i> “pervane, yanak mumunda canını yakar demişler, kim saçına gönül bağlarsa ona da deli divane demişler” 592/1</p> <p><i>tekebbür eyleyüp kendüni yüksek görme alçak gör/ezelden kibr olan yerde dimişlerdür ki dîn olmaz</i> “kibir edip kendini yüksek görme alçak gör, eskiden beri kibir olan yerde din olmaz demişlerdir” 1212/5</p> <p><i>naqd-i ‘ömr-i zâhidân için buyurmuşlar selef/her ne kim hâşıl kıla olur riyâ ile telef</i> “öncekiler, sofuların ömür parası için ‘kim iki yüzlülük ile bir şey elde ederse sonunda boşa harcanır’ buyurmuşlardır” 1381/1</p>

2.2.2.1.2.2.Duyulan Geçmiş Zaman I'in Olumsuzu

Bâbü'r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

Ø	Çokluk 3. Şahıs {-mAmİşLAR}
	<i>mâh-rûlar okumamışlar vefâ destânını</i> “o ay yüzlüler, vefa destanını okumamışlar” 759/2

2.2.2.1.2.3.Duyulan Geçmiş Zaman I'in Hikâyesi

Bâbü'r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

Ø	Teklik 1. Şahıs {-mİş IdUm}
	<i>olmuş idüm ben ezelden 'ışkuñ ile âşinâ</i> “ ben ezelden aşkınla tanışmıştım” 285/2 <i>hicrüy ile dönmiş idüm ben hazân yaprağına</i> “ben ayrılığınla sonbahar yaprağına dönmüştüm” 2501/1 <i>olmuş idi bu Muhibbî 'ışkuñ ile âşinâ</i> “bu Muhibbî aşkınla tanışmıştı “ 452/5 <i>dimiş idüm eylesem yoluña cânımı fedâ</i> “yoluna canımı feda etsem demiştim” 2003/3

2.2.2.1.2.2.Duyulan Geçmiş Zaman I'in Hikâyesinin Olumsuzu

Bâbü'r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

Ø	Teklik 3.Şahıs {-mAmİş idi}
	<i>olmamış idi cihân zîver ü ziynetle 'arûs</i> “dünya süs ve ziynetle gelin olmamıştı” 1215/1 <i>bulmamışdı dañi ervâñ ile ecsâm emtizâc</i> “daha ruhlar ile cisimler uyuşmamıştı” 285/2

2.2.2.1.2.3. Duyulan Geçmiş Zaman I'in Şartı

Bâbü'r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

Ø	Teklik 1.Şahıs {-Dİm I(r)sA}
	<i>sindin ayrıldım ise boldı nasîbim hâr-ı ğam</i> “senden ayrılınca kismetim gam dikenini oldu

	<p>“ 63/5</p> <p><i>kıldım irse kilmedi hergiz anıy könlide rahm</i>“geldiysem de hiçbir vakit onun gönlüne merhamet gelmedi “ 106/3</p> <p><i>atın ağzıma aldım irse</i>“adını ağzıma aldıysam”460</p>
--	---

2.2.2.1.3. Duyulan Geçmiş Zaman II

-(y)Up zarf-fiil eki ile dur(ur) bildirme şeklinin birleşmesinden meydana gelmiştir. Bugün yazı dilimizde bulunmayan bu yapıyı, TTK. 'ye daha ziyâde –mİş+kişi veya –mİştir olarak aktarabiliriz.³⁵

2.2.2.1.3.1. Duyulan Geçmiş Zaman II 'nin Çekimi

Birinci şahıslar çoğunlukla görülen geçmiş zamana işaret etmektedir.

Bâbü'r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

Teklik 1.Şahıs {- (X)p-(Dur)-min}	Ø
<p><i>her ni kilse 'ışk yolıda turup min filmürüp</i> “aşk yolunda her ne gelse ümit ve hasretle bakarak durmuşum” 56/7</p> <p><i>bolup min bir perîniş 'anberîn saçığa vâbeste</i>“ bir güzelin kokulu saçına bağlı olmuşum” 41/4</p> <p><i>körüp min gerçi köp dil-dârlarnı</i> “ gerçi çok güzeller gördüm” 67/6</p> <p><i>min sini sağınup min</i> ” ben seni düşündüm” 480</p>	
Teklik 2.Şahıs {X)p-sin}	Teklik 2.Şahıs {X)p-sin}
<p><i>könül kâşâneside câ kılıp sin</i>“ gönül köşkünde mesken yapmışın” 17/1</p>	<p><i>cefâ cevri itmege mu 'tâd olupsin</i>“eziyet ve cefa etmeye alışmışın” 2300/5</p> <p><i>öğrenüpsin hicr odına yakmağı 'âşıkclaruñ</i>“âşıklarını ayrılık ateşine yakmayı öğrenmişsin “1644/4</p>
Teklik 3.Şahıs {- (X)p-Dur} / {- (X)p Durur}	Teklik 3.Şahıs {- (U)p-dUr(ur)}
<p><i>şânında kiliptür âyet-i hüsn</i> “güzellik ayeti senin adınla geldi” 126/5</p> <p><i>bu yir mini dil-gîr kılıptur</i>“bu yer beni gönlü kırık etti “ 124/4</p> <p><i>könlümni çü ol perî alıptur</i>“ gönlümü çünkü o peri almıştır” 31/1</p> <p><i>kim körüptür iy köñül ehl-i cihândun yahşılığ</i> “</p>	<p><i>gonce ağız açuben nergis futupdur göz başa</i> “gonca ağız açarak nergiz bana göz tutmuştur “39/2</p> <p><i>derd ü miñnet hâne-i dilde varup durur râhata</i>“dert ve eziyet, gönül evinde rahata varmıştır” 925/3</p> <p><i>bir ayağ üzre gelüp bel bağlayupdur hizmete</i>“bir</p>

³⁵ G.GÜLSEVİN, age, s.83.

<p>ey gönül insanlardan kim iyilik görmüştür” 24/6</p> <p>bâbü, bolup turur iki közüm yolıda tört“ Bâbü, iki gözüm sevgilinin yolunda dört olmuştur” 22/7</p> <p>cân u köhlümni kılıptur vâlih ü şeydâ yana“canımı ve gönümü yine şaşkın ve düşkün kılmıştır” 18/2</p> <p>cânımğa belâ boluptur“canıma bela oldu” 48/3</p> <p>şabr u hûş u âql u dînimni alıptur“sabrımı, aklımı ve dinimi almıştır” 55/3</p> <p>okuş yürekimde câ kılıptur“okun yüreğimde yer etmiştir” 60/4</p> <p>tîşri mundağ yaratıptur bilgil “Allah böyle yaratmıştır, bil” 4/156</p> <p>hicrân bile gurbet mağa te’sîr kılıptur“ayrılık ile gurbet beni etkiledi” 124/1</p> <p>işim miniy kıalıpturur imdi hudâ bile“ benim işim şimdi Allah’a kalmıştır” 112/3</p> <p>özidin barıptur Bâbü“kendinden geçmiştir Bâbü” 164/1</p>	<p>ayak üzerine gelip, hizmete bel bağlamıştır” 2498/2</p> <p>cânımı lebü yâdına ten dâne olupdur “ten canımı dudağının hatırasına tane olarak almıştır” 91/2</p> <p>olupdur kaşları karşıyda mihrâb“ kaşları karşıyda mihrab olmuştur” 114/6</p> <p>muhibbî bir perî-rûya olupdur mübtelâ şimdi “Muhibbî , şimdi bir peri yüzlüye tutkun olmuştur” 612/5</p> <p>cellâd-ı müjeş teşne olupdur yine kane“kirpik celladın yine kana susamıştır” 251/3</p> <p>iki zülf iki yanadan olupdur bâl aya “iki zülf iki taraftan ona kanat olmuştur” 110/2</p> <p>oluptur cân u dil anuğla şeydâ“can ve gönül onunla divane olmuştur” 24/1</p> <p>nîk ü bed deryâ-yı fazlından olupdur hisse-dâr“iyilik ve kötülük, iyilikler denizinden payını almıştır” 171/3</p> <p>ekmege tohm-ı gamı sînem olupdur cây-ı zer “üzüntü tohumunu ekme için göğsüm ekin ekme yeri olmuştur” 1335/1</p> <p>odlare yanup firâkuğdan olupdur zâr şem “mum ayrılığından ateşlere yanıp ağlayan olmuştur” 1337/1</p> <p>gevher-i işka olaldan dil şadef/nâvek-i derde olupdur cân hedef “aşk cevherinde gönül sedef olalı beri derd oklarına hedef olmuştur” 1370/1</p>
Çokluk 1.Şahıs {-(X)p-biz}	Ø
tılbe köşülni alduruptur ”biz deli gönülü kaptırdık”356	
Çokluk 3.Şahıs {-(X)p-DUrlAr}	Ø
atanı çünki kıble diptürler “ babanı çünkü kıble demişler”408/1	

2.2.2.1.3.2.Duyulan Geçmiş Zaman II'nin Hikâyesi

Bâbü Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

Teklik 1.Şahıs {-(X)p irdim}	Ø
hâlimni şabâğa aytıp irdim “durumumu sabah rüzgarına söylemişim”533/2	
cezmi iylep idim özni şehîd olmağğa “ şehit olmak için kendimi niyetlemişim” 318/2	
min iligtin barıp irdim “ ben elinden gitmişim”	

108/8 <i>nâ-ümîd olup oturup irdim</i> “ümitsiz olarak oturmuştum” 127/15 <i>her ni ki kılp idim peşîman boldum</i> “ her ne yapmışım, pişman oldum” 146/2 <i>her ni ki tilep idi müyesser boldı</i> “ her ne dilemişti kolay oldu” 150/2 <i>baş koyup irdim ayağığa</i> “ ayağına baş koymuştum” 526	
Teklik 3. Şahıs{-(X)p irdi}	Ø
<i>oturup irdi</i> “oturmuştu” 56/3 <i>her ni ki tilep idi müyesser boldı</i> “ her ne dilemişti kolay oldu”150/2	

2.2.2.1.4.Duyulan Geçmiş Zaman III

Yalnızca BD’de kullanımı olan bir duyulan geçmiş zaman yapısıdır. {-GAn} sıfat-fiili ve dur- fiilinin bir araya gelerek oluşturdukları bu yapının çoğunlukla -mıştır anlamını verdiği görülmektedir.

2.2.2.1.4.1. Duyulan Geçmiş Zaman III’ün Hikâyesi

Anlatılan geçmişten biraz önceki bir olma veya yapmaya işaret eder.³⁶

Bâbü'r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

Teklik 1.Şahıs {-GAn idim}	Ø
<i>kûşe-i ihtiyâr kılgan idim/ Ğaflet uykusıdın</i> <i>ayılğan idim</i> “ ihtiyarlık köşesine çekilmişim, bilmezlik uykusundan uyanmışım” 129/12	

2.2.2.1.4.2.Duyulan Geçmiş Zaman III ‘ün Rivayeti

Bu fiil kipi, konuşanın doğrudan doğruya haberdar olmadığı bir hususa işaret etmek için kullanılır.³⁷

Bâbü'r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

Teklik 3.Şahıs {-GAn ırmış}	Ø
<i>şükr Bâbü'rni bilür min digen ırmış ol ay</i> “şükür o sevgili, Bâbü'r’ü bilirim demişmiş” 8/5	

³⁶ J.Eckmann, age, s.136.

³⁷ J.Eckmann, age, s.136.

2.2.2.1.5. Geniş Zaman Kipi

Her iki metinde de geniş zaman için kullanılan asıl ek {-r}, {Ur}, {-Ar}'dur. MD'de geniş zaman, şimdiki zaman için de kullanılmış ortak ektir.

2.2.2.1.5.1. Geniş Zaman Kipinin Çekimi

Bâbü'r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

Teklik 1. Şahıs {-r- min} / {-Ur-min} / {-ArAm}	Teklik 1. Şahıs {-UrvAn}/{-ArAm}
<p><i>kiçeler yâd iter min tañğa digrû</i>“geceleri sabaha kadar hatırlarım” 39/4</p> <p><i>imdi közdin kan töker min</i>“şimdi gözümde kan akıtıyorum” 98/5</p> <p><i>hursend bolur min uşbu şüret birle</i>“ben bu duruma razı olurum” 170/2</p> <p><u>{-ArAm}</u></p> <p><i>ğaddiñ hayâli kim birürem cân hevâsıda</i>“boyunun hayalinin isteğiyle can veririm” 355</p> <p><i>Ölmey yürürem ni seng-dil min</i>“ölmeyip yürürüm ne taş gönüllüyüm ben” 126/15</p>	<p><i>şanurvan olmuş meger âşıkdurur didâruña</i>“yüzüne aşık olmuş sanırım”1498/4</p> <p><i>nice yıl harc iderem gevher-i eşki yolına</i> “nice yıldan beri göz yaşı incisini yoluna dökerim” 450/3</p>
Teklik 2. Şahıs {- (X)r-sin}	Teklik 2.Şahıs {-UrsUn}
<p><i>iy yâr ki yârlığdın olduñ gâfil /</i></p> <p><i>düşmen kibi Bâbü'rni körer sin</i> “Ey sevgili, sevgililikten habersiz oldun, Bâbü'r'ü düşman gibi görürsün” 389/1</p>	<p><i>genc-i hüsne aldanup el şunma olursun helâk</i> “güzellik hazinesine aldanıp da elini uzatma mahvolursun” 517/2</p>
Teklik 3.Şahıs{-r} /{-Ur} / {-Ar}	Teklik 3.Şahıs{-r} /{-Ur} / {-Ar}
<p><i>her sarı ki yüzlensem utrumğa kilür kayğu</i>“her ne tarafa yönelsem karşıma kaygı gelir” 69/2</p> <p><i>hağ ta 'âlâ siver</i>“ Allah sever” 4/128</p> <p><i>cezbe iter nefis be-ğadr-i nisbet</i>“ bağlılığı miktarınca nefis cezp eder” 4/53</p> <p><i>bolur âsan bara bara müşkil</i>“ zorluklar yavaş yavaş kolaylaşır” 4/78</p>	<p><i>edeb çün tâc-ı devletdür Muhibbî götürür başa</i>“edep devlet tacıdır diye Muhibbî başına götürür” 1559/5</p> <p><i>senüñ ile olcağ külhan gelür gülşen başa</i>“seninle olunca külhan bana gül bahçesi gibi gelir”92/1</p> <p><i>muhibbî dâd-ı hağdur işk kitâbı/oğınmaz şanma sen ta'lîme beñzer</i> “muhibbi aşk kitabı Tanrı adaletidir, sen okunmaz sanma, çalışmaya benzer” 995/5</p> <p><i>ihtiyâr eylemişem işkını ben rûz-ı ezel/baş u cân terkin urur içine giren savaşuñ</i> “ben ezelden beri aşkını seçmişim, savaşın içine giren başımı ve canını terk etmeyi göze alır” 1588/2</p>
Ø	Çokluk 1.Şahıs {-UrÜz}

	itmezüz kimseye bir zerrece biz kim nazarı/zîra biz kendümüzi cümleden ednâ bilürüz” biz kimseye zerrece nazar etmeyiz, çünkü biz kendimizi herkesten daha aşağı biliriz” 1123/2
Ø	Çokluk 3.Şahıs {-rlAr} / {-UrlAr} / {-ArlAr}
	<p><i>bî-vefâlık fennini senden görür meh-pâreler</i>“ay parçaları vefasızlık usulünü senden görürler” 1512/2</p> <p><i>ey Muhibbî ‘âşıkâ ya şabr dirler yâ sefer</i>“ey Muhibbî âşığâ ya sefer ya sabır derler” 882/5</p> <p><i>cihânu başumuza dâr iderler</i>“dünyayı başımıza dar ederler” 590/2</p> <p><i>kapuşurlar her taraftan şanasın kand-i nebât</i>“her taraftan nebat şekeri gibi kapışurlar” 965/5</p> <p><i>biri gelse biri gider aya şems ü kamer dirler</i> “biri gelse biri gider, ona güneş ve ay derler” 1949/2</p> <p><i>cefâ vü cevri ile ol bî-vefâlar/cihânu başumuza dâr iderler</i> “o vefasızlar eziyet ve sıkıntı ile dünyayı başımıza dar ederler” 590/2</p>

*Eski Anadolu Türkçesinde -A(<-GA)da bir geniş zaman ekidir. Ancak, bu ek tarihi gelişme koşullarına uygun olarak kesin geniş zamandan çok şimdiki zamana ve gelecek zamana kayan bir geniş zaman eki durumundadır.*³⁸

(Örnekler İçin bk. 2.2.2.2.2.3. İstek Kipinin Geniş Zamana İşaret Etmesi)

2.2.2.1.5.2. Geniş Zaman Kipinin Olumsuzu

Geniş zamanın olumsuz yapısı hakkında metinler arasında dikkati çeken özellik, ek sonu ünsüzünün BD’de –s, MD’ de –z biçiminde olmasıdır. Ayrıca BD’de teklik 1. Şahıs için –mAn yapısının da kullanılması dikkati çeken bir diğer özelliktir.

Bâbü Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

Teklik 1.Şahıs {-mAs min} / {-mAn}	Teklik 1.Şahıs {-mAzAm} /{-mAm}
<i>hier otu kaşıda körmes min anı uçkunça</i> “ ayrılığın ateşinin karşısında ben onu kıvılcım kadar görmem”34/2	<i>görmezem uyhu yüzün zerrece efkârıy ile</i> “seni düşünmekten zerrece uyku yüzünü görmem”2398/2
<i>unutmas min sini</i> “ben seni unutmam” 468	<i>almazam mâlını bir habbeye ben Kârûn’uy</i> “ BenKârûn’un malını bir taneye bile almam” 1539/6
<i>bilmes min günâhımını</i> “ ben günahımı bilmem”	

³⁸ Z.Korkmaz, Türkiye Türkçesinin Temeli Oğuz Türkçesinin Gelişimi, s.99.

<p>475</p> <p><i>hüsn ehlide i'tikâd tapman:</i>” güzellerde bağlanma bulmam” 119/2</p> <p><i>körmen ferahını bir dem eger andın ayru min</i>“ondan ayrı, ben bir an mutluluk görmem” 112/4</p> <p><i>kaşın nakşın taşavvur kıлмаğunça yirge baş çalman</i>“ kaşını, cismini aklıma getirmediğe yere baş koymam” 85/4</p> <p><i>sin kibi bir dil-rübânı bilmenem</i>“senin gibi bir gönül kapını bilmem” 420/1</p>	<p><i>bakmazam gün yüzüne görmesem de ölürem/ Bilmezem hâlüm nolur kim âşinâ oldum saña</i>“gün yüzüne bakmam, görmesem de ölürüm, hâlîmen nasıl olacağını bilemiyorum, çünkü sana dost oldum” 38/3</p> <p>{-mAm}</p> <p><i>istemem ki görine bir yânedan sâhil başa</i>“bana bir yandan sahilin görünmesini istemem” 37/7</p>
<p>Teklik 2.Şahıs {-mAs sIn}</p>	<p>Ø</p>
<p><i>bu yanlıg âdetiñdin kaytmas sin</i>“böyle adetinden geri dönmezsin” 125/15</p>	
<p>Teklik 3.Şahıs {-mAs}</p>	<p>Teklik 3. Şahıs {-mAz}</p>
<p><i>ki bir dem gam yimekke arzımas dünyâ-yı fersûde</i>“eskimiş dünya bir anlık gam çekmeye değmez” 28/4</p> <p><i>sağınmas cennetü'l-me'vânı Bâbür</i>“ Bâbür, cennetini düşünmez” 17/6</p> <p><i>ol aynıñ ittifâkı nifâkığa arzımas</i> “o sevgilinin sözü küslüğüne değmez” 52/1</p> <p><i>oşşamas hiç nimege hiç kişiğe</i>“o hiçbir nesneye ve kişiye benzemez”1/4</p> <p><i>künhiğa yitmes anıñ vehm ü kıyâs</i>“ onun aslını anlamaya hayal ve mukayese gücü yetmez” 1/1</p> <p><i>bî-mağabbet saña bolmas bu şıfat</i>“muhabbetsiz sana bu sıfat olmaz”4/73</p> <p><i>ğayr-ı ihlâs ile kulluk kalmas</i>“ihlastan başka kulluk kalmaz” 4/150</p> <p><i>tapmas murâd-ı dinli</i>“gönül muradını bulmaz”478</p> <p><i>hergiz maña râm bolmas</i> “ hiçbir zaman bana boyun eğmez” 377</p> <p><i>ğurbette ayak birle beden tınmas</i>“ gurbette ayak ile beden dinlenmez” 303/2</p> <p><i>hüsn körmes közlerim köñlüm dağı işk istemes</i>“gözlerim güzellik görmez gönlümde aşk istemez” 83/2</p> <p><i>ihtiyârı saña kalmas iy yâr</i>“ey sevgili seçimi sana kalmaz” 4/111</p> <p><i>kalmas endîşe-i gayri ol dem</i>“o zaman başka</p>	<p><i>bulunmaz nesne âlemde ola hergiz edebden yeg</i>“dünya içinde herkes için edepten daha iyi nesne bulunmaz”1559/5</p> <p><i>nesle bakılmaz Muhibbî fahr eyleme</i>“Muhibbî övünme, nesle bakılmaz” 161/5</p> <p><i>toyurmaz gözleri illâ ki toprak</i>“gözleri doyurmaz, hele hele toprak” 1413/2</p> <p><i>ışk bir meşrebdür anı şûfi idrâk eylemez</i>“aşk bir yaratılış, bir ahlaktır,sofu onu anlamaz”2697/2</p> <p><i>ölmez ol kim anıla adı anıñ eylük ile</i> “kimin adı iyilikle anılırsa, o ölmez” 946/4</p>

kaygı kalmaz" 4/114	
Ø	Çokluk 1. Şahıs{-mAzUz}
	<p><i>eşk-i çeşmümüz yiter câm-ı şarâba bakmazuz</i>"gözümüzün yaşı yeter, şarap katehine bakmayız" 1184</p> <p><i>her yire baş egmezüz</i>" her yere baş eğmeyiz" 1095/2</p> <p><i>biz müselles içmezüz</i>"biz pekmez içmeyiz" 265/2</p> <p><i>gûş itmezüz sözün anuñ yâ bengi yâ dîvânedür</i>"onun sözünü dinlemeyiz, o ya esrarkeş ya da delidir" 533/4</p> <p><i>taht-ı Keykâvus ü tâc-ı Husrev'e meyl itmezüz</i>"Husrev'in tacına, Keykâvus'un tahtına özenmeyiz" 46/3</p>
Ø	Çokluk 3.Şahıs {-mAz(lAr)}
	<p><i>âşık olanlar bilürsin bakmaz nâmûsına</i>"bilirsin ki âşık olanlar namuslarına bakmazlar" 2430/3</p>

2.2.2.1.5.3. Geniş Zaman Kipinin Soru Biçimi

Bâbü'r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

Ø	Teklik 1.Şahıs { -Ur mİyAm}
	<p><i>hiç diyebilür miyem göz yaşına ben âh dost</i>" ey dost, ben gözyaşına hiç ah diyebilir miyim?" 223/3</p>
Ø	Teklik 2.Şahıs {- (mAz)mİsIn}
	<p><i>pâdişâh olduñsa câna Tanrıdan korkmaz mısın</i>"Ey sevgili padişah oldunsa Tanrıdan korkmaz mısın?" 1835/2</p> <p><i>"bu Muhibbî'nin günahını görüp, geçmez misin?"</i> 2611/5</p> <p><i>âh kim sormaz mısın sensüz Muhibbî hâlini</i>" Hiç aklına gelip te sensiz kalan Muhibbî'nin haline sormaz mısın?" 413/5</p> <p><i>ey cefâ-hû cevri dersin Tanrıdan korkmaz mısın</i>"Ey cefakâr, cefa edersin Tanrı'dan korkmaz mısın?" 224/2</p> <p><i>kurtulur mısın ecelden kuvvet ile mâl ile</i>"ecelden güç ya da mal ile kurtulabilir misin?" 2471/3</p> <p><i>dostum cevr ü cefâdan bir gün uşanmaz</i></p>

	<i>mısın/âşık-ı bî-çâreler kanına hiç kanmaz mısın</i> “dostum eziyet ve işkenceden bir gün usanmaz mısın, çaresiz aşıkların kanına hiç doymaz mısın” 2018/1
Ø	Teklik 3. Şahıs {- (mAz) mI}
	<i>dostlar yetmez mi bu deñlü numûne işkuma</i> “dostlar, âşık olduğuma bu kadar belirti yetmez mi?” 84/3 <i>pend ile pervâne yanmağdan olur mı mümteni</i> “pervane öğüt ile yanmaktan çekinir mi” 1331/2
Ø	Çokluk 2.Şahıs {-Ur mIsUz}/{-mAz mIsUz}
Ø	<i>içdüm ezelde çünkü mağabbet şarâbını/şanur mısuz ki haşre degin hoş-mend olam</i> “sevgi şarabını ezelde içtiğim için, kıyamete kadar hoşluk içinde olacağımı mı sanırsınız” 1814/2 <i>şanur mısuz ki bu âlem tehîdür</i> “sanır mısınız bu dünya boştur” 1023/2 <i>gam ile bu hâlüm yine ahvâlümü şormaz mısuz/yârân nedür hâlün diyü ahvâlümü şormaz mısuz</i> “bu halim gam iledir, yine halimi sormaz mısınız, dostlar halin nedir diye durumumu sormaz mısınız” 1112/1

2.2.2.1.5.4. Geniş Zaman Kipinin Hikâyesi

Bâbü Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

Teklik 1.Şahıs {-r / -Ar /-Ur i(r)dim}	Teklik 1.Şahıs {-r / -Ar /-Ur (I)dUm}
<i>nazar iyer idim</i> “bakardım” 25/2 <i>bâbü dik kiter irdim</i> “Bâbü gibi giderdim” 9/5 <i>hayâl iyer idim</i> “hayal ederdim” 58/3 <i>bâbü gibi cânğa mihr bağlar irdim</i> “Bâbü gibi cana sevgi bağlardım” 250/2	<i>umar idüm göz yaşı teksîn ide dil âteşin</i> “göz yaşının gönül ateşini söndüreceğini umardım” 874/4 <i>râhat olur dum</i> “rahatlardım” 88/5 <i>tutuşup işk âteşine yanar idüm ser-te-ser</i> “aşk ateşine tutuşup baştan başa yanardım” 100/4 <i>bûseye bir cân nedür biş cân virürdüm cân ile</i> “öpücüğe bir can nedir istekle bin can verirdim” 27/3
Teklik 3.Şahıs {-r / -Ar / -Ur irdi}	Ø
<i>yarım kiçeler kilür irdi</i> “gece yaraları gelirdi” 53/4 <i>kâyil bolur idi</i> “razı olurdu” 573/2 <i>mecliste ni hüzn kalur irdi vü ni gam</i> “mecliste ne üzüntü ne de keder kalırdı” 256/1 <i>oku yarar irdi könlüm derdiğa</i> “oku, gönül derdime yarardı” 422/2	

2.2.2.1.5.5. Geniş Zaman Kipinin Olumsuz Hikâyesi

Bâbü'r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

Teklik 1.Şahıs {-mAs idim}	Ø
<p><i>sıgmas idim tonumğa ferahdın min hazîn</i>“ ben üzüntülü, sevinçten elbiseme sıgmazdım” 354</p> <p><i>bî-mihr dise il sini min bütmes idim/ Hergiz bu şıfatnı saña yavutmas idim</i>“ halk sana sevgisiz dese ben inanmazdım, hiçbir vakit bu sıfatı sana yaklaştırmazdım” 325</p>	
Teklik 3.Şahıs {-mAs irdi}	Teklik 3.Şahıs{-mAz idi}
<p><i>kem imes irdi yâr âlem de</i> “ dünyada sevgili eksik değildi” 127/7</p>	<p><i>çalınmaz idi her şubh kûs-ı rişlet</i>“her sabah göz davulu çalınmazdı” 216/1</p> <p><i>giymez idi virseler dürr ü cevâhir tâc aña</i>“ ona inci ve mücevherden tac verseler giymezdi “3/3</p> <p><i>başı eflâke irüp yimez idi zerrece gam</i>“başı göklere yükselip zerrece gam çekmezdi “13/5</p> <p><i>olmaz idi fâş ışkum göz yaşını dökmesem</i>“gözyaşını dökmesem aşkım ortaya çıkmazdı” 1510/2</p>

2.2.2.1.5.6. Geniş Zaman Kipinin Rivayeti

Bâbü'r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

Teklik 3.Şahıs {-r / -Ur irmiş}	Ø
<p><i>köylini sahlar imiş</i>“ gönlünü saklarmış” 58/5</p> <p><i>köylün iy yâr munça yumşar imiş</i>“ey sevgili, gönlün böyle yumuşarmış” 127/19</p> <p><i>fîrâk künleri ni belâ uzun bolur irmiş</i>“ayrılık günleri ne bela uzun olurmuş” 571/1</p>	

2.2.2.1.5.7. Geniş Zaman Kipinin Olumsuz Rivayeti

Bâbü'r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

Teklik 1. Şahıs {-mAs i(r)miş}	Teklik 3.Şahıs {-mAz (I)mış}
<p><i>derd-i dîl çâresini kılmas imiş</i> “gönül derdi çâresini bulmazmış” 132/6</p> <p><i>gurbette sivünmes irmiş elbette kişi</i> “kişi gurbette elbette sevinmezmiş” 135/2</p> <p><i>yâd itmes imiş kişini gurbette kişi</i> “gurbette</p>	<p><i>yunmağ ile olmaz imiş dostlar hindû sefid</i> “dostlar, yıkanmakla kara beyazlamazmış” 338/2</p> <p><i>bu cihân bâğında bir gül bitmez imiş hârsuz</i> “bu dünya bağında dikensiz bir gül bitmezmiş” 1120/3</p>

gurbette insan insanı hatırlamazmış” 512/1 <i>bir hâz ki hâlâyık andın ayrılmas imiş</i> “bir mutluluk ki insanlar ondan ayrılmazmış” 320/1	<i>öpülmez imiş şehler eli çünkü tehî dost</i> “çünkü, padişahların eli boş öpülmezmiş” 239/2 <i>gıtmez imiş ışk vâdisinde yoldaş yoldaşa</i> “aşk vâdisinde yoldaş yoldaş ile gezmezmiş” 2438/2 <i>çıkılmaz imiş gök yüzine nerdüban ile</i> “gökyüzüne merdivenle çıkılmazmış” 2588/4
--	---

2.2.2.1.6. Şimdiki Zaman Kipi

*Şimdiki zaman için özel bir ek yoktur. Genellikle geniş zaman ve -A istek eki ile karşılanır.*³⁹Şimdiki zaman yapısı için BD’de ayrı bir çekim olmasına karşın MD’de geniş zamandan yararlanılmıştır. BD’de şimdiki zaman, ünsüz ile biten fiillerde {-A}, ünlü ile biten fiillerde ise, {-y}zarf-fiilinin kullanılması ve bundan sonra -dur fiiliyle birlikte şahıs eklerinin getirilmesi yoluyla yapılmaktadır.

2.2.2.1.6.1. Şimdiki Zaman Kipinin Çekimi

Bâbü'r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

Teklik 1.Şahıs {- A dUr min}	Ø
<i>ni belâlar köredür min yâr-ı nâdân ilgidin</i> “bilgisiz yarın ilgisinden ben ne belalar görüyorum” 7/2 <i>lebi firâkıda içsem çağır yığım kiledür/ maña çağırnı kitürmeñ ki açığım kiledür</i> “dudağının ayrılığında şarap içsem ağlamam geliyor, bana şarabı getirmeyin üzüntüm geliyor” 464	
Teklik 2.Şahıs {-A sin}	Ø
<i>imdi dağı vaşl intizârını bire sin</i> “şimdi de kavuşma bekleyişini veriyorsun” 219/2 <i>birmey sözüme cevâb açığlana sin</i> “Sözüme cevap vermiyor üzülüyorsun” 266/2 <i>iy yigit vâkıf ol qarıp bara sin</i> “ey genç haberli ol yaşlanıp gidiyorsun” 129/70 <i>mini ni korquta sin</i> “beni niçin korkutuyorsun” 120/2 <i>rindler allıda hayvân suyunı köp öge sin</i> “kalenderler önünde canlılık suyunu çok öğüyorsun” 4/5 <i>zâhidâ dûzâh otudın mini ni korqata sin/ Hier oñ kaşıda körmes min anı uçkunça</i> “ey sofı, cehennem ateşinden beni niçin korkutuyorsun?”	

³⁹ Z.Korkmaz, Türkiye Türkçesinin Temeli Oğuz Türkçesinin Gelişimi, s.100.

Ben ayrılığın ateşinin karşısında onu kıvılcım kadar görmem” 34/2 <i>gehî cefâ vü gehî cevri itip yüz öyrüle sin</i> ” bazen eziyet bazen zulm ederek yüzünü çeviriyorsun” 120/3 <i>birmey sözüme cevâb açığlana sin</i> “sözüme cevap vermiyor üzülüyorsun” 266/2	
Teklik 3.Şahıs {-AdUr} / {-ydUr}	Teklik 3.Şahıs { -Ar}
<u>{-AdUr}</u> <i>hicrân kafesinde cân kuşu rem kıludur</i> “ayrılık kafesinde can kuşu titriyordu” 326/1 <i>közün uçadur uyku çü aḥşam boladur</i> “gözden uyku gidiyor çünkü akşam oluyor”329/1 <i>her laḫza yüz heves kıludur</i> “her an yüz istek duyuyor” 488 <i>könlüne bil boladur perde şıfat</i> “gönlüne bir perde (hakikati görmeye engel olan) oluyor” 4/122	<i>perin Cibril hürşide şanasın sâye-bân eyler</i> “sanırsın Cebrail’in kanadı güneşe gölgelik ediyor “ 588/1 <i>gâh olur zülfin girih ebrûlurını çîn ider/hey müselmânlar kımaḡ göz göre kaşd-ı dîn ider</i> “bazen saçını kıvrım kıvrım eder bazen kaşlarını çatar, hey Müslümanlar bırakmayın göz göre göre dine kastediyor” D814
<u>{-ydUr}</u> <i>mini bî-hâl iylegen yâr ay durur/ Anıḡ vaşlı maḡa yaray durur</i> “beni hâlsiz eden güzel, ay gibidir, ona kavuşmak bana yarıyordu” 412/1 <i>istey durur aḫbâb peyâmını köñül</i> “ gönül dostlar haberini istiyor” 244/2	

2.2.2.1.6.2.Şimdiki Zaman Kipinin Olumsuzu

Bâbü'r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

Teklik 1.Şahıs {-mAydu min} / {-mAy}	Ø
<u>{-mAydu min}</u> <i>köz yaşını bir laḫza kurutmaydur min</i> “göz yaşımı bir an kurutmuyorum” 178/1	
<u>{-mAy}</u> <i>behre körmey vişâliḡdin demî</i> “sana bir an	

kavuşmaktan kısmet görmüyorum” 128/8	
Teklik 2.Şahıs{-mAy sin}	Teklik 2.Şahıs {-mAyA sin}
<i>sin mini sağınmay sin</i> “sen beni düşünmüyorsun” 480 <i>közleriñ hicride bîmâr min ü baķmay sin</i> “gözlerinin ayrılığında ben hastaya sen bakmıyorsun” 88/4 <i>miniñ köñlümnî her dem ağrıtıp pervây kılmay sin/ Sin iy bî-derd niyley kim köñül derdini bilmey sin</i> “benim gönlümü her an üzüp korkutmuyorsun, sen ey dertsiz, ne yapayım gönlül derdini bilmiyorsun” 14/11	<i>didüm gözüme hayâlün niçün gözetmeyesin</i> “niçin hayalini gözüme göstermiyorsun dedim”1862/2 <i>niçün şükr itmeyesin hey fütâde</i> “ey düşkün âşık, niçin şükr etmiyorsun?” 2481/2 <i>ey tabîbüm di neden virmeyesin baña cevâb</i> “ey dostum, bana neden cevap vermiyorsun” 1856/3
Teklik 3.Şahıs {-mAyDür}	Teklik 3.Şahıs {-mAyA}
<i>sini körmey durur</i> “seni görmüyordur” 549/2 <i>hiç kişi körmey durur ‘âşık bur rüsvâlğ bile</i> “kimse âşığı bu düşkünlükte görmüyor”82/1	<i>bu Muhibbî her zamân zülfün zenaĥdânuy diler/ Pes anuy yiri niçün bend ile zindân olmaya</i> “bu Muhibbi, her zaman saçını, çene çukurluğunu ister, onun yeri niçin bağ ve zindan olmuyor?”48/5

2.2.2.1.6.3.Şimdiki Zaman Kipinin Hikâyesi

Bâbüür Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

Ø	Teklik 1.Şahıs {-yordUm}
	<i>ĥâk-i derini gözlerüme kuĥl ideyordum</i> “kapının toprağını gözlerime sürme ediyordum” 1159/3

2.2.2.1.6.4. Şimdiki Zaman Kipinin Olumsuz Hikâyesi

Bâbüür Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

Teklik 1.Şahıs {-mAyDür irdim}	Ø
<i>bâbüür kibi ‘ışkıñ dem urmaydur idim</i> “Bâbüür gibi aşktan söz etmiyordum” 155/2	

2.2.2.1.7. Gelecek Zaman I

BD’de gelecek ve istek bildiren bu çekim, fiil kök ve gövdelerine {-GA(y)} eki geldikten sonra şahıs eklerinin eklenmesi yoluyla yapılmaktadır. Ek sonu ünsüzünün sık sık düştüğü görülmektedir. MD’de ise gelecek zaman için {-(y)IsAr(dur)} şekli kullanılmıştır. Bu şekilde ilgili örnekler sadece teklik 3.şahısta kullanıldığı görülmekte olup, ek sonundaki (dur) yapısının zaman zaman düşürüldüğü de görülmektedir.

2.2.2.1.7.1. Gelecek Zaman I'in Çekimi

Bâbü'r Dîvânü

Muhibbî Dîvânü

Teklik 1.Şahıs{-GA(y)-min}	Ø
<p><i>ni vefâ 'ömrümde ol cân u cihândın körge min</i>“o sevgiliden ben ne vefa göreceğim”25/1</p> <p><i>hicriñi çikke min</i>“ayrılığını çekeceğim” 398/2</p> <p><i>'ışk râh u resmini unutka min</i>“aşk yolunu ve suretini unutacağım” 128/15</p> <p><i>cihân işlerin cümle terk itke min</i>“dünya işlerini bütün terk edeceğim” 558/15</p> <p><i>min anda sini yâd itkey min</i>“ben orda seni hatırlayacağım” 186/1</p>	
Teklik 2. Şahıs {-GA(y) –sin}	Ø
<p><i>bilge sin mebde' ü ma'âduñı</i> “başlangıcımı ve sonunu bileceksin” 129/74</p> <p><i>könlüme düş-nâm ü ta'nuy olça miqdâr itke sin</i> “gönlüme aşağılamayı ve ayıplamayı o kadar etmelisin” 113/3</p> <p><i>bizni dağı ol beytiñde yâd itkey sin</i>“ bizi de o beyitinde hatırlayacaksın” 149/1</p> <p><i>bilge sin boldı mürekkeb bu zikr</i>“bu zikr birçok konudan oldu, bileceksin” 4/121</p> <p><i>cidd ü cehd iylege sin kim ol ân</i>“ o zaman çalışıp çabalamalısın” 4/18</p> <p><i>bilge sin kim bu timür habbı imes</i>“bilesin ki bu demir hapy değil” 4/64</p> <p><i>yana bir mertebega yitkey sin</i>“ yine bir dereceye ulaşacaksın” 4/142</p> <p><i>köñülde her niçe kim isteseñ âzâr tapkay sin</i>“gönülde her ne istersen incinme bulacaksın” 99/4</p> <p><i>hâtırıñı niçe zülfüy dik perîşan kılğa sin</i> “gönlümü ne kadar saçın gibi dağıtmak kılacaksın” 113/1</p> <p><i>kılğa sin derk-i Tiğri ma'rifetin</i>“ Allah'ın gücünü anlayacaksın” 129/73</p>	
Teklik 3.Şahıs {-GA(y) }	Teklik 3.Şahıs{-(y)IsAr(dur)}
<p><i>mini maşsûdka yitkürgey ol</i>“o beni maksada ulaştırarak” 2/6</p> <p><i>bî-haber könlüme bolğay haberi</i>“ habersiz gönlüme haberi ulaşacak” 3/10</p> <p><i>ni hoş bolğay</i> “ne güzel olacak” 57/1</p>	<p><i>gidiserdür bu 'aqlum varı varı</i>“bu aklım gittikçe kopacaktır” 2718/2</p> <p><i>idiser derdâ dirîgâ şîşe-i göñlüm şikest</i>“ yazık, eyvah gönül şişemi kıracak” 224/1</p> <p><i>ölince çekiser cevr ü cefâñı bu Muhibbî</i>“bu Muhibbî ölünceye kadar eziyet ve sıkıntını</p>

<p><i>dost tutkay anı hyy-i müte'âl</i> "Allah, onu dost edecek" 4/57</p> <p><i>köz ü köylige sürûrî birgey</i> "gözüne ve gönlüne sevinç dolacak" 4/87</p> <p><i>dostlarnıy şohbetide ni hoş olğay bahs-i şî r</i>"dostların sohbetinde şiir konusunda konuşmak ne güzel olur" 109/4</p> <p><u>Soru biçimi:</u></p> <p><i>cihânda ıyş ü işrettin köñül ârâm tapkay mu</i>"dünyada yeme içmeden gönül mutluluk bulacakmı"38/2</p>	<p>çekecekti" 109/5</p> <p><i>idiser mülk-i dili cümle harâb</i>"gönül mülkünü tamamen harap edecek" 156/2</p> <p><i>çünkü senden olısdur âķibet alem cüdâ</i>"çünkü en sonunda senden ayrılacaktır" 82/5</p> <p><i>ķondı sînem üzre bu ģam leşkeri / İdiser mülk-i dili cümle harâb</i>"bu gam ordusu göğsüm üzerine konru, gönül mülkünü tamamen harab edecek" 156/2</p> <p><i>bu harâb olmuş göñül ma'mûr olısdur yine</i> "bu harap olmuş gönül yine yapılacaktır" 492/5</p> <p><i>alısdur naķd-i ömrüy âķibet dünyâ senüy</i> "sonunda dünya senin ömrünün malımı alacaktır" 1378/4</p> <p><i>ķaynadı taşdı yine ummân-ı ışk/ġark idiser âlemi tûfân-ı ışk</i> "aşk okyanusu yine kaynadı, taşı, aşk tufanı alemi boğacaktır" 1438/1</p> <p><i>küfr-i zülfünî livâ kılup haţuy leşker çeküp/ţolısar iķlîm-i hüsn içre yine âşûb u ceng</i> "saçını siyah bayrak yanak tüylerini asker yaptım, güzellik ülkesinin içi yine kargaşa ve gürültüyle dolacak" 1533/3</p>
Çokluk 3.Şahıs {-GAylAr}	Ø
<i>ġalat u sehvin tüzgeyler</i> "yanlış ve yanılmayı düzeltecekler"573/1	

2.2.2.1.7.2. Gelecek Zaman İ'in Olumsuzu

Bâbü'r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

Teklik2.Şahıs {-mAGay sin}	Ø
<p><i>ķılmaġay sin ameliñni zâyi</i>"sen amelini kötü etme sakın" 4/24</p> <p><i>terk ķılmaġnı heves ķılmaġa sin</i>"terk etmeye heves etmeyesin" 4/144</p> <p><i>tuķķanlıġdın köñülñi savutmaġa sin</i>"kardeşlikten gönlünü soġutmayasın" 275/1</p>	
Teklik 3.Şahıs {-mAGAy}	Teklik 3.Şahıs {-mAYIsArdUr}
<p><i>ķanlıķ köñül ġül ârzûsın ķılmaġay</i>"kanlı gönül ġül arzulamayacak" 63/1</p> <p><i>ķalmaġay hîç ta'alluk cüz' haķ</i>"Allah'tan başka hiçbir ilgi kalmayacak" 4/72</p>	<p><i>İtmedi itmeyiserdür kimseye âlem vefâ</i>"dünya, kimseye vefa göstermedi, göstermeyecektir" 73/1</p> <p><i>ķalmayısardur cihân ġalkın aya dil baġlama</i>"dünya yaratıkları kalmayacaktır, ona</p>

<i>bolmağay bî- teba 'iyyet yitmek</i> “tabi olmadan ulaşmak olmayacak” 4/70 <i>ol kıara köz hicride tün dik kıarardı kündüzüm/Yâ Rab andağ künni ol közi kıara körsetmegey</i> “o gözü karanın ayrılığında gündüzüm gece gibi karardı, ey Allah'ım öyle bir günü o kara göz göstermesin” 92/3	gönül bağlama” 2470/5
---	-----------------------

2.2.2.1.7.3. Gelecek Zaman I'in Soru Biçimi

Bâbü'r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

Teklik 3.Şahıs{-GAy mU}	Teklik 3.Şahıs{-(y)IsAr mI}
<i>cihânda 'ıyş ü işrettin köñül ârâm tapkıaymu</i> “dünya da yemek ve içmekten gönül huzur bulacak mı?” 38/2	<i>bend-i zülfünden Muhibbî olısar mı hîç halâş</i> “muhibbi saçının bağından hiç kurtulabilir mi” 1535/5

2.2.12.1.7.4. Gelecek Zaman I'in Hikâyesi

Bâbü'r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

Teklik 1.Şahıs {-GAy irdim}	Ø
<i>visâliñ hayâli bolmasa nitkey irdim</i> “kavuşmanın hayali olmasa ne yapacaktım” 571/3 <i>barğay irdim baş ile küyige niyley Bâbü'râ</i> “ey Bâbü'r, baş ile köyüne varacaktım, ne yapayım” 106/5 <i>meger uykıuda yüzüñ körgey irdim</i> “oysa rüyada yüzünü görmeliydim” 39/3 <i>başımnu alıp kıitkey idim yüz kıatla</i> “yüz defa başımı alıp gidecektim”247/2	

2.2.12.1.7.5. Gelecek Zaman I'in Hikâyesi'nin Olumsuzluğu

Bu kip, umumiyetle istek ifade eden kâşkı edatı ile kuvvetlendirilerek, gerçekleşmemiş bir isteğe işaret etmek için kullanılabilir.⁴⁰

Bâbü'r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

Teklik 1.Şahıs {-mAGAy irdim}	Ø
<i>bolmağay irdim barı âlemğa rüsvâ</i>	

⁴⁰ Eckmann, age, s.129.

<i>kâşkî</i> “insanlara keşke rezil olmasaydım” 75/1 <i>körmegey erdim cemâl-i ‘âlem-ârâ kâşkî</i> “ keşke, dünyayı süsleyen yüzünün güzelliğini görmeseydim” 75/1 <i>kılmağay irdim bu gül-şenni temâşâ kâşkî</i> “keşke bu gül bahçesini seyretmeseydim” 75/2	Ø
Teklik 3.Şahıs{-mAGAy irdi}	Ø
<i>kiçmegey irdi anıy dik lafz aşlâ</i> “asla onun gibi söz geçmeyecekti” 75/3	Ø

2.2.2.1.8. Gelecek Zaman II (Kesin Gelecek Zaman)

Yalnızca BD’de kullanımı olan bir gelecek zaman yapısıdır. Fiil kök ve gövdelerinden sonra {-GU} sıfat-fiili, şahıs ekleri ve *DUR(ur)* getirilmesiyle yapılmaktadır. Teklik ve çokluk 3.şahıslara iyelik eki {+sI} gelebilmektedir. Çekim sırasında dur- fiilinin kullanılmadığı örneklerde vardır.

2.2.2.1.8.1. Kesin Gelecek Zamanın Çekimi

Bâbü’r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

Teklik 1. Şahıs{-GUm}	Ø
<i>bu guşşada min helâk bolğum âhır</i> “bu üzüntüden sonunda tükeneceğim” 377/2 <i>hicriñ ğamıdın ‘âkıbet ölgüm kara köz</i> “ayrılığının üzüntüsünden sonunda öleceğim kara göz” 535/1 <i>zîkr-i mezkurge bolğul beşğül/ Bu yosunluk ki digümdür sana yol</i> “belli zikirlerle meşgul ol, bu sana diyeceğim yol gibidir” 4/132 <i>işikiñe başım koymğ için her dem ‘itâb itme/ Baş alıp kitküm âhır işikiñdin iztırâb itme</i> “eşiğine başım koymak için her an tersleme, sonunda baş alıp gideceğim eşiğinden sıkıntı etme”474	
Teklik 3.Şahıs {GUsI(dUr)}	Ø
<i>niçe atını işitkeç âh urup özdin kitey/‘âkıbet baş bargusıdur Bâbü’r âhımdın nitey</i> “adını işitince ah edip kendimden gideyim, Bâbü’r, ne yapayım, ahımdan sonunda başım gidecektir” 341 <i>ni yâr vefâ kılğusu âhır ni harîf/ ni sayf u şitâ kılğusu bâkî ni harîf</i> “ ne sevgili ne de arkadaş sonunda vefa edecek, ne yaz, ne kış ne de sonbahar sonsuz kalacak” 330/1 <i>öltürgüsü âhır mini ğâzî bile big</i> “sonunda gazi	

<p>ile bey beni öldürücek” 569</p> <p><i>artmaydur hem bolmaydur kem/bar idi bar durur u bolğusu hem</i> “ ne çoğalır, ne de eksilir, var idi, vardır,hem de var olacak” 1/6</p> <p><i>bu kemâlâtıdır ol ol miqdâr/ behre-ver bolğusu bilgil iy yâr</i>“ey sevgili, olgunluğunun miktarınca nasibini alacaksın, bil” 4/48</p> <p><i>bâbüürâ şî’riye ger salsa kulağ ol şâhıñ/ bolğusudur sözüñe kadr dür-i meknûnça</i> “Ey Bâbüür, o güzel şiiirini dinlerse sözünün değeri ipe dizilmiş inci gibi olacak” 34/6</p> <p><i>işler barı köñlüñdeki dik bolğusudur</i>“ işlerin tamamı gönlündeki gibi olacak” 182/1</p> <p><i>her kim ki vefâ kılsa vefâ tapğusudur/ her kim ki cefâ kılsa cefâ tapğusudur</i>“ her kim vefa gösterse vefa bulacaktır,her kim de cefâ gösterse cefâ bulacaktır” 274/1</p>	
---	--

2.2.2.1.8.2. Kesin Gelecek Zamanın Olumsuzluğu

Bâbüür Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

Teklik 1.Şahıs{-mAGUmDür}	Ø
<i>koymağumdur itekiñ kitsem iligdin her niçe/ barmağumdur âstânıñdın eger barsa başım</i> “ her ne kadar elinden düşsem de eteğini bırakmayacağım, başım gitsedeşiğinden gitmeyeceğim” 89/2	
Teklik 3.Şahıs {-mAGUsIdür}	Ø
<i>her sözni ki dir sin saña lâf olmağusu/Bî-ma’nâ vü herze vü güzâf olmağusu/ Ol işte eger muhâlef iyle sin/tiñri hâkı bu sözde hılâf olmağusu</i> “ her sözü söylersin sana söz olmayacak, manasız ve boş lakırdı olmayacak, o işte eğer karşılık edersen , Tanrı hakkı busözde yalan olmayacak” 276	
<i>‘ömrüñni bu kün hoş kiçür aħbâb ile kim/ Tapılmağusudur uşbu kün tañla aħî</i> “ey dostum, bugün, ömrünü dostlarla hoş geçir, çünkü bugün sabaha ulaşılacaktır” 166/2	

2.2.2.1.8.3. Kesin Gelecek Zamanın Hikâyesinin Olumsuzluğu

Bâbü'r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

Ø	Teklik 2.Şahıs {-AcAkDUğ}
Ø	<i>bu dil derdine sen dermân çü âhur itmeyicekdüj</i> “sonunda bu gönül derdine sen derman olmayacaktın”1392/2

2.2.2.2. Tasarlama Kipleri

Tasarlama kiplerinde, bildirme kiplerindeki gibi bildirme, haber verme biçiminde bir oluş ve kılış yoktur. Bu kipler, daha gerçekleşmemiş olan, ancak gerçekleşmesi istek, emir, şart ve gereklilik şekillerinde tasarlanan kiplerdir. Tasarlama kipleri, şekil gösteren belirli eklerle kurulur. Bu ekler haber kiplerinde olduğu gibi (şekil bildirme özelliği dışında, aynı zamanda) açık ve belirli bir zaman kavramı da taşımazlar. Ancak, zaman ögesinden de tümüyle yoksun değildirler. Çünkü bu kipler, konuşana ait bir eğilimi, bir isteği, bir emri ya da bir gerekliliği dile getirdikleri için, gerçekleşme şartları bakımından dolaylı da olsa yine belirsiz bir gelecek veya şimdiki zamanı içerirler.⁴¹

2.2.2.2.1. Emir Kipi

Metinlerde görülen emir çekimleri ile ilgili önemli özellikler şunlardır: Teklik 2.şahısta ek ünsüzü BD’de ünsüz uyumuna tabi, ancak MD’de sürekli tonlu olarak yer almaktadır. Teklik 2.şahıs ek ünlüsünün ünlü uyumuna uyduğu görülmektedir. Her iki metinde de emir kipi teklik 2.şahıs ekinin kullanılmadan fiilin kök veya gövdesiyle emir çekiminde kullanıldığı görülmektedir. Teklik 3.şahıs ek ünlüsünün her iki metinde de yuvarlak olduğu, BD’de teklik 3. Şahıs için ayrıca{-dik/-tik} yapısından da yararlanıldığı görülmektedir. MD’de çokluk şahıslardaki bağlayıcı ünlülerinin veya ek ünlülerinin sürekli yuvarlak kullanıldığı görülmektedir.

2.2.2.2.1.1. Emir Kipinin Çekimi

Bâbü'r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

Teklik 1. Şahıs {-y} / {-Ay} / {-AyIn}	Teklik 1.Şahıs{-AyIn}
<i>ni yirde sâkin olay ni kılay ka yan kiteyin</i> “nerede durayım, ne yapayım, ne tarafa gideyim” 116/1	<i>câni kurbân ideyin</i> “canı kurban edeyim” 2581/2
<i>iyilesem kûyide me'vâ niyleyin</i>	<i>yanayım pervâne-veş şem'-i cemâli nûrına</i> “yüzünün ateşinin aydınlığına pervane gibi yanayım”27/5
<i>cennetni</i> “köyünde eğerleşsem(yurt, mesken) cenneti ne yapayım” 43/4	<i>hayâl-i zülf ile her gice gam-râk/olayım gün yüzün göster ferâh-nâk</i> “her gece saçının hayali

⁴¹ Z.Korkmaz, age, s.577.

<p><i>bahâr u bâğ seyrin ni kılay</i>“ bahar ve bahçe dolaşmasını ne yapayım?” 50/3</p> <p><i>körsetmese maña niyleyim âh</i>“bana gösteremese ne yapayım ah” 48/1</p> <p><i>her niçe ki hicr şâmu yığlay</i>“ her ne kadar ayrılık akşamı ağlayayım” 60/7</p> <p><i>niçük taħammül itey</i>“nasıl tahammül edeyim” 49/1</p> <p><i>sini unutup ni kişini yâd iteyin</i>“seni unutup kimi hatırlayayım “ 215/2</p> <p><i>niteyin ni kılayın derdim için</i>“ne yapayım ne edeyim derdim için” 132/7</p> <p><i>min niçe cefâ vü cevrüğe şabr iteyin</i>“ ben ne kadar eziyet ve sıkıntına sabredeyim” 134/1</p> <p><i>niyleyin bu ğurbet içre sindin özge yok kişim</i>“ ne yapayım, bu gurbette senden başka tanıdığım yok” 89/5</p> <p><i>muña min aytay</i>“ buna ben anlatayım” 4/76</p> <p><i>bârî baray işikige</i> “hiç olmazsa eşliğine varayım” 6/5</p> <p><i>min saña aytay</i>“ ben sana anlatayım” 4/71</p> <p><i>vaşlını ni kılayın ğayrdın ayrılmadı hiç</i>“kavuşmayı ne yapayım yabancılardan hiç ayrılmadı” 8/3</p> <p><i>nâcâr fûrkati bile hûy itmişem nitey</i>“ çaresiz ayrılığı bile huy etmişim, ne yapayım” 6/4</p> <p><i>meselen bir kişini birge eger / âşık u şifte iyley diseler</i>“meselâ, bir kişiyi başka birine âşık etmek ve tutkun hâle getireyim derlerse” 4/58</p> <p><i>bu işni ilge ni til birle âşikâr kılay</i>“ bu işi insanlara ne şekilde açıklayayım” 371/2</p>	<p>ile gamlıyım, gün yüzünü göster ferah olayım” 1514/1</p> <p><i>cânı terk eyleyin yoluna cânânelürüğ</i> “ sevgililerin yoluna canı terk edeyim” 1986/4</p>
<p>Teklik 2.Şahıs {-GII} / Ø</p>	<p>Teklik 2.Şahıs {-gII} / Ø</p>
<p><i>iy peyk-i şabâ kaşımğa kilgil</i>“ey habercirüzgar karşıma gel” 126/1</p> <p><i>sin lâle-izâr yahşı kal hoş kalgil</i>“sen lale yanaklı güzel kal, hoş kal” 223/2</p> <p><i>evvel ol yârnuñ atını digil</i>“ ilk önce o yarin ismini söyle” 4/76</p> <p><i>fûrkatiñde kalğan igri kâmetim yâd iylegil</i>“ayrılığında kalan iki büklüm boyumu hatırla”40/2</p> <p><i>bir nevâziş birle köğlümni miniñ şâd iylegil</i>“bir iltifatla gönlümü sevinçli kıl” 40/1</p> <p><i>visâlin kim tiler sin nâzını hoş tartıl</i>“kavuşmayı</p>	<p><i>şakingil bâd-ı âhumdan</i> “ahımın rüzgarından sakın” 1240/1</p> <p><i>gider bu dilden encâmı elünđen komağıl câmu</i> “bir gün öleceğini düşünüp, elinden kadehi bırakma” 210</p>

<p>dilersen nazını hoş gör” 51/5</p> <p><i>nazar itkil sözige</i>“sözüne bak” 3/19</p> <p><i>her nefesni dem-i âhır bilgî</i>“her nefesini son nefesin bil” 4/128</p> <p><i>hulkuğunu râst kılğıl her sarığa ki barsay</i>“her tarafa gitsen de huyunu doğru kıl” 342</p> <p><i>sürgil</i> “sür, uzaklaştır” 129/6</p> <p><i>tutkıl</i> “tut” 4/49,</p> <p><i>körgil</i> “gör” 173/2</p> <p><u>Eksiz</u></p> <p><i>min-i güm-râhka körset bir yol</i>“ben yoldan çıkmışa bir yol göster” 2/6</p> <p><i>til anıy hamdide kâşırdu bil</i>“dil, ona şükretmede yetersizdir, bil “ 1/7</p> <p><i>dem-i âhır ki çıkar sindin bil</i> “son nefes ki senden çıkar, bil” 4/128</p> <p><i>hoş geçür ömri Muhibbi dâd ile itmedin bâd-ı ecel cismin türâb</i> “Muhibbi, ecel rüzgarı bedenini toprak yapmadan ömrünü adaletle iyi geçir”164/5</p>	<p><u>Eksiz</u></p> <p><i>her ne kim sağa şnursun şan anı kardaşuğa</i>“kendin için her ne düşünürsen, kardeşin için de onu düşün “ 888/3</p> <p><i>yap göñül hânesini beyt-i hüda ister isen</i>“Tanrının evine kavuşmak için gönül evini yap” 575/2</p> <p><i>şamu ahvalüni şî ründe şerh it</i>“bütün hallerini şiirinde açıkla”220/2</p>
<p>Teklik 3.Şahıs {-sUn}/{-dik/-tik}</p>	<p>Teklik 3.Şahıs {-sUn}</p>
<p><i>ni nev’ oşhasun</i>“ne açıdan benzesin” 45/2</p> <p><i>hicr otğa niçe yansun bu köñül</i>“ayrılığın ateşine bu gönül ne kadar yansın” 128/26</p> <p><i>yir ü kök astın ü üstün bolsun</i>“yer altın gök üstün olsun” 131/14</p> <p><i>ulusdın mihr aldık h’âh iriktik/ol ay barı bizim birle iliktik</i> “ insanlardan ister sevgi alsın isterse insanlara darılsın, o ay hep bizimle birlikte olsun” 351</p> <p><u>{-dik/-tik}</u></p> <p><i>iriktik</i> “darılsın” 351</p> <p><i>iliktik</i> “birleşsin, el tutuşsun” 351</p>	<p><i>işlesün bülbül gibi kılsun Muhibbî naleler</i> “muhibbi bülbül gibi inlesin nâleler kılsın” 1110/5</p>
<p>Çokluk 1.Şahıs{-Alı} / {-(a)lı(ğ)}</p>	<p>Çokluk 1.Şahıs{-(y)AlUm}</p>
<p><i>imdi kılaluy hûy hayâliş birle</i>“şimdi hayalinle alışalım” 277/2</p> <p><i>kılğil ki demî olturuban mey içeliş</i>“gel bir vakit oturup şarap içelim” 273/1</p>	<p><i>dostlar yalvarelüm ol gözi mekkâre</i> “dostlar o cadı gözlüye yalvaralım ”352/3</p> <p><i>nûş eyleyelüm itmeden ömrüñ günü gurûb</i>“ömrün güneşi batmadan içelim” 141/1</p> <p><i>dâne-i dilde gelüñ ış idelüm</i>“gelin gönül evinde yiyip içelim” 164/4</p>

	<p><i>göklere irgürelüm na'ra-i mestâneleri</i>“sarhoş naralarını göklere çıkaralım”17/6</p> <p><i>cân naqdine bir bûseyi bâzâr idelüm gel</i>“ bir öpücüğü can parasıyla gel pazarlık yapalım” 1081/5</p> <p><i>idelüm cevre taḥammül</i>“eziyete dayanalım” 810/2</p> <p><i>sâkiyâ şun lebleri yâdına dâyim sâğarı 'ışkuḡa nûş idelüm ol dişleri dürdânenüḡ</i> “ey içki sunan, dudaklarının hatırı için daima içki kadehini sun, o dişleri incinin aşkına içelim” 1527/3</p> <p><i>alalum lâle gibi sâğarı elden kıomayıp/varalum gülsene bir tâze güli yâr idelüm</i> “lale gibi kadehi elden bırakmayıp, alalım.Gülbahçesine gidelim, bir taze gülü dost yapalım” 1828/2</p> <p><i>vakt-i gül irdi yine niyet-i gülzâr idelüm/âhü feryâd ile bülbülleri hem zâr idelüm</i> “gül vakti geldi yine gül bahçesine niyet edelim, ah ve feryat ile bülbülleri de ağlatalım” 1828/1</p>
Çokluk 2.Şahıs {- (X)ḡ} / {- (X)ḡiz}	Çokluk 2.Şahıs {- (U)ḡ} / {- ḡüz}
<p><i>ḡammâm ki kıldım körüḡiz kim eyyâm:</i>“banyo görünüz ki günlerce yaptım” 207/1</p> <p><i>dostlar yârğa mini sağınduruḡ</i> “dostlar sevgiliye beni düşündürün” 415/2</p> <p><i>kaşınıḡ yasını közley tîr-i müjğânın körüḡ</i>“kaşının yayını gözleyin kirpik oklarını görün” 61/4</p> <p><i>'ışkıdın imdi mini kıutkıarıḡ</i>“şimdi beni aşktan kurtarın” 506/6</p>	<p><i>dostlar itmez misüz billah diyüḡ inşâf aḡa</i>“dostlar, ona Vallâhi insaf etmez misin deyin”21/1</p> <p><i>görünen başuma miḡnet kûh-sârıdur diḡüz/iki 'aynüm iki yâne çeşme-sârıdur diḡüz</i> “ başıma görünen miḡnet, sıkıntı daḡlıḡıdır deyiniz, iki gözüm iki yanda (onun) çeşmeliḡidir sayınız” 1080/1</p>

2.2.2.2.1.2. Emir Kipinin Olumsuzu

Bâbüri Dîvânı

Muḡibbî Dîvânı

Teklik 1.Şahıs {-mAyIn}	Teklik 1.Şahıs {-mAyAm}
<p><i>körmeyin zâr idim yâr yüzün min hayrân</i>“sevgilinin yüzüne ben hayranım, görmeyim ağlardım” 357</p>	<p><i>mıhrini terk itmeyem ölünce ben cânânenüḡ/ol gözi âhü yüzi gül gözleri mestânenüḡ</i> “ben ölünceye kadar o gözü ceylan, yüzü gül gözleri sarhoş olan sevgilinin sevgisini bırakmayayım” 1527/1</p>
Teklik2.Şahıs {-mAgII} / {-mA}	Teklik 2.Şahıs{-mA}
<p><i>koyma Bâbüri bu ḡirmân birle</i>“Bâbüri’ü bu ümitsizlikte bırakma” 2/7</p> <p><i>sin koyma ḡıdmetiḡni</i>“sen hizmetini bırakma “ 45/7</p>	<p><i>ey Muḡibbî umma dünyâdan vefâ</i>“ey Muḡibbî , dünyadan vefa bekleme” 2221/5</p> <p><i>câm-ı la'lin isteme</i>“dudak kadehini isteme” 817/2</p>

<p><i>renc çikme iy tabîb</i>“ey doktor, zahmet etme” 42/4</p> <p><i>yahşılık ehl-i cihândın isteme Bâbür kibi</i>“Bâbür gibi, insanlardan güzellik isteme” 24/6</p> <p><i>devletka yitip miñnet ilin unutma</i>“ mutluluğa ulaşip sıkıntı yurdunu unutma” 258/1</p> <p><i>yüzümni ivürme sûyu llâhdın</i>“ yüzümü Allah yolundan ayırma” 558/43</p> <p><i>iy köñül ger Bâbür ol âlemni ister kılma</i> ‘ayb“ey gönül , Bâbür o âlemi isterse onu ayıplama” 49/5</p> <p><i>hudây üçün maña asru firâk körsetme</i>“Allah için bana çok ayrılık gösterme” 463</p> <p><i>esrâr fâş iyleme</i>“sırları açıklama” 400/5</p> <p><i>bolma bir laħza bu iştin ğâfil</i>“ bu işten bir an bile gafil olma” 4/78</p> <p><i>dime her söz ki irür nâ-lâyık</i>“ hangi sözün uygun olmadığını bil” 4/11</p> <p>{-mAgII}</p> <p><i>dimegil anı vü kılğıl lâ-ħavl</i>“ onu söyleme ve lâ-ħavl çek” 4/12</p> <p><i>bağmağıl sözlegçiniñ özige</i>” söyleyenin kendisine bakma” 3/13</p> <p><i>mundağ olğaç munı terk iylemegil</i>“bunun gibi olana dek bunu terk etme” 4/80</p>	<p><i>sözlerüm cümle haķikidür anı şanma mecâz</i>“sözlerimin hepsi gerçektir, onları mecaz sanma” 1144/5</p> <p><i>muhıbbî koma elden câm-ı işkı</i>“Muhıbbî aşk şarabını elden bırakma” 179/5</p> <p><i>zehr-i işkuñı sunma uşşâka</i> “âşıklara, aşk zehrini sunma” 375/2</p> <p><i>bu Muhibbû kuluñı sürme kapuñdan kerem it</i>“bu Muhibbi kulunu kapından sürme, kerem et” 1586/6</p> <p><i>dilâmağrûr olup virme göñül bu dâr-ı dünyâyâ</i>“ ey gönül, bu dünya evine güvenip gönül verme” 921/7</p> <p><i>olma Muhibbî cevr ü cefâ gelse mużtarib</i>“muhibbi, dert ve zulüm gelse de rahatsız olma” 876/5</p>
<p>Teklik 3.Şahıs {-mAsun}</p> <p><i>ışk ara Bâbür kibi rüsvâ-yı âlem bolmasun</i>“aşkta Bâbür gibi rezili olmasın” 80/6</p> <p><i>haber tapmasun ağyâr</i> “yabancılar haber bulmasın” 448</p> <p><i>köydürmesün ilni âh nâ-gâh</i>“ başkalarını ahın ansızın yakmasın” 48/7</p> <p><i>uşşâk âhı yilidin âsîb tıgmesün</i>“âşıkların ahının yelinden bela ulaşmasın” 45/4</p> <p><i>sücûd vaķtide mihrâb bolmasun hergiz</i> “secde zamanında asla mihrap olmasın” 12/2</p> <p><i>tiñri min dik bendesini kılmasun rüsvâ yana</i>“Allah, benim gibi kölesini rezil rüsva etmesin” 18/5</p> <p><i>kalmasun ğamda köñül köñlümde ârmân</i>“kalmasun gönül üzüntüde kalmasın,</p>	<p>Teklik 3.Şahıs {-mAsun}</p> <p><i>cân u serden kim ki ğiçmez bağlamasun dil aña</i>“candan ve baştan vazgeçmeyen ona gönül bağlamasın” 103/2</p> <p><i>kimseler pend itmesün bağrında başı gelmiş</i>“bağrında yarası olana kimse öğüt vermesin”2467/1</p> <p><i>derdden kurtulmasun derdine kim dermân aña</i>“derdine derman isteyen dertten kurtulmasın” 41/5</p> <p><i>dilüñden ğitmesün her demde sübhân</i>“her zaman dilinden Allah düşmesin” 6/1</p> <p><i>kıbleden dönsün yüzi ğamdan ebed kurtulmasun</i>“yüzü kıbleden dönsün, üzüntüden sonsuza kadar kurtulmasın” 1412/5</p>

gönlümde özlem kalmasın”455	
Çokluk 2.Şahıs{mAḡ(ız)}	Çokluk 2.Şahıs{-mAḡ(uz)}
<i>bir demni kigçürmeḡ gam bile</i> “bir anı gam ile geçirmeyin” 78/1 <i>ta ‘accüb kılmaḡız</i> “şaşırmayınız” 363 <i>‘ışkıda cânını melâmet oḡıḡa kılmaḡ hedef</i> “aşkıında canı kınanma okuna hedef yapmayın” 61/4 <i>dimeḡ oḡını tenimḡa belâ-yı cân kildi</i> “oku, bedenime can belası oldu, demeyin” 66/1	<i>kim ki gözler ‘âr u nâmûsı aḡa ‘âşık dimeḡ</i> ”kim ki ar ve namus gözetir, ona âşık demeyin” 2609/4 <i>şanmaḡuz andan gelen efsûnla efsânedür</i> “ondan geleni büyü ve efsane sanmayınız” 895/7 <i>şanmaḡuz bir daḡı ma ‘mûr ola bu dil kişveri</i> “bu gönül ülkesi bir gün yapılır sanmayın” 1175/2 <i>dostlar zehr ile pürdür yimeḡüz aşum benim</i> “dostlar benim aşımı yemeyin zehirle doludur” 2005/4
Ø	Çokluk 3.Şahıs{-mAsun}/{-mAsunlAr}
	<i>özini bilmeyenler etmesün zûr</i> “ kendini bilmeyenler gücünü denemesin” 853/7 <i>kimseler bencileyin ḡâlî diger-ḡun olmasun</i> “kimseler benim gibi renkten renge girmesin” 2020/3 <i>yazsan uşşâkı bu ben ‘âşıkunı yâda getir/dimesünler ser-i kûyuḡda senünyâd ancaḡ</i> “âşıkları yazınca bun ben aşığına da hatırla, senin mahallenin önünde bu da ancak yabancıdır demesinler” 1434/3 <i>yazsan uşşâkı bu ben ‘âşıkunı yâde getir/dimesünler ser-i kûyuḡda senüḡ yâd ancaḡ</i> ” aşıklarını yazınca bu ben aşığına da hatırla, senin mahallenin önünde yabancıdır demesinler” 1461/3

2.2.2.2.2. İstek Kipi

2.2.2.2.1. İstek Kipinin Çekimi

Bâbü'r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

Ø	Teklik 1.Şahıs{-(y)Am} /{-(y)AyUm}
	<i>cânımı kurbân idem şâhum şaḡa</i> “ şahım canımı sana kurban edeyim” 106/5 <i>maḡrur olayım dime</i> “gururlu olayım deme “ 520/3

	<p><i>nice serlerle müzeyyen olmuş ol câyı görem</i>“nice başlarla süslenmiş o yeri göreyim” 1874/1</p> <p><i>genc-i hüsnüğe senüñ nice varıp mâlik olam</i>“güzelliğinin hazinesine nasıl yetişip sahip olayım?” 1051/4</p> <p><i>varup diyâr-ı ışka yine şehriyâr olam/âhum livây gözyaşın eger sipâh çekem</i> “ varıp yine aşk diyarına padişah olayım. Ahımı sancak, gözyaşını asker çekeyim.” 1926/2</p> <p><i>ğull u ğışdan kırtulup ğam bûtesinde kâl olam</i> “kin ve öfkeden kırtulup ğam potasında eriyeyim” 1865/5</p> <p><i>bezm-i ğamda ko beni her dem ciğer hûnın içem</i> “ üzüntü meclisinde beni bırak, her zaman ciğer kanını içeyim.” 1351/4</p> <p><i>pîr oldum ise meydan elüme ‘aşâ olam</i> “ihtiyar oldum ise şaraptan elime bostan olayım” 1417/4</p> <p><i>fırkat içre gözlerüm yaşını deryâ eyleyem</i> “ayrılık içinde gözlerimin yaşını deniz eyleyeyim” 1941/1</p> <p>{-(y)AyUm}</p> <p><i>cân ile tavâf eyleyeyüm Merve hakkıçün</i> “ Merve hakkı için canla tavaf edeyim” 562/2</p>
Teklik 2.Şahıs {-A sin}	Teklik 2.Şahıs {-(y)AsIn}
<p>Not:Oğuzcadan alınan -a/-e (<-ğa / -ge) gelecek-istek kipi, bazen, şiirlerde yer alır.⁴²</p> <p><i>otumnı tiz ite sin</i>“ateşimi çabuk et”23/5</p>	<p><i>ol kapudan pâdişâhum alasin cânı harâc</i> “ o kapıdan padişahım canı haraç olarak alsın” 282/1</p> <p><i>olasın mahşer güninde halk içinde yüzü ağ</i>“mahşer gününde yüzü ak olasın” 1357/5</p> <p><i>derd ü hasretle bugün öldüresin bîmârıy</i> “dert ve hasretle bugün hastanı öldüresin” 2617/4</p> <p><i>yedi iklimi musahhar idesin himmet ile</i>“himmitle yedi iklimi ele geçirirsin”9/8</p>
Ø	Teklik 3.Şahıs {-(y)A}
	<p><i>yuya yüzüm karasını âb-ı istiğfâr ile</i> “ tevbe suyuyla yüzümün karasını yıkasın” 134/4</p> <p><i>eyleye rahmet yarın hûdâ</i>“yarın, Allah rahmet etsin” 81/1</p>
Ø	Çokluk 2.Şahıs {-(y)AsÜz}
	<p><i>sorasuz gökde meleklerle duhânından haber</i>“gökte meleklerle dumanından haber</p>

⁴² Eckmann, age, s.130.

	<p>sorunuz” 1043/4</p> <p><i>ölse Muhibbî ‘ışk ile kan ile yuyasuz</i>“Muhibbî aşk ile ölse, kan ile yıkayasınız” 2387/5</p> <p><i>varam meyhaneye da ‘vet kılasuz</i> “davet etseniz de meyhaneye gelsem” 1282/3</p>
Ø	Çokluk 3.Şahıs {- (y)AlAr}
	<p><i>ölice k eyleyeler toprağum bâri kadeh</i>“öldüğümde toprağımı bari kadeh yapsalar” 300/1</p> <p><i>dilâ iç bir kadeh meyden kamu müşkilleri hall it/diyeler kim göre ancak, olur böyle kerâmet hem</i> “ ey gönül bir kadeh şaraptan iç, bütün zorlukları hallet, görüp ancak böyle hüner olur diyeler” 1982/4</p>

2.2.2.2.2. İstek Kipinin Olumsuzu

Bâbü r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

Ø	Teklik 1.Şahıs {-mAyAm}
	<p><i>rûz-ı mahşerde dahî ayılmayam</i>“mahşer gününde bile ayılmayayım” 226/4</p> <p><i>ben nice si olmayam pîr-i muğânun bendesi</i>“ ben meyhanecinin nasıl kulu olmayayım”</p> <p><i>ben nice itmeyeyim göz yaşını âb-ı revân</i>“ben gözyaşını ırmak gibi nasıl akıtmayayım” 2790/2</p> <p><i>ölür isem itmeyem minnet varup ağıâruma</i>“ölürsem varıp başkalarına minnet etmeyeyim” 2423/4</p>
Ø	Teklik 2.Şahıs {-mİyAsİn}
	<p><i>dökmıyesin sonra varup eşk-i nedâmet</i>“sonra pişmanlık gözyaşları dökmeyesin” 233/5</p> <p><i>‘uşşâk-arâ olmayasın merd Muhibbî/meydân-ı mahabbetde kıyar cân e degülsej</i> “muhibbi, sevgi meydanında canına kıymaz isen aşıklar içinde yiğit olmayasın” 1638/5</p> <p><i>genc-i vaşlını Muhibbî arayup bulmayasın</i> “Muhibbi, kavuşma hazinesini arayıp bulmayasın” 422/5</p> <p><i>gerçi kâdirsin yüzün göstermeyesin ‘âşıkâ</i> “gerçi kadirsin aşığa yüzünü gösterme sakın”</p>

	1342/2 <i>görmeyesin ayağuy altındaki 'âşıkları</i> “ayağının altındaki âşıkları görmeyesin” 1348/3
Ø	Teklik 3.Şahıs{-mAyA}
	<p><i>görmeye seni her kişi</i> “ seni herkes görmesin” 1756/1</p> <p><i>ol gözi cellâddan sana terahhum gelmeye</i>“o gözü cellat gibi olandan sana merhamet gelmesin” 97/4</p> <p><i>şâf olup kalbi anuy kalmaya hiç güll u gâşi</i>“ onun kalbi temizlenip, hiç hile ve kin kalmaz” 10/4</p> <p><i>maşşer güninde görmeye ayruk göñül belâ</i>“gönül,maşşer gününde başka bela görmesin” 81/2</p> <p><i>tâ haşşr olunca gitmeye dilden humârumuz</i>“ta kıyamet oluncaya kadar gönülden sarhoşluğumuz gitmesin” 1173/6</p> <p><i>herkes ki içe cür'anı hergiz ayılmaya/ger şeyh-i şehri ola eger rind-i mey-perest</i>“ ister şarap düşkününü sarhoş rind, ister şehir şeyhi olsun, şarabın son yudumunu içen herkes bir daha ayılmasın” 204/3</p> <p><i>virüp cân naqdini bir bûse alduy/dilâ şâd ol ki olmaya ziyânuy</i> “can parasını verip bir öpücük aldın, ey gönül mutlu ol ki zararın olmasın.”1489/4</p> <p><i>var kapuñda Muhibbî gibi biñ bendelerüñ/senden özge benüm 'âlemde bulunmaya kesüm</i> “kapıda Muhibbi gibi binlerce kulun var. Benim dünyada senden başka kimsem bulunmasın.” 1986/4</p>

2.2.2.2.3. İstek Kipinin Geniş Zamana İşaret Etmesi

*Geniş zaman kavramını karşılayan bir başka ek de -(y)A ekidir*⁴³ Tespit edilen örnekler MD'de ile ilgili iken, BD'de ile ilgili sadece bir örnek tespit edilmiştir. Aşağıdaki gelecek-istek yapılarının geniş zaman yerinde kullanıldığı görülmektedir.

Bâbü'r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

Teklik 2.Şahıs{-AsIn}	Teklik 2.Şahıs {-AsIn}
<i>kim ki sözi irkenini çün bile sin/ bil ki Haşş birle</i>	<i>muhibbî cânı cânâna fedâ kıl olasın râhat</i>

⁴³ Hatice Şahin, Eski Anadolu Türkçesi, s.67.

<p><i>tekellüm kıla sin</i> “ sözün evvelini, hakikatini bilirsən, Hak ile de konuşabileceğini anlarsın” 4/21</p>	<p>“muhibbi, canı sevgiliye feda et, rahat olursun” 1287/5</p> <p><i>uyduy hevâ-yı zülfine uşlanmaduy dilâ/saya neler kıla göresin bu hevâlaruy</i> “ey gönül uşlanmadın, saçının arzusuna uydun, bu arzuların sana neler yapacak görürsün” 1503/3</p> <p><i>tağıdup zülfin Muhibbî nâz ile seyr itse yâr/şanasın tâvus-ı kudsi cilve eyler per tutar</i> “Muhibbi, sevgili saçını dağıtıp, nazlı nazlı yürürse, kutsal tavus kuşu cilve yapar, kanat açar sanırsın”. 536/5</p> <p><i>yedi iklimi musahhar idesin himmet ile</i> “himmetle yedi iklimi (kıtayı) ele geçirirsin” 9/8</p>
<p>Ø</p>	<p>Teklik 3.Şahıs {-A}</p>
<p>Ø</p>	<p><i>cânâ Muhibbî kıymeti çünki bilinmedi/bir gün ola ki biline giçdükdê rüzgâr</i> “ey sevgili, Muhibbi’nin değeri bilinmedi, belki bir gün zaman geçtikten sonra değeri bilinir” 606/5</p> <p><i>gelse meydâne siper sînesi kalbura döne/her kaçan kim ura el tîr ile peykâne şadağ</i>” ok çantası, ok ile temrene elini vurunca, meydana geldiğinde siper olan göğsü kalbura döner” 1388/6</p> <p><i>ger haîâ kıldan gelirse gele sultândan ‘aîâ</i> “kıldan hata gelirse sultandan başış gelir” 2708/4</p> <p><i>kim vire gönli ol şanemüy göz ü kaşına/ derd ü belâ vü miñnet ü gam gele başına</i> “o put gibi güzelin gözüne, kaşına kim gönül verirse, başına dert, bela, sıkıntı ve gam gelir” 2487/1</p> <p><i>zâhidâ ayma başa virme kıyâmet haberin / Her kaçan yâr kıyâm itse kıyâmet getüre</i> “ey sofı, bana kıyamet haberi verip hatırlatma, sevgili ne zaman ayağa kalksa kıyamet olur” 2495/3</p> <p><i>yumaya dükene Ceyhûn u Seyhûn</i> “yıkamaya kalksan Ceyhun ve Seyhun tükenir” 2155/3</p>
<p>Ø</p>	<p>Çokluk 1.Şahıs {-AvUz}</p>
<p>Ø</p>	<p><i>eyle dile cefâları tâ sürevüz zevk ü şafâ</i> “gönüle eziyetlerini sürdür, biz zevk ve sefa süreriz” 1635/4</p>
<p>Ø</p>	<p>Çokluk 2.Şahıs {-AsUz}</p>
<p>Ø</p>	<p><i>bir saçı Leylî sevüp dîvâne olsam dehr-ârâ/ başa Mecnûn diyesüz bu cism-i ‘uryânım görüp</i> “dünyada bir Leylâ saçlıyı görüp âşık olsam, bu çıplak vücudumu görüp bana Mecnun dersiniz” 127/2</p>

Ø	Çokluk 3.Şahıs {-AlAr}
	<p><i>ey Muhibbî kimse irmez baħr-i 'iřkuñ 'umķına/genci mâhîler gibi 'iřķ ehli ana talalar</i> “ey Muhibbi, aşkının denizinin derinliğine kimse eremez, gerçi aşk sahipleri, balıklar gibi ona dalarlar” 967/5</p> <p><i>tîr-i ğamzeñ sîneye ol deñlü urdu yâreler/ yâreler aĝz açup her dem saña yalvareler</i> “yanbakış okların göğsüme o denli yaralar açtı ki, yaralar ağız açıp, her an sana yalvarırlar” 557/1</p> <p><i>ķabrüm üzre gelicek nâz ile ey serv-i sehî / İdeler saña du'â cümle kiyâhum şanemâ</i> “ey düzgün servi, ey put gibi güzel, naz ile kabrim üzerine geldiğinde bütün otlarım sana dua ederler” 13/2</p>
	<p><u>olumsuz</u></p> <p><i>olmaya devlet cihânda bir nefes sıhhat gibi</i>“devlet bile dünyada bir nefes sıhhat gibi olmaz” 2627/1</p> <p><i>la'lüñ bitüre söz ile ger meyveler lezîz/bitmeye hîç anuñ gibi cennetde ber lezîz</i>“eğer dudağın söz ile tatlı meyveleri bitirirse, cennette onun gibi tatlı bir meyve bitmez “ 364/1</p> <p><i>her kaçan kim çeşmüñ ele ala kaçuñ yayını/ben degül ğamzeñ okından kalmaya bir kimse sağ</i> “ne zaman gözün kaşının yayını ele alırsa, ben değil, yan bakışının okundan kimse sağ kalmaz” 1349/1</p> <p><i>pâdişâhum anın almış başına şehper daķar/ne taķarsa başına olmaya hîç perden lezîz</i> “padişahım avını almış, başına kuş kanadının en uzun tüyünü takar, ne takarsa başına kanattan daha hoş olmaz” 362/2</p> <p><u>Soru</u></p> <p><i>vire mi saña haber andan habâr-dâr olmayan</i>“ondan haberdar olmayan sana nasıl haber verir” 2188/4</p> <p><i>dünyâda Muhibbi kişiye rahm ide mi daş</i> “dünyada Muhibbi kişiye taş merhamet eder mi” 1258/5</p> <p><i>dûd-ı âhum irişe miydi benüm gök yüzine/sînem içinde gelüp 'iřķ eger yakmasa nâr</i> “aşk, göğsüme gelip, eğer ateş yakmasaydı, benim ahımın dumanı gök yüzüne erişir miydi” 459/3</p>

2.2.2.2.4. Emir Kipine İşaret Etmesi

Bâbü'r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

Ø	Teklik 2.Şahıs {-esin}
	<i>rûz-ı mahşerde şefâ'at idesin 'asîlere</i> “ mahşer gününde âsilere şefaata et”153/2
Ø	Teklik 3.Şahıs {-e}/{-meye}
	<i>gelesin nâz ile eyâ servüm/pâyûña dök</i> <i>gözlerüm dür ü sîm</i> “ey servim naz ile gelesin, gözlerim ayağına inci ve gümüş döksün” 1969/2 <i>ol şererlerden cihân yanup felekler tutuşa</i> “o kıvılcımlardan cihan yanıp, felekler tutuşsun” D843 {-meye} <i>ne hicre var nihâyet ne hod bu cevre</i> <i>gâyet/öldürse dahi gâmzeñ itmeye dil şikâyet</i> “ne ayrılığa bir son var ne de cefâya yan bakışın öldürse dahi gönül şikayet etmesin” 212/1 <i>bir güzel mahbûbdur yüzden niğâbın</i> <i>almazam/kıymetin bilmezlere göstermeye dîdâr</i> <i>şi'r</i> “ bir güzel ay yüzlüdür, yüzden örtüsünü almam. Şiir, yüzünü kıymetini bilmezlere göstermesin” 965/3

2.2.2.2.5. İstek Kipi Ekinin Farsça Ger / Eger Edatları İle Şarta İşaret Etmesi

Farsça ger, eger edatları istek kipiyle birlikte kullanıldığında ait oldukları cümleye genellikle şart anlamı katmaktadır. MD'deki örnekler istek kipinin ger edatıyla kullanımına örnekken, BD'deki örnek geniş zaman ekinin ger edatıyla kullanımına örnektir.

Bâbü'r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

<i>iy köñül ger Bâbü'r ol 'âlemni ister kıлма 'ayb</i> “ ey gönül Bâbü'r o âlemi isterse onu ayıplama” 49/5	<i>ger bu sözü'm tutmayasın yek olur senden devâb</i> “eğer bu sözü'mü tutmazsan, eşek senden daha iyi olur” 178/5 <i>la lüñ bitüre söz ile ger meyveler lezîz/ bitmeye</i> <i>hiç anuñ gibi cennetde ber lezîz</i> “eğer dudağın söz ile tatlı meyveleri bitirirse, cennette onun gibi tatlı bir meyve bitmez” 364/1 <i>ey Muhibbî koma elden dâmenin-ger cefâ vü</i> <i>cevr ide vü ger vefâ</i> “ ey Muhibbi, eğer eziyet ve sıkıntı da çektirse vefa da gösterse eteğini elinden bırakma” 33/5 <i>râh-ı 'ışık içre dilâ ger urasın cân terkini</i> “ ey gönül , aşk yolu içinde eğer canını terk edersen” 1280/4
---	---

	<i>ey Muhibbî bulunur şî'ründe çün tarz-ı Hasan/yiridür şimdengirü ger diyeler sana Kemâl</i> “ey Muhibbi, şiirinde Hasan’ın tarzı bulunduğu için bundan sonra eğer sana Kemâl deseler yeridir.” 1703/5
--	---

2.2.2.2.2.6. İstek Kipinin Şarta İşaret Etmesi

*Şart kipinin yer yer –A istek eki ile karşılandığı da görülür.*⁴⁴

. Bâbü'r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

Ø	<i>nitekim kurıla şu üstüne talâb iniler</i> “nitekim su üstüne dolap kurulsalar”1075/4 <i>ķande kim açıla gül anda hezâr elhân olur</i> “nerede gül açılrsa orada bülbül ağlayan, inleyen olur” 817/1 <i>tutmaya o ķul sözünü giçe serinden/ tıyılmaya mı derd ü belâ reh-güzerinden</i> “o kul, sözünü tutmayıp, başından geçse, derd ve bela geçidinden duyulmaz mı?” D4/6
---	---

2.2.2.2.3.Dilek Kipi

{-sA} ekinin bir dilek belirtecek şekilde cümledeki yargıları sonlandırdığı örnekler şunlardır:

2.2.2.2.3.1.Dilek Kipinin Çekimi

Bâbü'r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

Teklik 1.Şahıs{-sAm}	Teklik 1.Şahıs{-sAm}
<i>fikrim bu durur ki şana yitsem</i> “düşüncem budur: sana ulaşsam” 126/10	<i>ka'be-i kûyuy naşîb olsa varup görsem yüzüñ</i> “mahallenin kâbesi bana kısmet olsa varıp yüzünü görsem” 1400/4
<i>gehî şeker kibi ol yüzi gülñ la'lidin tatsam</i> “arasıra o yüzi gülün şeker gibi dudağından tatsam” 57/2	<i>zülfini anşam nigârñ hâlini medh eylesem</i> “sevğilinin saçını anşam, benini övsem” 1186/3
<i>her söz anda ki ana min yitsem</i> “ondaki her söze ulaşsam” 3/6	<i>bâğ-ı hüsnüñe gözüm yaşını bârân eylesem</i> “güzelliğinin bağına gözümün yaşını yağmur eylesem” 1952/1
<i>iyilesem kûyide me'vâ</i> “köyünde mesken eylesem” 43/4	<i>çeksem sipâh-ı eşki tıtsam cihânı düpdüz/diksem livâ-yı âhu ya'ni 'alâmet itsem</i> “gözyaşı askerini çeksem, cihanı düpdüz etsem,ah sancağına diksem, yani bir belirti bıraksam.” 1922/3
<i>öpsem ayağıñ koyup yüzümñi</i> “yüzümü ayağına koyup öpsem” 126/18	
<i>bu cem '-i perîşanğa tapsam zafer</i> “bu perişan	

⁴⁴ Z.Korkmaz, Türkiye Türkçesinin Temeli Oğuz Türkçesinin Gelişimi, s.100.

topluluğa zafer bulsam” 558/29 yüzün yana körsem irdi iy cân “ey can, yüzünü yine görseydim” 26/24 gehî gül dik yüzini ol şeker sözlüknin islesem/ Gehî şeker kibi ol yüzi gülniñ la’lidin tatsam “bazen gül gibi o şeker sözlünün yüzünü koklasam, bazen de o yüzü gülün şeker gibi dudağından tatsam” 57/2	<i>cânâ derûn-ı hâlüm bir bir hikâyet itsem/hicrânşebinde derdüm şaşa şikâyet itsem</i> “ey sevgili, halimin içini bir bir sana hikâye etsem, ayrılık gecesinde sana şikâyet etsem” 1922/1
Teklik 2.Şahıs{-sAn}	Teklik 2.Şahıs {-sAn}
çün hemîşe muni verziş kılsañ “devamlı bunu yapmaya çalışsan” 4/51	ey dil-i kec toğrı yola baqsana “ey sapık gönül doğru yola baksana “ 86/1
Teklik 3.Şahıs{-sA}	Ø
başını alıp bir sarığa kitse kişi “ kişi başını alıp bir tarafa gitse” 138/2 yârdın kat’ iyleben terk-i diyâr itse “sevgiliden ilgiyi keserek memleketi terk etse” 117/5 luğf itip maña sini yitkürse “ihsan edip seni bana ulaştırırsa” 131/9 min bende üçün hemîşe bâkî bolsa “ ben köle için daima kalıcı olsa” 254/2 ’işret kadehi habîbdin tolsa idi “ içki kadehi dosttan dolsaydı” 238/1 rakîb ölse idi yâ habîb bolsa idi “rakip ölseydi, dost olsaydı” 123/1	
Çokluk 3.Şahıs{-sAIAr}	Ø
meselen bir kişini birge eger âşık u şifte iyley diseler “meselâ bir kişiyi, başka birine âşık etmek ve tutkun hale getireyim deseler” 4/98	

2.2.2.2.3.2. Dilek Kipi Olumsuz

Bâbü’r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

Teklik 1.Şahıs {-mAsAm}	Ø
kûşeî tutsam cihanıñ ehlidin ğam körmesem “ bir köşe tutsam insanlardan sıkıntı görmesem” 492	
Teklik 3.Şahıs {-mAsA}	Ø
il birle ol meh-veş hikâyet kılmasa “ insanlarla o ay parçası (sevgili) konuşmasa” 435	

2.2.2.2.4.Gereklilik Kipi

Gereklilik kipi için özel bir ek yoktur. Genellikle –A istek ve –sA şart eklerine gerek ve gerektür sözcükleri eklenerek yapılır. Bazen gerek ve gerektür sözcüklerinin fiillerin mastar şekilleri üzerine getirilmesiyle de karşılaşılır.⁴⁵Şart çekimi ile kullanılan kerek “gerek, lazım” kelimesi, gereklilik bildirir.⁴⁶

2.2.2.2.4.1.Gereklilik Kipinin Çekimi

Bâbü'r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

Ø	Teklik 1.Şahıs {-sAm gerek}
	<p><i>ğurbet illerin varuben ihtiyâr itsem gerek</i>“gurbet ellerini varıp tercih etmem gerekli “ 1469/1</p> <p><i>eşk-i çeşmümlle cihânı lale-zâr itsem gerek</i>“gözümün yaşıyla dünyayı lale bahçesi etmeliyim” D18/1</p> <p><i>seng-i mihnetle döğüp cismüm gubâr itsem gerek</i>“cismimi mihnet taşı ile döğüp toz, toprak etmeliyim” 1587/3</p> <p><i>‘âleme râyât-ı ‘ışkı ser-bülend itsem gerek</i>“aleme aşkın sancağını yüceltmeliyim”1561/5</p> <p><i>gönlümü elden yitürdüm ‘azm-i yâr itsem gerek/mihnet ü derd ü belâ gam ihtiyâr itsem gerek</i> “gönlümü elden yitirdim, sevgiliye doğru gitmem gerekir. Sıkıntı, dert, bela ve gamı seçmem gerekir” 1587/1</p>
Ø	Teklik 2.Şahıs {-mAk gerek sin}
	<p><i>cân u ser virmek gereksin</i>“can ve başını vermeliyin”1074/3</p>
Teklik 3.Şahıs {-sA kirek} / {-mAk kirek}	Teklik 3. Şahıs {-mAk gerek}
<p><i>her niçüktür ‘ömrni Bâbü'r hoş ötkermek kirek</i> “Bâbü'r, her nasıldır ömrünü hoş geçirmelidir” 55/8</p> <p><i>yârdın bir hat alıp kılmek kirek</i> “sevgiliden bir mektup alıp gelmeli” 128/22</p> <p><i>‘ışk oti birle yarutmağkirek</i> “aşk ateşiyle parlatmalıdır” 79/2</p> <p><i>bizni unutkannı unutmağ kirek</i> “bizi unutani unutmak gerektir”79/1</p> <p><i>özni köñül ‘ıyş ile tutmağ kirek</i> “gönül, kendini</p>	<p><i>bülbül-i cân meskeni bir gül ‘izâr olmağ gerek</i>“can bülbülünün evi bir gül yanak olmalıdır” 1505/1</p> <p><i>bahr-ı ‘ışk içre Muhibbî garğ-ı âb olmağ gerek</i>“Muhibbî aşk denizi içinde suya boğulmalı” 1615/5</p> <p><i>âyine gibi gerek olmağ Muhibbî hırka-pûş</i>“Muhibbî, ayna gibi hırka giymek gerekir”1275/5</p> <p><i>bağrumı hûn itdi hasret ‘azm-i yâr itmek gerek/varup ol gül yüzli yârı der-kenâr itmek</i></p>

⁴⁵ Z.Korkmaz, Türkiye Türkçesinin Temeli Oğuz Türkçesinin Gelişimi, s.100

⁴⁶ Eckmann, age, s.127.

<p>mutlu tutmalıdır” 79/1</p> <p><i>sağa likin muni bilmek kirek</i> “yine de senin bunu bilmen gerekir” 4/74</p> <p><i>hoş ötkermek kirek</i> “ hoş geçirmeli “ 55/8</p> <p>{-sA kirek}</p> <p><i>siz çıkmazsanız çıkısa kirek cânlarıyız</i>“siz çıkmazsanız canlarınız çıkmalı” 269/2</p> <p><i>gâfil olğanda kirek bolsa bu şık/kıymetü dürni itürgen yanlık</i>“ gafil olduğunda onun durumunun şöyle olması gerekir: kıymetli bir inciye kaybetmiş gibi olmalıdır” 4/139</p> <p><i>aḥbâb unutmasa kirek ‘ahd-i kadîm</i> “ dostlar eski sözlerini unutmamalı “ 304/1</p> <p><i>kirek ol işni mütâbi‘ bilse</i>“o işin kendine uyduğunu bilmeli”</p> <p><i>derd ü ğamım bilse kirek</i>“dert ve gamımı bilmeli” 8/1</p> <p><i>yâr vaşlı maḡa aġyârdın ayrılma kirek</i>“ yare kavuşmak benim için başkalarından ayrılmasıdır” 8/3</p> <p><i>lâ-cerem bendelerin şâhları bilse kirek</i>“şüphesiz kölelerini padişahları bilmelidir” 8/5</p>	<p><i>gerek</i> “hasret bağırımı kan etti, sevgiliye doğru yönelmek gerekir. Varıp o gül yüzlü sevgiliyi kucaklamak gerekir” 1591/1</p> <p style="text-align: center;">Ø</p>
---	--

2.2.2.3. Ek-Fiilin Çekimleri

2.2.2.3.1.Ek Fiilin Şimdiki ve Geniş Zamanı

Bâbü'r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

Teklik 1.Şahıs{-min} /{-irür min}	Teklik 1.Şahıs {-(y)Am}/{-vAn}
<p><i>közün bîmârı min mindin yumup köz /yana aġrıtaġıl bîmarları</i>“gözünün hastası benim, benden göz yumup da yine hastalarını incitme” 67/4</p> <p><i>aġzın ğamıda ki teng-dil min</i>“ağzının kederinden yüreği darım” 126/15</p> <p>{-irür min}</p> <p><i>mey terkini kılğalı irür min ğamlık</i>“şarabı bırakalı ben hüznümlüyümdür” 322</p>	<p><i>derd-mendem ḡasteyem bî-çâreyem bu ben ġarîb</i>“ben garip, dertliyim, hastayım, çaresizim” 159/1</p> <p><i>ne ‘acebdür şevk ile ger yanar ise cân u dil/ çünkü ben pervâneym yanmaḡ bana olmaz ‘acîb</i>“can ve gönül eğer aşka yanarsa şaşılmaz, çünkü ben pervaneyim, yanmak bana acaip olmaz” 136/4</p> <p><i>şâdam ol ġünden berü</i>“o günden beri mutluyum” 176/3</p> <p><i>pâdişâh-ı ‘ışkam u dil defter ü dîvân bana</i>“aşk pâdişahıyım ve gönül benim için defter ve divandır” 27/1</p>

	<p><i>bir perî-rû la 'l-i şevkinden yine âşüfteyem</i>“yine bir peri yüzünün dudağının aşkından düşkünüm” 116/6</p> <p><i>gel beni öldür irişem tâ vişâlüh bâğma</i>“gel beni öldür ki kavuşma bağına ulaşayım” 133/4</p> <p><i>dostlar dil-ğasteyem derdüme dermân kıandedür</i>“dostlar, gönül hastasıyım, derdime derman nerededir” 398/2</p> <p><i>ğaste-dilven</i> “gönül hastasıyım” 131/3</p>
Teklik 2.Şahıs {-sin}	Teklik 2.Şahıs {-sIn}
<p><i>‘âlem ehli birle ‘âlemdin mağa sin sin ğarağ</i>“insanlarla dünyadan bana maksat sensin” 80/4</p> <p><i>sin gül kibi tâ ğam-zede sin hüsnuğ bağrur</i>“sen gül gibi güzelliğınle gururlu tasalısın” 93/2</p> <p><i>mağa sin sin bu cihândın mağşûd</i> “bu dünyadan bana maksat sensin” 130/4</p> <p><i>iy kim yaralığ cismime merhem sin sin</i>“ey sen ki yaralı bedenime ilağsın” 161/4</p>	<p><i>dünyâya ğöğül bağlama çün ehl-i sefersin</i>“dünyaya gönül bağlama çünkü yolcusun” 185/4</p> <p><i>ğande varam çünki sensin hem tabib ü hem ğabib</i>“nereye gideyim, çünkü tabib de sevgili de sensin” 159/3</p> <p><i>sensin ol nûr-ı hüdâ aslı ulu nesli ‘Arab</i>“nesli Arap, aslı yüce ve Allah’ın nuru olan sensin” 153/1</p> <p><i>senden umaram ilâc sensin tabibüm ey ğabib</i>“ey sevgili senden çare beklerim, doktorum sensin” 171/4</p> <p><i>ğande varam çünki sensin hem tabib ü hem ğabib</i>“ nereye gideyim çünkü tabib de sevgili de sensin” 159/3</p> <p><i>bir muşavver rûhsın ‘âlemde cânlar ğormedük</i> “alemdede cânların ğormediği şekillenmiş bir ruhsun” 1563/2</p> <p><i>bend-i zülfünğde nice diller esîr /her ne ğükm itsey şehâ sensin emîr</i> “ey sevgili saçının zincirinde nice gönüller esir olup bağlanmış, ne kadar emretsen yeridir, çünkü sen güzellerin başkasısın” 429/1</p> <p><i>bu ğönlüm hânesin yığduğ yine ma‘mûr iden sensin</i> “bu ğönlümün evini yıktın, yapan onaran yine sensin” 1197/2</p> <p><i>sebebsin ğörmeğe yârüh cemâlin/bu ğaste ğöğlüme tûmâr olan şem</i> “bu hasta ğönlüme ilağ olan mum, sevgilinin yüzünü ğörmek için sebpsin” 1322/3</p>
Teklik 3.Şahıs {-Dur(ur)} / {-irür} / -Ø	Teklik 3.Şahıs {-dUr(ur)} / Ø
<p><i>ol yâr ğazretide bisyâr yahşidur ğayr</i> “o yârın huzurunda yabancılar çok iyidir” 59/4</p> <p><i>bahâr eyyâmıdır dağı yigütlükniğ evânıdır/Kitür sâkı şarâb-ı nâb kim işret zamânıdır</i>“ bahar</p>	<p><i>taht-ı ‘âc üstinde ğâli şan ğabeş sulţânıdır</i>“Beni fildişi taht üstünde sanki ğabeş sultanıdır” 146/4</p> <p><i>ħakiğat oldurur</i>“gerçek odur” 24/7</p> <p><i>ölmek evlâdur kişiyede bir yaramaz addan</i>“bir</p>

mevsimidir, gençlik çağıdır, sâki, saf şarabı getir içme zamanıdır” 71/1

tün ü kün fikr ü hayâlîm bu durur“gece ve gündüz fikrim ve hayalim budur” 131/7

ğaddîñ ki hüsn bâğıda nâzûk nihâldür“boyun ki güzellik bahçesinde nazik bir fidandır” 45/4

nefydîn şağna ki bar illa ‘llâh/ munda yitkende işit budur râh“buraya atıldıktan sonra yalnız Allah vardır, buraya ulaştığında işit yol, budur” 4/134

kim ki körse anı dîvâne durur“ onu gören divane olur” 4/101

ol habîbigğa durur iy ‘âbid“ey abid o Allah’ın habibi olan peygamberdir” 4/59

bil ki oldur bu mağabbet sebebi“bil kibü muhabbetin sebebi odur” 4/60

dime her söz ki irür nâ-lâyık“ her sözü söylemek uygun değildir” 4/11

çün anıñ köñli irür közgüsü“ onun aynası gönüldür” 4/30

hâlet ü mertebesi zâhirdür/vasf u ta’rîfide til kâsırdur “hali ve derecesi bellidir, sıfatını göstermede dil yetersizdir” 3/3

söz minîñ irmes alarınıdır bil“söz benim değil onlarındır, bil” 3/14

nazar ança ki bu sarıdur bil“bakış öyleki bu tarafadır bil” 4/32

{-irür}

ğaddîñ elif ü kaşın irür ya“boyun elif ve kaşın yaydır” 60/2

Ø

ğad ü haññ bile köz ü yüzün iy serv-i sîmin-ten/ biri serv ü biri reyhan biri nergis biri gül-şen“ey gümüş tenli servi, boyun ve ayva tüyleriyle göz ve yüzün biri servi, biri reyhan, biri nergis, biri gül bahçesidir.”

bâbür-i bî-dil iy büt-i kâtil/cevruñe mâyil zulmüñe mu tâd“ey katil put, âşık Bâbür eziyetine hevesli zulmüne alışkındır” 77/5

köñülñi zâr u mini h’âr u teni târ itken/ Biri

yaramaz adla dolaşmaktan insan için ölmek daha uygundur” 2283/4

ğak katında bir göñül yapmağ revâdur Ka’beden“Tanrı huzurunda bir gönül yapmak Kâbe yapmaktan üstündür”286/3

kim biñ yaşarsa âhırı anıñ ölümdürür“kim bin yıl yaşarsa onun sonu yine ölümdür” 308/2

bütün kılmakdurur anı kerâmet“keramet onu bütün edebilmektir “ 225/4

bâğ-ı ‘ışkında belâ-keş bülbüldür bu göñül“bu gönül, aşkının bağında belâçeken bülbüldür” 35/3

murâdumdur dü-âlemde vişâlün“iki dünyada kavuşmak isteğimdir” 175/4

ey Muhibbi ‘ışk-arâ çün yokdürür gamdan halâs “ey Muhibbi, aşk içinde gamdan kurtuluş yoktur” 55/5

dil ü cândur metâ ‘ı ‘ışk erinün “aşk erinin bütün sermayesi gönül ve candır” 590/3

zâhidün giydüğü gökdür dâyima yâhûd siyâh “sofunun giydiği elbise her zaman için ya mavidir ya siyahtır” 441/3

çeşm-i giryânumla göñlüm üzürâb üstindedür/neylesün dil zevrağı her demde âb üstindedür” ağlayan gözümle, gönlüm üzüntü içindedir, gönül sandalı ne yapsın her an su üstindedir” 990/1

Ø

dâd-ı Hüdâ dimişler kesbi degüldürür ‘ışk/Tağşîli katı müşkil olmayacak liyâkat“aşk kazanma değil, Tanrı ihsanı demişler. Kazanması zor, olmayacak bir bağıştır” 206/2

zülfi sevdâsı baş terkin ursa taş mıdur/ Çün hevâ ile anıñ yaşı tolu hemçün habâb“saçının sevdasıyla başını terk eden ayıplanır mı? Çünkü onun yaşı kabarcıklar gibi tamamen hava ile

<p><i>cefâ vü biri ğurbet ü biri hicrân</i>“gönlü inleyen beni hakir ve teni karartan, biri cefâ, biri gurbet ve biri de ayrılıktır” 100/3</p> <p><i>yaz faşlıda çağır içmekniñ özge hâli bar</i>“yaz mevsiminde şarap içmenin başka hali vardır” 109/2</p> <p><i>imdi sinden cevâb ümîdim bar</i>“şimdi senden cevap ümidim vardır” 127/32</p> <p><i>iy yâr siniñ vaşluña yitmek müşkil</i>“ey sevgili sana kavuşmak zordur” 154/1</p> <p><i>h'âceler h'âcesi ol h'âce 'Ubeyd'</i>“hocaların hocası hoca 'Ubeyd'dir” 3/2</p> <p><i>köyül anda vü öz anıñ sarığa</i>“gönül onda ve özde ona doğrudur” 4/185</p> <p><i>bâbüra ikki pâdişehliğdın/Yağsırağ bu zamanda bir biglik</i>“ey Bâbür, bu zamanda iki padişahlıktan bir beğlik daha güzeldir” 392/2</p>	<p>doludur” 140/2</p> <p><i>gözi tâtâr ü işi güci ğâret</i> “gözü yağmacı ve işi gücü çapulculuktur” 220/1</p> <p><i>halk içinde mu teber bir nesne yoğ devlet gibi</i> “halk içinde devlet gibi değerli, itibar gören bir nesne yoktur” 2627/1</p> <p><i>dostlar şimdengirü pend eylemek zinhâr ana</i>“bundan sonra ona nasihat edip söz dinletmek mümkün değildir” 4/2</p>
Ø	Çokluk 1.Şahıs {- (y)Uz}
	<p><i>âşıkuz rindüz biz itdük çün melâmet ihtiyâr</i> “âşığız, rindiz, zira kınanıp, horlanmayı seçtik” 610/4</p> <p><i>zâhidâ şanma senüñ tek biz selâmet ehliyüz/bende-i işğ olalı şehr-i melâmet ehliyüz</i> “ey zahit biz senin gibi selamet sahipleriyiz sanma, biz aşkın kölesi olalı kınanma şehrinin sahipleriyiz” 1185/1</p> <p><i>her gece tâ subh olunca göz yaşı dökmekdeyüz</i> “her gece ta sabah oluncaya kadar gözyaşı dökmekteyiz” 1343/3</p> <p><i>zerre gibi gün yüzüñüñ zâr u sergerdânyuz/şubha dek sen gül-ruhuñ biz bülbül-i nâlânyuz</i>“zerre gibi gün yüzünün ağlayanı ve başı dönmüşüyüz, âşığız, sen gül yanaklının sabaha kadar ağlayan bülbülüñüz” 1189/1</p> <p><i>hamdülillah Muhammed ümmetiyüz</i> “şükerler olsun ku Muhammedin ümmetiyiz” 1094/7</p>

2.2.2.3.1.2. Ek Fiilin Şimdiki ve Geniş Zaman Çekiminin Olumsuzu

Bâbür Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

Teklik 1.Şahıs {imen} /{imes}	Teklik 1.Şahıs {degülem}
<p><i>gehî cefâ vü gehî cevritip yüz öyrülesin/min ol imen ki bular birle yüz öyürgey min</i>“bazen eziyet bazen zulm ederek yüzünü döndürüyorsun, ben bunlardan yüz çevirecek değilim” 120/3</p>	<p><i>ben degülem yalnız işkuñ ile ser-gerdân senün</i> “aşkın ile serseri olan yalnız ben değilim” 214/4</p>

<p><i>bir nefes gâfil imen zikriñdin</i>“bir nefes seni anmaktan gafil değilim” 131/12</p> <p><i>ol yâr hazretide bisyâr yahşudur gayr/ min hem yaman imen lîk yahşî imen anıñ dik</i>“o yârin huzurunda yabancılar çok iyidir, ben hem kötü olmam lakin onun gibi güzel de olmam” 59/4</p> <p><i>va'llâh ki iy yâr siniñ yâdıñdın/ bir lahza vü bir zamân imes min gâfil</i>“ey sevgili Allah için seni hatırlamaktan bir an ve bir zaman için gafil değilim” 169/1</p> <p><i>miniñ dîvâne köñlümge naşihat sûd-mend irmes:</i> “benim deli gönlüme öğüt faydalı değildir” 41/1</p> <p><i>seyl imestür yir yüzün tutқан közümnîñ yaşıdur</i>“yer yüzünü kaplayan sel değildir gözümün yaşıdır” 44/4</p> <p><i>ra'd imestür kökke çıрмаşқан köñül efgânıdur:</i>“göğe yükselen gök gürültüsü değil gönül inlemesidir” 44/4</p> <p><i>oqıda peykân imes bir katre hayvan suyıdur</i>“okundaki peykan değil bir damla canlılık suyudur” 36/3</p> <p><i>âdemî köñli ta'alluqsız imes</i>“insanın gönlü dünyaya ilgisiz değildir” 4/202</p> <p><i>söz miniñ irmes alarınıdır bil</i>“söz benim değil onlarındır bil” 3/14</p> <p><i>sanga âşık imes min</i>“sana âşık değilim” 469</p> <p><i>min hem yaman imen lîk yahşî imen anıñ dik</i>“ben hem kötü de değilim hem de onun gibi güzel de değilim” 59/4</p>	
Ø	Teklik 2.Şahıs {degülsün}
	<i>degülsün haste göñlümden haber-dâr</i> “hasta gönlümden haberdar değilsin” 584/3
Teklik 3.Şahıs {-imes(tür)}	Teklik 3.Şahıs {degül(dür)}
<p><i>biri bu ki tâli' maña yâr imes/ Sipihir ü kevâkib meded-kâr imes</i>“biri bu ki talih bana yâr değildir, gökyüzü ve yıldızlar yardımcı değildir” 558/20</p> <p><i>imes ol irür rûh-ı mücessem</i>“o beden değildir, cisimleşmiş sevgilidir” 530/5</p> <p><i>ma'lûm imes ki yir tapa alğay min</i>“ yer bulabileceğim belli değildir” 331</p> <p><i>kat' idip Bâbüür barıdın çün saña kiltürdü yüz/ bâk imes yek-rûy bolsa cümle-i âlem bile</i>“Bâbüür, her şeyden yüz çevirip sana yüz döndürdü, bütün insanlar da olsa dost değildir” 78/5</p>	<p><i>cennete lâyıq degüldür, bu Leheb</i>“Ebu Leheb, cennete lâyıq değildir” 151/3</p> <p><i>iden Muhibbi göñlini gâret gözün degül</i>“Muhibbi'nin gönlünü yağmalayan gözün değildir” 2184/5</p> <p><i>degüldür her biri işğ içre bence</i>“hiçbiri benim kadar âşık değildir” 2540/4</p> <p><i>degül hâcet yaqıp yir yir koyasuz siz çerâğ anda</i>“sizin orada yer yer yakıp çıra koymanıza gerek yok”2475/3</p> <p><i>ey Muhibbî görinen güller degül gülzârda</i>“ey</p>

<p><i>her ni kim şer' hılâfı durur ol/tyğul andın ki imestür ol yol</i>“her kim Allah’ın emrine karşıdır, onu önle o yol değildir” 4/50</p> <p><i>kutulmağ firâkıydn âsân imes</i>“ayrılığından kurtulmak kolay değildir” 427</p> <p><i>söz miniy irmes alarnıydur bil</i>“söz benim değil onlarındır, bil” 3/14</p>	<p>Muhibbi, gül bahçesinde görünen güller değildir” 1639/5</p> <p><i>degül eksük cihânda şâdi vü gam</i> “dünyada neşe ve keder eksik değildir” 853/4</p> <p><i>hağ degüldür leblerüñ üstinde yir yir görinen</i> “ dudaklarının üstünde yer yer görünen tüy değildir” 992/2</p> <p><i>kây-ı yârı neyelerem görmek dilerem yârı ben/bu Muhibbî cennete kâ'il degül didârsuz</i> “ben sevgilinin mahallesini ne yapayım, sevgiliyi isterim, bu Muhibbi sevgilinin yüzü olmazsa cennete razı değildir” 1120/5</p> <p><i>gerçi kim halka cihân içre belâ eksük degül/cümlesine irişen gamdan başa eksük degül</i> “dünya içinde insanlardan bela eksik değil, ancak hepsine yetişen gam benden de eksik değil” 1706/1</p>
--	--

2.2.2.3.1.3.Ek-Fiilin Şimdiki ve Geniş Zaman Çekiminin Soru Biçimi

Bâbü'r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

{-mU dUr}	{-mI dUr}
<p><i>ya bu hem 'işve vü firîb müdür/dostlukta bular hasîb müdür</i>“bu naz ve aldatıcı tuzak midir, dostlukta bunlar değerli midir” 127/24</p>	<p><i>gün yüzi virdi harâret 'âleme / taş midur 'ışk içre tutsa beni teb</i>“gün yüzü dünyaya ateş verdi, aşk içinde beni sıtma tutsa şaşılır mı?” 161/2</p> <p><i>hârdan mı bülbül ipler yâ gül-i tenden midür/ bu cefâlar cânuma dilden mi dilberden midür</i>“bülbül, dikenden mi inler, yoksa taze gülden mi, canıma gelen bu cefâlar gönülden midir yoksa sevgiliden mi? “ 390/1</p>

	<p><i>medde 'î sözün revâ midür şehâ gûş eylemek</i>“ey padişah iddiacının sözünü dinlemek uygun mudur?” 1621/1</p> <p><i>yansa bu dil hânesi her dem 'aceb midür</i> “bu gönül evi her an yansa şaşılır mı” 2462/4</p> <p><i>sünbül otlayan Hutun mülkinde âhûlar midür?</i>“Huten ülkesinde sünbül otlayan ceylanlar mıdır?” 585/2</p> <p><i>aldanan hüsline anuñ ey Muhibbi er midür?</i>“ey Muhibbi , onun güzelliğine aldanan er midir?”587/5</p> <p><i>şîşelerle tolu yaşı gül midür bülbül midür</i>“şişeler dolu yaşı gül müdür, bülbül müdür “ 997/1</p> <p><i>cânuma kaçd eyleyen gamzey midür?</i>“canıma kasteden yanbakış mıdır” 819/3</p> <p><i>cihânda var mı kimse buna kâyil</i>“dünyada buna razı olmuş kimse var mıdır” 1694/3</p> <p><i>baña mı dürlü dürlü işkence</i> “bu türlü türlü işkence bana mı” 2337/2</p> <p><i>hiç revâ midür anı düşüresin dâmenüñe</i>“onu eteğine düşürürsen hiç uygun olur mu” 2457/2</p> <p><i>ey tabîb-i dil ü cânböyle midür kânûnuñ</i>“ey can ve gönül doktoru kanunun böyle midir” 1537/5</p> <p><i>âşık midürür giçmeye ol cân ile senden</i> “can ile baştan geçmeyen kişi âşık mıdır” 1638/2</p> <p><i>âşık midür ki isteye derdün devâsını/ irgürmeye feleklere âhı şadâsını</i>“ah sesini yürüzüne ulaştırmayan derdinin devasını isteyen âşık mıdır?” 2763/1</p> <p><i>revâ midür benüm hânüm karasın yirlere kanum</i> “benim padişahım, kanımı yerlere karıştırman uygun olur mu?” 1546/5</p> <p><i>lebünğden bûse istersem beni 'ayb eyleme cânâ/'aceb midür taleb itse kişi derdine dermânlık</i> “ey sevgili dudağından öpücük istersem beni ayıplama, kişi derdine ilaç istese şaşılır mı?” 1408/5</p> <p><i>didümse zülfüñe 'anber kılup yâ nâfeye teşbîh/hañâ midür bu ben miskin 'aceb midür hañâ kılmağ</i> “ saçına anber diyip misk kokusuna benzettimse hata mıdır? Bu ben miskin hata yapması şaşılacak şey midir?” 1329/4</p> <p><i>cevr iden baña ol şûh midür/kalbüm içre velî ki rûh midür</i> “bana eziyet eden o güzel midir, kalbim içindeki ruh mudur?” 998/1</p> <p><i>gülşenüñ rengîn kumaşı gül midür bülbül midür</i> “gül bahçesinin renkli kumaşı gül müdür,</p>
--	---

	<p>bülbül müdür” 997/1</p> <p><i>var midür hiç vişâl ‘âlemde/bulmaduğ aña dest-res nidelüm</i> “âlemde hiç kavuşma var mıdır, ona elimiz erişmedi, ne yapalım.” 1925/2</p> <p><i>göñül virsem ‘aceb midür ben ol serv-i ser-efrâza</i> “ ben o dikbaşı serviye gönül versem şaşılır mı?” 472/4</p> <p><i>sevdüm ise seni nâ-ğakğ yire kanum dökese/bu midür sizde töre böyle midür kânûnuş</i> “ seni sevdim ise haksız yere kanımı dökersen, sizde töre bu mudur, kanunun böyle midir” 1603/4</p> <p><i>bilmedüm nergis midür yâ fitne-i âhur zamân/sihr ile yakduş cihânı gözlerüñ câzu midür</i> “nergis midir yoksa ahir zaman fitnesi midir, bilemedim, dünyayı sihirle yaktım, gözlerin büyücü müdür” 607/2</p>
--	---

2.2.2.3.2.Ek-Fiilin Görülen Geçmiş Zamanı

Bâbüir Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

Teklik 1.Şahıs{idim}	Teklik 1.Şahıs {idüm}
<i>da ‘vâ-yı ‘ışğ itip ğayr Bâbüirni ‘ayb kılma/ kim min idim siniñ dik sin bolğa sin miniñ dik</i> 59/5	<i>kendü halümde yürürken başuma sulğân idüm</i> “kendi halimde yürürken başıma sultan idim” 1433/3
Teklik 3.Şahıs {irdi}	Teklik 3.Şahıs {i(r)di}
<p><i>bu ‘inâyet burun kirek irdi</i>“bu iyilik önce gerekti” 127/21</p> <p><i>ol ta ‘alluğ ki burunrağ idi süst</i>“ o bağlılık daha önce gevşekti” 4/151</p> <p><i>rüşen ü ekmel idi bu mir ‘ât</i>“bu ayna parlak ve en olgun şekilde idi” 4/67</p> <p><i>bu kulun saña çün kirek irdi/ Bu ‘inâyet burun kirek irdi</i>“çünkü bu kulun sana gerekti, bu iyilik önce gerekti” 127/21</p>	<p><i>yoğ idi bu nüh-felek küllî bu ‘âlemden haber</i>“bu dokuz felekten ibaret dünyadan daha haber yoktu” 452/5</p>

2.2.2.3.3. Ek-Fiilin Duyulan Geçmiş Zaman I

Bâbüir Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

Teklik 3.Şahıs {i(r)miş}	Teklik 3.Şahıs {imış}
<i>allah Allah ‘ışğ ara mundağ belâlar bar imiş</i> “Allah Allah aşk içinde böyle belalar varmış” 58/2	<p><i>ezeli yazı imiş başa pes elden ne gelür</i>“başta ezeli yazı imiş, elden ne gelir” 945/3</p> <p><i>yoğ imiş yanında benüm rağbetüm</i> “ yanında</p>

<p><i>‘ışk bâğının nihâli ğam beri ħurmân imiş</i> “aşk bahçesinin fidanı keder, meyvesi de ümitsizlikmiş” 75/2</p> <p><i>könlüğü iy yâr munça yumşar imiş</i>“ey sevgili gönlün böyle yumuşarmış” 127/19</p> <p><i>yârda mihr ü vefâ bar imiş</i>“Yârda sevgi ve vefa varmış” 131/6</p> <p><i>atı meşğûllüğü irmiş ol</i>“adı meşguliyeti imiş” 4/118</p> <p><i>şükr Bâbüri bilür min diğen irmiş ol ay</i>“ Şükür ki sevgili , ben Bâbür’ü tanırım demiş” 8/5</p> <p><i>şikeste könlüme irmiş kara belâ saçıy</i>“saçın kırılmış gönlüme kara belaymış” 10/1</p> <p><i>arda perîler ħüsnîğa dîvâne imiş</i>“orda periler güzelliğine tutulmuş” 536/1</p> <p><i>il dostlardın ol Eyyûb imiş</i> “yabancı dostlardan o Eyyûb ‘emiş” 401/1</p> <p><i>mey birle imiş şâdlık u ħurremlık</i>“sevinç ve neşe şaraplaymış” 322</p>	<p>benim rağbetim yokmuş”1827/6</p> <p><i>bir kara yazı imiş</i> “ bir kara yazı imiş” 1900/4</p>
---	---

2.2.2.3.4.Ek-Fiilin Duyulan Geçmiş Zaman III’ü

Duyulan Geçmiş Zaman III yapısında görev alan {-GAN} sıfat-fiili ve Dur(ur) yapıları ek-fiilin yardımıyla adlara gelebildiği gibi kiplerden sonra da gelebilmektedir. –mış/ -miş ekiyle çevrilebilecek BD’ye özgü bir yapıdır.

2.2.2.3.4.1.Ek-Fiilin Duyulan Geçmiş Zaman III Çekimi

2.2.2.3.4.1.1. Adlara Gelmesi

2.2.2.3.4.1.1.1. Bağımsız Cümle Örnekleri

Bu yapının adlara eklenerek onları yüklem yaptığı bağımsız cümle örnekleri şunlardır:

Bâbür Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

Teklîk 3.Şahıs {i(r)kendür}	Ø
<i>közlerimdîn bargalı yaşım tenim boldı nîzâr/ bilmedim ol yaş ikendür Bâbüri minîy yağım</i> “ey Bâbür, gözyaşlarım gözlerimden düşeli vücudum zayıfladı, o gözyaşlarımı benim canımmış, bilmedim “ 110/6	Ø

2.2.2.3.4.1.1.2.Yan Cümle Örnekleri

Bâbü'r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

<i>min bilür min közi kâtil la'li cân-bağş irkenin</i> “gözü katil, dudağı can vereni ben bilirim” 56/8	Ø
---	---

2.2.2.3.5.Ek-Fiilin Şartı

Şart eki –sa /-se ek-fiilin yardımıyla isimlere eklenip o isme şart anlamı katabilmektedir.

2.2.2.3.5.1. Ek-Fiilin Şart Çekimi

Bâbü'r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

Teklik 2.Şahıs {iseñ}	Teklik 2.Şahıs {iseñ}
<i>her kıanda iseñ bende dağı anda bolay</i> “ her nerde isen bende orda olayım”224/2	<i>‘âşık iseñ ey göñül mihr ü vefâ kıılma heves</i> “ey gönül âşıkısan sevgi ve vefaya heves etme” 1234/1 <i>kûyını ‘âşık isen ka‘be gibi eyle tavâf</i> “âşık isen bulunduğun yeri kabe gibi dön” 1376/1
Teklik 3.Şahıs {ise}	Teklik 3.Şahıs {ise}
<i>her ni köñlüñde ise andın bil</i> “gönlünde ne varsa ondan bil” 4/19 <i>her niçe bî-‘inâyet ise yâr Bâbü'râ/ sin kıoyma kııdmetiñni vü anı uyaldur</i> “ey Bâbü'r, sevgili her ne kadar dikkatsizse de sen hizmetini bırakma, onu utandır” 45/7	<i>cürm ise seni Muhibbî sevdiğü/‘af kıılma öldür anı kııl telef</i> “ muhibbi seni sevdiğü suç ise af etme onu öldür, yok et” 1370/5 <i>seni sevmek günâh ise bu yolda çok günâhum var</i> “seni sevmek günahsa bu yolda çok günahım var” 596/4

2.3. Diğer Ekler

2.3.1.Çekimsiz Fiiller

Fiil kök ve gövdelerinden belirli eklerle türetilen, ancak şahıs ekleri alarak çekime girmedikleri için, yargı bildirmeyen, dolayısıyla da bitmemiş fiil niteliğinde olan fiillerdir. Çekimsiz fiil diye adlandırılmaları da bu nedenledir. Çekimsiz fiiller, kendi içlerinde de 1.Ad-fiil, 2.Sıfat-fiil,3.Zarf-fiil olmak üzere birbirinden farklı üç grup oluşturur.⁴⁷

⁴⁷ Korkmaz, age, s.747.

2.3.1.1. Ad-Fiiller

*Fiil kök ve gövdelerinin karşıladıkları oluş, kılış ve durumları, şahıs ve zamana bağlı olmadan gösteren fiil adlarıdır. Daha açık bir anlatımla, bunlar, fiildeki oluş, kılış ve durumların adlarını bildirirler.*⁴⁸

2.3.1.1.2. BD {-mAk} = MD {-mAk}

Her iki eserde de ad-fiil –mağ/-mek ‘tir. Ek sonu ünsüzünden sonra ünlü gelmesi durumunda BD’de kalın sıradan ünlü taşıyan fiillerde tonlulaşma olmakta, MD’ de ise ek sonu ünsüzü kendisinden sonra ünlü alması durumunda tonlulaşmaktadır.

Bâbü Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

<p><i>işikîje başım koymak için</i>“ eşğine başımı koymak için” 474</p> <p><i>barmağta</i>“gitmekte” 319/2</p> <p><i>terk kılmağnı</i>“terk etmeyi” 4/144</p> <p><i>iyledi sivmek için zâhir</i>“ sevmesi için yarattı ise” 4/27</p> <p><i>özni körmeske</i>“kendini görmeye” 4/38</p> <p><i>tapmak gül-i bî-hâr</i>“dikensiz gül bulmak” 51/5</p> <p><i>yığlamağın Bâbü bu ilge durur külgü</i>“Bâbü, ağlaman başkasına gülünçtür” 69/5</p> <p><i>hoş ötkermek kirek</i> “hoş geçirmek gerekir”55/8</p> <p><i>tirgüzmek için</i>“diriltmek için” 49/3</p> <p>açılmağı “açılması” 50/1</p> <p><i>şabr iylemek</i>“sabr etmek” 51/1</p> <p><i>zabı kılmağka idi nazm âsân</i>“nazmı ezberlemek daha kolay idi” 3/11</p> <p><i>cihân kızmek bile</i> “dünyayı gezmekle” 117/1</p> <p><i>ağbâb yığılmağnı</i>“dostların toplanmasını” 147/1</p> <p><i>kutulmak firâkıyın âsân imes</i>“ ayrılığın kurtulmak kolay değildir” 427</p> <p><i>bî-mahabbet saña bolmas bu şıfat/bar bu hub munkağı olmakka cihat</i>“ bu sıfat, sevgisiz olmaz ve bu sevginin kesilmesi için bir sebep lâzımdır” 4/73</p>	<p><i>ufatmak sâğarı</i>“kadehi kırmak” 225/4</p> <p><i>yunmağ ile</i>“yıkınmakla “ 338/2</p> <p><i>seni sevmek</i>“seni sevmek” 596/4</p> <p><i>yimek için</i> “yemek için” 518/5</p> <p><i>aşmağ için</i>“asmak için” 589/3</p> <p><i>sevmek</i> “sevmek” 1552/6</p> <p><i>rûşen itmege</i> “parlak etmeye” 958/2</p> <p><i>yâreler urmağ için</i> “yaralar açmak için” 1602/3</p> <p><i>kendümi asmağ için</i> “kendimi asmak için” 1844/2</p> <p><i>yanmak</i> “yanma” 136/4</p> <p><i>turmağ ile</i> “durmakla” 2598/5</p> <p><i>bağlamağ için</i> “bağlamak için” 2276/1</p> <p><i>ağmağ ile</i> “akmakla” 1183/3</p> <p><i>yaş dökmeyege</i>“yaş dökmeye” 2606/6</p> <p><i>kanâ at eylemek hoşdur</i> “yetinmek güzeldir” 1939/4</p> <p><i>yolına cân virmegi</i> “yoluna can vermeyi” 960/3</p> <p><i>gün yüzüne irişmege</i> “güneş yüzüne ulaşmaya” 1020/2</p> <p><i>belini kocmağa</i> “belini kucaklamaya” 1582/6</p> <p><i>şikâyet itmege</i> “şikâyet etmeye” 1337/3</p> <p><i>dil almağa</i> “gönül almaya” 1535/1</p> <p><i>bulmak dilersen</i> “bulmak istersen” 1008/3,2089/1</p> <p><i>kebâb olmak gerek</i> “kebab olması gerekir” 1615/1</p>
--	---

⁴⁸ Korkmaz, age, s.747

2.3.1.2.Sıfat-Fiiller

Çekimsiz fiillerin ikinci türünü oluşturan sıfat-fiiller, adından da anlaşılacağı üzere, sıfat gibi kullanılan fiil şekilleridir. Sıfat-fiiller bir yanları ile sıfat bir yanları ile fiildirler. Fiil özellikleri dolayısıyla, kendilerinde var olan hareket ve zaman kavramlarını, ad oldukları sıfata aktararak varlıkları ve nesnelere hareket ve zaman gösterme özellikleri ile geçici olarak vasıflandırırılar.⁴⁹

2.3.1.2.1.BD {-tUk} = MD {-dUk}

Geçmiş zaman ifade eden bir sıfat-fiil ekidir. MD’de ekin kullanımıyla dikkati çeken özellik, ek ünlüsünün sürekli yuvarlak oluşu ve ek sonu ünsüzünün kendisinden sonra ünlü alması durumunda tonlulaşıyor olmasıdır.

Bâbü’r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

<i>köylüm tileki vişâl imiştüğ bildim/ ol vaşl dağı muhâl imiştüğ bildim</i> “gönlümün dileğinin kavuşma arzusu olduğunu bildim, o kavuşmanın da çok zor olduğunu anladım” ¹³⁷	<i>yolunđa öldüğüm</i> “yolunda öldüğüm” 88/2 <i>her itdüğ</i> “her yaptığı” 2/1 <i>ıçdüğün cam-ı şarabı</i> “ıçtiğün şarap kadehi” 184/4 <i>sevdüğüm</i> “sevdiğim “ 418/5 <i>yidüğü zahidün</i> “sofunun yediği” 202/4 <i>çekdüğüm</i> “çektüğüm” 920/3 <i>bir kimse mecrûh olmaduk</i> “yaralanmadık bir kimse” 2147/2 <i>elde tutduğuy kadeh</i> “elinde tuttuğün kadeh” 392/2
---	---

2.3.1.2.2. BD{-mİş} = MD {-mİş}

-mİş /-mUş ekiyle kurulan geçmiş zaman sıfat-fiili de dilimizde sıfat, geçici ad, kalıcı ad ve zarf görevleri yüklenmiştir. Ancak, her türlü fiil kök ve gövdelerine gelebilen bu ek, -mİş/-mUş ekiyle kurulmuş çekimli fiillerde olduğu gibi duyulan veya sonradan fark edilen bir işlev görmez. Yalnızca geçmiş zaman bildirir.⁵⁰MD’de ek ünlüsünün yalnızca düz-dar şekliyle kullanıldığı görülmektedir. Ekin BD’de kullanımıyla ilgili bir örnek tespit edilmiştir.

Bâbü’r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

<i>kılmış elemiñ refik</i> “arkadaş kıldığım hüznün”	<i>giçmiş zamân gibi</i> “ geçmiş zaman gibi” 2379/3
--	--

⁴⁹ Korkmaz, age, s.784.

⁵⁰ Korkmaz, age, s.795.

389/2	<p><i>bağrında başı gelmişe</i> “bağrında yarası olana” 2467/1</p> <p><i>bu harâb olmuş göñül</i> “bu harap olmuş gönül” 1547/1, 492/5</p> <p><i>bişmiş kebâba</i> “pişmiş kebaba” 799/2</p> <p><i>bu harâb olmuş göñül mülkini</i> “bu harap olmuş gönül mülkünü” 413/2</p> <p><i>ayaktan düşmüş üftâdem</i> “ayaktan düşmüş tutkunum” 1978/7</p> <p><i>on sekiz biş yaradılmış</i> “on sekiz bin yaratılmış (insan)” 987/1</p> <p><i>turfanda yemiş</i> “turfanda olan yemiş” 1253/5</p>
-------	--

2.3.1.2.3. BD {-GAn} = MD {-(y)An}

Eski Türkçe –Gan ad-filindeki ön ses G-‘sinin düşmesi ile oluşan –An sıfat-fil eki, eklendiği fiille sıfat veya ad olarak kullanılışında bol örnekler veren bir ek türüdür. Geçişli, geçersiz her türlü fil kök ve gövdesine gelebilir. Oluşturduğu sıfat tamlamaları ile bir ad tamlamasının tamlayanı olabilir. Cümlede özne, nesne, yer tümlece ve zarf görevi yüklenebilir.⁵¹BD’de ek başı ünsüzünün ünsüz uyumuna bağlı olarak g- / k- biçimlerinde bulunuyor olmasıdır. MD’de ise bu ünsüzün olmadığı görülmektedir.

Bâbü'r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

<p><i>bütken köñül</i> “yetişen gönül” 63/1</p> <p><i>bu digenler barı</i> “bu denenlerin hepsinde” 4/61</p> <p><i>bu digenler</i> “bu denenler” 3/12</p> <p><i>kökte körüngen</i> “gökte görünen” 45/1</p> <p><i>gül cemâlin yapkan</i> “gül yüzünü yapan” 44/1</p> <p><i>yir yüzün tutkan</i> “yeryüzünü kaplayan” 44/4</p> <p><i>kökke çıрмаşkan</i> “göğe yükselen” 44/4</p> <p><i>istegenige</i> “istediğine” 4/58</p> <p><i>aykan hadîsiñdin</i> “söylediğin sözünden” 127/25</p> <p><i>ķaysı bir ağırtkanın</i> “hangi bir incitmesini” 76/1</p> <p><i>gözümni ķarartkan</i> “gözümü karartan” 167/1</p> <p><i>bize yitkende</i> “bize ulaştığında” 118/2</p> <p><i>ķikâyet ķılğanını</i> “hikâye anlatmasını” 435</p> <p><i>köz tutkanım</i> “bekleyenim” 434</p> <p><i>ķıymetî dürni itürgen yañlık</i> “kıymetli bir inciği</p>	<p><i>görenler</i> “görenler” 197/4)</p> <p><i>inleyen ķapumda</i> “ kapımda inleyen” 85/7</p> <p><i>okuyanlar</i> “okuyanlar” 70/7</p> <p><i>derd-mend olanlara</i> “dertlilere” 22/5</p> <p><i>aldanan</i> “aldanan” 587/5</p> <p><i>cennetden âdemi çıkararı</i> “cennetten insanı çıkararı” 500/3</p> <p><i>bî-derd olan</i> “dertsiz olan” 418/4</p> <p><i>giçen ömre</i> “geçen ömre” 216/3</p> <p><i>rind olana</i> “derviş olana” 175/5</p> <p><i>gelen andan baña</i> “ondan bana gelen” 1180/3</p> <p><i>görenler</i> “görenler” 1017/5</p> <p><i>aķan ırmağa</i> “akan ırmağa” 1445/5</p> <p><i>gözümnden aķan âba baķ</i> “gözümnden akan suya bak” 1449/1</p>
---	--

⁵¹ Korkmaz, age, s.807

<p>kaybetmiş gibi” 4/139</p> <p><i>meyl lezzâtnı tapkança bolur</i>“şarabın lezzetini bulan gibi olur” 4/110</p> <p><i>mini bî-hâl eylegen yâr</i>“ beni halsiz bırakan sevgili” 412/1</p> <p><i>min bilür min közi kâtil la’li cân-bağş irkenin</i>“gözü katil, dudağı can vereni ben bilirim” 56/8</p>	<p><i>konan göçenden</i> “konan göçenden” 1501/4</p> <p><i>âteş-i ışka yananlar</i> “aşk ateşine yananlar”926/3</p>
--	---

2.3.1.2.4. BD {-r} /{-Ur} /{-Ar} = MD {-r} /{-Ur} /{-Ar}

Bâbü'r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

<p><i>öler zamân kildi</i> “ölüm zamanı geldi “ 66/5</p> <p><i>dîvâne bolurğa</i> “deli olana” 31/1</p> <p><i>vaşlığa yiterge</i> “sana kavuşmaya” 176/1</p> <p><i>bilmen kıtur işimni</i> “yapılacak işimi bilmedim “ 323/1</p> <p><i>âzürde bolurnı</i> “incinmiş olmayı” 310/1</p> <p><i>bister-i râhat tilerni</i> “rahat yorgan isteyen” 52/2</p> <p><i>bil ki oğurda du’a vü Kur’ân</i>“bil ki dua ederken ve Kur’an okurken” 4/18</p> <p><i>vaşlığa yiter mağalde</i>“sana kavuşmaya varacak yerde” 185/2</p> <p><i>cân kuşın şayd ipler için dânelerdür dâmıda</i> “can kuşunu avlamak için tuzağındaki tanelerdir” 54/6</p> <p><i>bir yanar ot</i> “yanan bir ateş” 46/3</p> <p><i>kiter yirim</i> “gidecek yerim” 412/2</p> <p><i>kiter vakte</i> “geçen zamanda” 558/17</p> <p><i>zâhid olurğa</i> “sofu olmaya” 230/2</p> <p><i>siveridin</i> “sevdiğinden” 201/1</p> <p><i>şi’riñ işitür fikrini Bâbü'r kıldı</i>“bâbü'r, senin şiirini dinlemeyi düşündü” 282/1</p> <p><i>ağzı vü ikki zülf ü kadi bolmasa maña/reyhân u serv ü gönçe körerdin melâldür</i>“ağzı ve iki saç ile boyu olmasa, reyhan, servi ve gonca görenden sıkıntıdır” 45/3</p> <p><i>çengde her küğ çalur yârıñ çü yoktur Bâbü'râ</i> “ey Bâbü'r, elinde her şarkıyı söyleyen bir yârın olmadığı için” 40/5</p>	<p><i>ağar şular</i> “akarsular” 2688/3</p> <p><i>ağar su gibi</i> “akarsu gibi” 2346/3</p> <p><i>iñiler bir şayrıdur</i> “inleyen bir hastadır” 635/2</p>
--	--

<p>not:{-Ur} SFE bir örnekte –acak/-ecek gelecek zaman anlamı verecek şekilde kullanılmıştır:</p> <p><i>muvâfık yârlar birle bu demni hoş kiçür Bâbüri/ni için kim kilür demğa bola almas kişi zâmin</i> “bâbüri, uygun dostlarla bu zamanı hoş geçir, çünkü gelecek zamana kişi kefil olamaz” 38/5</p>	
--	--

2.3.1.2.5. BD {-mAs} = MD {-mAZ}

*Olumsuz geniş zaman sıfat-fiil ekidir.*⁵² Metinler arasında dikkati çeken özellik ek sonu ünsüzünün BD’de -s, MD’de -z şeklinde olmasıdır.

Bâbüri Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

<p><i>biridin kat‘ itip ol birge katılmas hayâlim</i>“birinden kopup diğerine katılmaz hayâlim” 494</p> <p><i>bilmeske</i> “bilmeze, bilmeyene” 31/3</p> <p><i>körmeske</i> “görmeyene” 4/38</p> <p><i>sivmeslikiñni</i> “senin sevmemeni” 125/16</p> <p><i>körmeslik</i> “görmezlik” 549/1</p>	<p><i>bir dükenmez başumda sevdâdur</i> “başumda tükenmeyen bir sevdadır” 1068/1</p> <p><i>bir oñulmaz derdi var</i> “bir iyileşmez derdi var” 936/3</p> <p><i>garîbüñ âhını yirde kıomaz Allahumuz vardır</i> “garibin ahını yerde bırakmayan Allahımız vardır” 931/3</p> <p><i>söyünmez bir çerâğum var</i> “sönmeyen bir çıram var” 472/1</p> <p><i>oñulmaz derde şataşdum</i> “çaresiz bir derde tutuldum” 42/1</p> <p><i>ölür mi dil ki cân telsûm kıalmaz</i>“can teslim etmeden gönül ölür mü?” 1152/1</p>
---	---

2.3.1.2.6. BD Ø = MD {-(y)AcAk / -(y)IcAk}

*Birleşik bir ek yapısında olan ve her türlü fiil kök ve gövdelerine gelebilen –AcAk eki, gerçekleşmesi gelecek zamana yönelmiş geçici sıfatlar ve geçici hareket adları kurar. Ekin geçici sıfat ve adlar oluşturma görevi çok işlek ve yaygındır.*⁵³BD’de kullanımı olmayan bir ektir.

Bâbüri Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

⁵² Gürer, age, s.124.

⁵³ Korkmaz, age, s.828

Ø	<p><i>taşşili kıatı müşkil olmayıcağ lıyâkat</i> “ kazanılması zor, olmayacak bir bağıştır” 206/2</p> <p><i>âhır varıcağ yiri</i> “sonunda varılacak yeri” 18/9</p> <p><i>olacak iş</i> “olacak iş” 1139/2</p> <p><i>toğıcağ gün</i> “doğacak gün” 182/1</p> <p><i>baticek şuda kişıye</i> “suda batacak kişıye” 1567/7</p> <p><i>varacağ bir yirimüz</i> “varacak bir yerimiz” 2003/4</p>
---	--

2.3.1.2.7. BD {-GUçI} = MD {-(y)IcI}

-IcI: *bir oluş ve kılışta süreklilik veya alışkanlık gösterir.*⁵⁴ İlgili metinler arasında dikkati çeken özellik, BD’de kullanılan ek başı ünsüzünün MD’de olmayışıdır. BD’de ek ünlülerinden ilki yuvarlak, ikincisi düzdür. MD’de ise ek ünlülerinden her ikisi de sürekli düzdür. BD’de ekteki iç ünsüzün sürekli tonsuz MD’de ise tonlu olduğu görülmektedir.

Bâbüir Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

<p><i>sözlegüçiniñ özige</i> “söyleyicinin kendisine” 3/13</p> <p><i>işitküçidür</i> “işitendir” 4/157</p> <p><i>körgüçidür</i> “görücüdür” 4/157</p> <p><i>oğuğuçlarğa</i> “okuyuculara” 3/11</p> <p><i>birgüçi</i> “veren” 555/2</p> <p><i>alğuçi</i> “alan” 555/2</p> <p><i>ol yan bu yan salğuçi</i> “o yana bu yana salan” 124/3</p>	<p><i>kanlar içiciğözlerinüñ meyli</i> “kanlar içici gözlerinin isteği” 586/1</p> <p><i>bülbüllerini inledici</i> “bülbüllerini inletici “ 634/1</p>
---	--

2.3.1.2.8. BD {-GU} = MD Ø

Bâbüir Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

<p><i>tutkusı</i> “ tutucusu” 85/5</p> <p><i>sağınğusını</i> “düşündüğünü” 4/152</p> <p><i>uçku diktür</i> “uçacak gibidir” 92/6</p> <p><i>kalğu diktür hâtırım</i> “gönlüm kalacak gibidir” 106/2</p>	Ø
--	---

⁵⁴ Korkmaz, Türkiye Türkçesinin Temeli Oğuz Türkçesinin Gelişimi, s.102.

2.3.1.2.9. Diğer Sıfat-Fiiller

Oğuzcadan alınmış bu ekin sadece bir yerde kullanıldığını görüyoruz.⁵⁵

Bâbü'r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

{-AsI}	{-Ur -mAz}
<i>kileside</i> “geldiği zaman, geldiğinde” 120/6(Yücel: s.75.)	<i>olur olmaz kimse</i> “olur olmaz kişi” 1360/2

2.3.1.3. Zarf-Fiiller

Zarf-fiiller, bir yanıyla fiil, bir yanıyla da zarf özelliği taşıyan gramer kategorileri oldukları için, fiil yönleriyle yalnızca hareket ve zaman kavramını karşılarlar, zarf yönleriyle de bir oluş ve kılışın durum ve tarzını bildirme niteliğine sahiptirler. Bu nedenle cümlede, şahsa ve zamana bağlı bir yargı bildirmeyen, ancak, yargı bildiren fiiller yanında, onlardaki oluş ve kılışın durum ve tarzını belirleyen zarf görevi yüklenirler. Daha kestirme bir anlatımla, zarf-fiiller, fiillerin zarf görevi yapan yardımcılarıdır. Çekimli fiile dönüşmeleri mümkün değildir.⁵⁶

2.3.1.3.1. BD {-(X)p} = MD {-(y)Up}

Bâbü'r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

<u>Ünsüz+ Zarf-Fiil</u>	<u>Ünsüz+Zarf-Fiil</u>
<i>zâhir itip</i> “görünür ederek” 4/116	<i>açılıp güller</i> “güller açılıp” 593/2
<i>ignimge kanat yasatıp uçmak tilerim</i> “omzuma kanat yaptırıp uçmak dilerim” 525	<i>bir boyu servün firâkıdan düşüp şahrâlara</i> “bir boyu servinin ayrılığında sahralara düşüp” 958/5
<i>tişri Tevfik birip</i> “Allah yardım edip” 4/34	<i>bağlanup virmez Muhibbî dâr-ı dünyâya göñül</i> “Muhibbi, dünyaya bağlanıp gönül vermez” 611/5
<i>sorup</i> “sorarak” 15/3	<i>her sözüm gevher kılip</i> “her sözümü inci yapıp” 1833/5
<i>yâr yüzümni körüp</i> “sevgili yüzümü görünce” 8/1	<i>hadengüñ sînedin giçüp</i> “okun göğsümden geçip” 1833/2
<i>yüzün körüp</i> “yüzünü görünce” 54/2	<i>sîne-i tablu döğüp</i> “davul gibi göğsü döğüp” 1200/3

⁵⁵ B.Yücel, age, s.75.

⁵⁶ Korkmaz, age, s.841

<u>Ünlü+Zarf-Fiil</u>	<u>Ünlü+Zarf-Fiil</u>
<i>rağbet iylep aña feyzi yitse</i> “buna rağbet eyleyip feyzine ulaşa” 3/9	<i>şer işi koyup</i> “kötülüğü bırakıp” 185/5
<i>zülfiğa köñül koyup</i> “saçına gücenerek” 146	<i>bilmeyüp toğrı yolu</i> “doğru yolu bilmeyip” 9/6
	<i>secdeden qaldurmayup başın</i> “ başını secdeden kaldırmayıp” 844/2
	<i>resen-i zülfünü elden qomayup</i> “saçı ipini elden bıkmayıp” 601/3
	<i>bağrumı pâreleyüp</i> “bağrımı parçalayıp” 1518/3
	<i>tevbe eyleyüp</i> “tövbe edip” 1706/4

2.3.1.3.2. BD {-bAn} = MD {-(y)Uban(I)}

-(y)Up ekinin genişletilmiş şeklidir.⁵⁷-Up zarf-fiil ekinin genişletilmiş şekli olan bu ek, “-arak” anlamıyla yüklemün gerçekleşme tarzını açıklamakta, “-ıp” anlamıyla ise yüklem ile daha önce işlenmiş fiil arasında bağ kurmaktadır.⁵⁸

Bâbü'r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

<i>terk-i nâmûs iyleben</i> “namusu terk ederek” 14/6	<i>iki 'âlemde sa'âdet buluben eyledi sûd</i> “ iki cihanda mutluluk bularak kâr sağladı” 9/5
<i>hayrân bakıban yüzüne tursam</i> “yüzüne hayran bakarak dursam” 126/17	<i>bir kaçre şuya düşüben</i> “bir damla suya düşüp” 516/2
<i>közün oynatıban</i> “gözünü oynatarak” 88/2	<i>ıurmayuben</i> “durmadan” 622/1
<i>tünd rahşını minip yıldürüben</i> “ gösterişli sert atına binip koşturarak” 132/20	<i>'adl eyleyüben</i> “adalet gösterip” 239/4
<i>körüben nâmeni özün bardım</i> “mektubunu görerek kendimden geçtim” 131/3	<i>gonce ağız açuben</i> “gonca ağız açarak” 39/2
<i>tenim sünek boluben</i> “vücudum kemik olup”123/3	<i>mihr eyleyesin yañuben gâh</i> “arasıra yanılıp, sevgi eyleyesin “ 239/3
<i>kerem kılıban</i> “cömertlik ederek” 112/5	<i>hârk-ı cefân ile oluben pây-ı dil-şikest/vaşlun gülini irmedi ey bî-vefâ dost</i> ey vefâsız, “eziyetinin dikeniyile gönlü kırık,perişan olduğum halde kavuşma gülüm bana erişmedi” 232/1
<i>yârdın kat' iyleben</i> “sevgiliden ilgisini keserek” 117/1	<i>dünyâya şağın aldanuben virme aña dil</i> “sakın dünyaya aldanıp, ona gönül verme” 520/3
<i>gül-çihreler isteбен</i> “gül yüzlüden isteyerek” 207/2	<i>olma 'isyânuy görüben ey Muhibbî nâ-ümîd</i> “ey Muhibbi, isyanımı görerek ümitsizliğe kapılma” 158/5
<i>yasaban yüzünü</i> “yüzünü süsleyerek” 206/1	<i>koyuban başka bî-ğarâr oldum</i> “başka bırakarak kararsız oldum” 127/17
<i>öz işini terk itiben</i> “ kendi işini terk ederek “ 421/2	<i>hayrân bakıban yüzüne tursam</i> “yüzüne hayran
<i>özge hem-dem isteбен</i> “başka arkadaş isteyerek” 486	
<i>ağrıtaban atanı</i> “atanı inciterek” 563/2	

⁵⁷ Gülsevin, age, s.133

⁵⁸ B.YÜCEL, Adnî Dîvânı, s. 122.

<p><i>rahm iyleben</i> “merhamet ederek” 407/2</p> <p><i>işikîy âstâtûğa koyuban ikki yüzümnî</i>“ iki yüzümü kapının eşiğine koyarak” 340</p> <p><i>olturuban mey içelij</i>“oturarak şarap içelim” 273/1</p> <p><i>andın soğra ayak iligge aliban</i>“ondan sonra kadeh eline alarak” 243/2</p> <p><i>ilge özni tanıtıp bildürüben</i>“ insanlara kendini tanıtırak bildirerek” 132/20</p> <p><i>oğuban sözünî</i>“sözünü okuyarak” 131/3</p> <p><i>körüben nâmeni</i>“mektubunu görerek” 131/3</p> <p><i>ol servğa kerem kılıban yitkür iy şabâ</i>“ ey rüzgar, cömertlik gösterip o selvi boylu güzele ulaştır” 112/5</p> <p><i>irnini tişleben soruşı</i>“dudağımı dişleyerek soruşu” 107/3</p> <p><i>başını aliban bir sarı kitmek müşkil</i>“ başını alarak bir tarafa gitmek güçtür” 154/2</p>	<p>bakarak dursam” 126/17</p>
--	-------------------------------

2.3.1.3.3. BD {A}= MD {-(y)A} / {-(y)U} / {-(y)I}

MD’de ünlülerden sonra araya bağlayıcı ünsüzü -y- almaktadır.

Bâbü'r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

<p><i>kayğuşnu çike çike kırıptur Bâbü'r</i>“bâbü'r, kaygını çeke çeke yaşanmıştır” 164/1</p> <p><i>bolur âsân bara bara müşkil</i> “zorluk, gittikçe kolaylaşır” 4/78</p>	<p><i>döge döge</i>“ döge döge” 1518/5</p> <p><i>dâd uma</i>“adalet umarak” 1402/6</p> <p><i>döne döne</i>“dönerek” 1301/6</p> <p><i>döne döne semâ' eyler</i>“dönerek sema yapar” 636/1</p> <p><i>gözüm 'ışkuñla giryân olmaya</i>“gözümün aşkınla yaş akıtmadığı” D5/1</p> <p><i>çeke çeke hicr belâsın</i>“ayrılık belasını çeke çeke” 1633/3</p> <p>{-(y)U}</p> <p><i>ağlayu ağlayu</i>“ağlaya ağlaya” 1589/2</p> <p><i>arayu arayu</i>“arayı arayı” 1477/1</p> <p><i>diyü</i> “diyerek” 817/6</p> <p><i>mâh-rûlar cümle öğrensün diyü bu şan 'atı</i> “ay yüzlüler, bu sanatı tamamen öğrensün diye” 428/4</p> <p><i>başasın diyü</i> “basarsın diye” 2007/4</p>
--	--

	<p><i>sebz olsun diyü</i> “yeşil olsun diye” 1093/2</p> <p><i>gönlümi şeb-rev diyü</i> “gönlümü gece yürür diye” 993/2</p> <p><i>başumdan aşmasun diyü</i> “başımdan aşmasın diye” 1460/2</p>
--	---

2.3.1.3.4. BD {-mAy(In)} = MD {-mAdIn}

-may/-mey gerundiumu, -a/-e/-y ve -p gerundiumlarının olumsuz şekillerini yapar ve -mayın/-meyin (-madın/-medin’den değil) gerundiumu, -ban/-ben gerundiumunun olumsuz şekli yerine geçer -mayın/-meyin gerundiumu, sadece şiirde vezin sağlamak için kullanılır.⁵⁹

Bâbü Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

<p><i>bilmeyin hâletimni</i>“durumumu bilmeyip” 33/2</p> <p><i>bara almay turup kaldım</i>“gidemeyip kalakaldım” 548/1</p> <p><i>körsetür geh tîg u geh ok hâletimni bilmeyin</i>“durumumu bilmeden bazen kılıç bazen ok gösterir” 7/2</p> <p><i>min niçük köymey köksüm içre bardur ahkeri</i>“ben nasıl yanmayayım ki göğsümün içinde kızıl ateşi vardır” 55/2</p> <p><i>sini körmey yırağdın zâr boldum</i>“ uzaktan seni görmeyince ağlar oldum”67/2</p> <p><i>körmey sini işkıya giriftâr oldum</i>“seni görmeden aşkına tutuldum” 173/1</p> <p><i>körmey sini gâyibâne âşık boldum</i> “eni görmeden gizlice âşık oldum” 288/2</p> <p><i>cevrüñni körüp mihrni körmey kittim</i>“eziyetini görüp sevgini görmeden gittim” 217/2</p>	<p><i>itmedin bâd-ı ecel cismîn türâb</i>“ecel rüzgarı bedenini toprak yapmadan” 164/5</p>
---	--

2.3.1.3.5. BD {-GalI} = MD {-(y)AlI} / {-(y)Al(I)dAn} / {-(y)Al(dAn berü)}

Türkçede eskiden beri kullanılan bu gerundium eki Eski Anadolu Türkçesinde –ğalı/-ğeli şeklinde idi. Batı Türkçesine –alı,-eli şeklinde geçmiştir. Bu gerundium sonuna birçok defa ‘beri’ edatını da almakta ve edatı alırken de gerundium için normal olmadığı halde bazen ablatif şekline geçmektedir: gel-eli beri, gid-eli-den beri misallerinde olduğu gibi. Eskiden, Eski Anadolu Türkçesinde ve Osmanlıcada ‘beri’ getirilmeden veya düşürülerek de ayn mânâda ablatif eki ile kullanılıyordu: bul-alı-dan, kes-eli-den misallerinde olduğu gibi. Ablatif eki aldığı zaman Eski Anadolu Türkçesi ile Osmanlıcada bu gerundium ekinin son vokalinin düşürüldüğü çok görülür.⁶⁰

⁵⁹ Eckmann, age, s.121.

⁶⁰ M.Ergin, age, s.342.

<p><i>kirgeli köksüm ara</i>“ göğsüme gireli” 55/2 <i>alğalı</i> “alalı” 69/1 <i>kim bu biş kün ‘ömr gam-gîn bolğalı</i>“bu beş günlük ömür hüznü olmak için” 55/8 <i>ayrılğalı iy nigâr sindin</i>“ ey sevgili senden ayrılalı” 126/8 <i>bolğalı kıddığa mâyil</i>“boyuna yönelmiş olalı” 36/5 <i>perîşân bolğalı</i>“ perişan olalı” 374 <i>alğalı cânımı</i>“ canımı almak için” 46/5 <i>leb açkıl sarğalı</i>“sarmak için dudağını aç” 96/2 <i>köz açkıl bakğalı</i>“bakmak için gözünü aç” 96/2 <i>bolğalı dil-dâr uşal ay maña</i>“işte o ay bana sevgili olduğundan beri” 184/1 <i>köz şem’ini yarutğalı meh-veş kildiñ</i>“göz mumunu aydınlatmak için ay gibi güzel geldin” 287/1 <i>mey terkini kığalı</i>“şarabı bırakalı” <i>kaşığa barğalı köñül özige kilmedi nitey</i>“gönül huzuruna varalı kendine gelmedi ne yapayım” 520 <i>sin sorğalı iy habîb köñlüm hoşdur</i>“ey sevgili, sen soralı gönlüm hoştur” 299/2 <i>köñlüme derd kilgeli ham boldı kâmetim</i>“gönlüme dert geleli boyum iki büklüm oldu” 45/5</p> <p>Not: <i>yavuş- veya yet- fiilleri ile bu gerundium, olup bitmiş bir hareketi ifade eder.</i>⁶¹ Bununla ilgili iki örnek tespit edilmiştir.</p> <p><i>ölgeli yittim</i>“ölmeli oldum, ölecek oldum” 32/5 <i>firâkıñdın yavuştum ölgeli</i>“ayrılığından ölecek oldum” 440</p>	<p><i>görünmez olalı ol serv-i kâmet</i>“o selvi boylu görünmez olalı” 196/1 <i>içeli işkuş şarâbın</i>“aşkın şarabını içeli” 228/2 <i>cüdâ olalı</i>“ayrı olalı” 425/5 <i>görelî ham-ı zülfüñî</i>“saçının kıvrımını görelî “ 1838/5 <i>gün yüzine olalı âşüfte vü hayrân şabâ</i>“sabah rüzgarı gül yüzüne hayran ve düşkün olalı” 15/1 <i>sîne Gülşen olalı</i>“göğüs gül bahçesi olduğundan beri” 83/1</p> <p>{-(y)Al(I)dan} <i>zülfüne cânım tolaşaldan</i>“gönlüm saçına dolaştığından beri “ 238/1 <i>göreliden</i> “gördükten beri” 303/3 <i>gönlümi şeydâ kılalardan</i>“gönlümü divane edeliden beri “ 85/3 <i>işidelden berü</i> “duyduğumdan beri” 450/2 <i>vâdi-i hicre düşelden</i>“ayrılık vadisine düştüğümünden beri” 926/1 <i>çeşm-i maħmûrı içelden mey yirine kanımı</i>“sarhoş gözü şarap yerine kanımı içtiğinden beri” 177/3 <i>kılmayaldan ol saçı leylî bu ben maħzûnı yâd</i> “ o Leyla saçlı, ben garibi hatırlamayalı beri” 348/1 <i>bağlyaldan dil saçı zincirine pervâne-veş</i>“saçının zincirine pervane gibi gönül bağlayalı” 194/2 <i>zülfine gönlüm tolaşaldan</i>“gönlüm saçına takıldığından beri” 229/1 <i>okuyaldan Gülşen içre medhîni sen gül-ruhuñ</i>“gül bahçesinde gül yüzünün övgüsünü okuduğumdan beri “ 234/2 <i>içeliden dostum ben gam şerbetin</i> “ dostum, ben gam şerbetini içtiğimden beri” 155/3 <i>bir perî-peyker hayâli geleliden çeşmüme</i>“gözüme bir peri yüzünün hayalı</p>
--	---

⁶¹ Eckmann, age, s.117.

	<p>göldüğünden beri” 166/2</p> <p><i>yâ yazaldan hüsni evrâka gubâr-ı haft ile</i> “ yaprakların güzelliğine ayva tüyleri ile “ya” yazalı” 2029/4</p> <p><i>düşeliden berü deryâ-yı işka</i> “aşk deryasına düştüğümünden beri” 2007/5</p> <p>{ -(y)AldAn berü }</p> <p><i>göreliden berü ol serv-i revânî</i>“ o salınan servi boyluyu gördüğümünden beri” 1134/5</p>
--	---

2.3.1.3.6. BD {-GUñA} = { -(y)Inca }

*Bu gerundium, asıl hareketle aynı zamanda veya asıl hareketin sonunda olan bir olayı belirtmek için kullanılır.*⁶²Bu zarf-fiil ekiyle ilgili olarak metinler arasında dikkati çeken özellik, BD’de ünsüz uyumuna bağlı olarak g- / k- şeklinde bulunan ek başı ünsüzünün MD’de olmayışıdır. BD’de ek başı ünlüsünün sürekli yuvarlak olmasına karşın MD’de bu ünlü sürekli düzdür. Ayrıca MD’de ek ünlüyle biten fiil kök ve gövdelerine eklenirken araya bağlayıcı ünzüsü almaktadır.

Bâbü'r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

<p><i>körmegünçe yanıda meh-veş dil-ârâmın yanıda</i> “ay yüzlü gönül okşayan sevgiliyi görmedikçe” 38/2</p> <p><i>açkunça</i> “açınca” 27/4</p> <p><i>könlüm tilegençe</i>“gönlümün istediğince” 126/23</p> <p><i>itkünçe şarf</i>“harcayınca” 75/4</p> <p><i>tişrinîy bolmağuşa tevfkî</i>“tanrının yardımı olmadıkça” 132/31</p> <p><i>ayağ içkünçe</i>“içki içtiğimde” 110/1</p> <p><i>mey-hâneğa yitkünçe</i>“meyhaneye vardıkça “ 373/2</p> <p><i>firâk şehride bolğunça</i>“ayrılık şehrinde olunca” 123/3</p> <p><i>taşavvur kılmagunça</i>“hayal etmedikçe” 85/4</p> <p><i>sinsizin yürüp ayağ içkünçe</i> “sensiz yürüyüp şarap içince” 110/1</p>	<p><i>kâfir haftını görince</i>“kafir, yüzündeki tüyleri görünce” 278/3</p> <p><i>giceler tâ şubh olunca</i>“ geceler sabahlara kadar” 874/3, 1835/5</p> <p><i>dil arturmayınca nâlesin</i>“gönül, inleyiş ve feryadını artırmayınca” 2031/2</p> <p><i>şınmayınca hâşıl olmaz</i>“ parçalanmayınca ortaya çıkmaz” 719/5</p> <p><i>ışk-ârâ terk itmeyince cân u ser</i>“aşk içinde can ve başı vermeyince” 877/1</p> <p><i>ok gibi toğrulmayınca</i>“ok gibi doğrulmayınca” 2748/4</p> <p><i>ağlamayınca</i> “ağlamayınca” 923/2</p> <p><i>bağlamayınca ezel peymâne peymânı dürüst</i> “ezelden kadehe yemin bağlamayınca” 186/1</p> <p><i>itmeyince terk-i dünyâ iremezsiz menzile</i>“dünyayı terk etmedikçe hedefe</p>
---	---

⁶² Eckmann, age, s.118.

	ulaşamazsın” 150/6
--	--------------------

2.3.1.3.7. BD {-sA} = MD {-sA}

Başka zarf-fül ekleri gibi doğrudan fül gövdesine getirilen bu ek, iyelik kökenli şahıs ekleri alması, i- fiili sayesinde zaman eklerinden ve isimlerden sonra da kullanılması yönleriyle aynı kategoride bulunan öteki eklerden ayrılmaktadır.⁶³Ekin yapısı her iki metinde de aynıdır.

2.3.1.3.7.1. Fiil Kök ve Gövdelerine Gelmesi

Bâbü'r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

Teklik 1.Şahıs {-sAm}	Teklik 1.Şahıs {-sAm}
<p><i>birevni disem cân kıtur cânğa kaşd</i>“her birini söylesem can cana kast eder” 558/26</p> <p><i>kilsün eger yüzümü ivürsem belâ maña</i>“yüzümü döndürürsem bana bela gelsin” 22/1</p> <p><i>tañ yoq iy bî-mihr eger ölsem firâkıñ şâmıda</i>“ ey şefkatsiz ayrılığının akşamında ölürsem buna şaşılmaz” 54/1</p> <p><i>yüzüm basağağa sürsem ni yañşı iyş durur</i>“yüzümü eşğine sürersem ne güzel yaşamadır “ 97/2</p> <p><i>ger zamânı nefy kulsam ‘ayb kılma iy refik</i>“ey arkadaş, zamanı inkar edersem beni ayıplama” 24/2</p>	<p><i>âyet-i hüsnine baqsam okuyamam bir elif</i>“güzellik ayetine baksam, bir harf bile okuyamam” 751/2</p> <p><i>şâd olurдум kûyına varsam anuñ biñ cân ile</i> “ mahallesine bin can ile varsam mutlu olurдум” 1186/2</p>
Teklik 2.Şahıs {-sAn}	Teklik 2.Şahıs {-sAn}
<p><i>mini hicrânda köydürseñ köñül sindin savutmas min</i>“beni ayrılıkta yaksan da gönül senden soğumaz” 438</p> <p><i>koyma ildin munı kılsañ tekrâr</i>“bunu tekrarlasan da sakın elden bırakma” 4/111</p> <p><i>mundağ itseñ saña meyli hâşıl / bolur u sin munı terk iylemegil</i>“bu şekilde yaparsan sana yönelişi olacak, sen bunu terk etmeolacak” 4/108</p> <p><i>‘işret içre her kaçan kim çeng alsañ ilgiñe/ fürkatiñde kalğan igri kâmetim yâd iylegil</i>“ içki meclisinde her ne zaman eline çalgı alsan, ayrılığında kalan iki büklüm boyumu hatırla” 40/2</p> <p><i>kâbil sarı ger ‘azîmet itseñ/ kurbân kılay özni saña iy şâh</i>“ey şah, Kâbil’e doğru eğer gitmeye</p>	<p><i>dostum sen olmasan gülşen gelür külhan baña</i>“dostum sen olmasan gül bahçesi bana külhan gibi gelir” 92/1</p> <p><i>irgürürken gökleri zevk ü maħabbetûpını/Ey güzeller şâhı olsañ bir gece miħmân baña</i>“ey güzeller sultanı, bir gece bana misafir olsan, zevk ve sevgi topunu göklere çıkarırdım” 100/5</p>

⁶³ B.Yücel, Adnî Dîvânı, s.123.

<p>yönelirsen, sana kendinimi kurban edeyim” 48/6</p> <p><i>ger barur bolsay irür min hem-rehiy</i>“eğer gidersen ben arkadaşınımdır” 395</p> <p><i>ger ol sarı barsay bu durur dil-ly’âhım</i>“eğer o tarafa gidersen gönül isteğim budur” 197/1</p>	
<p>Teklik 3.Şahıs {-sA}</p>	<p>Teklik 3.Şahıs{-sA}</p>
<p><i>her ni vâki’ bolsa sindin hûbdur</i>“senden her ne gelse güzeldir” 394/2</p> <p><i>köyüller açılır açılma ol kara saçın</i>“o kara saçın açılma gönüller açılır” 10/4</p> <p><i>kim yırak tüşse bu il köylidin/Burnağı hâl aya kalmas ol hîn</i>“halkın gönlünden insan uzak düşerse o vakit önceki bulunuş onda durmaz” 4/210</p> <p><i>hem-nişîn her kim ile bolsa köyül/sohbetiden müte’essir bolur ol</i>“gönül her kimle dost olsa sohbetinden o kişi üzüntülü olur” 4/182</p> <p><i>sıgmas idim tonumğa ferahdın min hazîn/ bî-mihr yâr kılsa ‘atâyî libâstın</i>“sevgisiz yâr, bir bağış kılsa esvaptan, ben kederli sevinçten elbiseme sığmazdım” 354</p> <p><i>iy köyül yahşı iki dünyâdın / bir nazar kılsa saña dil-dârıy</i>“ey gönül, sana sevdiğin bir baksa iki dünyadan güzeldir” 506/3</p> <p><i>bolğusudur bu eger tapsa vukû</i>“bu gerçekleşirse olacaktır” 4/35</p> <p><i>himmetiñ bolsa bolur devlet tağı</i>“gayretin olursa devletin dahi olur” 417/2</p> <p><i>kim ki körse anı dîvâne durur</i>“onu gören divane olur” 4/101</p> <p><i>minse abraş ol kuyaş köymey nitey kim Bâbürâ</i>“o güneş alacalı bir ata bindiğinde ben yanmayayım da ne yapayım ey Bâbür” 43/6</p> <p><i>kılsa bu mertebeni haq hâşıl/ bu münâcât u tekellüm yiri bil</i>“Allah bu yerini oluşturursa, bunu Allah’a olan yalvarışlarının sonucu bil” 4/84</p> <p><i>kim ki işitse bu yanlıg sözni/ tapkusudur aya mâyil özni</i>“buna benzer sözü kim işitirse ona doğru kendisini yöneltecektir” 4/103</p> <p><u>Olumsuz</u></p> <p><i>kim ki yol bilmesey köñli sûdur</i>“kim ki yol bilmezse gönlü fenadır”4/106</p> <p><i>körsetmese maña niyleyim âh</i>“bana göstermese</p>	<p><i>gül açılma halk-ı âlem gün gibi handân olur</i>“gül açılma, âlemde herkes gün gibi güler” 7/2</p> <p><i>olurdu cân ile dil kıble-gâhı/ görinse gözümey ebrû-yı garrâ</i>“gösterişli kaş gözümey görünse, can ve gönlün kıblesi olurdu” 24/6</p> <p><i>birine biy virülür olsa fakîrüy göñli şâd</i>“fakirin gönlü mutlu olsa, birine bin verilir” 324/5</p> <p><i>âh kılsa mâh-rûlar rahm kılmaz ‘âşıka</i>“âşık ah çekse de ayyüzlüler insaf etmez” 587/3</p> <p><i>muhîbbî kûyuña varsa tolar ol dem seg-i kûyuy</i>“muhibbi bulunduğun yere gelse bulunduğun yerin köpekleri o an dolar” 1204/5</p> <p><i>‘âşık olur yâr yağdursa şad seng-i cefâ/başına biy zahm iderse hergiz âhi eylemez</i>“âşık odur ki sevgili başına yüzlerce cefa taşı yağdursa bir yara açsa asla şikayet etmez, ah çekmez.” 1195/4</p> <p><u>Olumsuz</u></p> <p><i>haq habîbi olmasa olur mıdi mi’râc aya</i>“Tanrı dostu olmasa, O’na mirâc olur muydu” 3/1</p> <p><i>benzemese şi’rümey şi’ri nola şâ’irlerüy</i>“şairlerin şiiri şiirime benzemezse ne olur”</p>

ne yapayım ah!” 48/1 <i>kılmasa ol ay nazar maña ni tañ</i> “o sevgili bana bakmazsa bu tuhaf değil” 422/1 <i>türkler haftı naşibiñ bolmasa Bâbür n itañ/ bâbüri haftı imestür haft-ı Sığnakî durur</i> “ey Bâbür, eğer Türklerin yazı şekli senin nasibin olmazsa buna şaşılmaz, aslında bu Bâbüri yazısı değil Sığnakî yazısıdır” 87/6 <i>il bilmesese hâletim bilür yâr</i> “yabancılar durumumu bilmesede yâr bilir” 48/5	1253/2
Çokluk 2.Şahıs	Ø
Olumsuz <i>siz çıkmasanız çıkısa kirek cânlarıñız</i> “siz çıkmazsanız canlarınız çıkmalı” 269/2	
Çokluk 3.Şahıs {-sAlAr}	Çokluk 3.Şahıs {-sAlAr}
<i>tamâm hüsn ili sağ u hüşyâr ikende /dürüş ü tünde ger bolsalar bilij ki yiridür</i> “bütün güzeller, akli başında ve akıllıkende sert ve kaba olsalar bilin ki yeridir” 396	<i>ey saçı Leylî ne tañ ger baña mecnûn diseler</i> “ey saçı siyah(Leylâ gibi olan) bana Mecnun deseler şaşılmaz” 43/4 <i>şorsalar yok dir idüm ben la’-i dilberden lezîz</i> “bana sorsalar, sevgilinin dudağından tatlısı yoktur, derim” 362/1 <i>âteşe âdet budur şu sepseler teksîn olur</i> “adet budur, ateşe su sepseler söner” 1933/4

2.3.1.3.7.2. Zaman Eklerinden Önce Gelmesi

-sa/-se zarf-fiili fiil kök ve gövdelerine doğrudan eklendikten sonra üstüne ek-fiille çekimli görülen geçmiş zaman kipini alabilmektedir. MD’de bu ek-fiilin kimi yerlerde eridiği görülmektedir.

Bâbür Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

Teklik 1.Şahıs {-sAm irdi}	Teklik 1.Şahıs {-sA idUm}
	<i>sen periden def kılmaga ne var göz şerrini/ kollarum itse idüm bir dem hamâyil boynuna</i> “kollarımı bir an boynuna dolasaydım/Sen periden nazar değmesini önleyebilirdim” 108/2
Teklik 3.Şahıs {-sA idi}	Ø
<i>hoş-vaqt bolur idim çağır bolsa idi</i> “şarap olsaydı gönlüm iyi olurdu” 238/2	
Ø	Çokluk 3.Şahıs {-mAsAy(I)dI}

	<p><u>Olumsuz:</u></p> <p><i>mihr ü mehden hiç bulur mıydı bu 'âlem ziyâ/ yakmasaydı nûr-ı hüsnüнден gelüp anlar çerâğ'</i>“güzelliğinin nurundan gelip çıra yakmasalardı güneş ve aydan hiç bu dünya parlaklık bulur muydu? “ 1359/2</p>
--	--

2.3.1.3.7.3. Zaman Eklerinden Sonra Gelmesi

2.3.1.3.7.3.1. Geniş Zamanın Şart Bileşik Çekimi

-sa/-se zarf-fiili zaman eklerinden sonra ek-fiilin yardımıyla gelmektedir. MD'de ek-fiilin zaman zaman eridiği görülmektedir.

Bâbü'r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

Ø	Teklik 1.Şahıs {-r(i)sem}
Ø	<i>hâttına kâfir dir isem yok bu sözümde hatâ'</i> “eğer yüzündeki ayva tüyelerine kâfir dersem bu sözüm tamamen doğrudur” 615/4
Teklik 2.Şahıs {-r/-Ar/-Ur -(DsAη) / {-r/-Ar/-Ur bolsaη}	Teklik 2.Şahıs {-r(i)seη}
<i>ger sebât ister iseη ol fırsat iltizâm iyle devâm-ı sohbet</i> “eğer Hakk'a bağlılıkta devamlılık istiyorsan sohbe de devam et” 4/206	<i>du 'â ile dilerseη aηılasın/ cihân içinde cehd it yahşî ada'</i> “dünyada dua ile hatırlanmayı istersen iyi bir ad için çalış” 2481/6
<i>söz işitür iseη uş munça yiter</i> “söz işitmek istersen işte bu kadar yeter” 4/213	<i>ister iseη dilâ açılmaya perden senüη/ sen sen ol açma şaķın 'âlemde kimse perdesin</i> “ey gönül, senin perden açılmasını istersen, sen sen ol, dünyada kimsenin perdesini açma” 2195/2
<i>ferâgat ister iseη bol cerîde iy Bâbü'r</i> “ey Bâbü'r, huzur istersen yalnız ol” 66/7	<i>sîneηi çâk idegôr derde devâ ister iseη</i> “derde çare istersen göğsünü parçala” 1575/1
<i>hâtırımnı tiler iseη kil kôp</i> “halimi sorarsan gel, ortaya çık” 127/1	<i>ister iseη 'âlem içre idesin dâyim hużûr/ senden alcaķ yüksek ile cehd eyle olma habeb</i> “insanlar arasında daima huzurlu olmak istersen, senden aşağıda ve yukarıdakilerle çalış, aldatıcı olma” 150/4
<i>hâtırım saηlar iseη kil kôpķil</i> “gönlümü gözetirsen gel, ortaya çık.” 132/1	<i>'işķımı görmek dilerseη kan yaşuma kıl nazar</i> “aşķımı görmek istersen kanlı yaşıma bak” 1440/3
<i>ay yüzini körmek ister bolsaη</i> “ay yüzünü görmek istersen “ 361	<i>günde biη kere ölüreη isteme olmak halâş</i> “günde bin kere ölsende kurtulmak isteme” 1303/1
<i>yârlıĝını eger kıılır bolsaη</i> “dostluĝunu eğer yaparsan” 127/25	
Teklik 3.Şahıs {-r bolsa}	Teklik 3.Şahıs{- (X)sA}
<i>'işķ ister bolsa mecnûn iylegey pey-revlıĝım</i> “divane olan aşķ isterse arkamsıra	<i>bulınrusa eger vuşlat aηa genc-i hânedür dirler</i> “ona kavuşma bulunursa hazine ocaĝı

gelecek” 92/5	derler” 835/1 <i>her kim okursa ŧi ‘rümni bûy-ı vefâ alur</i> “herkim ŧiirimi okursa vefa kokusunu duyar” 500/5 <i>her ne kim virürse âhır cân alur</i> “ her ne verirse sonunda can alır” 86/2 <i>iledürse bûy-ı zülfünden bihişte bu ŧabâ/ ravzadan Rızvân diye ehlen ve sehlen merhabâ</i> “bu sabah rüzgarı saçının kokusundan cennete iletirse, cennetten Rıdvân(cennetin kapıcısı olan melek) hoş geldin, merhaba der” 28/1 <i>güneş ruhsâruya her kim bakarsa/ mecâli kalmayup anı dutar teb</i> “güneş gibi yanağına kim bakarsa, gücü tükenip sıtmaya tutulur” 175/2 <i>hıŧm ile çeŧmüy dökerse kanımı/ hamdülillah kim ‘inâyetdür baña</i> “gözün öfkeyle kanımı dökerse, Allah’a ŧükür benim için iyiliktir” 52/4
Ø	Çokluk 3.Şahıs{-rIArsA}
	<i>leb-i tiryâkine irdi Muhibbî/ne gam dirlerse zülfüy ‘akrabi var</i> “muhibbi dudağının panzehirine erişti, senin saçının akrebi var deseler de gam değil” 957/7

2.3.1.3.7.3.2. Geniş Zamanın Şart Bileşik Çekiminin Olumsuzu

Bâbüir Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

Ø	<i>Teklik 2.Şahıs{-mAz -(I)sAŧ}</i>
Ø	<i>istememezsey ey göñül ‘arzuñ senüñ yıkıldığın/Sen sen ol gel degme bir kiŧi ile eyleme lâğ</i> “ey gönül, arzunun yıkıldığını istemez isen sen sen ol gel değme bir kiŧi ile ŧaka yapma” 1356/3 <i>benlügi terk itmez iseñ iremezsin vahdete</i> “benliğı terk etmezsen, birliğıe ulaŧamazsın” 182/4 <i>benüm pendümi gûŧ itmez iseñ/ direm ey dil olmuş olacağ saña</i> “benim öğüdümü dinlemezsene,sana olacak olmuş derim” 86/3
<i>Teklik 3.Şahıs {-mAsA}</i>	Ø
<i>ger vaŧl müyesser olmasa nitkey min eğer</i> “kavuşmak kolay olmazsa ne yapacağım” 190/2 <i>râbıta kalmasa ol hâl kiter</i> “bağlılık kalmayınca o hâl gider” 4/213	Ø

2.3.1.3.Zaman Eklerinden Sonra Gelmesiyle İlgili Diğer Örnekler:

Bâbü'r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

<p><i>sindin ayrıldım ise boldı nasîbim hâr-ı gam</i> ”senden ayrıldımsa kısmetim gam dikenini oldu” 63/5</p> <p><i>atın ağzamğa aldım irse tartar tîğ-ı kîn olma</i> “adını ağzıma aldıysam kin kılıcını çeker olma” 460</p>	<p>Ø</p>
---	----------

(*Daha fazla bilgi için bkz. 2.2.2.2. 2.5. İstek Kipi Ekinin Farsça Ger / Eger Edatları İle Şarta İşaret Etmesi*),(*Daha fazla bilgig için bkz. 2.2. 2.2.2.6. İstek Kipinin Şarta İşaret Etmesi*)

2.3.1.3.8.BD {-mAK+KA} = MD {-mAG+(G)A}

-maya: isim-fiil ekiyle yönelme hâli ekinin birleşmesi, yalnızca Şimşek'te zarf-fiil olarak değerlendirilmiştir. Bu birleşik ekin zarf-fiil görevinde olabilmesi için, eklendiği fiili “-mak için, -mak üzere” anlamıyla asıl fiile bağlaması gerekmektedir.⁶⁴Yönelme hali, isim-fiil sonrası zarf yapar. mek+ke = -mak için, -mek için anlamında eylemin gerçekleşme sebebini gösterir. MD'de ek ünsüzünün kendisinden sonra ünlü alması durumunda yumuşadığı görülmektedir.

Bâbü'r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

<p><i>yörümekke reh-i tahkîkî bir</i> “yürümek için doğru bir yol ver” 132/33</p> <p><i>açmağay közini tâ sökmekke ağzın açmağay/ Yüzini körsetmegey tâ yüz cefâ körsetmegey</i>“gözünü açmayacak, söğmek için ağzını açmayacak, yüzünü göstermeyecek, yüz cefâ göstermeyecek” 92/4</p> <p><i>mini köydürmekke yildür merkeb ottur râkibi</i>“beni yakmak için binit yel biniciside ateştir” 43/6</p> <p><i>cezm iylep idim özni şehîd olmağka</i> “şehit olmak için kendimi niyetlemiştim” 318/2</p>	<p><i>yanmağa şem'-i cemâl ü hüsnuğe pervâne tuğ</i>“güzelliğinin ve yüzünün mumuna yanmak için pervane yap” 254/3</p> <p><i>cânum virürem yoluğa cân virmege cânâ/bir sencileyin ölmeye kimüñ hevesi var</i> “ey sevgili yoluna canımı vermek için can atarım, bir bak senin gibi ölmek için kimin arzusu var.” 402/2</p> <p><i>gam tekyesinde yakmağa miñnet çerâğını</i> “dert dergâhında sıkıntı çirasını yakmak için” 742/4</p> <p><i>ırmağa âşıkları her dem hayâl üstindedür</i> “âşıkları öldürmek için her zaman hayal kurarlar” 611/1</p> <p><i>câna kalma ey Muhibbî merd-i meydân ol yürü/kişiye anılmağa âhırda ad u şan gerek</i> “ey Muhibbi, cana kalma, meydanın yiğidi ol yürü, sonunda anılmak için kişiye ad ve şan gerekir” 1643/5</p> <p><i>görmege dildârı bu nev' ile irsâl eyledüñ</i></p>
---	---

⁶⁴ Doç.Dor. Bilâl Yücel, Türklük Bilimi Araştırmaları IX/2000 s.103.

	“sevgiliyi görmek için böyle ulaşmayı seçtin” 1594/4
--	---

2.3.1.3.9. Diğer Zarf-Fiiller

Bâbü'r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

<p>{-GAç}</p> <p><i>rûhı aşlı sarı bolğaç râci</i> “ruhu aslından yana dönünce” 4/93</p> <p><i>körgeç bu hatımnı mini yâd itkey sin</i> “bu yazımı görünce beni hatırlayacaksın” 156/2</p> <p><i>mundağ olğaç</i> “bu şekilde olunca” 4/80</p> <p><i>âşık olğaç kördüm ölümni</i> “âşık olunca ölümü gördüm” 49/4</p> <p><i>ğayrdın munkatı olğaç bu köñül</i> “bu gönül gayri şeylerden ayrılınca” 4/154</p> <p><i>min diğaç</i> “ben diyen” 18/5</p> <p><i>körgeç</i> “görünce” 33/3</p> <p><i>abraşını yildürüp yitkeç</i> “atımı koşturup ulaşınca” 55/5</p> <p><i>yârnuş peygâmu yitkeç</i> “sevgilinin haberi ulaşınca” 54/5</p> <p>{-kAncA}</p> <p>Asıl hareketle aynı zamanda veya asıl hareketin sonunda olan bir olayı belirtmek için kullanılır.</p> <p><i>meyl lezzâtını tapkañça bolur</i> “şarap lezzetini aldıkça gerçekteleşir” 4/110</p> <p>{-GAndA}: -GAn(sfe) + dA(bhe) birlikte kullanıldığında zaman zarfı yapmaktadır.</p> <p><i>bizge yitkende</i> “bize geldiğinde” 118/2</p> <p><i>munda yitkende işit budur râh</i> “buna ulaşınca bil ki yol budur” 4/134</p> <p><i>gâfil olğanda kirek bolsa bu şık</i> “gafil olduğunda böyle olmalı” 4/139</p>	<p>{-(v)IcAk} / {-(v)IcAgIz}</p> <p><i>göricek gün yüzüñi</i> “güneş yüzünü görünce” 1326/4</p> <p><i>yâd idicek</i> “hatırlayınca” 896/1</p> <p><i>ruh-ı dilber olcağ</i> “sevgilinin yanağı olduktan sonra” 599/3</p> <p><i>ölice</i> “öldüğünde” 300/1</p> <p><i>bu Muhibbî ser-i zülfindeki hâli göricek</i> “bu Muhibbi saçının ucundaki beni görünce” 1538/5</p> <p><i>bana nevbet gelicek</i> “bana sıra gelince” 300/4</p> <p><i>içicek anı gedâ meygedede</i> “köle onu meyhanede içtiği zaman” 490/2</p> <p><i>görmeyecek ölürüm</i> “görmeyince ölürüm” 221/6</p> <p><i>ğâbrüm üzre gelicek</i> “kabrimin üstüne geldiğinde” 13/2</p> <p><i>senüñ ile olcağ külhan gelür gülşen bana</i> “seninle olunca külhan bana gül bahçesi gibi gelir” 92/1</p> <p><i>nâme-i hüsnî ezelde kıl-kî kudret yazıcak</i> “kudret kalemi ezelde güzellik risalesini yazınca” 157/2</p> <p>-dUkcA: Sıfat-fiil eki ile zarf yapma görevini üstlenmiş olan –CA ekinin birleşmesiyle ortaya çıkan bu yapı, cümlelerin yüklemdeki oluş veya kılışın süresini belirleyen zarf-fiil grubu kurar.⁶⁵</p> <p><i>gözlerüm yaşı döküldükce</i> “gözlerimin yaşı döküldüğünde” 1075/4</p> <p><i>mihnet artduğca</i> “eziyet arttıkça” 934/1</p> <p><i>yüzün görduğce</i> “yüzünü gördükçe” 143/2</p> <p><i>göñül zârılık itdükce olur bu gözde nem peydâ</i> “gönül inledikçe bu gözde nem meydana gelir” 42/1</p>
---	---

⁶⁵ B.YÜCEL, Adnî Dîvânı, s. 120.

<p>{-Ar+dA}</p> <p><i>firâk ara ölerimde yitişti ol cânân/ hudâğa şükr kılay kim öler zamân kildi</i>“ayrılıkta ötürken o sevgili yetiştii, Allah’a şükür ediyorum ölüm zamanı geldi” 66/5</p> <p>{-Ar+GA}: -Ar(sfe) + GA(yhe) birlikte durum zarfı oluşturdıkları örnek şöyledir:</p> <p><i>intizârını çikerge</i>“ ayrılığını çekmek için” 114/4</p>	<p><i>gülşen içre ‘ışk ile eyledükce nâz gül</i>“gül, gül bahçesi içinde aşk ile naz ettikçe” 1753/1</p> <p><i>kanımı içdükce</i>“kanımı içtikçe” 1404/1</p> <p><i>incinür gördükce dîvânesin</i>“divanesini gördükçe incinir” 501/4</p> <p><i>yakın olmak istedükce</i>“ yakın olmak istedikçe” 339/1</p> <p><i>lebuş öpdükce</i>“dudağını öpdükçe” 425/4</p> <p><i>söze geldükce ol meh-rû</i> “o ay yüzlü konuştukça” 2736/3</p> <p><i>kûyuşa vardukça</i>“mahallene vardıkça” 1378/2</p> <p><i>ağzınıy esrârını şordukça</i>“ağzının sırlarını sordukça” 174/2</p> <p>Not: Araya iyelik eki almış şekli:</p> <p><i>vefâsın istedügümce</i>“ vefasını istedikçe” 1764/2</p> <p><i>gözün bârân-ı eşki dökdüğince</i>“gözün gözyaşı yağmurunu döktüğü ölçüde” 2481/3</p> <p><i>varduğumca kûy-ı yâre beni men’ eyler rakîb</i>“ben sevgilinin köyüne vardıkça rakip beni uzaklaştırır” D25/1</p> <p><i>didügümce bana gel rahm eyle ey âfet-i cân</i> “ey canın afeti, bana gel acı dediğimce” 1829/4</p> <p>{-dUkdA}: <i>Sıfat-fiil eki ile bulunma hâli ekinin birleşimi olan bu yapı, “-ınca” anlamı vermektedir.</i>⁶⁶</p> <p><i>yâri gördükdegözüm yaşı bulansa tay degül</i> “sevgiliyi gördüğüm zaman gözümün yaşı bulansa şaşılmaz” 559/5</p> <p><i>âşık içdükde maḥabbet câmunı</i>“âşık aşk şarabını içince”639/4</p> <p><i>şehr-i ‘ışkuş resmini urdukda</i>“aşk şehrinin resmini yapınca” 1250/3</p> <p><i>gül-ruhuy gördükde ḥayrân kaldı cümle el saḥa</i>“gül yanağını görünce herkes sana hayran kaldı” 76/1</p> <p><i>ḥazân olduḡda evrâka nazar kııl</i> “sonbahar</p>
--	--

⁶⁶ B.YÜCEL, Adnî Dîvânı, s. 120.

	<p>gelince yapraklara dikkat et” 202/3</p> <p>bu kıadd ile bu kıâmeti gördükde“ bu boy posu görünce” 235/6</p> <p>{-KAN}: <i>Yalnız i- fiilinin gerundium şeklidir. Diğer fiillere getirilmez. İ-fiilinin de i-ken'den başka gerundium şekli yoktur.</i>⁶⁷</p> <p>her biri teşne olup gelmiş iken cânı lebe“ her biri susayıp canı dudağına gelmişken” 10/3</p> <p>cihânı yok iken“cihanı yok iken” 1934/1</p> <p>toğrı iken “ doğruyken” 40/1</p> <p>vaşl umarken ben“ben kavuşmayı beklerken” 84/1</p> <p>şeh-i cihân iken“dünya padişahıyken” 829/5</p> <p>‘âşık gözine hâk-ı deryâ var iken“âşık, gözüne deniz toprağı varken” 2763/4</p> <p>var iken kudret geçür ‘ömrün hubbu ‘l-lah ile“gücün varken ömrünü Allah sevgisiyle geçir” 189/5</p> <p>kâyı içre olmuş iken dürlü derde mübtelâ/ ol tabîb itdi ‘ilâcum dilde bîmârum görüp“köyünde türlü derde tutulmuşken o doktor gönülde hastalığı görüp tedavi etti” 147/2</p> <p>fikre vardum tâ ki h’âbuma gire ol mâhitaâb/ ben bu fikr içinde iken toğdı nâgâh âfitâb“o ay yüzlünün uykuma girmesi düşüncesine kapıldım, ben bu düşüncedyken ansızın güneş doğdu” 165/1</p> <p>ben hicr-i zülfüy ile perîşân iken“ben saçının ayrılığı ile perişanken “ 591/4</p> <p>gün yüzine beşzemezken yüzüñi mâh eyleme“güneş bile yüzüne benzemezken yüzünü ay eyleme” D2/7</p>
--	---

2.3.2. Çatı Ekleri

Çatı bizce, “özne ile fiilin gösterdiği iş veya oluş arasındaki bağlantıdır”. Bu bağlantıda, fiilin niteliğı yahut aldığı ek sebebiyle, nesnenin de yeri olabilmektedir. Ayrıca,

⁶⁷ M.Ergin, age, s.346.

söz konusu bağlantı, Çatı Ekleri'yle sağlanmaktadır. Ancak, çatıyı belirlerken şekil değil, işlev esas alınmalıdır.⁶⁸

2.3.2.1.Yalın Çatı

*Fiil tabanının çatı ekleri almamış hâline yalın çatı demeliyiz.*⁶⁹Fiillerin geçişlilik ve geçişsiz oluşlarına bakmaksızın çatı ekleri almamış hâllerine yalın çatı denilmektedir.

Bâbü'r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

--	--

2.3.2.2.Oldurgan Çatı

*Öznenin, nesne üzerinde doğrudan etkili olduğunu gösteren çatıdır. Genellikle geçişsiz fiillere –Ar-, -Dır-, -Ir- (I)t- eklerinden biri getirilerek kurulan bu çatıda cümleye, yönelme hâlinde bir başka kişi katılamaz.*⁷⁰

Bâbü'r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

<p>-t</p> <p><i>yüz körsetip öltürürsin iy ay</i>“ey sevgili(ay) yüz gösterip öldürürsün” 60/1</p> <p><i>kaşı vü qadi vü ağzın ol mâh /körsetmese maña niyleyim âh</i>“o ay, kaşını, boyununu, ağzını bana göstermese ne yapayım ah!” 48/1</p> <p><i>eger kaşı bile yüzün hilâl ü kevnge oşsatsam</i> “eğer kaşı ile yüzünü hilal ve vücuta benzetsem” 57/5</p> <p><i>uzatma munça hem Bâbü'r sözünî</i> “Bâbü'r sözünü bu kadar uzatma” 125/13</p> <p>-DUr</p> <p><i>yana tîrgüzdî mini el-ğamdü-li'llâh öltürüp</i>“tanrı'ya şükürler olsun, beni öldürüp diriltti” 56/3</p> <p><i>abraşını yildürüp yitkeç yıkıldım dostlar</i>“ atını koşturup ulaşınca yıkıldım, dostlar”</p> <p><i>mini köydürmekke yildür merkeb ottur râkibi</i>“beni yakmak için binit yel biniciside ateşti”r 43/6</p>	
--	--

⁶⁸ Yücel, B. Türkiye Türkçesinde Fiil Çatıları, Türk Gramerinin Sorunları Bildiriler I-II TDK, Ankara, 2011, s.282.

⁶⁹ Yücel, agm. S.282.

⁷⁰ Yücel, agm. S.293.

<p><i>âbrâşını yildürüp</i> “güzel atını koşturup” 55/5 <i>anı uyaldur</i> “onu utandır” 45/7 <i>yildürüp</i> “koşturup” 88/3</p> <p>-Ur <i>kıymetî dürni itürgen yañlık</i> “kıymetli bir inciye kaybetmiş gibi”4/139</p>	
--	--

2.3.2.3.Edilgen Çatı

2.3.2.3.1.BD {-(X)I} = MD {-(I)I}

Sonunda ünlü veya “I” ünsüzü taşımayan fiillere getirilebilen -II- eki, geçişli fiillere edilgen çatı kurarken, geçişsiz fiillerle öznesiz çatı kurmaktadır.⁷¹

Bâbü'r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

<p><i>tapılmas</i> “bulunmaz” 27/1 <i>töküldi</i> “döküldü” 91/3 <i>yaşurulsa</i> “saklanılsa” 511 <i>tapılmadı</i> “ bulunmadı” 373/4 <i>li'llâhi'l-ğamd söz aytıldı tamâm</i> “Allah’a şükür ki söz tümüyle söylenildi” 5/1</p>	<p><i>yapıldı</i> “yapıldı” 162/2 <i>yazıldı</i> “yazıldı” 1064/5</p>
---	--

2.3.2.3.2. BD {-(I)n} = MD{-(I)n}

Bâbü'r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

	<i>bulunur</i> “ bulunur”170/3
--	--------------------------------

2.3.2.4. Dönüşlülük Çatı

2.3.2.4.1. BD {-(X)n} = MD{ -(I)n}

-(I)n- eki bulunduran fiillerden dönüşlü çatı kuran bu ek her zaman aynı görevde değildir. Fiilin taşıdığı ek, cümleye göre farklı görev yüklenebilmektedir. Cümle içinde

⁷¹ Yücel, agm. S.287.

olmasa bile, söz konusu eki taşıyan elimizdeki örnekleri, “işlev” i göz önünde tutarak incelememiz gerekmektedir.⁷²

Bâbü'r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

<i>tilbe bolmaqlıkdın özge çâreî yoqtur maña/ ol perî-rû nâgehân çıksa öydin yasanıp</i> “bana deli olmaktan başka çare yoktur, o peri yüzlü süslenip ansızın evden dışarı çıksa” 42/2 <i>sivünmes irmiş</i> “sevinmezmiş”512/2 <i>yasanıp</i> “süslenip” 42/2 <i>sivünmekdin</i> “sevinmekten” 97/5	<i>bağrum delindi</i> “bağrım delindi” 70/3 <i>bağrum delindi ney gibi</i> “bağrım ney gibi delindi” 27/2
---	--

2.3.2.5. İşteş Çatı

*Fiilin gösterdiği işin birden çok özne tarafından karşılıklı veya topluca yapıldığını belirten çatıya, işteş çatı diyebiliriz.*⁷³

Bâbü'r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

Ø	<i>kapuşurlar her taraftan</i> “her taraftan kapışurlar” 965/5
---	--

2.3.2.6. Ettirgen Çatı

2.3.2.6.1.BD{-dUr}=MD{-dUr}

Öznenin işi bir başkasına yaptırdığı çatıdır.

Bâbü'r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

<i>sındurdum</i> “kırdırdım” 551/8	<i>baña şardurma harîr-i kefeni nâzik-ter</i> “bana kefenin ipliğini daha ince sardırma” 1037/4 <i>giydürüp gam hil'atin bağlatdı miñnetden kemer</i> “üzüntü elbisesini giydirip, acıdan kemer bağlattı” D25/3
------------------------------------	--

2.3.2.6.2.BD{-t}=MD{-t}

Bâbü'r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

Ø	<i>baña bu derdi söyletme beyâna çünkü hâcet yoq</i> “bu derdi bana söyletme, çünkü açıklamaya
---	--

⁷² Yücel, agm. S.286.

⁷³ Yücel, agm. S.298.

	gerek yok” 1387/2
--	-------------------

2.3.3. Birleşik Fiiller

Dilimizin yeni kelime yapma yollarından biri de birleştirme yoludur. Bu yol, fiiller için de geçerlidir. Birleştirme yolu ile yapılan fillere birleşik fiil denir. Birleşik fiiller, bir ad ile bir yardımcı fiilin veya iki ayrı fiil şeklinin yahut da ad soylu bir veya birden fazla kelime ile bir esas fiilin birleşmesinden oluşan ve tek bir kavrama karşılık olan fiil türleridir.⁷⁴

2.3.3.1. Bir Yanı Ad Bir Yanı Yardımcı Fiil Olan Birleşik Fiiller:

<i>Bâbü'r Dîvânı</i>	<i>Muhibbî Dîvânı</i>
Ad+(b)ol-	Ad+Ol-
<u>Ad+bol-</u>	
<i>bu yolda kim 'adem şahrâsığa imdi revân boldum</i> “bu yokluk çölüne şimdi yürür oldum” 15/2	<i>varup cânâneye kul ol şaşkın şâh-ı cihân olma</i> “varıp sevgiliye kul ol, sakın cihanın padişahı olma” 2360/2
<i>yüz şükr kılay ki yana 'âşık boldum</i> “yüz şükr edeyim yine âşık oldum” 288/1	<i>'âşık oldum bir melek –ruhsâre gâyet nâzı çok</i> “bir melek yüzlüye âşık oldum, nazı çok fazladır” 1390/1
<i>erbâb-ı hased ki dünyâdın dûr olğay</i> 201/1	<i>ey Muhibbî 'ışk bünyâdına binâ olmuşam</i> “ey Muhibbi, aşk temeline bina olmuşum” 1230/5
<i>tab ' ehli aya vâlih ü şeydâ bolğay</i> “yaratılanlar ona şaşırmiş ve tutulmuş olacak” 180/1	<i>meded hâlüm benüm düşvâr olupdur/ Eğer dirsem eger dimezsem olmaz</i> “Yetişin, benim halim perişandır. Söylesem de söylemesem de olmaz.” 1134/4
<i>ferâgat ister iseñ bol cerîde iy Bâbü'r</i> “ey Bâbü'r, dinlenmek istiyorsan yalnız ol” 66/7	<i>deşt-i gâmda bana yoldaş olamazsın</i> “üzüntü çölünde bana yoldaş olamazsın” 2734/3
<i>müsta'id bol u kıl özni kâbil/feyzler tâ saña bolğay vâşıl</i> “akıllı ol ve kendini kabul eden kıl, bolluk bereket sana kader ulaşacak”132/10	<i>katı düşvâr oldu hâlüm</i> “halim, çok kötü oldu” 75/1
<i>könlüñ ister yârlar birle hemîşe şâd bol</i> “gönlünün istediği güzellerle devamlı mutlu ol” 402/1	<i>tekebbür eyleyüp kendüñi yüksek görme alçak gör/ezelden kibr olan yerde demişlerdür ki dîn olmaz</i> ” kibir edip kendini yüksek görme alçak gör, eskiden beri kibir olan yerde din olmaz demişlerdir” 1212/5
<i>bol taleb-kâr ister er bolsay atanıñ devletin</i> “atanın devletini isteyen olursan talepkâr ol” 523	<i>dilâ dil bağlamak her işe olmaz/mahabbet gibi hergiz pîşe olmaz</i> “ey gönül herişe gönül bağlamak olmaz, sevgi gibi san'at, huy asla olmaz” 1147/1
<i>ğayrnuñ körmekliği boldı elem üzre elem</i> “başkalarının görmesi dert üstüne dert oldu” 549/1	<i>bu ne hüsn ü ne şüretdür bunıñ gibi cemâl olmaz/boyuñ mânendi bir dil-keş gülistâda nihâl olmaz</i> “bu ne güzellik, bu ne güzel görünüştür, bunun gibi güzellik olmaz/gül bahçesinde boyun benzeri gönül çeken bir fidan
<i>bu 'âlem içre bol âzâde ya'nî</i> “bu dünyada serbest ol , yani” 553/2	
<i>körgeli hüsnüñni zâr u mübtelâ boldum saña/ni belâlğ kün idi kim âşinâ boldum saña</i> “güzelliğini görelî sana ağlar ve düşkün	

⁷⁴ Z. Korkmaz, age, s.693.

<p>oldum/ne belalı gündü ki sana bağlandım” 534</p> <p><i>yüz şükr kılay ki yana âşık boldum/âlemğa bolup fesâne âşık boldum</i> “yüz şükr edeyim ki yine aşık oldum/dünyaya efsane olup aşık oldum” 288</p> <p>Ad+ol-</p> <p><i>meyldin hâşıl olur lezzetler</i> “sevmekten güzellikler meydana gelir”4/109</p> <p><i>müyesser olsa eger yâr vaşlı gurbette</i> “gurbette sevgiliye kavuşmak kolay olsaydı” 403/1</p> <p><i>kâfı bu ki kuluğa dürüst ol/ışk işide süst bolma rüst ol</i> “kâfı bu ki kuluna dürüst ol/aşk işinde gevşek olma doğru ol” 556/14</p> <p><i>iy yigit vâkıf ol qarıp bara sin</i> “ey genç haberli ol yaşlanıp gidiyorsun” 129/70</p> <p><i>âşikâr oldu bu sır,bol âgeh</i> “sır belli oldu, haberli ol” 4/174</p> <p><i>müyesser oldu cünûn milki iy cünûn ehli</i> “ey aşk ehli, aşk mülkü kolay oldu” 10/3</p> <p><i>açıldı zülfü vü hoylar nümûdâr oldu yüzide</i> “saçı açılınca yüzünde terler göründü” 20/4</p>	<p>olmaz” 1145/1</p> <p><i>görsem yüzüñi cân u dilüm pür-ziyâ olur/hağdan ne hâcet istesem ol dem revâ olur</i> “yüzünü görsem canım ve gönlüm ışıkla dolar/allah’dan ne dilek istesem o an kabul olur” 569/1</p> <p><i>bülbülü gülşende gördüm nâle vü efgân oğur/tîz giçer dir gül zamânı defter-i hicrân oğur</i> “bülbülü gül bahçesinde bağırıp çağırma, inleme okur gördüm/gül zamanı çabuk geçer diyerek ayrılığın defterini okur” 944/1</p> <p><i>vâkıf olmasun göñül esrârına hiçbir ehâd</i> “hiçbir sevgili gönül sırrını öğrenmesin” 340/2</p>
<p>Ad+iyle-</p> <p><i>şabrımı kemü gamımnı bisyâr iyler</i>“ sabrımı az ve gamımı çok eyler” 175/1</p> <p><i>min Mübeyyen’de beyân iylep min</i> “ben Mübeyyen’de açıkladım” 132/5</p> <p><i>rağbet iylep</i> “rağbet ederek” 3/9</p> <p><i>şükr iyler</i> “şükür eder” 4/37</p> <p><i>terahhum iyle</i> “merhamet et” 39/5</p> <p><i>hâzır iylep</i> “ hazır edip” 551/8</p> <p><i>şerh iylegil</i> “söyle, açıkla” 496</p> <p><i>yâd iylemediñ</i> “açıklamadın” 480</p> <p><i>bu dehr mini zâr iyler</i> “bu dünya beni ağlatır” 175</p> <p><i>mini şâd iyle</i> “beni mutlu et” 179</p> <p><i>kerem iylep</i> “cömertlik gösterin” 108/10</p> <p><i>cidd ü cehd iylege sin kim ol ân</i> “o zaman ciddilik ve gayretle davranmalısın” 4/18</p> <p><i>rağbet iylep ana feyzi yitse</i> “istek duyup ona ilmi ulaşa” 3/9</p>	<p>Ad+Eyle-</p> <p><i>binse esb-i nâza zülfün yâr çevğân eylese</i>“sevgili, naz atına binip, saçını cirit sopası yapsa” 2279/2</p> <p><i>cihânu eyledi cümle münevver</i>“bütün dünyayı aydınlattı “ 1046/1</p> <p><i>giçdi yıllar âh dilber göñlümi yâd eylemez/ Şâh kim zâlîm ola mülkini âbâd eylemez</i>“Yazık ki yıllar geçtiği halde sevgili gönlümü anmaz. Padişah zâlîm olunca ülkesini kalkındıramaz “ 1092/1</p> <p><i>kerem it lutf kılup yok dime ihsân eyle</i>“cömertlik et, lutf edip yok deme, bağış yap” 2447/3</p> <p><i>bu cihâm gözlerün sihr ile teşhîr eyledi</i>“gözlerin bu dünyayı sihirle büyüledi” 83/4</p> <p><i>eyleme âşıkların bir lahza kapıñdan cüdâ</i>“âşıklarımı bir an kapından uzaklaştırma” 4/1</p> <p><i>yine dil murğı şehâ gün yüzüñi yâd eyler</i> “ey sevgili, gönül kuşu yine gün yüzünü yay eder” 816/1</p>

	<i>ol tabîb-i dil yine bu hastesin yâd eylemiş/bir harâb itmiş lebinden gönlümü şâd eylemiş</i> “o gönül doktoru yine bu hastasını hatırlamış/harap ettiği gönlümü dudağından mutlu kılmış” 1250/1
Ad+bir-	Ad+vir-
<i>cân bile ‘aql u köyülni yilge birdim savurup</i> “ can ile akıl ve gönül savurup yeke verdim”56/5 <i>köyül birdim</i> “gönül verdim” 9/2 <i>köyül birmegil</i> “gönül verme” 99/5 <i>ol perî ‘ışkıda Bâbür can birip</i> “o güzelin aşkı sebebiyle Bâbür can verip” 19/5 <i>min hod ol tıfl peri-veşka köyül birdim</i> “ben kendim o küçük güzele gönül verdim” 9/2 <i>mindin özge hastelerğa la’lidin dermân birür/min birür min can u ol ‘ömr özgeleğe cân birür</i> “benden başka hastalara dudağından derman verir/ben can veririm o başkalarına can verir” 36/1	<i>aldanma göyül virme bu dünyâ-yı ‘acûze/ Her kim ki göyül virdi bu dünyâyâ er olmaz</i> “ bu kocakarı dünyaya aldanma, gönül verme. Bu dünyaya gönül veren kimse er, yiğit olamaz.” 1122/6 <i>dil virme Muhibbî yürü bu dehr-i ‘acûze</i> “ey Muhibbi, yürü bu kocakarı dünyaya gönül bağlama “ 91/5 <i>bu Muhibbî cân virür sevdâ-yı zülf-i yâr için</i> “ Bu Muhibbi, sevgilinin saçının sevdası için canını verir” 39/5 <i>bihamdullah ki kûyında baña yir virdi dildârum</i> “Allah’a şükürler olsun ki sevgilim köyünde bana yer verdi” 368/4
Ad+it-	Ad+ it-
<i>kaygu bile miñnetimni pâ-mâl ittiğ</i> “kaygıyla sıkıntımı çiğnenmiş ettin” 194/1 <i>oğunğ itti köp yaman yara maña</i> “okun, bana çok kötü yara etti”410/2	<i>ey Muhibbî götürürsey dün ü gün bâr-ı gama/ âferin saña taħammül idemezdi anaĶâf</i> “ey Muhibbi gece gündüz gam yükünü götürürsen sana aferin. Çünkü ona Kaf katlanamazdı” 1376/5 <i>hâzır it eşk şarâbın daħi bağruğ da kebâb</i> “göz yaşı şarabını hazır et, bağrını da kebab yap” 2447/4 <i>eyülerden eylik öğren sen de Ķayre eylik it</i> “iyilerden iyilik öğren, sen de başkalarına iyilik et” 1868/2 <i>eksük itmez gözlerüm bârân-ı ‘ışk</i> “gözlerim aşk yağmurunu eksik etmez “ 1438/4 <i>zâhidâ itme naşîhat baña kâr itmez pend</i> “ ey sofu, öğüt verme bana öğüt kâr etmez” 356/3 <i>ey şabâ merdümlik it dildâre ‘arz it hâlümi</i> “ey sabah rüzgarı, insanlık et, halimi sevgiliye bildir” 1921/3
Ø	Ad+ur-
	<i>şi’rümü gören bu âhen leblebi ancak dimiş/ anuğ için degme kimse ana diş uramamış</i> “Şiirimi gören bu ancak demir leblebi dermiş. Onu için hiç kimse ona diş vuramamış “ 1253/1 <i>‘ıyğ yâyi key katudur defme kes el urmasun</i> “ aşk yayı çok serttir, herkes eline almasın” 2464/4

	<p><i>baħr-i ešküm bâd-ı âhumla telâḩumlar urur</i> “gözyaşımın denizi ahımın rüzgarıyla dalga dalga çalkalanır” 1127/3</p> <p><i>çevgân idüp zülfine el ursa</i> “sevgilinin saçını cirit, mızrak yapıp eline alsa” 1122/5</p>
Ad+kıl-	Ø
<p><i>hâletimni barın beyân kıldım</i>“durumumu hep anlattım” 127/4</p> <p><i>yâ kahr u gâzab bile mini tofrağ kıl</i>“ ey, kahr ve eziyet ile beni toprak et” 195/1</p> <p><i>niçe ğayrğa ol ay vefâ kıtur</i>“nice yabancıya o sevgili vefa gösterir” 503</p> <p><i>vaşhdın ol maña muhâl kıtur/hicridin mini haste-hâl kıtur</i> “o, kavuşmayı bana mümkün kılmadı/ayrılığında beni gönlü hasta eder” 33/1</p>	

2.3.3.2. Bir Yanı Sıfat-Fiil Bir Yanı Yardımcı Fiil Olan Birleşik Fiiller(Karmaşık Fiiller)

Bâbü'r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

<p>-mış (b)ol-</p> <p><i>pes anıñ köñlini bu hağ tarafı/kılmış olğay yiter uşbu şerefi</i> “ bu onun gönlünü Hak’ka yönetmiş olacaktır, bu şerefte ona yeter “4/36</p> <p>-mAs (b)ol-</p> <p><i>vaşlıñ maña ger müyesser olmas bolsa / başımnı alıp bu ğuşşadın itkey min</i>“kavuşma bana eğer kolay olmazsa başımı alıp bu kaygıdan gideyim” 193/2</p>	<p>-mış ol-</p> <p><i>direm ey dil olmuş olacağ saña</i>“sana olacak olmuş derim “ 86/3</p> <p><i>dest-res bulmuş iken yârüñ leb-i mercânın öp</i>“eline geçirmişken sevgilinin mercan dudağını öp” 119/1</p> <p><i>h’âb içinde görmüş oldum nâgehân ol yârı</i> “ben o sevgiliyi uyku esnesında bir anlık gördüm” 2235/1</p> <p><i>yimiş olursun cîfe vü mundâr etin</i>“leş ve mundarın etini yemiş olursun” 2270/4</p> <p>-mAz ol-</p> <p><i>gün yüzini görmez olmuşdur dirîğâ âteş ü cân</i> “ne yazık ki ateş ve can, gün yüzünü görmez olmuştur “ 2197/2</p> <p><i>üstüme seng-i cefâ şol enlü yağdırdı niğâr/varmaz oldum ser-i kâyına yollar taşlıdur</i> “sevgili eziyet taşıdı o denli üstüme yağdırdı ki mahallesinin başına varamaz oldum, yollar, hep taşlıdır” 806/2</p>
--	--

<p>-r (b)ol-</p> <p><i>‘ışk ister bolsa mecnûn iylegey pey-revlüğüm</i>“divâne olan aşk isterse arkamsıra gelecek” 92/5</p> <p><i>ger barur bolsañ irür min hem-rehiñ</i> “ eğer gidersen ben arkadaşınımdır” 395</p> <p><i>ay yüzini körmek ister bolsañ iy köz yığlama</i> “ ey göz, ay yüzünü görmek istersen ağlama” 361</p> <p><i>yârlıgını eger kıılır bolsañ</i> “dostluğunu eğer yaparsan” 127/25</p>	<p>-r ol-</p> <p><i>genc-i hüsnuñe el irmez râygân/ anı zülfüñ bekler olmuş ejdihâ</i> “ güzelliğinin hazinesine el kolayca ulaşamaz, onu saçın ejderha olup beklemektedir “ 85/5</p>
--	--

2.3.3.3. Bir Yanı Zarf-Fiil Bir Yanı Fiil Olan Birleşik Fiiller (Tasvir Fiiller)

Tasvir fiilleri, iki ayrı fiilin kaynaşmasından oluşmuş birleşiklerdir. Bu birleşikler içindeki birinci fiil, bir –A,-I veya –(y)-Ip zarf-fiil yapısındadır ve asıl anlam bu fiildedir. İkinci fiil ise, aslında bir esas fiil olduğu hâlde, anlam kayması yoluyla, yavaş yavaş hem sözlük anlamından farklı yeni bir anlam kazanmış hem de esas fiil olmaktan çıkıp, esas fiile bazı anlam incelikleri katan bir yardımcı fiil durumuna gelmiştir.⁷⁵

Tasvir fiilleri kendi içinde beş alt gruba ayrılır. Bunlar:

- Yeterlik fiilleri
- Tezlik fiilleri
- Süreklilik fiilleri
- Yaklaşma fiilleri
- Uzaklaşma fiilleridir.

2.3.3.3.1.Yeterlik Fiilleri (İktidar Fiili)

Bilindiği gibi Çağataycada iktidar fiili, -a/-e,-y zarf-fiil eklerinden sonra al- fiili getirilerek yapılmaktadır.⁷⁶

Diğer fiillerin belirsiz gerundiumları ile kullanılan şu fiiller, çeşitli birleşik fiilleri teşkil ederler: al-“almak”, iktidar ve olabilirlik iradesi ile: bola alur “olabilir”⁷⁷

Bâbü'r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

<u>Olumlu:</u>	<u>Olumlu:</u>
-----------------------	-----------------------

⁷⁵ Korkmaz, age, s.708.

⁷⁶ B.Yücel, Bâbü'r Dîvânı, s.90.

⁷⁷ Eckmann, age, s.114,115.

-a/-e al-

ma lûm imes ki yir tapa algay min“belli değil ki yer bulabileyim “ 331/2

Olumsuz:

-a/-e/-y(ü) alma-

her kim köre almasa közi kûr olğay“her kim göremezse gözü kör olacak” 201/2

bende taqrîr iyley alman bend bendim derdini/ yüz timür bend olsa andın bu irür düşvârrak“bendeki boğum boğum olmuş zincirim derdini anlatamam, yüzlerce demir bağ olsa benimki ondan daha güçlüdür” 32/2

hicr şâmı elemidin kutula almay sin “ ayrılık akşamının üzüntüsünden kurtulamıyorsun” 88/5

ni için kim eger ayrılısam andın kün köre alman “çünkü, ayrılırsam ondan gün göremem” 85/1

muvâfık yârlar birle bu demni hoş kiçür Bâbü/ ni için kim kilür demğa bola almas kişi zâmin “uygun dostlarla bu zamanı hoş geçir, Bâbü, çünkü gelecek zamana kişi kefil olamaz” 38/5

ger şûretin vaşfin n itağ diy almasa bu bî-çarâr “görümünün tarifini bu kararsız söyleyemezse bu tuhaf değil “ 385

hicrânıda hayâl ite alman “ ayrılığında hayal edemem” 400/2

müşâklığım şerhini diy almas min “özlemişliğimin açıklamasını söyleyemem” 255/2

min bara almay turup kaldım “ben gidemeyip kalakaldım” 548/1

-Abil-

alabileydi eger ‘yş-ı dehânından haber “ eğer ağzından tatlı bir haber alabilseydi “ 366/5

Olumsuz:

-Abilmez /-Ubilmez /-Amaz /-Imaz

-Abilmez:

tutabilmez kadehi kimesne illâ ki kefi “ gerçek şu ki kimse kadehi eliyle tutamaz” 2741/5

her kimse anı anlayabilmez “onu herkes anlayamaz” D7/8

çâresüz kaldı Muhibbî varabilmez vuşlata“Muhibbi kavuşma yolunda çaresiz kaldı, kavuşamaz” 2282/5

cihâna şatabilmez kimse zûri “ kimse cihana gücü satamaz” 2656/4

idebilmez kimsene bu devr-i eyyâm ile bahş “ bu parlak devir ile kimse yarışamaz” 65/1

aya tağyîr idebilmez “onu değiştiremez” 1242/1

idebilmez hiç kes bu kalb-i mağzûn ile bahş “ hiç kimse bu hüznü kalp ile acı çekmede yarışamaz” 268/1

dilâ deryâ-yı işk içre kaçan sen tolabilmezsin/mahabbet gevherin hergiz elüne alabilmezsin “ey gönül, aşk deryasına hiçbir zaman dalamazsın, aşk cevherini asla eline alamazsın” 2025/1

-Ubilmez

gör bâd esicek eyleyübilmez çarâr serv “nitekim rüzgar esince servi yerinde duramaz” 2322/4

-Imaz

ok gibi toğrulmayınca varıamazsın menzile“ok gibi doğrulmayınca hedefe varamazsın” 2748/4

âh kim bu gam elinden olamazsın sen halâş“yazık ki senbu gam elinden

	<p>kurtulamazsın” 1550/3</p> <p><i>bulmadum bu derde em nidem âh nidem</i> “bu derde ilaç bulamadım, ne yapayım, ah ne yapayım” 1850/1</p> <p>-Amaz</p> <p><i>sırr-ı ‘ışkı açma her ‘âmî anı fehmi idemez</i> “aşkın sırlarını açma, onu her avam anlayamaz” 1610/4</p> <p><i>gerçi kâdîrsin yüzün göstermeyesin ‘âşıkâ/lîk kâdîr olamazsuy ‘ışkı dilden ola kam</i> “gerçi kâdîrsin aşığa yüzünü gösterme sakın, aşkı gönülden giderse, kâdîr olamazsın” 1342/2</p> <p><i>zerdûz işin işleyemez her haşîr-i bâf</i> “her hasır ören sırmacı işini işleyemez” 1363/3</p> <p><i>idemezsin cehd ile anı Muhibbî sen şikâr</i> “Muhibbî, sen onu çalışmakla avlayamazsın” 1647/5</p> <p><i>dâmenine el irürse öp benden dâmenin / İremez isey dâmenine öpsey râh ey şabâ</i> “ey sabah rûzgârı, sevgilinin eteğine elin ulaşırsa, benim için eteğini öp, eteğine ulaşamazsan yolunu öp” 47/2</p> <p><i>yüce itmişdür felekden kaçırını beşzer o mâh/ anuy için irişemez nâle vü efgân şaşa</i> “o ay yüzlü güzel, sarayını felekten daha yükseğe yapmışa benzer ki o nedenle ona inleyiş ve çığlıklar erişemez” 87/2</p> <p><i>deşt-i gamda bana yoldaş olamazsın</i> “üzündü çölünde bana yoldaş olamazsın” 2734/3</p> <p>Soru</p> <p><i>hiç diyebilür miyem göz yaşına ben âh dost</i> “ey dost ben gözyaşına hiç ah diyebilir miyim?” 223/3</p> <p><i>diyebilür mi ahkeri nûra beşzer</i> “parlak ateşe benzer diyebilir mi” 791/1</p>
--	--

2.3.3.3.2. Süreklilik Fiilleri

Bâbürr Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

<p>-A kör</p> <p><i>bâbürr özünü örgete kör yârsız ki min/ istep</i></p>	<p>-A gör</p> <p><i>sîneji çâk idegör derde devâ ister isey</i> “derde</p>
---	---

cihânnı munça kılp yâr tapmadım “ Bâbü, kendini eğitedur ben yârsızım, dünyayı isteyip durdum, ama böyle yâr bulmadım”6/6

devâ istersen göğsünü parçalayıp gör” 1575/1

her ne dirlerse ço sen yâr olagör yârıñ ile “her ne derlerse desinler, bırak sen sevgilin ile olmaya bak” 2398/3

rûşey idegör gözlerümi pîrehenüñle “ gözlerimi gömleğınleaç -, aydınlık et” 2346/4

varıñı harc idegör yolına cânânelerüñ“ varını yoğunu güzellerin yoluna harca” 2129/3

şîñede bağrum delinsün atagör gamz okların “göğsümde bağrım delinsin, yan bakış oklarını atmaya devam et” 2438/4

-A gel / -I gel

olıgelmişdür ezel mağbûb için savâşlar ”sevgili için savaşlar ezelden beri olagelmiştir” 956/2

olıgelmişdür kuluñ ahvâli çü sultâna ‘arz’“çünkü kulun hali sultana söylenmesi olagelmiştir”1305/1

bir şoragel dostum cân virmesün tîmârsuz“dostum onu bir sor, bakımsız, ilaçsız can vermesin” 1178/5

itleriyle nola itsem ‘arbede kûyında ben/olıgelmişdür ider her kişi şadr için savaş“Ben bulunduğın yerin itleriyle kavga etsen şaşılmaz. Çünkü makam için her kişinin savaşı alışagelmiştir” 1238/2

olıgelmişdür ezelden genc için vîrâne vakf“hazine için yıkık yeri vakfetmek ezelden olagelmiştir” 1378/1

olıgelmişdür olur dilberlere ağıyâr yâr“yabancıların güzellere sevgili olması eskiden beri olagelmiştir” 474/5

çün ola gelmişdür eyler sırrını ızhâr mest“çünkü sarhoş sırrını saklayamaz, bu hep böyle olmuştur” 228/3

çün ola gelmişdürür vîrânelerde mâh şem ‘ “çünkü mum yıkık yerlerde bulunur” 1329/4

-A dur:

bağa dursay hançergi ağızında kanum var benüm “bakarsan hançeri ağızında benim kanım var” 1975/2

2.3.3.3.3. Yaklaşma Fiilleri:

Esas fiilin –A zarf-fiil biçimi üzerine yaz- tasvir fiilinin getirilmesi ile kurulan yaklaşma fiilleri, Eski Türkçenin “yanılmak, hata etmek, günah işlemek” anlamlarındaki esas fiilinin zamanla sözlük anlamından kayarak bir tasvir fiiline dönüşmesi ile oluşmuştur.⁷⁸

Bâbü'r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

Ø	<p><u>-A yaz-:</u></p> <p><i>teşbîh ideli zülfine kendüsünü sünbül/uğradı şabâ saçını anuñ yola yazdı</i> “sünbül kendisini saçına benzedeli, sabah rüzgarı uğradı, onun saçını yola yazdı” 2647/2</p>
---	---

⁷⁸ Z.Korkmaz, age, s.724.

3.BÖLÜM

EKLER TABLOSU

3.1. Yapım Ekleri

3.1.1. Addan Ad Yapma Ekleri

Bâbü'r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

{+IXG}	{+IIk}
{+IXG}	{+IU}
{+GI}	{GI}
{+(x)nçI}	Ø
{+ğina}	Ø
{+sIz}	{+sUz}
Ø	{+lAyn}
{+çI}	{+cI}
{+rAk}	{+daş}
{+er}	{+cığ}
{+ev}	{+ek}
{+ge}	
{+dUr}	

Benzer Ek: 5
MD'de Olan: 4

Sadece BD'de Olan: 7

Sadece

3.1.2. Fiilden Ad Yapma Ekleri

Bâbü'r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

{-(X)G}	{-(U)k}
{-(A)G}	∅
{-GU}	{-gX}
{-U}	{-U}
{-(X)ş}	{-(I)ş}
-a	=-ce
-me	{-(i)d}
-üm	{-(ici)}
{-(inç)}	-sak

Benzer Ek: 4

Sadece BD'de Olan: 5

Sadece MD'de Olan: 4

3.1.3. Addan Fiil Yapma Ekleri

Bâbü'r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

{+IA}	{+IA}
{-ş}	∅
+I	+e
{+ar}	
{+re}	

Benzer Ek: 1

Sadece BD'de Olan: 4

Sadece

MD'de Olan: 1

3.2. Çekim Ekleri

3.2.1. Ad İşletme Ekleri

3.2.1.1. Çokluk Eki

Bâbü'r Dîvânî

Muhibbî Dîvânî

{+lAr}	{+lAr}
--------	--------

Benzer Ek: 1
Sadece MD'de Olan:

Sadece BD'de Olan:

3.2.1.2. İyelik Ekleri

Bâbü'r Dîvânî

Muhibbî Dîvânî

Teklik 1.Şahıs {+(X)m}	Teklik 1.Şahıs {+(U)m}
Teklik 2.Şahıs {+(X)ŋ}	Teklik 2.Şahıs {+(U)ŋ}
Teklik 3. Şahıs {+(s)I},{+(y)I}	Teklik 3. Şahıs {+(s)I},{+(y)I}
Çokluk 1.Şahıs {+XmXz}	Çokluk 1. Şahıs {+(U)mUz}
Çokluk 2.Şahıs {+(I)ŋIz}	∅
Çokluk 3.Şahıs {+lArI}	Çokluk 3.Şahıs {+lArI}

Benzer Ek:1
Sadece MD'de Olan:

Sadece BD'de Olan:

3.2.1.3. Durum Ekleri

Bâbü'r Dîvânî

Muhibbî Dîvânî

Yalın D.	∅	∅
Yükleme D.	{+nI} / ∅	{+(n)I} / ∅
Yönelme D.	{+GA} / {A}	{+(y)A}
Bulanma D.	{+(n)DA}	{+(n)dA}
Çıkma D.	{+(n)Dm}	{+(n)dAn}
İlgi D.	{+nIn} / {+nUn}	{+(n)Un}
Eşitlik D.	{+çA}	{+CA}
Vasıta D.	{+(X)n}	{+(y)lA} / {+(I)n}

Yön G.D.	{+rA}	{+rA}
-----------------	-------	-------

Benzer Ek: 7
MD'de Olan:1

Sadece BD'de Olan: 1

Sadece

3.2.2.Fiil İşleme Ekleri

3.2.2.1.Bildirme Kipleri

3.2.2.1.1. Görülen Geçmiş Zaman Kipi

3.2.2.1.1.1.Görülen Geçmiş Zaman Kipinin Çekimi

Bâbü'r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

Teklik 1.Şahıs {-DXm}	Teklik 1.Şahıs {-DUM}
Teklik 2.Şahıs {-DXη}	Teklik 2.Şahıs {-dUη}
Teklik 3.Şahıs {-DI}	Teklik 3.Şahıs {-dI}
Çokluk 1.Şahıs {-DUK}	Çokluk 1. Şahıs {-dUK}
Çokluk 2.Şahıs {-DXηXz}	Ø
Çokluk 3.Şahıs {-DIIAr}	Çokluk 3. Şahıs {-dIIAr}

Benzer Ek: 1
MD'de Olan:

Sadece BD'de Olan:

Sadece

3.2.2.1.1.2.Görülen Geçmiş Zaman Kipinin Olumsuzu

Bâbü'r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

Teklik 1.Şahıs {-mAdXm}	Teklik 1.Şahıs {-mAdXm}
Teklik 2.Şahıs {-madXη}	Teklik 2.Şahıs {-madXη}
Teklik 3.Şahıs {-mAdI}	Teklik 3.Şahıs {-mAdI}
Çokluk 1.Şahıs {-mAdUk}	Çokluk 1.Şahıs {-mAdUk}
Ø	Çokluk 3. Şahıs {-mAdIIAr}

3.2.2.1.2.Duyulan Geçmiş Zaman I

3.2.2.1.2.1.Duyulan Geçmiş Zaman I'in Çekimi

Bâbü'r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

Teklik 1.Şahıs {-mİşAm} / {-miş min}	Teklik 1.Şahıs {-mİşAm}
Teklik 3.Şahıs {-mİş}	Teklik 3.Şahıs {-mİş} / {-mİş-dUr(ur)}
Ø	Çokluk 1. Şahıs {-mİşUk} / {-mİşUz(dUr)}
Çokluk 3.Şahıs {-mİşlAr}	Çokluk 3.Şahıs {-mİşlAr(dUr)}

Benzer Ek:1
Sadece MD'de Olan:

Sadece BD'de Olan:

3.2.2.1.2.2.Duyulan Geçmiş Zaman I'in Olumsuzu

Bâbü'r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

Ø	Çokluk 3. Şahıs {-mAmİşlAr}
---	-----------------------------

3.2.2.1.2.3.Duyulan Geçmiş Zaman I'in Hikâyesi

Bâbü'r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

Ø	Teklik 1. Şahıs {-mİş IdUm}
---	-----------------------------

3.2.2.1.2.4.Duyulan Geçmiş Zaman I'in Hikâyesinin Olumsuzu

Bâbü'r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

Ø	Teklik 3.Şahıs {-mAmİş idi}
---	-----------------------------

3.2.2.1.2.5.Duyulan Geçmiş Zaman I'in Şartı

Bâbü'r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

Ø	Teklik 1.Şahıs {-Dİm I(r)sA}
---	------------------------------

3.2.2.1.3.Duyulan Geçmiş Zaman II

3.2.2.1.3.1.Duyulan Geçmiş Zaman II'nin Çekimi

Bâbü'r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

Teklik 1.Şahıs {-(X)p-(Dur)-min}	Ø
Teklik 2.Şahıs {X)p-sin}	Teklik 2.Şahıs {X)p-sin}
Teklik 3.Şahıs {-(X)p-Dur} / {-(X)p Durur}	Teklik 3.Şahıs {-(U)p-dUr(ur)}
Çokluk 1.Şahıs {-(X)p-biz}	Ø
Çokluk 3.Şahıs {-(X)p-DUrlAr}	Ø

Benzer Ek: 1
Sadece MD'de Olan

Sadece BD'de Olan:

3.2.2.1.3.2.Duyulan Geçmiş Zaman II'nin Hikâyesi

Bâbü'r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

Teklik 1.Şahıs {-(X)p irdim}	Ø
Teklik 3. Şahıs {-(X)p irdi}	Ø

3.2.2.1.4.Duyulan Geçmiş Zaman III

3.2.2.1.4.1.Duyulan Geçmiş Zaman III'ün Hikâyesi'nin Çekimi

Bâbü'r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

Teklik 1.Şahıs {-GAn idim}	Ø
----------------------------	---

Benzer Ek:
Sadece MD'de Olan:

Sadece BD'de Olan: 1

3.2.2.1.4.2.Duyulan Geçmiş Zaman III'ün Rivayeti'nin Çekimi

Bâbü'r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

Teklik 3.Şahıs {-GAn ırmış}	Ø
-----------------------------	---

3.2.2.1.5. Geniş Zaman Kipi

3.2.2.1.5.1. Geniş Zaman Kipinin Çekimi

Bâbü'r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

Teklik 1. Şahıs {-r- min} / {-Ur-min} / {-ArAm}	Teklik 1. Şahıs {-UrvAn}/{-ArAm}
Teklik 2. Şahıs {-(X)r-sin}	Teklik 2.Şahıs {-UrsUn}
Teklik 3.Şahıs{-r} /{-Ur} / {-Ar}	Teklik 3.Şahıs{-r} /{-Ur} / {-Ar}
∅	Çokluk 1.Şahıs {-UrUz}
∅	Çokluk 3.Şahıs {-rIAr} / {-UrIAr} / {-ArIAr}

Benzer Ek:1
Sadece MD'de Olan:

Sadece BD'de Olan:

3.2.2.1.5.2. Geniş Zaman Kipinin Olumsuzu

Bâbü'r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

Teklik 1.Şahıs {-mAs min} / {-mAn}	Teklik 1.Şahıs {-mAzAm} /{-mAm}
Teklik 2.Şahıs {-mAs sIn}	∅
Teklik 3.Şahıs {-mAs}	Teklik 3. Şahıs {-mAz}
∅	Çokluk 1. Şahıs {-mAzUz}
∅	Çokluk 3.Şahıs {-mAz(IAr)}

3.2.2.1.5.3. Geniş Zaman Kipinin Soru Biçimi

Bâbü'r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

∅	Teklik 1.Şahıs {-Ur mİyAm}
∅	Teklik 2.Şahıs {-(mAz)mİsIn}
∅	Teklik 3. Şahıs {-(mAz) mI}
∅	Çokluk 2.Şahıs {-Ur mİsUz}/{-mAz mİsUz}

3.2.2.1.5.4. Geniş Zaman Kipinin Hikâyesi

*Bâbü'r Dîvânü**Muhibbî Dîvânü*

Teklik 1.Şahıs {-r / -Ar /-Ur i(r)dim}	Teklik 1.Şahıs {-r / -Ar /-Ur (I)dUm}
Teklik 3.Şahıs {-r / -Ar / -Ur irdi}	Ø

3.2.2.1.5.5.Geniş Zaman Kipinin Olumsuz Hikâyesi*Bâbü'r Dîvânü**Muhibbî Dîvânü*

Teklik 1.Şahıs {-mAs idim}	Ø
Teklik 3.Şahıs {-mAs irdi}	Teklik 3.Şahıs {-mAz idi}

3.2.2.1.5.6.Geniş Zaman Kipinin Rivayeti*Bâbü'r Dîvânü**Muhibbî Dîvânü*

Teklik 3.Şahıs {-r / -Ur irmiş}	Ø
---------------------------------	---

3.2.2.1.5.7. Geniş Zaman Kipinin Olumsuz Rivayeti*Bâbü'r Dîvânü**Muhibbî Dîvânü*

Teklik 1. Şahıs {-mAs i(r)miş}	Teklik 3.Şahıs {-mAz (I)mİş}
--------------------------------	------------------------------

3.2.2.1.6.Şimdiki Zaman Kipi**3.2.2.1.6.1.Şimdiki Zaman Kipinin Çekimi***Bâbü'r Dîvânü**Muhibbî Dîvânü*

Teklik 1.Şahıs {- A dUr min}	Ø
Teklik 2.Şahıs {-A sin}	Ø
Teklik 3.Şahıs {-AdUr} / {-ydUr}	Teklik 3.Şahıs {-Ar}

Benzer Ek:
Sadece MD'de Olan:1

Sadece BD'de Olan: 1

3.2.2.1.6.2.Şimdiki Zaman Kipinin Olumsuzuz*Bâbü'r Dîvânü**Muhibbî Dîvânü*

Teklik 1.Şahıs {-mAydur min} / {-mAy}	Ø
Teklik 2.Şahıs{-mAy sin}	Teklik 2.Şahıs {-mAyA sin}
Teklik 3.Şahıs {-mAyUr}	Teklik 3.Şahıs {-mAyA}

3.2.2.1.6.3.Şimdiki Zaman Kipinin Hikâyesi

Bâbü'r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

Ø	Teklik 1.Şahıs {-yordUm}
---	--------------------------

Benzer Ek:
Sadece MD'de Olan:1

Sadece BD'de Olan:

3.2.2.1.6.4.Şimdiki Zaman Kipinin Olumsuz Hikâyesi

Bâbü'r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

Teklik 1.Şahıs {-mAyUr irdim}	Ø
-------------------------------	---

3.2.2.1.7.Gelecek Zaman I

3.2.2.1.7.1.Gelecek Zaman I'in Çekimi

Bâbü'r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

Teklik 1.Şahıs{-GA(y)-min}	Ø
Teklik 2. Şahıs {-GA(y) –sin}	Ø
Teklik 3.Şahıs {-GA(y) }	Teklik 3.Şahıs {- (y)IsAr(dur)}
Çokluk 3.Şahıs {-GAylAr}	Ø

Benzer Ek:
Sadece MD'de Olan:1

Sadece BD'de Olan: 1

3.2.2.1.7.2.Gelecek Zaman I'in Olumsuzu

Bâbü'r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

Teklik 2.Şahıs {-mAGay sin}	Ø
Teklik 3.Şahıs {-mAGAy}	Teklik 3.Şahıs {-mAyIsArdUr}

3.2.2.1.7.3.Gelecek Zaman I'in Soru Biçimi

Bâbü'r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

Teklik 3.Şahıs {-GAY mU}	Teklik 3.Şahıs {- (y)IsAr mI}
--------------------------	-------------------------------

3.2.2.1.7.4.Gelecek Zaman I'in Hikâyesi

Bâbü'r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

Teklik 1.Şahıs {-GAY irdim}	Ø
-----------------------------	---

3.2.2.1.7.5.Gelecek Zaman I'in Hikâyesi'nin Olumsuzu

Bâbü'r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

Teklik 1.Şahıs {-mAGAY irdim}	Ø
Teklik 3.Şahıs {-mAGAY irdi}	Ø

3.2.2.1.8.Gelecek Zaman II (Kesin Gelecek Zaman)

3.2.2.1.8.1.Kesin Gelecek Zamanın Çekimi

Bâbü'r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

Teklik 1. Şahıs {-GUm}	Ø
Teklik 3.Şahıs {GUsl(dUr)}	Ø

Benzer Ek:
Sadece MD'de Olan:

Sadece BD'de Olan: 1

3.2.2.1.8.2.Kesin Gelecek Zamanın Olumsuzu

Bâbü'r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

Teklik 1.Şahıs {-mAGUmdUr}	Ø
Teklik 3.Şahıs {-mAGUsIdUr}	Ø

3.2.2.1.8.3.Kesin Gelecek Zamanın Hikâyesinin Olumsuzu

Bâbü'r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

Ø	Teklik 2.Şahıs {-AcAkDUη}
---	---------------------------

3.2.2.2. Tasarlama Kipleri

3.2.2.2.1. Emir Kipi

3.2.2.2.1.1.Emir Kipinin Çekimi

Bâbü'r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

Teklik 1. Şahıs {-y} / {-Ay} / {-AyIn}	Teklik 1.Şahıs {-AyIn}
Teklik 2.Şahıs {-GIl} / Ø	Teklik 2.Şahıs {-gIl} / Ø
Teklik 3.Şahıs {-sUn}/{-dik/-tik}	Teklik 3.Şahıs {-sUn}
Çokluk 1.Şahıs {-Alı} / {-(a)lı(η)}	Çokluk 1.Şahıs {-(y)AlUm}
Çokluk 2.Şahıs {- (X)η} / {- (X)ηiz}	Çokluk 2.Şahıs {- (U)η} / {-ηüz}

Benzer Ek: 1
Sadece MD'de Olan:

Sadece BD'de Olan:

3.2.2.2.1.2.Emir Kipinin Olumsuzu

Bâbü'r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

Teklik 1.Şahıs {-mAyIn}	Teklik 1.Şahıs {-mAyAm}
Teklik2.Şahıs {-mAgIl} / {-mA}	Teklik 2.Şahıs {-mA}
Teklik 3.Şahıs {-mAsun}	Teklik 3.Şahıs {-mAsun}
Çokluk 2.Şahıs {mAη(ız)}	Çokluk 2.Şahıs {-mAη(uz)}
Ø	Çokluk 3.Şahıs {-mAsun}/{-mAsunlAr}

3.2.2.2.2.İstek Kipi

3.2.2.2.2.1.İstek Kipinin Çekimi

Bâbü'r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

Ø	Teklik 1.Şahıs {- (y)Am} / {- (y)AyUm}
Teklik 2.Şahıs {-A sin}	Teklik 2.Şahıs {- (y)AsIn}
Ø	Teklik 3.Şahıs {- (y)A}
Ø	Çokluk 2.Şahıs {- (y)AsUz}
Ø	Çokluk 3.Şahıs {- (y)AlAr}

Benzer Ek: 1
Sadece MD'de Olan:

Sadece BD'de Olan:

3.2.2.2.2.2.İstek Kipinin Olumsuzu

Bâbü'r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

Ø	Teklik 1.Şahıs {-mAyAm}
Ø	Teklik 2.Şahıs {-mIyAsIn}
Ø	Teklik 3.Şahıs {-mAyA}

3.2.2.2.3.Dilek Kipi

3.2.2.2.3.1.Dilek Kipinin Çekimi

Bâbü'r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

Teklik 1.Şahıs {-sAm}	Teklik 1.Şahıs {-sAm}
Teklik 2.Şahıs {-sAn}	Teklik 2.Şahıs {-sAn}
Teklik 3.Şahıs {-sA}	Ø
Çokluk 3.Şahıs {-sAlAr}	Ø

Benzer Ek: 1
Sadece MD'de Olan:

Sadece BD'de Olan:

3.2.2.3.2.Dilek Kipi Olumsuzu

<i>Bâbü'r Dîvânü</i>	<i>Muhibbî Dîvânü</i>
Teklik 1.Şahıs {-mAsAm}	Ø
Teklik 3.Şahıs {-mAsA}	Ø

3.2.2.2.4.Gereklilik Kipi

3.2.2.2.4.1. Gereklilik Kipinin Çekimi

<i>Bâbü'r Dîvânü</i>	<i>Muhibbî Dîvânü</i>
Ø	Teklik 1.Şahıs {-sAm gerek}
Ø	Teklik 2.Şahıs {-mAk gerek sin}
Teklik 3.Şahıs {-sA kirek} / {-mAk kirek}	Teklik 3. Şahıs {-mAk gerek}

Benzer Ek: 1
Sadece MD'de Olan:

Sadece BD'de Olan:

3.2.2.3.Ek-Fiilin Çekimleri

3.2.2.3.1.Ek-Fiilin Şimdiki ve Geniş Zamanı

3.2.2.3.1.1. Ek-Fiilin Şimdiki ve Geniş Zamanının Çekimi

<i>Bâbü'r Dîvânü</i>	<i>Muhibbî Dîvânü</i>
Teklik 1.Şahıs{-min} / {-irür min}	Teklik 1.Şahıs {-(y)Am} / {-vAn}
Teklik 2.Şahıs {-sin}	Teklik 2.Şahıs {-sIn}
Teklik 3.Şahıs {-Dur(ur)} / {-irür} / -Ø	Teklik 3.Şahıs {-dUr(ur)} / Ø
Ø	Çokluk 1.Şahıs {-(y)Uz}

Benzer Ek:
Sadece MD'de Olan:1

Sadece BD'de Olan: 1

3.2.2.3.1.2.Ek Fiilin Şimdiki ve Geniş Zaman Çekiminin Olumsuzu

Bâbü'r Dîvânî

Muhibbî Dîvânî

Teklik 1.Şahıs {imen} /{imes}	Teklik 1.Şahıs {degülem}
Ø	Teklik 2.Şahıs {degülsün}

Benzer Ek:
Sadece MD'de Olan:1

Sadece BD'de Olan: 1

3.2.2.3.1.3.Ek-Fiilin Şimdiki ve Geniş Zaman Çekiminin Soru Biçimi

Bâbü'r Dîvânî

Muhibbî Dîvânî

{-mU dUr}	{-mI dUr}
-----------	-----------

3.2.2.3.2.Ek-Fiilin Görülen Geçmiş Zamanı

3.2.2.3.2.1.Ek-Fiilin Görülen Geçmiş Zamanının Çekimi

Bâbü'r Dîvânî

Muhibbî Dîvânî

Teklik 1.Şahıs {idim}	Teklik 1.Şahıs {idüm}
Teklik 3.Şahıs {irdi}	Teklik 3.Şahıs {i(r)di}

3.2.2.3.3.Ek-Fiilin Duyulan Geçmiş Zaman I Çekimi

Bâbü'r Dîvânî

Muhibbî Dîvânî

Teklik 3.Şahıs {i(r)miş}	Teklik 3.Şahıs {imiş}
--------------------------	-----------------------

3.2.2.3.4.Ek-Fiilin Duyulan Geçmiş Zaman III'ü

3.2.2.3.4.1.Ek-Fiilin Duyulan Geçmiş Zaman III Çekimi

Bağımsız Cümle Örnekleri

Bâbü'r Dîvânî

Muhibbî Dîvânî

Teklik 3.Şahıs {i(r)kendür}	Ø
-----------------------------	---

Benzer Ek:
Sadece MD'de Olan:

Sadece BD'de Olan: 1

3.2.2.3.5.Ek-Fiilin Şartı

3.2.2.3.5.1.Ek-Fiilin Şart Çekimi

Bâbü'r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

Teklik 2.Şahıs {iseŋ}	Teklik 2.Şahıs {iseŋ}
Teklik 3.Şahıs {ise}	Teklik 3.Şahıs {ise}

3.3.Diğer Ekler

3.3.1.Çekimsiz Fiiller

3.3.1.1.Ad-Fiiller

Bâbü'r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

{-mAk}	{-mAk}
--------	--------

Benzer Ek: 1
Sadece MD'de Olan:

Sadece BD'de Olan:

3.3.1.2.Sıfat-Fiiller

Bâbü'r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

{-tUk}	{-dUk}
{-mİş}	{-mİş}
{-GAn}	{-(y)An}
{-r} /{-Ur} /{-Ar}	{-r} /{-Ur} /{-Ar}
{-mAs}	{-mAZ}
Ø	{-(y)AcAk} / {-(y)IcAk}
{-GUçI}	{-(y)IcI}

{-GU}	Ø
{-AsI}	{-Ur -mAz}

Benzer Ek:6
Sadece MD'de Olan:2

Sadece BD'de Olan:2

3.3.1.3.Zarf-Fiiller

Bâbür Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

{-(X)p}	{-(y)Up}
{-bAn}	{ -(y)Uban(I)}
{A}	{-(y)A} / {-y)U} / {-y)I}
{-mAy(In)}	{-mAdIn}
{-GalI}	{-(y)AlI} / {-y)Al(I)dAn} / { -(y)AldAn berü}
{-GUñA}	{ -(y)IncA}
{-sA}	{-sA}
{-mAK+KA}	{-mAG+(G)A}
{-GAç}	{-(y)IcAk} / {-y)IcAgIz}
{-kAnçA}	-dUkcA
{-GAndA}	{-dUkdA}
{-Ar+dA}	{-dAn}
{-Ar+GA}	{-KAn}
	{-mAdUk}

Benzer Ek: 8
Sadece MD'de Olan: 7

Sadece BD'de Olan: 6

3.3.2.Çatı Ekleri

3.3.2.1.Oldurgan Çatı

Bâbü'r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

-t -DUr -Ur	Ø
-------------------	---

Benzer Ek:
Sadece MD'de Olan:

Sadece BD'de Olan:3

3.3.2.2.Edilgen Çatı

Bâbü'r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

{-(X)l}	{-(I)l}
{-(I)n}	{-(I)n}

Benzer Ek: 2
Sadece MD'de Olan:

Sadece BD'de Olan:

3.3.2.3.DönüŖlülük Çatı

Bâbü'r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

{-(X)n}	{-(I)n}
---------	---------

Benzer Ek: 1
Sadece MD'de Olan:

Sadece BD'de Olan:

3.3.2.4.İŖteŖ Çatı

Bâbü'r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

Ø	{-(U)Ŗ}
---	---------

Benzer Ek:
Sadece MD'de Olan: 1

Sadece BD'de Olan:

3.3.2.5.Ettirgen Çatı

Bâbü'r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

{-dUr}	{-dUr}
{-t}	{-t}

Benzer Ek:2
Sadece MD'de Olan:

Sadece BD'de Olan:

3.3.3. Birleşik Fiiller

3.3.3.1.Bir Yanı Ad Bir Yanı Yardımcı Fiil Olan Birleşik Fiiller:

Bâbü'r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

Ad+(b)ol-	Ad+Ol-
Ad+iyle-	Ad+Eyle-
Ad+bir-	Ad+vir-
Ø	Ad+giç-
Ad+it-	Ad+ it-
Ø	Ad+ur-
Ad+kıl-	Ø

Benzer Ek:4
Sadece MD'de Olan: 2

Sadece BD'de Olan: 1

3.3.3.2.Bir Yanı Sıfat-Fiil Bir Yanı Yardımcı Fiil Olan Birleşik Fiiller (Karmaşık Fiiller)

Bâbü'r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

-miş (b)ol-	-miş ol-
-mAs (b)ol-	-mAz ol-

-r (b)ol-	-r ol-
-----------	--------

Benzer Ek:3
Sadece MD'de Olan:

Sadece BD'de Olan:

3.3.3.3.Bir Yanı Zarf-Fiil Bir Yanı Fiil Olan Birleşik Fiiller (Tasvir Fiiller)

3.3.3.3.1.Yeterlik Fiilleri (İktidar Fiili)

Bâbü'r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

Olumlu: -a/-e al-	Olumlu: -Abil-
Olumsuz: -a/-e/-y(ü) alma-	Olumsuz: -Abilmez /-Ubilmez /-Amaz /-Imaz

Benzer Ek:
Sadece MD'de Olan: 1

Sadece BD'de Olan: 1

3.3.3.3.2.Sürekliplik Fiilleri

Bâbü'r Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

-A kör	-A gör -A gel / -I gel -A dur
---------------	---

Benzer Ek:1
Sadece MD'de Olan: 2

Sadece BD'de Olan:

3.3.3.3.Yaklaşma Fiilleri:

Bâbür Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

Ø	-A yaz-
---	---------

*Benzer Ek:
MD'de Olan: 1*

Sadece BD'de Olan:

Sadece

Eklerin Toplamı:

Bâbür Dîvânı

Muhibbî Dîvânı

Eklerin Toplamı:		
<i>Benzer Ek: 55</i>	<i>Sadece BD'de Olan: 37</i>	<i>Sadece MD'de Olan:31= 123</i>

Eklerin Yüzdelik Oranı:		
<i>Benzer Ek: 44.715</i>	<i>Sadece BD'de Olan: 30.081</i>	<i>Sadece MD'de Olan: 25.203</i>

SONUÇ: Her iki metinde yer alan eklerin karşılaştırılması neticesinde yukarıdaki oran elde edilmiştir. MD ileBD'nin %44.715 benzer eke sahip olduğunu görmekteyiz. Batı Türkçesiyle Doğu Türkçesinin 16.yüzyılına ait iki eserinde kullanılan eklerden yola çıkarak her iki dönemde ortak kullanılan çok sayıda eklerin olduğu görülmektedir.

SONUÇ

Ses bilgisi ve ekler bakımından bu çalışmaya konu olan *Bâbü'r Dîvânı* ve *Muhibbî Dîvânı*, ait oldukları XVI. Yüzyıl Türkçelerinin karakteristik ses ve şekil özelliklerini yansıtmaktadır. Yüzyıl Türkçelerinin iki ayrı kolu olan ve yazı dilleri durumundaki Çağatay Türkçesi ile Osmanlı Türkçesinin belirgin özellikleri esas alındığında metinlerle ilgili şunlar söylenebilir:

1. Çağatay Türkçesi ön seste k- / g- ve t- / d- ünsüzlerinin kullanımı yönünden tonsuz ünsüzlerin yaygın olarak kullanıldığı bir yazı dilidir. Osmanlı Türkçesinde ise k- / g- ünsüzleri ince sıradan ünlü taşıyan kelimelerde genelde g- , kalın sıradan ünlü taşıyan kelimelerde k- olarak bulunmaktadır. t- / d- ünsüzleri için ince sıradan ünlü taşıyan kelimelerde d- , kalın sıradan ünlü taşıyan kelimelerde t- kullanıldığı görülmektedir: BD kiçe= MD gice, BD kiç- = MD giç-, BD kıra = MD kıra, BD kaş = MD kaşu, BD tüş- = MD düş-, BD tüş = MD düş, BD tur- = MD tır-, BD toğrı = MD toğrı...

(Bu konuyla ilgili örnekler için bk. 1. 2. 1. Ünsüzlerin Tonluluk-Tonsuzluk Bakımından Kullanımları)

2. Çağatay Türkçesinde ön seste bir-(bér-), bar- , bar gibi fiil ve adlarda görülen ön ses b- ünsüzüne MD'de rastlanmamaktadır. Buna karşılık, ön sesteki bu ünsüzün Osmanlı Türkçesinde v- şeklindeki kullanımına MD'de çok sayıda örnek göstermek mümkündür. BD bar
= MD var, BD bir- = MD vir-, BD bar- = MD var-...

(Bu konuyla ilgili örnekler için bk. 1.2.1.7.2.BD b- = MD v-)

3. Çağatay Türkçesinde bol- biçiminde görülen yardımcı fiil BD'de bol- ve ol- biçiminde ikili bir durum göstermekle birlikte daha çok bol- biçiminde kullanılmıştır. Ön sesteki b- ünsüzü Osmanlı Türkçesinde ve tabii olarak MD'de kullanılmamıştır. BD hâşıl olur=MDâşık oldum, BDşeydâ bolğay=MDdüşvâr oluptur...

(Bu konuyla ilgili örnekler için bk. 2. 3. 3. Birleşik Fiiller BD ad+(b)ol- = MD ad+ol-)

4. Çağatay Türkçesi kimi eklerdeki ön ses G- ünsüzünün kullanılması açısından dikkat çekmektedir. BD'de ünsüz uyumuna bağlı olarak kimi eklerde ön seste k- / g- ünsüzlerine rastlanmaktadır. Osmanlı Türkçesinde ek başındaki bu G- ünsüzünün olmayışına MD'de çok sayıda örnek göstermek mümkündür. Yönelme durumu eki BD'de anıñ sarığa, sizlerge, rûhka = MD'de kullara, yoluña, şahrâlara, zarf-fiil eki BD'de kirgeli, ayrılğalı, perîşân bolğalı = MD'de cüdâ olalı, görelî ham-ı zülfünî, içeli

'ışkuş şarâbın, şimdiki ve geniş zaman sıfat –fiil eki BD'de bükten köñül, bu digenler barı, aytқан hadısındın = MD'de inleyen kâpumda, oқuyanlar, derd-mend olanlara, gelen andan bana,

(Bu konuyla ilgili örnekler için bk. 2. 3. 1. 2. 3. BD {-GAn} = MD {-(y)an })

5. Çağatay Türkçesi, eklerde son seste G- ünsüzü taşıyor olmasıyla dikkat çeken bir yazı dilidir. BD'de bu konuyla ilgili örneklere rastlamak mümkündür. Buna karşılık, Osmanlı Türkçesinde son sesteki bu –G ünsüzünün kullanılmayışına MD'de çok sayıda örnek tanıklık etmektedir. BD'de uykuşluk bahtımnı, kayguluş hâtırımnı = MD'de derdlü gönlüme, iki kapaklu, kanlu yaşuş...

(Bu konuyla ilgili örnekler için bk. Addan Sıfat Yapma Eki 2.1.1.2. BD{+IXG} =MD{+IU})

6. Harezmi Türkçesinden Çağatay Türkçesine geçiş sürecinde görülen *p>f*değişmesine BD'de rastlanmaktadır. Osmanlı Türkçesinde ve bu dönemi temsil eden MD'de böyle bir gelişme veya değişme görülmemektedir. BD tofraş =MD toprağ.

(Bu konuyla ilgili örnekler için bk. 1.2.1.18. BD -f- = MD -p-)

7. Harezmi Türkçesinden Çağatay Türkçesine geçiş sürecinde görülen zamir *n*'sinin erimesi Çağatay Türkçesinin karakteristik bir özelliğidir. BD'de zamir *n*'sinin kullanılmadığı görülmektedir. Osmanlı Türkçesinde zamir *n*'sinin düzenli olarak kullanılmasıyla ilgili MD'de pek çok sayıda örnek bulunmaktadır: BD köz öyide, tarikat yolıda, mü'min işide = MD bu devr içinde, maşşer güninde, hicrân şebinde...

(Bu konuyla ilgili örnekler için bk. 1. 2. 6. Zamir *n*'sinin Kullanımındaki Farklar)

8. BD'de MD'den farklı olarak dikkati çeken diğer bir özellik, fiil çekimleriyle ilgilidir. Duyulan geçmiş zaman III (kılğan idim, aylğan idim, digen irmiş), gelecek zaman II veya kesin gelecek zaman (bolğusıdur, tapğusıdur, bargusıdur) gibi fiil çekimleri Çağatay Türkçesinin bu dönemdeki karakteristik özellikleri arasında gösterilir. Bu fiil çekimlerinin Osmanlı Türkçesinde görülmediği dolayısıyla da MD'de söz konusu fiil çekimlerine rastlanılmamıştır.

(Bu konuyla ilgili örnekler için bk. 2. 2. 2. 1. 4. Duyulan Geçmiş Zaman III, 2. 2. 2. 1. 8. Gelecek Zaman II (Kesin Gelecek Zaman))

Duyulan geçmiş zaman III yapısında görev alan {-GAn} sıfat-fiili, ek-fiilin yardımıyla adlara da gelebilmektedir: BD ol yaş ikendür Bâbürâ minij yağım “ey Bâbür, o gözyaşları benim canımmış”

(Bu konuyla ilgili örnekler için bk. 2. 2. 2. 3. 4. Ek-Fiilin Duyulan Geçmiş Zaman III’ü)

BD’de şimdiki zaman kipi için ayrı bir fiil çekimi olmasına karşın MD’de şimdiki zaman için geniş zamandan yararlanılmıştır. BD köredür, heves kıladur, aışım boladur = MD sâye-bân eyler...

(Bu konuyla ilgili örnekler için bk. 2. 2. 2. 1. 6. Şimdiki Zaman Kipi)

Yukarıda belirtilen özelliklerin, Türk dilinin aynı kökten gelen fakat aralarında ses ve ekler açısından bunca ayrılık bulunan Çağatay Türkçesiyle Osmanlı Türkçelerinin tarihî gelişmelerini bir kez daha gözden geçirme noktasında yardımcı olabileceği düşünülmektedir. Buna göre, Çağatay Türkçesiyle Osmanlı Türkçelerinin yaygın olarak bilinen “Köktürk →Uygur→Karahanlı gelişmesinin ardından Harezm Türkçesi döneminde dallanıp kollara ayrılarak doğuda Çağatay, kuzeyde Kıpçak, batıda ise Oğuz Türkçesi ortaya çıkmıştır.” Biçimindeki görüşün doğru olmadığı anlaşılmaktadır.

Çağatay Türkçesi söz konusu gelişmenin doğal bir evresidir, ancak Osmanlı Türkçesi, Eski Türkçe temelinden gelişen bir kol değildir. Ana Oğuzcanın tabiî bir devamı olan Osmanlı Türkçesi milattan çok daha eski çağlarda Ana Türkçeden ayrılarak gelişmiş olmalıdır.

9. Her iki metinde yer alan eklerin karşılaştırılması neticesinde MD ileBD’nin %44.715 benzer eke sahip olduğunu görmekteyiz. Batı Türkçesiyle Doğu Türkçesinin 16.yüzyılına ait iki eserinde kullanılan eklerden yola çıkarak her iki dönemde ortak kullanılan çok sayıda eklerin olduğu görülmektedir.

(Daha fazla bilgi için bk. 3.Bölüm Ekler Tablosu)

KAYNAKÇA

- Akduruş, Turgay (2008) 'Alî Şîr Nevâyî'nin Mecâlisü'n-Nefâyis'i İle Cem Sultan'ın Türkçe Dîvân'ı Arasında Ses Bilgisi Ve Ekler Açısından Karşılaştırma, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Sivas.
- Bâbü'r Dîvân'ı, (Hzl.Bilâl Yücel) Atatürk Kültür Dil Ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara, 1995.
- Bilkan, Ali Fuat, (2001) Bâbü'r Risâle-i Vâlidîyye Tercümesi, Kitabevi Yayını, İstanbul.
- Devellioğlu, Ferit (2010) Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat, Aydın Kitabevi Yayınları, 26.Baskı, Ankara.
- Dilçin, Cem (2013) Yeni Tarama Sözlüğü, TDK, 3.Baskı, Ankara.
- Eckmann, János (2013) Çağatayca El Kitabı, (Çev. Günay Karaağaç) Kesit Yayınları, 6.baskı, İstanbul.
- Ercilasun, Ahmet B. (2010) Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi, Akçağ Yayını, 8.Baskı, Ankara.
- Ergin, Muharrem (2009) Türk Dil Bilgisi, Bayrak Basım, İstanbul.
- Gülsevin, Gürer (2011) Eski Anadolu Türkçesinde Ekler, TDK, Ankara.
- Gülsevin, Gürer-Boz, Erdoğan (2013) Eski Anadolu Türkçesi, Gazi Kitabevi, Ankara.
- Hacıeminoğlu, Necmettin (2008) Karahanlı Türkçesi Grameri, TDK, 3.baskı, Ankara.
- Korkmaz, Zeynep (2013) Türkiye Türkçesinin Temeli Oğuz Türkçesinin Gelişimi, TDK, Ankara.
- Korkmaz, Zeynep (2014) Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi, TDK, Ankara.
- Mahmud Paşa Adnî Dîvânı, (Hzl.Bilâl Yücel) Akçağ Yayını, Ankara, 1992.
- Muhibbî Dîvân'ı, (Hzl.Coşkun Ak) Kültür Ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1987.
- Şahin, Hatice (2009) Eski Anadolu Türkçesi, Akçağ Yayını, Ankara.
- Tarama Sözlüğü, 8 Cilt,(2009) TDK, 3.baskı, Ankara.
- Tekin, Talat (2003) Orhon Türkçesi Grameri, Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi:9, 3.baskı, İstanbul.
- Timurtaş, Faruk Kadri (2005) Eski Türkiye Türkçesi, Akçağ Yayını, Ankara.
- Türk Gramerinin Sorunları Bildiriler I-II,(2011) TDK, Birleştirilmiş 1.Baskı, Ankara.
- Ünlü, Suat (2013) Çağatay Türkçesi Sözlüğü, Eğitim Yayınevi, Konya.
- Yazım Kılavuzu, (2009) TDK, Ankara.
- Yücel Bilâl, (2000) Türkiye Türkçesinde Zarf-Fiil Eklerinin Yapı Bakımından Sınıflandırılması Üzerine, Türklük Bilimi Araştırmaları IX.

ÖZ GEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı: Ufuk YILDIZ

Uyruğu: T.C.

Doğum Tarihi ve Yeri: 08.07.1984 / TOKAT

e-posta: ufuk.yildiz.2015@gmail.com

EĞİTİM

Derece Mezuniyet Yılı	Kurum	
Lisans	Gazi Üniversitesi	2014
Yüksek Lisans	Cumhuriyet Üniversitesi	2016

İŞ TECRÜBESİ

Tarih Görev	Kurum	
2006	Emniyet Teşkilatı	Polis

YABANCI DİL BİLGİSİ

Yabancı Dil Adı

KPDS(...X..)

ÜDS(.....)

TOEFL(.....)

EILTS(.....)